دەقنامە

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی ڕۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسیار: بەدران ئەحمەد حەبیب

***

ناوونیشان: دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، شەقامی گوڵان، هەولێر

دەقنامە

محەمەدعەلی قەرەداغی
ئەندامی کارای ئەکادیمیای کوردی

بەرگی یەکەم

ناوی کتێب: دەقنامە – بەیت و هۆنراوە کوردییەکان – بەرگی یەکەم
دانانی: محەمەدعەلی قەرەداغی
بڵاوکراوەی ئاراس – ژمارە: ٨٠١
پیت لێدان و دەرهێنانی هونەریی ناوەوە: بەسۆز هیمداد
هەڵەگری: شێرزاد فەقێ ئیسماعیل
بەرگ: ئاراس ئەکرەم
چاپی یەکەم، هەولێر ٢٠٠٨
لە بەڕێوەبەرایەتی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان لە هەولێر ژمارە ١٧٦٩ی ساڵی ٢٠٠٨ی دراوەتێ

پێشەکی

لەمەوبەر چەند مامۆستای بیانی و کورد هەوڵی کۆکردنەوەی تێکستی کوردییان داوەو لەم بوارەدا شوێندەستیان دیارە و، پلەی پێشەنگی و پێشقافلەیی بە دەستهێنان و فەراهەمکردنی سەرچاوەی لێکۆڵینەوەی ئەدەب و زمانی کوردییان پێ بڕاوە،(۱) بەندەیش شەرەفی ئەوەم هەیە لاسایی ئەوانەم کردووەتەوەو، شوێنپێیانم هەڵگرتووە، شانم داوەتە ژێر سووچێکی ئەو ئەرکە پیرۆزەو، لە ماوەی کارکردنم لە بواری کۆکردنەوەی کەلەپووردا چەند دەقێکی دەست پێ نەگەیشتووی پێش خۆمم خستووەتە ریزی ئەو کارانەی پێش من ئەنجامدراون و، ڕۆڵێکیان لە دەوڵەمەندکردنی سەرچاوەی مێژووی ئەدەب و زمانی کوردیدا بووەو، تا ئەندازێك لەو لێکۆڵینەوە و باسانەدا لەسەر زمانی کوردیی نووسراون – بە شیعر و پەخشانەوە– ڕەنگیان داوەتەوە.

بەڵام بەری هەوڵەکانم پەڕاگەندەو لە هەندێ شوێندا دوورە دەستن و، هەندێکیشیان–

(۱) بڕوانە:

أ– تێکستی کوردی، کۆکردنەوەو بڵاوکردنەوەی ئەلبێرت فۆن لۆکۆك. پێشەکی و لە چاپدانەوەی نەجاتی عەبدوڵڵا. دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، هەولێر، چاپی یەکەم، ۲۰۰۷.

ب– تحفەی مظفریە بە زمانی کوردی موکریی، کرداری ئۆسکارمان، بەرلین ۱۹۰۵. پێشەکی و ساخکردنەوە و هێنانەوە سەر ڕێنووسی کوردی، هێمن موکریانی. چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا، ۱۹۷۵.

ج– گەنجینەی بەیتی کوردی، سەرجەمی بەرهەمەکانی قادر فەتاحی قازی. چاپی یەکەم، هەولێر، ۲۰۰۷، دەزگای ئاراس.

د– گەنجی سەربەمۆر، ئەحمەدی بەحری، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، بەرگی یەکەم، چاپی یەکەم، ۲۰۰۰.

ئەوانەیان بڵاوکراونەتەوە– بە ژمارەی کەم، کاتی خۆی، چاپ بوون و، ئێستە نوسخەیان دەگمەنەو، دەست لێکۆڵەرەوان و پسپۆڕان ناکەون. جگە لە بڵاوکراوەکانیش چەند دەقی بڵاونەکراوەی شیاوی بڵاوکردنەوەم دەست کەوتووە، وەك دەقە بڵاوکراوەکانیش لە سەردەمی بڵاوکردنەوەیاندا دەقی کەم و تاقانەیانم لە دەستدا بوو، دواتر نوسخەی باش و پوخت و جێگەی متمانەی زیاترم دەست کەوت.

ئەمانەو هۆگەلی دیکەو، بۆ ئەوەیش بە لێکۆڵینەوەی ڕەساترەوە دەقەکان بڵاو بکرێنەوە... وام بە باش زانی ئەم بەشەی بەردەستتان وەك (بەرگی یەکەمی) (دەقنامەی کوردی) بڵاو بکەمەوە، ئەگەر تەمەنیش بە بەریەوە بوو ئەوانەی لە لام ماون و ئەوانەیش لەمەولا بە یارمەتیی خوداو، بە هەوڵ و کۆششی کەلەپوور دۆستان دەست دەکەون، لە بەرگێك، یان لە بەرگانێکی دیکەدا، بڵاو بکەمەوە، خۆ ئەگەر بۆ منیش نەلوا، یان مەرگ مۆڵەتی نەدا، ئەوە ڕێگە لە بەردەمی شارەزایاندا ئاوەڵەیەو، دەکرێ ئەوەی من بۆم نەلواوە و پێم نەکراوە ئەوان ئەنجامی بدەن.

ئەم تێکستانەی ئێرە پەخشان و شیعرن. منیش بەو شێوە دەیانکەم بە دوو بەش و، بەپێی کۆنی و مێژووی دانان و نووسینەوەیان – ئەگەر زانرا– دابەشیان دەکەم.

بەو پێیە ئەم بەرگە ئەم بابەتانەی لە خۆ گرتووە:

بەشی یەکەم

١– مەهدی نامە

٢– تذكرة العوام

٣– وەفاتنامەی پێغەمبەر (د.خ)

٤– بەیتی حسەین

٥– بەیتی شێخ جافر

٦– صەلەواتنامەی ئەحمەد

٧– کۆتایی صەلەواتنامەیەکی دی

٨– دەقێك لە هۆنراوەی صەلەوات

٩– بەیتی خالید پاشا

١٠– بەیتی میر یەحیا

١١– بەیتی دەروێش مصطەفا

١٢– بیت الحشر

بەشی دووەم

پەخشانی کوردی

١– عەقیدەی کوردی سەید طاهای شەمزینی

٢– عەقیدەی مەولەویی بە پەخشانی کوردی

٣– عەقیدەی کوردی عەبدولعەزیزی بەردەڕەشی بانەیی.

دەستخەتی عەقیدەی مەولەوی

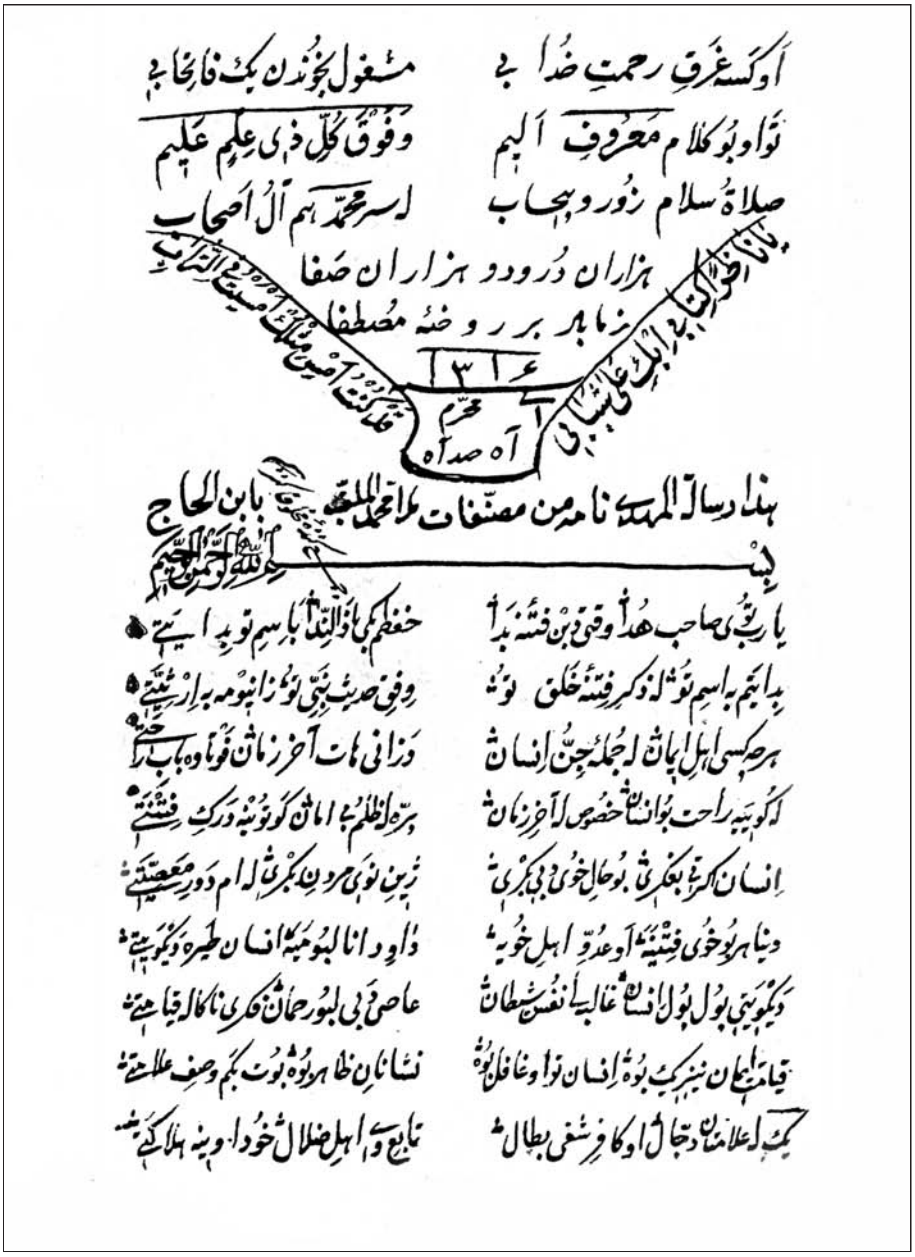
ئەو کەسە غرق رحمت خدا بێ — مشغول بخوێندن یک فاتحە بێ
تواو بو کلام معروف الیم — وفوق کل ذی علم علیم
صلاة سلام زور و بیحساب — لسر محمد هم آل اصحاب
هزاران درودو هزاران صفا
زنا بار بر روضه مصطفا
١٣١٢
محرم
آه صد آه
هذا رسالة المهدي نامه من مصنفات ملا محمد ... بابن الحاج
بسم الله الرحمن الرحيم
یا ربی صاحب هدا و قوی دین فتنه بدا — حفظم کی ازالذی با سم تو بدایتی
بدایتم به اسم تو له ذکر فتنه خلق تو — وفق صدیث نبی تو زانیومه بارشتی
هر کسی اهل ایمان له جمله جن انسان — وزانی هات آخر زمان فونا وه بابتی
له کو بیه راحت بوانه خصوص لآخر زمان — به ظلم بی امان کو بیه ورکت فتنتی
انسان اکر بگیری بو حال خوی بیکری — زین تو بی هرون بگری له ام دور معصیتی
دنیا هر بو خوی فتنیه او عدو اهل خویه — داو و دانا لبو میه انسان طیره دکو بیتی
دکو بیتی بو ل بو ل انسان غالبه نفس سلطان — عاصی و بی لبو رحمان فکری ناکا له قیامتی
قیامت ایمان نیزیک بو انسان تواو غافل بو — نشانان ظاهر بو بوت بکم وصف علامتی
یک له علامتان دجال او کافر شقی بطال — تابع وی اهل ضلال خو داوینه هلاکتی

سەرەتای دەستخەتی مەهدی نامە

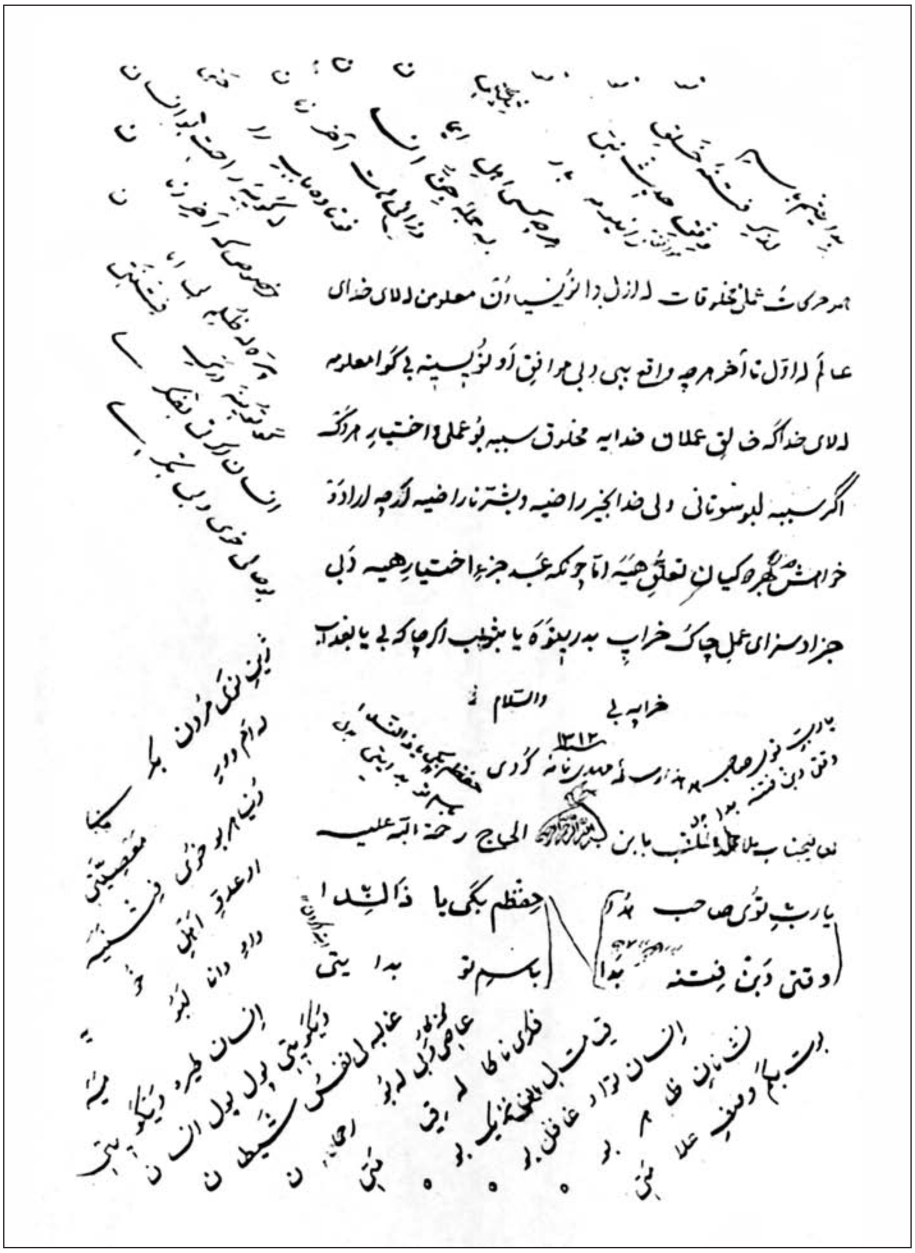

سەرەتای مەهدی نامە (نوسخەی محمد عبدالقادر)

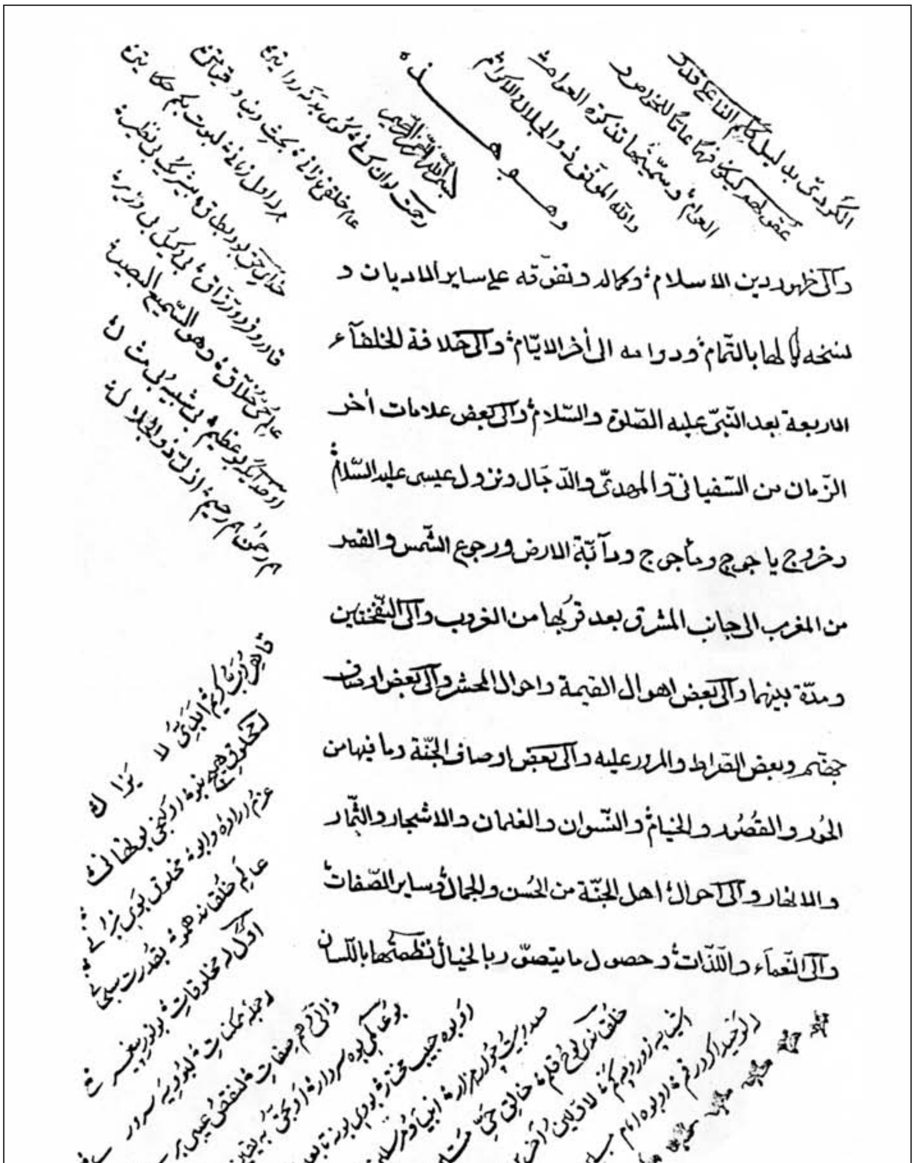
و الی ظهور دین الاسلام و کماله و نقضه علی سایر الادیان و
نسخه لها بالتمام و دوامه الی آخر الایام و الی خلافة الخلفاء
الاربعة بعد النبی علیه الصلوة و السلام و الی بعض علامات آخر
الزمان من السفیانی و المهدی و الدجال و نزول عیسی علیه السلام
و خروج یاجوج و ماجوج و دابة الارض و رجوع الشمس و القمر
من المغرب الی جانب المشرق بعد غروبهما من الغروب و الی النفختین
و مدة بینهما و الی بعض اهوال القیمة و احوال الحشر و الی بعض اوصاف
جهنم و بعض الصراط و المرور علیه و الی بعض اوصاف الجنة و ما فیها من
الحور و القصور و الخیام و النسوان و الغلمان و الاشجار و الثمار
و الانهار و الی احوال اهل الجنة من الحسن و الجمال و سایر الصفات
و الی النعماء و اللذات و حصول ما یتصور بالخیال نظمتها باللسان

سەرەتای (تذکرە العوام) دەستخەتی (محمد عبدالقادر)

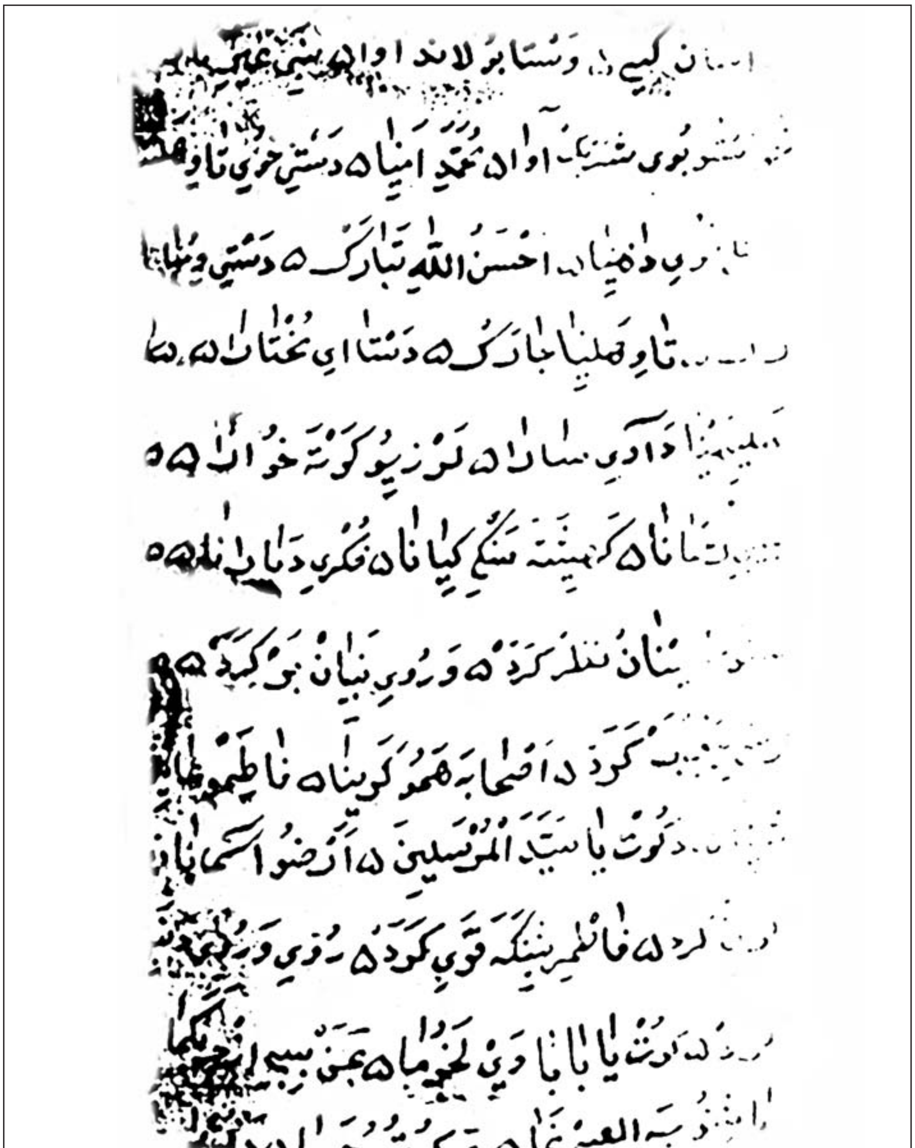

دەستخەتی وەفاتنامە

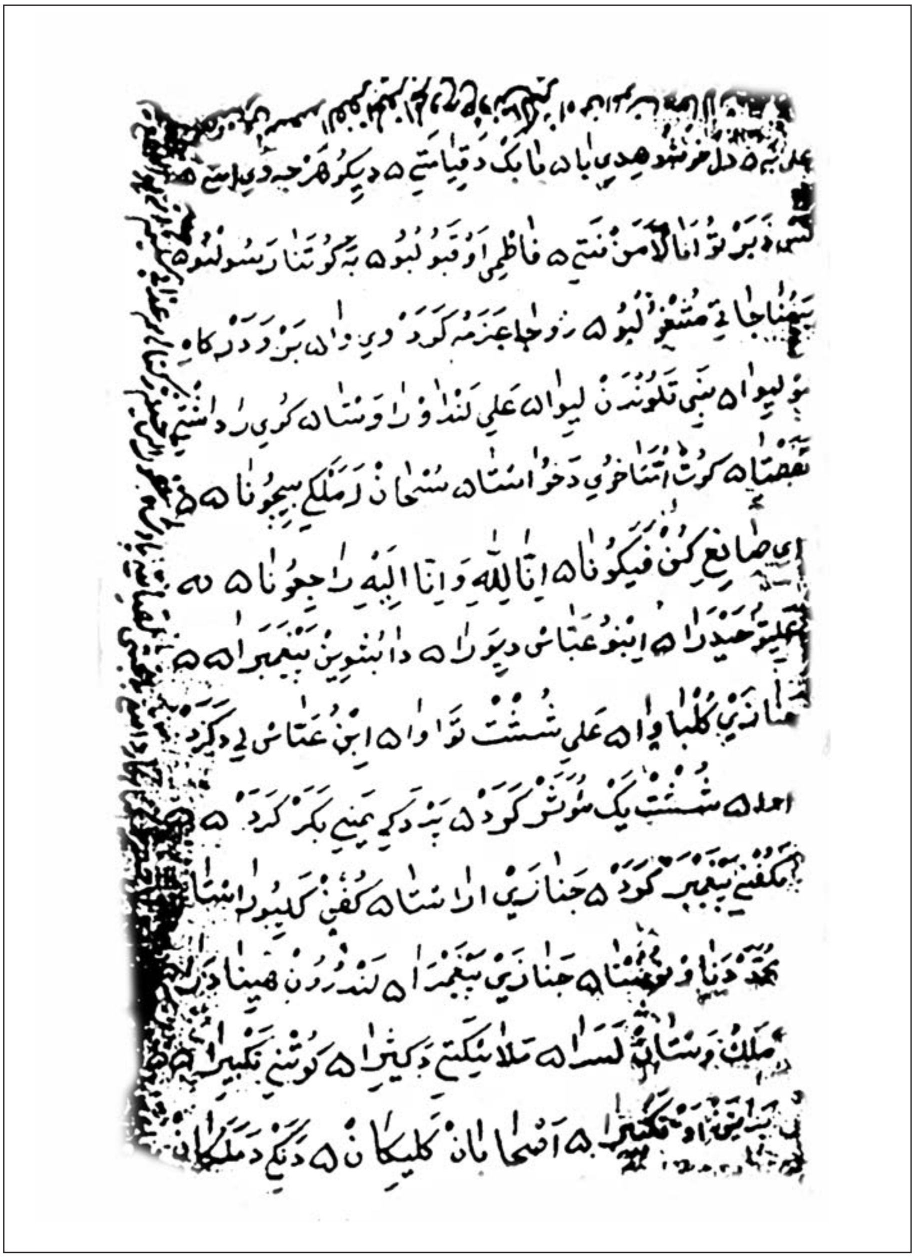

دەستخەتی وەفاتنامە

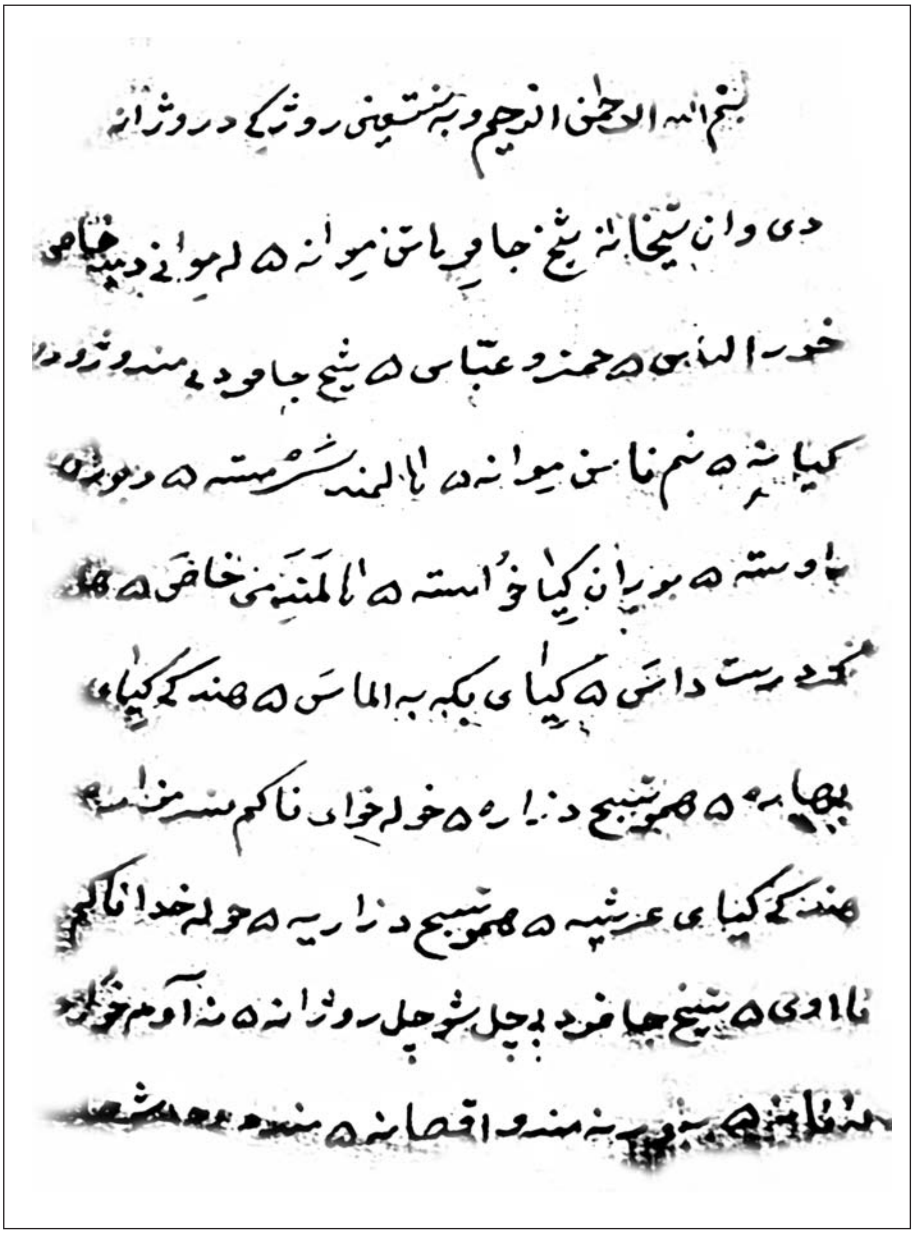

دەستخەتی بەیتی شێخ جافر

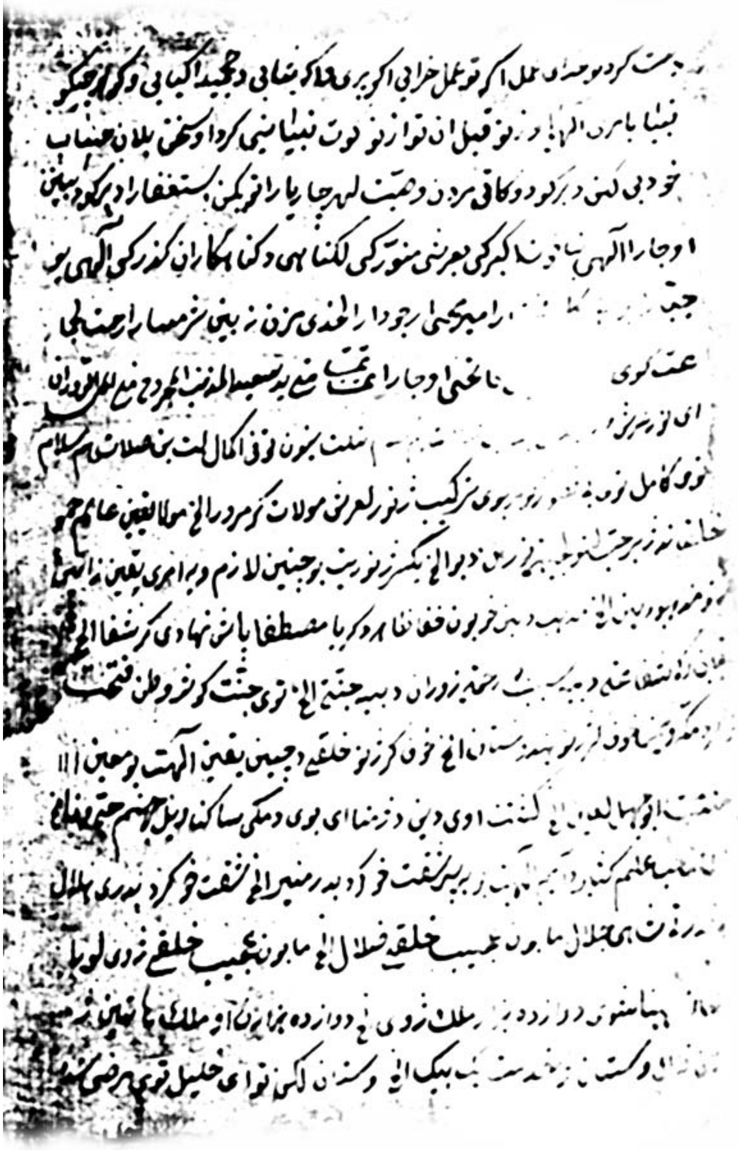

صەلەوات نامەی ئەحمەد

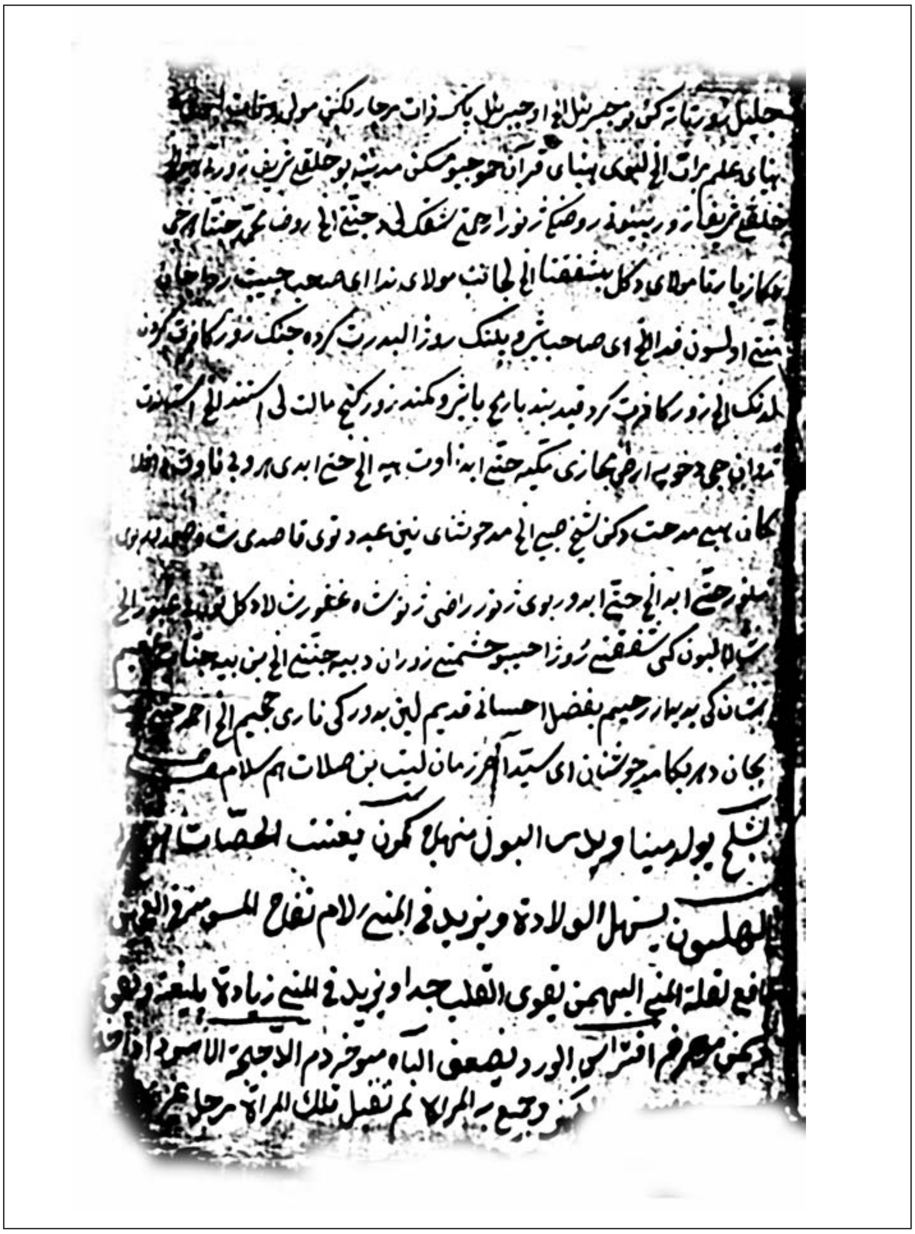

صەڵەوات نامەی ئەحمەد

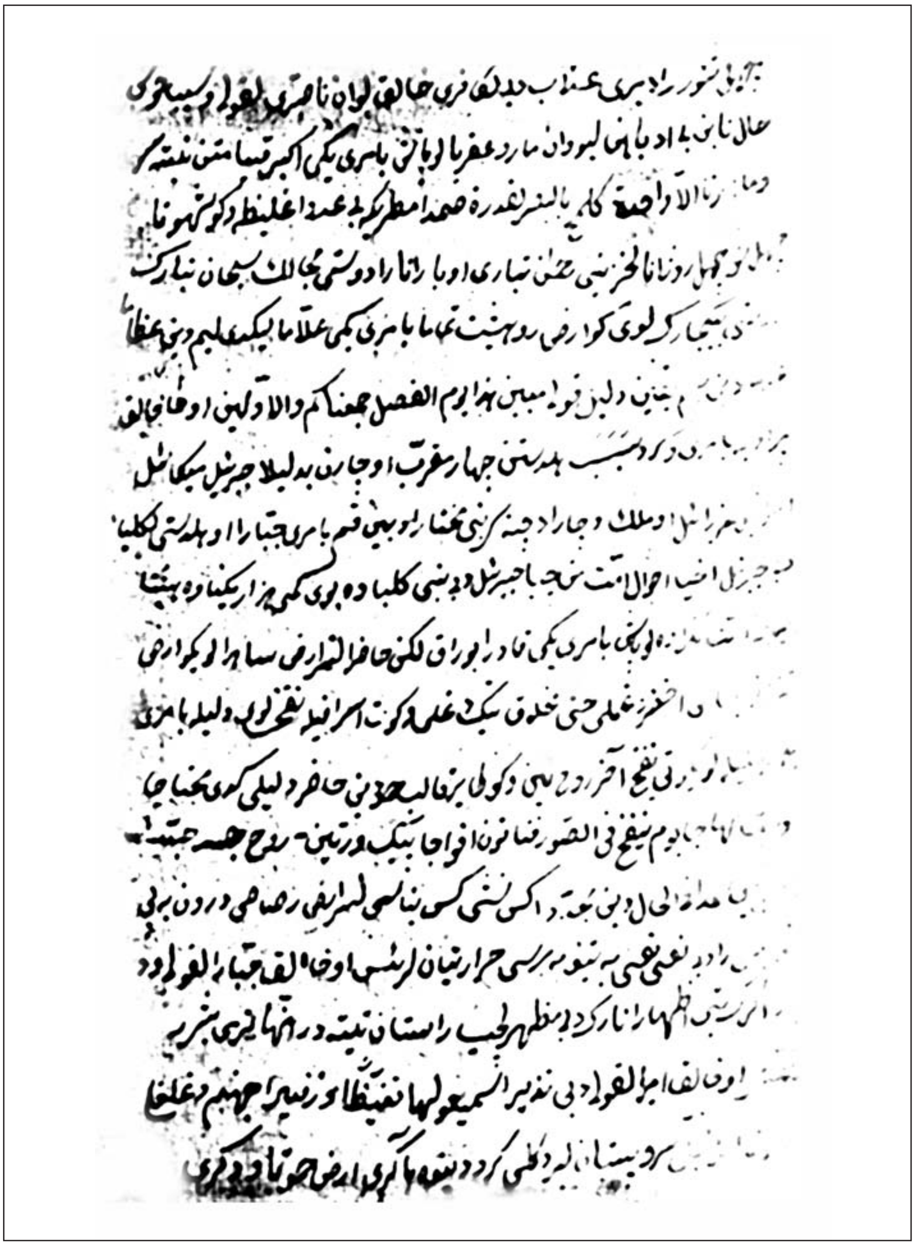

دەستخەتی بەیتی میر یەحیا

دەستخەتی بەیتی میر یەحیا

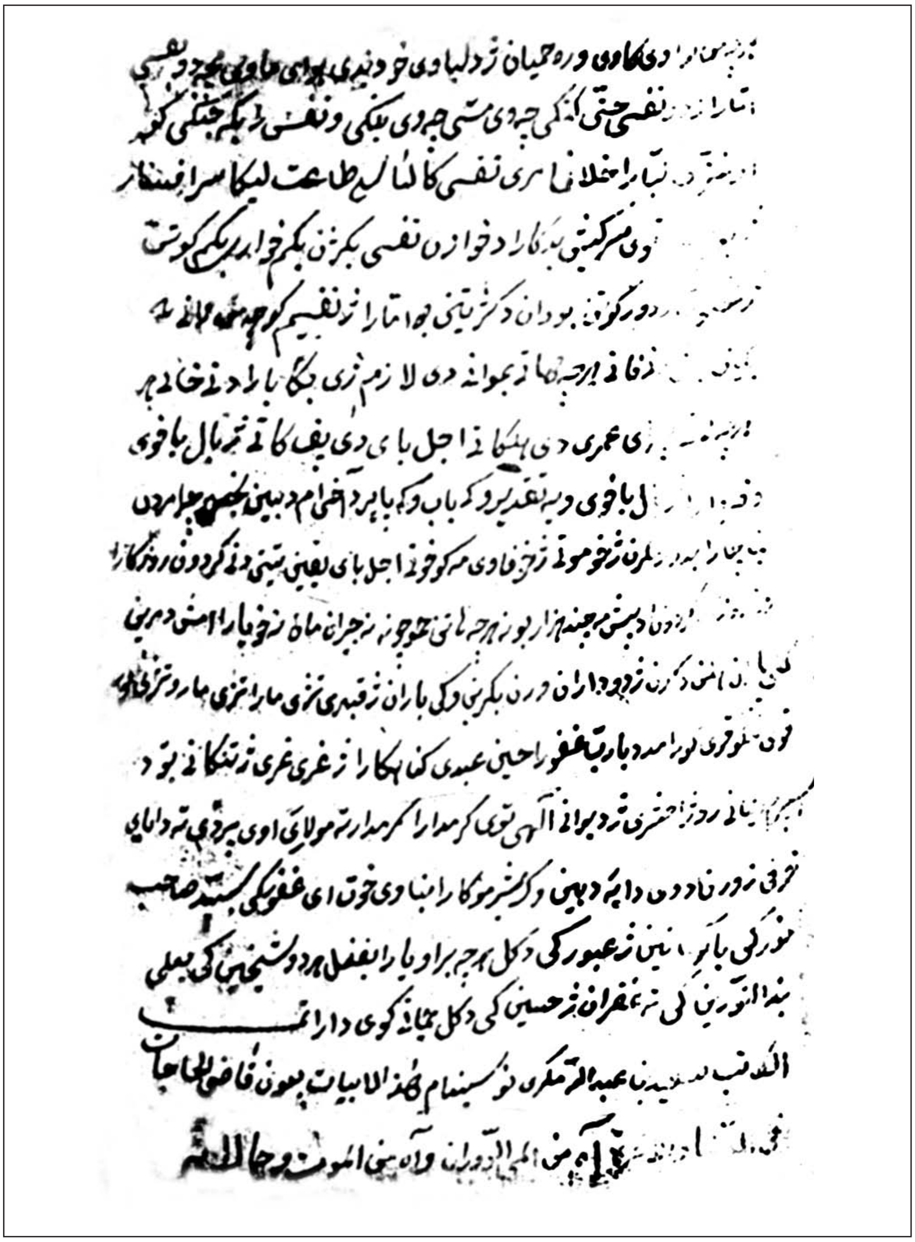

بەیتی حسەین

بسم الله الرحمن الرحيم ۞ هرچه کسی عاقلا ایمانکا کاملا یکت جهنو نقیام
یک کشتنا کس یکدینی بنی خلیل الشما بقاین بن لا احب الآفلین بب بو جهنو
وجهیا بنیاس ابد باخدی بکو د دنیا او خالق صمد ارادة کر دلا بدا ا
خلقاندی محمدا محمد امینا خاتم نبینا لسید المرسلین رسول ثقلینیان وقاب
قوسینا غازی هر وحنینا خالق او کرده کر ورنادی برد بر بیغمبر قرآن تهار دکه
ینارده کر ببقنا او کلاما مبینا دکنا ربعینا د سالا اربعی بو امام متقین بو
بو نبوت ببقینی بو قرآن حق و ببقینا صفقنا ا دینا تبدا منسوخ دینا بو
او خالق بینا دا آیة کر د مبینا د ما علی الرسول الا البلاغ المبین او خالق ی
رفعتی نازل کرد بو آیة کل نفس ذائقة الموت یما فل منبنی عمونی هنگ یکشی
نمرة دبرکو کرمتی او حالکی بطمطراق بهنا کو کمشتاق کلا اذا بلغت
التراقی وقیل من راق نازل د بی ناکهها ن قط نامینی جه فرمان رحمن نو
بشما ن درمان لبوی نیا تقدیرا ازلیا لنذ در د جیا الحوان بهی او عادت
یک بیک تاپی جماعت حتی تنین هدایت بهسا ب جصوصا ام آخرنی ام بوی
نا فکرنن کم ذ نبنی زو د ربنی لقول خدا حق و قرآن مطلقا فاذا نفخ فی
الصور نفخة وخالقی بی علیا و کرد قول قدیما ان زلزلت الساعة
لشیئ عظیما نکوه د منبی نرنجار انکب دجن قعر ود برار او ز نه [illegible] ابا مری
حیتا را او الشدة قو نا القول کبتنا فبذرها قا عا صفا صفا لا تری فیها عوجا
ولا امتا جبل لشا [illegible] باز مار القول د بد ظهار المنی الملاک الیوم لله الواحد القهار

بەیتی میر یەحیا

نظمم دا قول صحیح بلفظ کردی نا فصیح / بو منصفان لا الشیخ بو انتفاع عامتی

منم محمد دل ریش حالم وکو حال درویش

پردهٔ عمان دایم لەبیش لەبر خوف عاقبتی

تمت المهدی نامه لابن الحاج
ابن الحاج حسن القراء

بیت الحشر شوقی رست مشهور بعباززاده است

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله العلی عالی له نقص شرکتی / موجد لبو ارض سما حی ابدا قدرتی
حی ابد قادر اوه رازق لبو ذیروح اوه / محیی الممات اخراوه راحم له قبر و ظلمتی
راحم لبو پیر و جوان وقتیکه نزع اید بوان / قاصد لبو روح روان نازل لبام هیبتی
نازل بو سر جسم دبی بی صبر و بی طاقت دبی / جسم شیه مهمل دبی فریاد لبر او زحمتی
فریاد لبر او حر و نی روحم دکا ته کر و نی / قطع دکن لام دنی حتی دچیته مشیتی
حتی دچی روحی اسیر مطروح دبی جسمی حقیر / فریاد کن قوم عشیر هموو دکیشن کربتی
مجموع هموو طیار دکن قبر له سنک خار دکن / سقف دبن اجار دکن واحد لقبر و حجرتی
واحد له من بخلل شوقی له روحی و کل / زبان دبیتن بیحل حاضر لبو کتابتی
حاضر لبو کرز جلیل قابل لبو مرد ذلیل / الکتب عمل جرم جمیل مشغول الحال دهشتی
مشغول الحال خوی دبی اصبع قلم مداد دبی / ریق کفن کتب دبی مختوم بو ر ظفرتی
مختوم دبی کفن تنش مغلول دبی در کردنش / نه خواب خور نه خوردنش حتی کو روز قیامتی
حتی کو خنکر دبیته خوار کالزعلیة فصل البهار / فارق لبو قبر و دیوار داخل بسام هیبتی
مثل ابر بهار

داخل

سەرەتای دەستخەتی بیت الحشر

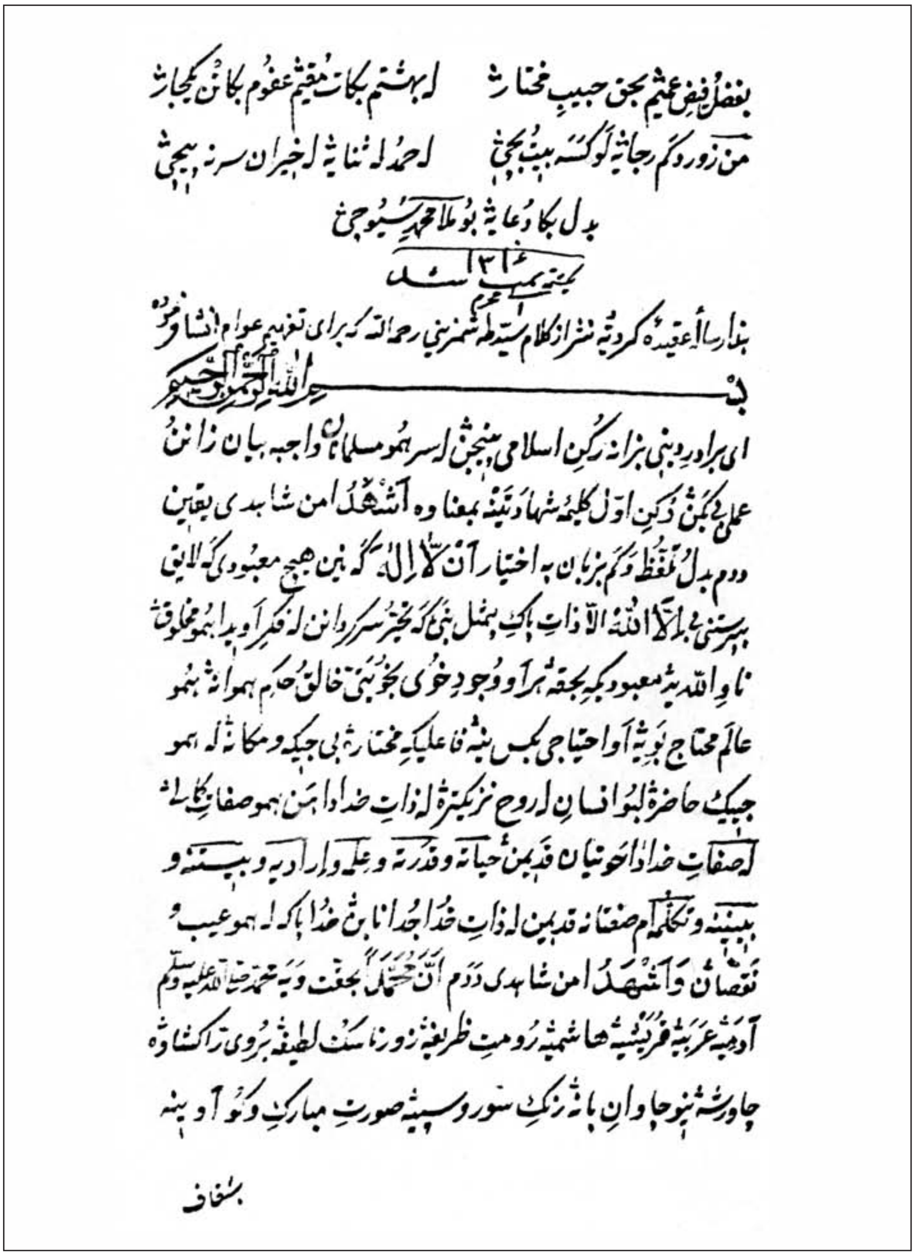

بفضل فیض عمیم بحق حبیب مختارش   لە بهشتم بکات مقیم عفوم بکات لە گجارش

من زور دکم رجائی لوکسە ببیت بحی   لە حمد لە ثنائی لە خیران سرنە بیچی

بدل بکا دعائی بو ملا محمد سیوججی

١٢١٦ کتبه بمه سنه
محرم

هذا رسالە عقیدە کردیە نثر از کلام سید طه شمزینی رحمه الله کە برای تفهیم عوام انشا فرموده

بسم الله الرحمن الرحیم

ای برادر دینی بزانە رکن اسلامی پنجن لە سر همو مسلمانان واجبە بیان زانین
عملی پی بکن رکن اول کلمه شهادتینه بمعنا وه أشهد امن شاهدی یقین
ودوم بدل تلفظ دکم بزبان به اختیار أن لا اله که هیچ معبودی که لایق
بپرستنی بی الا الله الا ذات پاکی بی مثل بی که تحیر سرگردانن له فکر او پیدا بمو مخلوقات
ناو الله یه معبود بحقه هر او وجودی خوی بخو بی خالق حاکم همو انه بهمو
عالم محتاج بویه او احتیاجی بکس نیه فاعلیکی مختاره بی جیگه و مکانه له همو
جیگی حاضره لبو انسان له روح نزیکتره لذات خدا اهین همو صفاتی کمالی
له صفات خدا او حوتیان قدیمن حیاته و قدرته و علم و اراده و بیستنه و
بینینه و تکلم ام صفاتانه قدیمن لذات خدا جدا نابن خدا پاکه له همو عیب و
نقصان و أشهد امن شاهدی دەدم أن محمدا بجعت ویه محمد صلی الله علیه وسلم
آدمیه عربیه قریشیه هاشمیه رومت ظریفه زور ناسک لطیفه بروی تراکشاوه
چاوره شیو چاوان بانه رنگی سور و سپیه صورتی مبارکی وکو آوینه

بلغاف

سەرەتای عەقیدەی کوردی شێخ طاهای شەمزینی

بهشتی لی دبێ بوه وچنه سر حوضی کوثری جهنمی لی هلدخلیسکین وکونه ناو جهنمی
شفاعت دکن بو گناهکاران گوره وبچوکی مسلمانان پیغمبران واولیا و
مشایخ صلحا وعلماکی مسلمان نه نامینی به ابدی له جهنم دا نماند بعصیان
کسی و کرو که دارد چنین سیدی پیش روی جهنم حوت طبقن ایستا له
زیر حوت طبقه ارض دا وبهشت هشتن وان له ژور آسمان حوت همین
دکن شش باور کردنه بیغابن که خیر وشر بدست قدرت خدان همو حرکات
عملی مخلوقات له ازل دا نوسیا ودن معلوم من له لای خدای عالم له اول تا آخر
هرچه واقع بی دبی موافق او نوسینه بی که وا معلوم له لای خدا که خالق
عملان خدا یه مخلوق سببه بو عمل واختیار شهروک اگر سببه لبو سوتاندن
ولی خدا بخیر راضیه وبشر ناراضیه اگرچه اراده وخواهش خدا
بهردوکیان تعلق هیه اما چونکه عبد جزء اختیار هیه
دبی جزاو سزای عملی چاک وخراب بدری پیوه
یا بثواب اگر چاکه بی یا بعذاب اگر
خراب بی والسلام من اتبع
الهدی ١٣١٦
تمت

حرره
ف
معروف

کۆتایی عەقیدەی شێخ طاهای شەمزینی

وتەیەكیش لەسەر دەستخەتی كوردی

وەك لەتەك ئەوەدا نەبووم– و لەتەكیشیدا نیم– كە سەرەتای شیعرنووسین بە شێوەی كرمانجی خواروو لە نالییەوە دەستی پێكردبێت، لە تەك ئەوەیشدا نیم كە مام هێمن لۆمەو سەرزەنشتی مەلا و فەقێیانی كۆن دەكات كە نرخی هونەریان نەزانیوە و لەو ڕووەوە نووسیویە:

«ئەگەر مەلاو فەقێیەكانی زوومان نرخی هونەریان زانیبا و لەباتی سوڵتان جومجومەو ئیسماعیل نامە هەر یەكێ بەیتێك، لاوكێك، حەیرانێك و گەلۆیەكیان نووسیباوە، ئێستا كار لە جێیەكی دیكە دەبوو سامانی نەتەوایەتیمان دەگەیشتە پلەیەكی ترو فەرهەنگێكی دەوڵەمەندتر و گەورەترمان پێكەوە دەنا»(٢) چونكە، هەرچەند ڕەنگە مامۆستایانمان بایەخی زۆریان بە بەیت و باوی كۆمەڵایەتی لە بابەتی ئایینی كەمتر دابێت، فەقێ و مەلایان هەڵگری پەیامی ڕۆشنبیری بوون و، هەرچی ئەوان نەیاننووسیبێتەوە یان كۆیان نەكردبێتەوە كێی دی بووە ئەو كارەی ئەنجام دابێت؟ بەڵام قسەكە ئەوەیە: ئایا ئەوان هەرچییان نووسیوە و كۆیان كردوەتەوە هەمووی ماوەو پارێزراوەو لە دەستدایە تا بەو جۆرە حوكم بەسەر مەلاو فەقێیاندا بدەین؟ هیچ گومان لەوەدا نییە، نەك هەمووی، بەشی زۆر كەمی بەری ڕەنجی مەلاو فەقێیانی كۆنمان لە دەستدا نییەو ئەو ڕەنجەی ئەوان داویانە بەزۆریی تێداچووە و نەپارێزراوە، خۆ ئەگەر چەند كەسێكیان بەختیان یار بوایەت شوێنەوارەكانیان مابوایەت ئێستە وەڵامی بەهێزتری وتەكەی مام هێمنمان پێدەبوو، بەڵام هەرچۆن هەیە ئەم دەستخەتە شڕو نیوە ناتەواوەی سەعید عەبدوڵڵا موكری لە لای خۆیەوە بە مام هێمن دەڵێت: زۆر پەلە مەكە و تا باش نەگەڕێیت حوكمی بێ بناغە بەسەر سەربازانی ناو ونی كاروانی ڕۆشنبیریی كوردیدا مەدە.

دەستخەتی سەعید عەبدوڵڵا موكری یەكێكە لە دەیان دەستخەتی نەوازەی كوردی كە كاتی خۆی دڵسۆزان و خەمخۆرانی كەلەپووری كوردی وەك باربوو پێشكەشی كۆڕی زانیاری كوردیان كردبوو، بەڵام لەوێ خەمخۆریان نەبوو و بەشی هەرەزۆریان مۆرانە خواردنی. خۆشبەختانە من توانیم ئەو كاتە– زیاتر لە ٣٠ سی ساڵ لەمەوبەر– وێنەی ئەم دانەیانم گرتەووە و ڕزگارم كرد.

(٢) بڕوانە: تحفەی مظفریە، بەرگی یەكەم، ل: ٩.

هـەر ئـەو کـاتـەی مـام هـێمن ئـەوەی نووسیوەو لـە کۆڕ بۆیـان چاپ کـردووە، ئـەگـەر سەرێکی لە بەشی دەستخەتی کتێبخانەی کۆڕی زانیاری کورد بدایەت ڕەنگبوو چەندین دەستـخـەتـی کـوردی دیبـاو، دەستـی ڕێزی بـۆ خـاوەنـەکـانـیـان بـە سنگـەوە گـرتـبـاو، بـەو شێوەیش باسی مەلا و فەقێی نەکردبا.

لەم بارەوە زۆرم پێیەو لێرەدا جێگەی نابێتەوە و، وتارێکی درێژم بە ناونیشانی (شیوەنێك بۆ کۆڕی زانیاری کورد) نووسیوە، لەوێدا هەندێ لایەنی تێداچوونی سامانی کەلەپووری کوردیم ڕوون کردوەتەوە.

باسێکی دەستخەتی بەشێك لەم دەقانە

لە پێشەکی چاپی یەکەمی (تذكرة العوام)دا باسی دەستخەتی ژمارە (٤٤٨)ی کۆڕی زانیاریم بە کورتی کرد، بەڵام ئیستە کە کار بۆ چەند دانە لەو دەقانەی ناو دەستخەتەکە دەکەم، وا باشە هەندێك بە درێژی لەسەر ناوەڕۆکی ئەو دەستخەتە بنووسم.

ئەم دەستخەتە لە سەردەمی دامەزراندنی کۆڕی زانیاری کورددا لە لایەنی مامۆستا مەلا محەمەد عەبدوڵڵای سکتانیی پێشنوێژی گوندی (جەلی)یەوە بە دیاریی پێشکەشی کۆڕی زانیاریی کورد کراوە. دواتر لەتەك (٦٣٠) دەستخەتی کۆڕی زانیاریدا گوێزراوەتە بۆ (دار المخطوطات العراقية) و ئێستە لەوێ پارێزراوە.

ئەو کاتە کە خەریکی لێکۆڵینەوەی (تذكرة العوام) بووم وێنەی ئەو دەستخەتەیشم گرتەوەو لای خۆم پاراستوومە.

دەستخەتەکە ئەم دانراوانەی تێدایە:

١- لاپەڕەیەکی کۆتایی نامیلکەیەکی صەلەوات بە زمانی کوردی.

٢- مەهدی نامە، ئەمەیش یەك لاپەڕەی لە سەرەتاوە هەیە.

٣- لە پەڕەی دووەمدا نوسخەیەکی (تذكرة العوام) دەست پێدەکات بەڵام سەرەتاکەی ناتەواوەو، بە:

بۆ نووری پەیغەمبەری

لەجوملە و مەکانەتی

دەست پێدەکات. لە پەڕەی (١٣) دا تەواو دەبێت. مێژووی ڕۆژی سێ شەمەی ١٦ی ڕەمەزانی ١١٩٩ك ی پێوەیە. ناوی نووسەرەوە دیار نییە، بەڵام پێدەچێت هەر مامۆستا سەعیدی کوڕی عەبدوڵڵای موکریی نووسیبێتییەوە.

لەو پەڕەو پەڕەی دواییدا وێنەی گوڵ و کەشتی و شتی وای کردووە.

٤- لە پەڕە (١٧)دا بەیتی (میر یەحیا) بە ناتەواوی دەست پێدەکات بە خەتێکی ورد و بێ سەرو بۆر نووسراوە. ئەمیش هەر خەتی مامۆستا سەعیدە. دوو لاپەڕەو نیوە. بەڵام لاپەڕەکانی بەخەتێکی وردو، لاپەڕەی (١٦) دێڕی تێدایە.

٥- لە پەڕەی (١٨)دا نامیلکەیەکی صەلەوات هەیە، لە کۆتاییدا ناوی ئەحمەدی تێدایە، دوور نییە دانراوی ئەحمەدی کۆر بێت.

لە کۆتایی ئەوەوە ناوی چەند گژوگیاو دەرمانی پزیشکی نووسراوە.

٦- لـە پـەڕەی (١٩)دا بـەیـتـی شێخ جـافـر دێت و، تـا پـەڕەی (٢٢) دەڕوات و، لـەوێدا دەبڕێتەوە، بەڵام نیشانەی تەواو بوونی پێوە دیار نییە.

٧- لە پەڕەی (٢٢)دا (مەهدی نامە) دەست پێدەکات بەڵام هەر یەك لاپەڕەیەو دوای ئەوە بچڕان و ناوبڕ هەیە.

لەو ناوبڕەدا جارێکی دی مەهدی نامەو شیعری خانای قوبادی و چەند بابەتی دی نووسراوە، حسەینی گرگاشەیی ساڵی ١٣٣٤ نووسیویەتیەوە.

٨- دوای ئەو ناوبڕە هۆنراوەیەك دێت باسی بەسەرهاتی کۆچی دوایی پێغەمبەر (د.خ) دەکات، ناوی کەسی بەسەرەوە نییەو، ناویش بۆ هۆنراوەکە دانەنراوە، بەڵام من ناوی (وەفاتنامە)م بۆ دانا. ئەمیش (١٢) پەڕەیە واتە (٢٤) لاپەڕە.

٩- لە پەڕەی (١٣)دا باسی نوێژی جەنازە لەسەر پێغەمبەر (د.خ) و باسی قەبر و ئەنەس و ئەموستیلەو... دەکا، تا کۆتایی لاپەڕەکە. بێ ئەوەی تەواوبوون دیار بێت بچڕان ڕوو دەدات.

لە لاپەڕەی دوای ئەوەدا پارچەیەك شیعر دێت ناوی شێخ عەلی تێدایە، لەوە دەچێت شیعری عەلی حەریری بێت، ئەمەیش دوو لاپەڕە دەخایەنێت.

١٠- بێ سەرەتایەکی دیار، دوای ئەوانە، سەرەتای بابەتێك دێت بە (دلۆ رابە! دلۆ رابە! مەبە غافڵ لە جەببارە) دەست پێدەکات ئەمەیش چوار لاپەڕە دەخایەنێت، بە خەتێکی ورد و بابەتێکی ئایینی بە شیعرو بەیتی کوردی.

ئەمە لە کۆتاییەوە دیارە کە دانەرەکەی (حسین)ی ناوە، بەڵام لەوە زیاتری لێ نازانرێت و، نازانین حسەینەکە کێیە، کۆتاییەکەی ئاوا هێناوە:

بـە نـاوی خـۆت ئـەی غـەفـوورکـەی

بـە سەیـیـدی صاحـیب نـوورکـەی

بــە ئــاسانین ژە عــوبــوورکــەی

دەگـــەڵ هـــەرچـــە بـــراو یـــارا

بەفـەضلی هـەردوو شەیـخـەین کەی

بـە عـەلـی بـە ذیـنـنـوورەیـن کـەی

تـــە غـوفـران ژە (حسەیـن) کـەی

دەگـــەڵ جـــەمـــاتـــی گـــوێدارا

***

تمت الكاتب سعيد بن عبدالله موكری...

١١- دوای ئەمە سەرەتای بەیتی میر یەحیا دێت، دیارە یان هەر دەستخەتەکە شێواوە، یان لە کاتی (إستنساخ)دا تێکچووە بەسەر یەکدا.

بەشی یەکەم

مەهدی نامە

دانراوی

مەلا محەمەدی ئیبنولحاج

پێشەکیی چاپی دووەم

لە دوای دەرچوونی چاپی یەکەمی (مەهدی نامە)وە تا ئێستە گەلێ زانیاریی تازە لەسەر ئەم مامۆستایە دۆزراونەتەوە، خۆشبەختانە بەرهەمەکانیشی بوون بە کەرەستە و مادەی چەندین لێکۆڵینەوەی زانستی و، چەندین قوتابیی زرنگ و بە ئەمەکی کورد- و عەرەبیش- بە شوێن بەرهەم و شوێنەوارو دانراویدا گەڕاون و، چەند دانە لە کتێبەکانی بوونەتە باسی بڕوانامەی ماجستێرو دکتۆرا و، بەردەوامیش قوتابیانی دی لەسەر ئەم ڕێبازە دەڕۆن و، ئومێدەوارین ئەو کۆششە گەرم و دڵسۆزانانە لە بەرەو پێشچووندابن تا سووچێکی قەرزی ئەم مامۆستا و مامۆستایانی دیکەمان بدرێتەوەو، لە ڕێگەی بەرهەمی ئەم مامۆستایانەوە ئێمەیش ببین بە خاوەنی شارستانیەتێکی دیارو ناسراوی وەها لەڕوومان بێت لە ناو گەلانی خاوەن شارستانیەتدا شانازیی بە خۆیان و بەرهەمیانەوە بکەین.

جێگەی خۆیەتی لەسەرەتای ئەم چاپە نوێی (مەهدی نامە)دا گەشت و گێڵێك بە ناو ئەو بابەتە تازە زانراوانەدا بکەین و پوختەکەیان لەم پێشەکییە کورتەدا بخەینە ڕوو:

ناو و رشتەی باو باپیری

ئەوەندەی بە دروستیی زانراوە ئەوەیە ناوی (محەمەدی کوڕی حاجی حەسەن)ە.

شوێنی لە دایکبوونی

مامۆستا ئیبنولحاج لە گوندی سینجوێی سەر بە ئالانی کوردستانی ئێران لە دایك بووە، ساڵی لە دایکبوونی نەزانراوە. هەرچی لەم ڕووەوە دەگوترێ تەخمین و دەمبرە. یەکێك لەو بۆچوونانە ئەوەیە کە لە دەوروبەری ساڵانی (١١١٠- ١١١٥)ی کۆچیدا لە دایك بوو‌بێت، بەڵام بەڵگەیەك لەسەر ئەم بۆچوونە لە دەستدا نییەو، دەبێ چاوەڕوان بین بەڵکو لە پەناو پەراوێزی دەستخەتەکاندا شتی باوەڕپێکراو بدۆزرێتەوە.

لێرەدا دەبێ بەسەر ئەوەدا نەڕۆم کە خوالێخۆشبوو شێخ رەئووفی نەقشبەندیی لە پێشەکیی کتێبی (رفع الخفا في شرح ذات الشفا) ی ئەم مامۆستادا کۆمەڵێ قسەی کردبوو، هەندێکیان لە بارەی لە دایکبوونی و ژیانی و دانراوەکانی و کۆچی دواییەوە.

ئەو قسانە لەو دەمبڕانە بوون کە لە عاستی ڕاستیی و بەڵگەی بەسەرچاوەدا خۆیان ناگرن و خۆیان نەگرت و هەرەسیان هێنا[١].

هەر لەو قسانەیدا کە کردبوونی نووسیبووی (مەهدی نامە) دانراوی ئیبنولحاج نییەو، دانراوی ئاقا بەهائوڵڵا میرزا حسەنیعەلی نوورییە. بەڵام ئەم قسەیشی وەك قسەکانی تری بێ بناغە بوو، بە درێژیی بە بەڵگەوە وەڵامیم دایەوە و، ڕوونترین بەڵگەیش کە زۆر بە کورتیی لێرەدا بیهێنمەوە ئەوەیە: نوسخەی وەهای (مەهدی نامە)م لەلایە مێژووی نووسینەوەکەی پێش لە دایکبوونی باپیری بەهائوڵڵایە[٢]. لەبارەی ژیانی مامۆستا ئیبنولحاجەوە شتێکی پشت بە سەرچاوە بەستوو لەدەستدا نییە. ئەوەندە ڕوونە کە لە کوردستانی ئێرانەوە هاتووە بەم دیودا، ئەوەیش ئاشکرا نییە سەرەتا لە کوێ بووە. من وەك گومانێك بە دووری نازانم سەرەتا لە قەڵاچوالانی پایتەختی ئیمارەتی بابان دانیشتبێت؛ چونکە ئەو شوێنە دیاریترین خوێندنگای ئەو سەردەمەی ناوچەی سلێمانی بووەو، مامۆستا ئیبنولحاجیش شیاوی ئەوە بووە لەوێدا مامۆستا بێت، بەڵام چۆن چووەتە هەزار مێردو، کەی چووەو، چەند لەوێ ماوەتەوە و، ئایا لە شوێنی دیکە بووە یان نا؟ ئەمانەیش بە ڕوونیی نازانرێن و دەبێ چاوەڕوانی بین. ئەوەی کە لە دەستخەتەکان وەردەگیرێت ئەوە دەردەخات کە ماوەیەك لە شاری موصڵ[٣] بووەو ئەوەیش لە مێژووی (١١٧٨ك) دا بووەو، دوای ئەوە چووە بۆ سەفەری حەجیماڵی خودا، ئیتر لەو سەفەرەدا

---

(١) بڕوانە: كتاب رفع الخفا شرح ذات الشفا، تأليف الشيخ العلامة محمد أبن الحاج حسن الآلاني الكردي، تحقيق حمدي عبدالمجيد السلفي، صابر محمد سعد الله الزيباري. (لەتەك پێشەکییەکی فارسیدا نووسراوی شێخ عبدالرؤف نقشبندی) نشر إحسان، تهران، (بێ ساڵی چاپ).

(٢) بڕوانە: بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد لە ڕێگەی دەستخەتەکانیانەوە، محەمەد عەلی قەرەداغی، چاپی یەکەم، چاپخانەی (ومیض) بەغداد، ل: ٣١١

هەروەها سەرچاوەی پێشوو. بەرگی سێیەم، چاپخانەی (شرکة الخنساء) ل: ٦٣.

(٣) ئەم مامۆستا یەکەم مامۆستای کوردنییە لە شاری موصڵدا بووە- مەبەستم ئەوە نییە کە شاری موصڵ لە کۆندا زۆرینەی کورد نەبووە- بەڵکو بە پێوەری (ماسیی لە شیوەکۆڵەدا بە نەهەنگ نابێ) گەلێ لە مامۆستا ناودارو هەڵکەوتووەکانمان لە زادگاکانی خۆیان- کە بە زۆریی کوێرە دێ بوون- ترازاون، کەمێك ژیانیان زانراوە و ناوی نەمرییان لەسەر لاپەڕەکانی مێژووی زانایان با لە مەودایەکی تەسکیشدا بێت پێ بڕراوە.

دەتوانین ناوی گەلێ لەو مامۆستایانە بدۆزینەوە کە چوونەتە موصڵ و بەشێکیان بۆ هەتاهەتایی لەوێ ماونەتەوەو، بەشێکیشیان پاش ماوەیەك – لەبەر هەر هۆیەك- ئەوێیان بەجێ هێشتووە. =

چەندی پێ چووەو کوێ و کوێ گەڕاوەو، لە ڕێگەدا چەند زانای دیوەو، ئیجازەی بە چەندیان داوەو، ئیجازەی لە چەندیان وەرگرتووە(٤) ... ئەمانەیش لەوانەن کە ڕوون نین و دوور نییە لەمەولا زانیاریی لە بارەیانەوە بدۆزرێتەوە.

ئەوەیش کە ڕوونە ئیبنولحاج لە کۆتایی ژیانیدا گوندی هەزار مێردی بە جێهێشتووەو چووەتە گوندی زەنتای نزیکی عەقرەو تا دوا هەناسەی ژیانی لەوێ بووە و، وەك فەقێیەك لە کۆتایی نوسخەیەکی (رفع الخفا)ی ئیبنولحاجەوە نووسیویە مامۆستا ئیبنولحاج ساڵی (١١٨٩ك) لە گوندی ناوبراو ماڵئاوایی لە جیهان کردووە و گیانی پیرۆزی گەڕاوەتەوە بۆ لای پەروەردگاری خۆی(٥).

= یەکێکی دی لەوانە کە من باسم لەو بارەوە نەدیوە مامۆستا شێخ محەمەد سەلیمی ئەردەڵانییە، کە ماوەیەك لەدەوروبەری ساڵی ١١٨١ك دا لە موصڵ لە مزگەوتی (علي العمري) مامۆستا بووەو، جێگەی ڕێزی زانایان و تێکڕای خەڵك بووە، تەنانەت لە بارەیەوە وتراوە:

لقد ذلت له سبل المعانی

وفاق الخلق طرا بالبیان

(ئەمە لە کۆتایی دەستخەتی (٣٢٧٣٣ د.ع)ەوە نووسراوە.)

جگە لەم مامۆستایش مامۆستا مەلا عەبدوڵڵای ڕەبتەکیی و مامۆستا یوسفی کوڕی عەبدولجەلیلی پیرخدریی و، مەلا جەرجیسی ئەربیلیی و... چەندین زانای دیکە لە موصڵدا نیشتەجێ بوون.

دەبێ بە کورتیی ئەوەیش بڵێم: بوونی ئەو مامۆستایانە لە موصڵدا گەلێ جار بووە بە هۆی ئەوەی بە بۆنەی ئەوەوە کەلیمەی (موصلی)یان لە دوای ناوی خۆیانەوە داناوە پێناسەی کوردایەتییان شاراوەتەوە و لەوێدا ون بوون.

(٤) مەبەستم لەم قسە ئەوەیە حەجی ئەوسا وەکو ئێستە نەبووەو، جاری وا هەبووە یەکێك لەو مامۆستایانە لە سەفەری حەجیدا دوو سێ ساڵی پێ چووەو، ڕێگەیان کەوتووەتە شارە گەورەکانی ئەو سەردەمەی، وەك موصل و، حەلەب و، دیمەشق و، دیاربەکرو، گەلێ شوێنی دیکە، لەو شارانەیشدا ماوەی زۆر ماونەتەوە و چاویان بە زانایانی ئەوێ کەوتووە، پلەی خوێندەواریی و زانایی ئەمانیش دەرکەوتووە، لەو سەردەمانەدا باو بووە– بۆ پیرۆزیی– ئیجازەی جۆراوجۆریان لەو زانایانە وەرگرتووە.

نموونەی ئەم دیاردە لە ژیانی مامۆستایان مەلا یەحیای مزووریی و، مەولانا خالید و، مەلا محەمەدی گەرەوی و، مەلا یوسفی مەجمەرو...دا ئاشکرایە.

(٥) جگە لەو زانیارییانەی خۆم دەستم خستوون و لە کتێبخانەکەی خۆمدا هەن، بۆ هەندێك لەو زانیارییانەی لەم پێشەکییەدان سوودم لەو بڕوانامەی ماجستێر و دوکتۆرانە وەرگرتووە کە لەمەولا ناوەکانیان دەنووسم. کۆچی دوایی مامۆستایش لەو بابەتانەیە.

دانراوەکانی

لە کاتی چاپی یەکەمی (مەهدی نامە)دا بەگەڕان و پشکنین لە کتێبخانەکان و ناو دەستخەتەکاندا چەند دانراوێکی ئەم مامۆستام دۆزییەوە – وەك لە پێشەکیی ئەو چاپەدا نووسیمن– لەو کاتەوە تا ئیستا بە کۆششی ئەو قوتابیانەی بۆ بڕوانامەی ماجستێر و دوکتۆرا لەسەر مامۆستا ئیبنولحاج و بەرهەمەکانییان نووسیوە، گەلێ دانراوی دیکەی دەرکەوتوون و منیش لە عاستی خۆمەوە چەند دانراویم دۆزیوەتەوەو، نوسخەی هەندێکیانم بە دەست هێناوە. لێرەدا ناوی سەرجەمی ئەو دانراوانە دەنووسم:

لە بواری (فقه) شەرعدا

١– إزالة الإلباس عن مسائل المكره والناسي.

٢– أيقاد الضرام على من لم يوقع طلاق العوام.

٣– حاشية على تحفة المحتاج.

٤– حاشية على الخلع والطلاق.

٥– حواش متفرقة على شرح جمع الجوامع.

٦– رسالة الاقطاع.

٧– رسالة الاكراه.

٨– رسالة الحلال والحرام.

٩– رسالة الزكاة.

١٠– رسالة في الفتاوي.

١١– رسالة المتعة.

١٢– معاشرة الازواج.

لە بواری (علوم الحديث) و شەرحیدا

١– تعليقات على نخبة الفكر في مصطلح الحديث.

٢– حاشية على شرح الجامع الصغير.

٣– حاشية على الفتح المبين في شرح الأربعين.

لە بواری (إصول الدین)دا

١–تعليقات في آصول الدين.

٢– رسالة في توضيح العقائد الاسلامية.

٣– (مەهدی نامە) الرسالة المهدية باللغة الكردية. (ئەو ناميللكەی كە لێرەدا دەيبينی).

لەبواری (السيرة النبوية)دا

١–حاشية على قصيدة البردة.

٢– حاشية على المنح المكية في شرح الهمزية.

٣– رفع الخفا شرح ذات الشفا.

٤– الشمائل المحمدية.

٥– نظم محاسن الغرر.

لە بواری زمانی عەرەبیدا

١– البسيط.

٢– تحف الخلان لاشحاذ الأذهان.

٣– حاشية على النهجة المرضية.

٤– حاشية على الحواشي العصامية.

٥– الحذف والتقدير.

٦– حواش متفرقة في الفرق بين الأعراب المحلي والتقديري.

٧– حواش وتعليقات على كتاب دستور اللغة العربية.

٨– مختارات من درة الغواص في اوهام الخواص.

٩– المقصور و الممدود[٦].

بە داخەوە تا ئێستە هەواڵێكمان لە دیوانی شیعری دەست نەكەوتووە، بەڵام من بڕوای

---

(٦) بەشێكی ئەم دانراوانە، بە (أستنساخ) یان نوسخەی ئەصڵییان لە كتێبخانەكەی خۆمدا هەیە. بۆ هەندێكیشیان سوودم لە ماستەرنامەی (الحلال والحرام)ی ئبینولحاج وەرگرتووە، كە قوتابی(نامق أسماعيل مصطفي الگردي) نووسیویەتی.

پتەوم لەسەر ئەوەیە کە شیعری زۆری یان دیوانی شیعری بووە، بەڵام نازانین ماون و لەمەولا دەردەکەون یان هەر بە یەکجاری تێدا چوون!؟

ئەوەندەیش دەڵێم: دوای بڵاوبوونەوەی چاپی یەکەمی (مەهدی نامە) دوو پارچە شیعری کوردیی ئەم مامۆستام دەست کەوت لە بەرگی یەکەمی (کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردی)دا بڵاوم کردنەوە(٧).

ئەو نامەی ماجستێرو دوکتۆرانەی لەسەر دانراوەکانی ئیبنولحاجی خاوەنی مەهدی نامە وەرگیراون:

وەك گوتم لەم ساڵانەی دواییدا دانراوەکانی مامۆستا ئیبنولحاج بوونەتە جێگەی بایەخ و سوود لێوەرگرتنی قوتابیانی خوێندنی باڵاو، تا ئێستە چەندین بڕوانامە لەسەر دانراوە جۆراوجۆرەکانی وەرگیراون، ئەوانەی من زانیومن بریتین لە:

١-حق الزوج على الزوجة و حق الزرجة على الزوج من كتاب (معاشرة الأزواج) دراسة تقدم بها الطالب إسماعيل محمد سپيدارەيی، إلى كلية العلوم الأسلامية جامعة بغداد. ١٤٢٢ه ٢٠٠٢م (ماجستير)

٢- رسالة الحلال والحرام. دراسة تقدم بها الطالب نامق إيسماعيل مصطفى الگردي إلى كلية الشريعة، جامعة صلاح الدين أربيل. (ماجستير) ١٤٢٨هـ ٢٠٠٧م

٣- إزالة الإلباس عن مسائل المكره والناسي. دراسة وتحقيق. رسالة تقدم بها الطالب جمال عزيز أمين إلى كلية العلوم الاسلامية، جامعة بغداد، ١٤٢٨هـ ٢٠٠٧م (ماجستير)

٤- إيقاد الضرام على من لم يوقع طلاق العوام. بحث تقدم به الطالب ضرغام منهل الدليمي. إلى كلية العلوم الاسلامية، جامعة بغداد. ١٤٢٢ه ٢٠٠١م (ماجستير)

٥- حاشية أبن الحاج على النهجة المرضية، رسالة دكتوراه، تقدم بها الطالب محمد صابر مصطفى إلى كلية الآداب قسم اللغة العربية جامعة الموصل. ١٩٩٤.

٦- دوا کەسیش کە زانیومە خەریکی نووسینی بابەتێکە لەسەر ئیبنولحاج قوتابی (عزیز حافظ نذیر الهورامانی)یە کە باسێکی گەڵاڵە کردووە بە ناوی:

(إبن الحاج الآلاني الكردي حياته وأثاره الفقهية) پێشەکەشی ئەکات بۆ: (أكاديمية إبن سينا للدراسات الانسانية والعلمية- ماليزيا).

---

(٧) بڕوانە: کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردی، بەرگی یەکەم، چاپی یەکەم، چاپخانەی (الحوادث) بەغدا، ١٩ ل:٣١.

پێشەکیی چاپی یەکەم

ڕێزی خوێندنی ئاینیی لە کوردستاندا یەکجار جێگای بایەخ بووەو، سەرتاسەری شارو دێهاتەکانی مەڵبەندو شوێنی خوێندنی باشیان تیابووەو، فەقێ و قوتابی ڕووی لە هەر کوێ کردبێ بەوپەڕی ئازادییەوە بۆ خۆی گەڕاوەو، هەر جێگاو مەدرەسەیەکی بەدڵ بووبێ لەوێ خوێندوویە، هەر کاتێك جێگایەکی باشتر، یان مامۆستایەکی بەکەڵکتری بیستبێ یەکسەر لێفەکەی و کتێبەکانی بەسەری گۆپاڵەکەیا کردووەو بە نەڕی شانیا داوەو یاڵڵا بۆ ئەو جێگایەو، سەری لە مەرزو سنووری هیچ وڵاتێك نەکردۆتەوە؛ چونکە فەقێ وەك ئازادیی هەموو مزگەوت و مەدرەسەیەك، ئازادیی تەواوی لە گەڕانی وڵاتان و شاراندا هەبووە، بۆیە کە ژیانی زۆربەی مامۆستایانی کورد لەگەڵ گەڕانی زۆر بە شوێن خوێندندا دەستە لە ملانن و، بە ئاسانیی ناتوانرێ هەموو جێگا خوێندنەکانی مەلایەك دەستنیشان بکرێ.

جا هەر بەم پێودانگە کردنەوەی مەدرەسەو جێگای خوێندن لە هەموو مزگەوت و گوندێکدا ئازاد بووە هیچ کات لە کردنەوەی فێرگەو مەڵبەندی زانیاریدا دەست ڕێگەی کەس نەهێنراوە، بەڵکو بەپێچەوانەوە هەموو میر و پاشایەکی کوردستان هەمیشە شانازیی بەوەو کردووە کە فێرگەی گەورەو باشی بووەو مەلای چاك و زۆر خوێندەواری تیابووەو، کتێبی زۆری بە نووسینەوەو کڕین، بۆ بەدەست هێناوەو، باخ و زەوی و زاری باشی بۆ وەقف کردووە، خزمەتی چاکی مەلا و فەقێکانی کردووە. ئەمە بووە بە هۆی موونافەسەیەکی زۆری، لە هەمان کاتدا پیرۆزی، دانیشتوانی ناوچەی کوردستان لە کردنەوەی مەدرەسەو پێگەیاندنی خوێندەواری باشدا. ئەمە کارێکی وای کرد کە زۆربەی شار و دێهاتەکانی کوردستان فێرگەو جێگای فێربوونی زانیاری تیا بڵاو ببێتەوە، تەنانەت گوندێك هەر هیچی تیا نەبووبێ مەلایەکی بووە کە قوتابخانەی بووە و منداڵی فێری خوێندنی قورئان و کتێبی فارسی و کتێبە سەرەتاییەکان کردووە و لە پاش ئەوە بەرەو فێرگە بەرزەکان ڕێگەی خوێندنیان گرتۆتە بەر.

زۆربەی ئەو فێرگانەی کوردستان ناوو شوێنەواریان نەماوە، بەڵام گەلێ جێگای وا هەیە کە توانیویەتی بەربەرەکانیی لەگەڵ ئاڵوزیی و ناهەمواریی باری ڕۆژگاردا بکاو، شوێنەواری خۆی بە ڕوونیی و ورشەداریی بهێڵێتەوە و، گەلێ زاناو پیاوی بەرزیش بە هۆی ئەو جێگایانەوە ناویان ماوەتەوەو لە بیر نەکراون. لەو مەڵبەندە زانیارییانەی کوردستان گەلێ جێگای واش هەبوو، کە پشتاوپشت تیرەو بنەماڵەیەك ئەرکی فێرکردنی فەقێ و پێگەیاندنی مەلایان لە ئەستۆی خۆیان گرتووەو، هەمیشە نەوەکانیان بە چالاکیی

و لێهاتووییەوە جێگاكانیان پڕ كردوونەتەوە. وەكو وتمان، هەندێك لەو فێرگە و مەڵبەندە زانیارییانە لەگەڵ دژواریی و نالەباریی ڕۆژگاردا هەڵیان كردووە و لە ئەنجامدا بەسەر كۆسپ و تەگەرەكاندا زاڵ بوون و ناویان لەوە زیاتر دەركردوە كە چەرخی گەردوون بتوانێ پێشێلیان بكاو شوێنەواریان كوێر بكاتەوە، ئەوەتا ئێستایش ناونیشانی گەلێك لەو مەڵبەندانە لەسەر لاپەڕەكانی مێژوو بە شانازییەوە تۆمار ئەكرێ و، هەندێكیشیان ناویان لە پەراوێزو كۆتایی كتێبە دەسنووسەكاندا ماوەتەوەو، هەندێكی دیكەیشیان لە بیری زاناو پیاوە بەتەمەنەكانی ئەم سەردەمەدا جێی خۆیان كردۆتەوە. بەڵام ئەو مەڵبەندانەی كە ئێستە ئەناسرێن وە نەبێ وێنەی بەشی زۆری ئەو مەڵبەندانەی پێشوو بن و لەبیركراوەكان لەمان كەمتر بن، بەڵكو ناسراوەكان لە عاستی نەناسراوەكاندا وەكو دڵۆپێك لە دەریایە.

كۆنترین مەڵبەندی زانیاریی من توانیبێتم هەواڵی لێ بەدەست بهێنم فێرگەی (چۆڕ)ە كە مەلا ئەبوبەكری (مصنف) لە دەوروبەری ١٠٠٤ی كۆچیدا لە (وشكێن)ەوە هاتۆتە ئەوێ و لەوێدا كتێبی (وضوح)ی شەرحی (محرر)ی دناوە؛ جا ئەبێ پتر لە (٩٠٠) ساڵ پێش ئەو سەردەمە، كە ئایینی ئیسلام بە كوردستاندا بڵاوبۆتەوە، چەند مەڵبەند و كۆڕی زانیاریی پێكهاتبێ و، چەند زانای گەورەیان تێدا هەڵكەوتبێ كە ئێستە ئێمە هیچ هەواڵێكی ئەوتۆیان لێ نازانین؟ پاش ئەوە ئەتوانین وەك نموونە ناوی مەڵبەندی (ماوەران)[١] و (خەتێ)[٢] و (كۆیە)[٣] و (سۆران)[٤] و گەلێ فێرگەی گەورەی هەولێر و (موصل) و (ڕەواندز) و

(١) ماوەران: دێیەكە لە نزیكی جێگەی بنەماڵەی (حەیدەریی) بوە، ئەم چەند شیعرەی مامۆستا بێتووشیی جوانترین ئاوێنەی دەرخستنی ڕێزو جێگای ئەو بنەماڵەیە:

كل حـر في فضله عبد رق … لمـوال تديروا (مـاوران)ا
واقروا لهم سوى من هـواه … تـرك القلب منه أعمى ورانا
كم شفوا بالعلوم منا صدوراً … كان فيها من جهلنا ماورانا
سئلوا: هل وراكم من مـرام … لمريد؟ فقيل: لا، مـاورانـا

بڕوانە: البيتوشي. مامۆستا شێخ محەمەدی خاڵ، لاپەڕە ٢٣١.

(٢) لە زنجیرەو ناوی زانایانی كوردا مامۆستای خەتێ و مەدرەسەكەی جوانترین و بەرزترین ناوی هەیە.

(٣) لە كۆیەدا چەندین فێرگە هەبووە، یەكێك لەوانە كە لە پەراوێزی كتێبە دەستنووسەكاندا ناوی مابێ مەدرەسەی (دایە خەج)ە. هەروەها بنەماڵەی (جەلی) لە كۆیەدا ماوەیەكی زۆر پشتاوپشت سەرچاوەی زانیاری بوون و مەلاو خوێندەواری چاكیان پێگەیاندووە.

(٤) سۆران لە كتێبە دەسنووسەكاندا ناوی زۆر ئەهێنرێ و بە (صۆران) ئەینووسن. ئەشگونجێ سۆران مەبەست ناوچەیەكی تایبەتیی بووبێ لە سەردەمێكدا. یان مەبەست ئیمارەتی سۆران بێ كە لە نێوان ئیمارەتی بابان و بەهدیناندا بووە.

(شەقڵاوە)[٥] و(قەڵاچوالان)ی پایتەختی بابانییەکان و چەندین جێگەی دەوروبەری (سلێمانی) وەك: (قەراداغ)[٦] و (تەکیە)[٧] و (خەرپانیی)[٨] و (خورماڵ)[٩] و

(٥) لە دەوروبەری شەقڵاوەو ڕەواندزدا گەلێ زانای پایەبەرز و بنەماڵەی دێرین بووە. بەناوبانگترین بنەماڵەی ئەو ناوچانە بنەماڵەی (حەیدەری)یە کە پتر لە (٣٠٠) ساڵ لە دەشتی حەریردا پشتاوپشت سەرۆکی گەورەترین مەڵبەندی زانیاریی بوون و، زنجیرەیەکی ئیجازەی مەلایەتی کوردستان بە زانایانی ئەو بنەماڵەیە پڕبۆتەوە. جگە لەو بنەماڵەیش گەلێ ناوی ورشەداری تر هەن کە هەر لەبیر نەکراون وەك (ابن آدم) و مامۆستا شێخ طاهای بالیسانی و مەلا محەمەدی مەلا نەبی بێتواتە و مەلا عوثمانی شەوەکی و چەندینی تر.

(٦) قەرەداغ : گەلێك زانای گەورەی تێدا پەیدا بووەو، دەرسیان وتووەتەوەو مەلای چاکیان پێگەیاندووە. لەو مەلایانە شێخ محەمەد و شێخ عەبدوڕەحمانی قەرەداخی و، شێخ عەبدوللەتیفی قەرەداخی و، شێخ مەعرووفی قەرەداخی، و شێخ عومەری کوڕی و، (ابن الخیاط) و، شێخ نەجیبی قەرەداخی و، شێخ مستەفای کوڕی و...

(٧) تەکیە: ماوەیەکی زۆر مەڵبەندێکی گەورەی زانیاری بووەو، پشتاوپشت مەلای تەکیەیی دەرسیان تیا وتووەتەوەو، لە هەموو لایەکەوە فەقێ بە دەنگ و شۆرەتی ئەو مەلا چاکانەوە چوون و لایان خوێندوون. زاناو ئەدیبی وەکو(نالی) لە تەکیەدا ماوەیەك خوێندوویە، زیاتر لەوەش، وەك لە پیاوێکی ڕیش سپی تەکیەم بیستووە سەرەتای ئەوینی نالی و پژان و تەقینەوەی سەرچاوەی شیعری لە تەکیەوە دەستی پێ کردووەو دڵدارەکەی (ئایشێ)ی ناو بووە کچێکی خەڵکی تەکیە بووە. بەڵام ئەمە لەگەڵ حەبیبەی (حەبیبەی ماڵییاوا...) دا چۆن ئەگونجێ؟ ئەوە نازانم و بەڵکو لە مەولا زیاتر لەم باسە ڕوون ببێتەوە.
لەو زانایانەی کە لە تەکیەدا دەرسیان وتووەتەوە: سەید شەریفوددین و، سەیید نوورە ددین و، سەیید سەلاحەددین و، سەید عەوەزو، شێخ جامیی و شێخ یوسفی کوڕی و، مامۆستا شێخ بابا عەلی و شێخ نووری کوڕی و شێخ عەبدوڵڵای مەلا... تاد.

(٨) خەرپانیی: کە ئێستە جێگەو ناوێکی تایبەتیی بۆ خۆی هەیە و، بە کۆڕێکی زانیاریی سەربەخۆ ناسراوە، لقێکە لە مەڵبەندی زانیاریی تەکیە؛ چونکە سەرەتای بنەماڵەی خەرپانیی لە شێخ محەمەدە کۆستەوە دەست پێ ئەکات کە لە ساڵی (١١١٠)ی ك وە لە تەکیەوە چۆتە خەرپانیی و لەوێ جێگیر بووە و مزگەوتی شێخ محەمەدە کۆستەی لە خەرپانیی دروستکردووە. ئەوەی شایانی باس بێ: کاتێك وتارەکەی (الشیخ عبدالله الخرپانی من خلال مخطوطات مکتبته) م ئەنووسی، کە لە بەشی دووهەمی ژمارە دووی گۆڤاری کۆڕی زانیاری کوردا بڵاوکرایەوە، بۆم ڕوون نەبووەوە شێخ محەمەدە کۆستە لە سەرەتاوە لە خەرپانی دانیشتوە یان لە (احمد آوا)، بەڵام لەم بەینەدا بۆم دەرکەوت کە لە خەرپانی دانیشتووە، لەگەڵ مەلا جەلالی گەورەی خورماڵدا ئەوەندە دۆستی گیانی بەگیانی یەك بوون وەصیەتیان بۆ یەك کردووە کە لە پاش مردنیش نزیکی یەکتربن و، بەیەکەوە ئەسپەردەی خاك بکرێن، بۆیە ئێستە گۆڕی شێخ محەمەدە کۆستە لە تەنیشت گۆڕی مەلا جەلالەوەیە لە ئەحمەد ئاوا. پیاوانی وەکو موفتیی زەهاوی و، نالی و ، مەولانا خالید لە لای شێخ عەبدوڵڵای خەرپانی لە فێرگەی خەرپانیدا زۆری خوێندن و خوێندەوارییان فێر بوون.

(٩) خورماڵ: مەلا جەلالی گەورە و مەلا جەلالی بچووك و چەندین مەلای تر دەرسیان تیا وتووەتەوە.

(بیارە)[١٠] و (تەڕەمار)[١١] و (هەزارمێرد)[١٢] و (پێنجوێن)[١٣] و دەیان جێگەی تر بێنین. خۆ کاتێك ئاوڕێك بەلای ئێران و تورکیادا ئەدەینەوە هەمان دەستوور ناوی دەیان مەڵبەندی زانیاری و صەدان زانای بەرزمان بەرچاو ئەکەوێ کە ئەوانیش هیچ کات لە قافڵەی زانیاری دوانەکەوتوون و لە هەموو قۆناغێکدا جێگە و ڕێبازی خۆیان دیاری کردووە.

ئەم هەموو مەڵبەندو فێرگانە بە درێژایی تەمەنیان، بێ وچان، لە ڕێگای پەرەپێدانی زانیاری و پێگەیاندنی مەلا و ئەدیب و هۆنەرو هونەرمەندی بەرزدا تێکۆشاون، لە هەمان کاتیشدا ئەو فەقێیانەی لەو جێگایانەدا بۆ خوێندن کۆبوونەتەوە، جگە لە فێربوونی زانیاری و بەرزبوونەوەی پلەی خوێندەواریی هیچ مەبەست و ئامانجێکیان نەبووە. تەنانەت فەقێی وا هەبووە کە لە کەسوکاری بڕاوەو ڕێگای خوێندنی گرتووەتە بەر تا کاتێ خوێندنی تەواوکردووە بۆ لای کەسوکاری نەگەڕاوەتەوەو، بە نانەڕەقەی حوجرە و راتبە ژیاوەو، پێداویستییەکانی ژیانیشی، بە گوێرەی سەردەمی خۆی، لە وەقفی مەدرەسەو خێرۆمەندانەوە، دەستکەوتووە. زیاد لەوە فەقێی وایش هەبووە پاش

(١٠) بیارە: خانەقای طەریقەی نەقشبەندی بووە و، شێخانی ئەم طەریقەیە، جگە لەوە کە خۆیان مەلا بوون و تا ئەندازەیەکی باش خوێندەوارییان بووە، هەمیشە مەلای چاکیان بووە و فێرگەیەکی باش لە خانەقادا بووەو، ڕێزی فەقێ و مەلایان زۆر لەلا بووە، بەرانبەری ئەو ڕێزو خزمەتە مەلا و ئەدیبانیش بە گەلێ جۆر هەستی خۆیان دەربڕیوەو خۆیان نواندووە. بۆ نموونە مەولەوی کتێبی (الفضیلة)ی بۆ شێخی (بهاالدین) داناوەو لە پێشەکییەکەیدا زۆر بە جوانی پێشکەشی کردووە. سەرەڕای ئەوەیش شێخانی طەریقەی نەقشبەندی زۆر ئەدەبدۆست بوون و گەلێ شیعری جوانیان هەیە و نازناوی تایبەتی خۆیان لە شیعردا هەیە. وەك (فەوزی) نازناوی شێخ عومەر، (نجم) نازناوی شێخ (نجم الدین).

(١١) تەڕەمار: بۆ ماوەیەك جێگای زانیاری بووە و لە هەموو لایەکەوە فەقێ بە ناوبانگی مامۆستای بەرز مەلا صاڵحی تەڕەمارییەوە چوون، شێخ عەبدوڵڵای خەرپانی لە کۆتایی یەکێك لە دەسنووسەکانیدا دەسنیشانی ئەوە ئەکات کە لە تەڕەمار نووسیویەتیەوە.

(١٢) هەزارمێرد: یەکێکە لەو مەڵبەندە هەرە گەورانەی کە ڕووناکیی بە کوردستان داوە و ئەدیب و هونەرمەندی بەرزی تێدا پێگەیشتووە، نموونەی بێتووشی و، شێخ مارفی نۆدێ و زانایانی تر لەو مەڵبەندە پیرۆزەو مەشخەڵی ئەدەب و زانیارییان هەڵگرتووە وجیهانیان پێ ڕوون کردووەتەوە.

(١٣) پێنجوێن: لەم مەڵبەندەدا زانای وەکو: مامۆستا مەلا (عبدالرحمن)ی پێنجوێنی هەڵکەوتووە، کە مامۆستا مەلا ڕەشید بەگی بابان و مامۆستا مەلا حسەینی پیسکەندی و چەندی وەك ئەوان بە شانازییەوە لە خزمەتیا خوێندوویانەو ئیجازەیان لە لای وەرگرتووە.

تـەواوکـردنـی خـوێـنـدن بـە مـەلایـەتـی لـە دێیـەك دانیشتووەو، بۆ یـەکـجـاری دانکـەن و دەسبەرداری خزم و کەسوکاری بووە.

شێوەی خوێندنیش لە مزگەوتانی ئەوسادا زۆر جیاوازیی لەگەڵ خوێندنی ئێستادا هـەبووە. مـەبـەست پۆلبڕین و کتێب تـەواوکردن و ئیجازە وەرگرتن نـەبووە. بـەڵکو مـەبـەست فێربوونی زانیاری و زانینی کتێبی پڕ وردەکاریی و گران بووە. بۆیە ئەگەر فەقێیەك چەند ساڵ بە کتێبێکەوە خەریك بووبێ، یان چەند ڕۆژ لەسەر یەك– یەك دەرسی خوێندبێ و دووپاتی کردبێتەوە جێگەی ڕەخنەو لۆمە نەبووە.

ئەمە شێوەی خوێندنی ساڵەهای ساڵی ناو کوردستان بووەو لەسەر ئەو ڕچە و ڕێبازە خوێندەواران فێری خوێندەواری بوون و، زانیاری بەو جۆرە پەرەی سەندووە و بڵاو بووەتەوە. خوێندنێك بەو شێوە بووبێ و، لێبڕانێك بەو ئەندازە گەیشتبێ ئەبێ زانای چۆن هەڵکەوتبێ؟ ئەبێ ژمارەی ئەو زانا بەرزانە چەند بووبێ؟ ئەبێ بەرهەم و دانراوی ئەو زانایانە تا چ ئەندازەیەك ڕۆیشتبێ؟

بێگومان ئەم پرسیارانە و چەندین پرسیاری جۆراوجۆر لەم ڕێ و شوێنانەدا سەرهەڵدەدەن و خۆ دێننە پێش دەم، بەڵام وەڵامی ڕاستیی و تەواوی ئەم پرسیارانە– ئەگەر بتوانرێ بدرێتەوە– بێ هەوڵ و کۆشش و دەرەتان و ماوەیەکی زۆر لە تواناادا نییە، چ جای باسێکی ئاوا کورت و سەرپێیی، تەنها بۆ نموونە ناوی چەند مەلایەکی سەردەمێکی کەمی ناوچەیەکی کوردستان لەوانەیە بارستایی و قەوارەی ئەو هەموو زانا و خوێندەوارانە تا ئەندازەیەك پێش چاو بخات؛ چونکە وەك پێشینان فەرموویانە: «مشتێ نموونەی خەروارێکە»(١٤).

لە دەوروبەری شاری سلێمانی و قەسەبچەو گوندەکانیدا لە دەوروبەری سەدەی (١٢)هەمی کۆچی و دوای ئەو سەدە وێنەی ئەم زانا و خوێندەوارانە هەڵکەوتوون:

---

(١٤) لەم جێگادا دەست لە نووسینی پەراوێزی مەڵبەندو فێرگەکان هەڵئەگرم و دەسبەردار ئەبم؛ چونکە، زیاد لەوە کە سەرچاوەیەکی ئەوتۆ دەربارەی ئەم مەبەستە نییە، ئەگەر بمانەوێ زیاتر لە باسەکە بکۆڵینەوە و قووڵتر بۆی بچین بە چەند بەرگ کتێب نابڕێتەوە، لێرەدا وەك نموونە ئەم باسەمان هێنا کایەوە. بەڵکو ڕۆژێك لە ڕۆژان زاناو لێهاتووانمان قۆڵی مەردانەی لێ هەڵماڵن و زانیاری و بەسەرهاتی ورد و بە بناغە بەدیی بێنن و، ئەم کەلێنە گەورەی (مێژووی زانیاری و زانایانی کوردستان) پڕ بکەنەوە و، بەو کارە گرنگە چاوی خوێندەواری کورد ڕوون بکەنەوە و، زانایانی کوردیش بە جێگاو شوێنی پێ شیاوی خۆیان بگەیەنن.

مەلا برایمی بیارەیی و، شێخ (عبدالكريم)ی بەرزنجی و، شێخ (عبدالرحيم)ی برایی و، مەلا محەمەدو مەلا مەحموودی غەزائی و، شێخ عەبدوڵڵای خەرپانیی و، هەردوو مەلا جەلالی خورماڵیی و، مەلا صاڵحی تەڕەماری و، مەلا محەمەدی ئیبنولحاج و، مەولانا خالیدی نەقشبەندی و، مەلا عەبدوڵڵای ڕەش و، شێخ مصطەفاو شێخ سمایلی کوڕی و، شێخ محەمەدی خاڵی کوڕەزایی و، حاجی شێخ ئەمینی خاڵ و، مەلا عەبدوڕەحمان و مەلا ئەحمەدی نۆتشی و، موفتیی زەهاوی و، شێخ مارفی قەرەداغیی گەورە و، شێخ عەبدوڕەحمانی قەرەداغی و، شێخ ئەمینی قەرەداغی و، شێخ مارف و شێخ عومەری کوڕی و، شێخ عەبدوللەطیفی قەرەداغی و، شێخ عەبدوڕەحمانی قەرەداغی (ابن الخياط)و، شێخ نەجیبی قەرەداغی و، شێخ مصطەفای کوڕی و، شێخ محەمەدە کۆستەو، شێخ جامی و، شێخ یوسف و شێخ بابا عەلی تەکیەیی و، بێتووشی و، شێخ مارفی نۆدێ[١٥] و، کاك ئەحمەدی شێخ و، شێخ حسەینی قازی و، مەلا ئەحمەدی چاومارو، مەلا ئەمینی کوڕی و، سەید عەبدولعەزیزی کوڕەزایی و، شێخ مصطەفای موفتی و، مەلا عەبدوڕەحمانی پێنجوێنی و، مەلا محەمەدی کەوانەدۆڵی و، مەلا قادری کانی کەوەیی و، ئەحمەد فائیز و، مەلا ئەحمەدی دێڵێژەیی و، مەلا عەلی نیظامی و، مەلا عەلی کانی کەوەی و، سەید ئەحمەدی نەقیب و، مەلا حەمەئەمینی بالیکەدەری و، مەلا مەحموودە سوور و، مەلا حسەینی پیسکەندی و، مەلا ڕەشید بەگی بابان و، مەلا عەبدوڕەحمانی چورستانی و... دەیان مەلای تر.

ئەمە نموونەی هەندێك لە زانایانی ناوچەیەکی کوردستان لە سەردەمێکدا بوو، وەك وتمان بە ئەرك و دەرەتانێکی زۆر نەبێ هیچ ڕەنگ نییە بتوانرێ ناوی زانایانی سەرتاسەری کوردستان بزانرێ.

کە ئاوڕێکیش بە لای پاشماوەو شوێنەواری ئەم مەلایانەدا بدەینەوە ئەبینین– مەگەر بە دەگمەن– کە هەموو تەئلیف و نووسراوی باشیان هەبووە، بەڵام بەداخەوە زۆر کەمیان ئەزانرێن و، لەوەش زۆر کەمتریان بە چاپ گەییوە و خوێندەواران کەڵکیان لێ وەرگرتوون. کە دووبارە سەرنجێکی تر لە بەرهەمی ئەو زانایانە بدەینەوە ئەوانەی بە کوردی شتیان نووسیبێ بە پەنجەی دەست ئەژمێررێن، وەك: شێخ مارفی نۆدێ و، مەولانا خالید و، شێخ حسەینی قازی و، مامۆستا مەلا حسەینی پیسکەندی و[١٦]،

(١٥) بڕوانە: (الشيخ المعروف النودهي) مامۆستا شێخ محەمەی خاڵ، لاپەڕە: ٨٤.

(١٦) لەم ماوەیەدا کتێبێکی بچکۆلەی ئەم مامۆستایەم بە هۆنراوەی کوردی دەستکەوت.

مامۆستا مەلا ڕەشید بەگی بابان و[١٧]، مەولەوی و، نالی و، سالم و، کوردی و، چەند مەلایەکی تر...

بەڵام ڕەنگە ئەم جۆرە حوکمە تا ڕادەیەك ناڕەوا بێ و، لەوانەیە زۆر مەلای کوردی وا هەبێ ئەگەر خۆی لەم کاتەدا زیندوو بوایە و ئەم باسەی لە من ببیستایە، زۆر چاك لێم ڕاست ببوایەتەوەو، پەنجەی بۆ ناوچاوم بهێنایەو بیگوتایە: ئەگەر تۆ توانای ئەوەت هەیە شت ساخ کەیتەوە و ئەنجامی مەبەست و کارت بە تەواویی بدۆزیتەوە، هەستە لە پێشدا بە وردی بگەڕێ و هەموو جێگەیەك بپشکنە، ئەگەر هیچت بە دەست نەهێنا ئەوسا حەق بە تۆیە چی بڵێی؛ بۆ تۆ نازانی من فلانە ساڵ لەسەر فلان باس نامەیەکی درێژم بە کوردی نووسی؟ فلانە مەلای تر لە فلان مێژوودا لە سەر فیسار باس کتێبێکی گەورەی دانا؟ بەڵگەی ئەمەش: تا دوێنێ و پێرێ، بەڵکو تا بڵاوبوونەوەی ئەم نامیلکە، هەموومان لەو بڕوایەدا بووین کە ئیبنولحاج کەلیمەیەکی کوردی سەر کاغەز نەنابێت و، ئەگەر لێمان بپرسرایە: ئیبنولحاج دانراوی کوردی هەیە یان نا؟ بێ سێ و دوو ئەمانوت: (نەء). بەڵام ئەبینین ئەم دانراوەی ئیبنولحاج لە پڕ سەر هەڵئەداو ئەوەمان ئەخاتە دڵ کە ڕەنگە زۆر مەلای کورد شتی باشیان بە کوردی نووسیبێ، بەڵام یان سووتاوەو دڕێنراوە و لە ناوبراوە، یان تا ئێستاش هەر لە ناو سنووقی لە بیرچوون و، لەسەر ڕەفەی پشتگوێخستندا ماون و، دڵۆپەو درۆنج و مشك و مۆرانە هەڕەشەی لەناوبردنیان لێ ئەکەن و، دەستی دۆست نییە ڕزگاریان بکاو چاوی خوێندەواری کوردیان پێ گەش کاتەوە[١٨].

ئەمانە هەر گلەیی و بناشت و هیوای شتی دوورن، ئەوەی من لەم کاتەدا لە توانامدا بێ با درێغی لێ نەکەم و ئەم نامیلکە بچکۆلەی مامۆستا ئیبنولحاج بۆ خوێندەوارانی کورد بڵاوبکەمەوە.

---

(١٧) ئەم مامۆستایە خاوەنی گەورەترین کتێبی کوردییە کە تا ئێستە دانرابێ. ناوی کتێبەکەی (اقتران النيرين في مجمع البحرين)ە، تەرجەمەی حەدیثەکانی پێغەمبەرە (د.خ) کە لە (مسلم) و (بخاری)دان، کتێبەکە بریتییە لە (١٠) بەرگ، بەرگی یەکەمی بە سەرپەرشتی خۆم چاپ کراوە.

(١٨) لەم چەندانە لە کتێبخانەی مۆزەخانە (متحف)ی عێراقی دوو سێ فەقێی هەولێری کتێبی دەستخەتیان هێنابوو، منیش هەروا چاوم پیا ئەگێڕان، کەچی لە پڕ دوو دەسنووسی کوردیم بەرچاو کەوت ئەوە یەکەم جار بوو ئەمبینین، بەڵام پاش ئەوەی گەییبوونە دەست ئەو کتێبخانە نەدەکرا لێیان وەرگرم.

ناوەرۆکی نامیلکەکە

دانەری ئەم نامیلکەیە لە سەرەتاوە باسی ئەوە ئەکا کە ئەیەوێ بە گوێرەی فەرمایشتەکانی پێغەمبەر (د.خ) باسی فیتنەی دونیاو سەرەتای هاتنی ڕۆژی قیامەت بکاو، ئەڵێ: هەرکەسێ ئەهلی ئیمان بێ ئەزانێ ئاخرزەمان نزیکەوە بووە و گەلێ لە نیشانەکانی دەرکەوتوون و، هەرکەسێ بیرو هۆشی ببێ ئەبێ بۆ خۆی بگریێ و لە هەولی ژیاندا نەبێ و مردن بکڕێ. پاش ئەوە دەست بە هەڵدانی نیشانەکانی ڕۆژی قیامەت ئەکا و، هەر لە دەججالەوە دەست پێ ئەکات و باسی چۆنیەتی و نیشانەکانی نزیکبوونی هاتنی ئەکات و، دوایی باسی هاتنی سوفیان و مەهدی و شەڕی نێوان ئەوان و، لە ناوچوونی سوفیان و سەرکەوتنی مەهدی و، بڵاوبوونەوەی ئاسایش و خۆشی بە جیهاندا ئەکات . دوایی دێتە سەر ئەوە کە پاش ماوەیەك دەججال پەیدا دەبێ و فیتنەیەکی یەکجار گەورە بەرپا دەبێ، خەڵکێکی زۆری شوێن ئەکەون و لە پاشان حەزرەتی عیسا دێتە خوارەوە و دەیکوژێ. دوای ئەوە یەئجووج و مەئجووج و بەڵاو ناخۆشی ئەوان و، پاش ئەوە پەیدا بوونی (دابە) و گەڕانەوەی ڕۆژو، داخرانی دەرگای تەوبەو ، بەرزبوونەوەی قورئان و، هاتنی دووکەڵ و، پاش ئەوانە هەڵکردنی بایەکی گەورە لە شامەوە کە هەموو خەڵك دەمرێنێ و کەس نامێنێ و، دوای ئەوەیش زیندووبوونەوەی خەڵك.

لە کۆتاییدا ئەڵێ: کە لە ساڵی (١١٧٦) دا ئەم کتێبەی بۆ کەڵکی عەوام و پلە نزمانی خوێندەواری کورد داناوەو، خۆی ناوی (محەمەد)ە.

تەواوی نامیلکەکە (١٥٧) چوارینە، واتە: (٣١٤) شیعرە.

باوەڕ بە ڕۆژی قیامەت

باوەڕ بە ڕۆژی قیامەت (ڕۆژێك کە ئەم جیهانە سەرانسەر، بە فەرمانی خودا، تێك ئەچێ و، جگە لە خوا کەس نامێنێ) یەکێکە لەو خاڵە سەرەکییانەی کە مەرجن بۆ باوەڕکردن بە خودا، هەموو ئایینە ئاسمانییەکان لەسەر ئەوەن کە هەرکەس باوەڕی بەو ڕۆژە نەبێ، باوەڕی بە خودا دانامەزرێ و پێی ناگوترێ خاوەن باوەڕی تەواو. ئاینی ئیسلامیش- دوا ئاینی ئاسمانی- هەمان مەبەستی دووپات کردۆتەوەو، پێغەمبەری ئیسلام (د.خ) ئەم مەبەستەی بە موسوڵمانان ڕاگەیاندووەو، گەلێ نیشانەی فەرمووە کە ئەو نیشانانە

هەموو یەکە یەکە و بەرو دوا پێش ڕۆژی قیامەت دێنە دی و ئەوانە بەڵگەی هاتنی ئەو ڕۆژەن. لەم بارەیەوە گەلێك حەدیث لە پێغەمبەرەوە (د.خ) ڕیوایەت کراوەو، زانایانی ئیسلام ئەم باسەیان گەلێك بەگرنگ گرتووەو، زۆر بە فراوانی لێی دواون و، زۆر کتێبیان لەسەر داناوە. گەلێك زانای وا هەبووە هەر هەواڵێك دەربارەی ئەم باسە کە نەگەیشتبێتە جێگەی متمانەو تەواتور پشتگوێیان خستووە، تەنها ئەو هەواڵانەی کە سوور زانیبێتیان ڕاستن و لە پێغەمبەرەوە (د.خ) هاتوون نووسیویانەو بە بنەڕەتی ئەو مەسەلەیان زانیوە. لەگەڵ ئەوەیشدا هەندێك زانای وا هەبووە بێ وردکردنەوە و لێکۆڵینەوە هەموو هەواڵێکیان دەربارەی مەسەلەکە نووسیوە. زانایانی کوردیش– وەکو هەموو زانایانی جیهان– دەربارەی ئەم باسە بە هەردوو جۆر بە زمانی عەرەبی دواون و کتێبیان لەسەر داناوە. بەڵام بە زمانی کوردی دەربارەی ئەم باسە تا ئێستە شتێکی ئەوتۆ نەنووسراوە و ئەم دانراوەی (ابن الحاج) یەکەم نووسراوێکی کوردییە لەم بارەیەوە.

نرخی ئەم نامیلکە

پاش تۆزێك سەرنجدان گرنگی ئەم نامیلکەمان لەم خاڵانەدا بۆ دەردەکەوێ:

١– بە لەهجەی موکریانی (ئەو لەهجەی ئەم کتێبەی پێ دانراوە) تا ئێستە جگە لە فۆلکلۆر، هیچ ئەدەبێکی نووسراونییەو، تازە لەم لەهجەیەدا هەندێ شتی فۆلکلۆریی ئەنووسرێتەوە. واتە ئەمە وێنەی یەکەمی ئەدەبی تۆمارکراوی لەهجەی موکریانە.

٢– ئەو عەرووضەی ئەم کتێبەی پێ دانراوە لە ئەدەبی نووسراوی کوردیدا –جگە لە شیعرەکانی (ئێل بەگی جاف) و (احمدی کۆر)– وێنەی نییەو نەبیسراوە. ئەبێ ئەم جۆرە عەرووضە لە سەردەمێکدا باو بووبێ و شیعری پێ هۆنرابێتەوە. بەڵام سەرەتای ئەو سەردەمەو، ئەو هۆنراوانەی بەو جۆرە هۆنراونەتەوە و، ئەوانەی کە لەسەر ئەم ڕچە و ڕێبازە ڕۆیشتوون و تاکەی ئەم شێوە دەوامی کردووە، تا ئێستە هیچی دەربارە نەزانراوە.

٣– یەکەم موحاوەلەیەکە بە زمانی کوردی بۆ بەکارهێنانی شیعر لە مەسائیلی دینی و فێرکردن و بڵاوکردنەوەی بیری ئایینیدا بە زمانی کوردی.

٤– مێژووی دانانی ئەم کتێبە بۆ پتر لە (٢٢٠) ساڵ ئەگەڕێتەوە،

٥– بەگوێرەی ئەوەی کە ئەم هۆنراوەیە هی (ابن الحاج)ەو، ئەویش مامۆستای بێتووشی و شێخ مارفی نۆدێ بووە، ئەوەمان بۆ دەرئەکەوێ کە (ابن الحاج) یەکەم کەسێکە لە ناوچەی سلێمانیدا کوردی نووسینی فێری فەقێیان کردبێ و ئەو هەستەی لە

دەروونیاندا بزواندبێ. تا لە نووکی خامەیانەوە چووبێتە سەر لاپەڕەی کتێب؛ چونکە بێتووشی[١٩] و نۆدێیی، یەکەم کەسێکن لە ناوچەی سلێمانیدا بە کوردی شتیان نووسیبێ و زۆری خوێندنیان لای (ابن الحاج) بووە.

٦- سەلماندنی ئەوەی کە ناوچەی سەردەشت (جێگەی لە دایکبوونی ابن الحاج) پێش کوردستانی ئەمدیو هەستی نووسینی کوردیی تێدا بوو.

٧- سەرەڕای ئەوانەی باسمان کردن، ئەم کتێبە کەلەپوورێکی ئەدەبیی گەلێکە کە لە ئەدەبی کوردیدا زۆر فەقیرو بێ مایەیەو، سامانی ئەدەبیی کۆنەکراوەتەوە و پێویستیی زۆری بە لێکۆڵینەوە و کەو و بێژنگ هەیە. بۆیە ئەم دانراوە- هەرچەند گەلێ شتی وای تیایە بەو شێوە جێگەی باوەڕ نییە- گەلێك بە نرخ و شتێکی زۆر نایابە و پێویستییەکی زۆری بە ژیاندنەوە و لێکۆڵینەوە هەیە.

دەسنووسی یەکەم

ئەم دەستخەتە لە دەوروبەری ساڵی (١٢٨٠) ی ك. دا نووسراوەتەوە. کە تۆزێك سەرنجی ئەم دەستخەتە بدەین ئەوەمان بۆ ڕوون ئەبێتەوە - هەرچەند خۆی هەشت لاپەڕەیە- بە خەتی سێ کەس نووسراوەتەوە؛ یەکەمیان ئەوەندە بە شێوەی عەرەبی نووسیویەتیەوە تەنانەت سەرو ژێریشی بۆ کردووە، کەچی دووهەم و سێیەم وا نین.

بەڵام بەداخەوە وەك هەرسێکیان نیمچە خوێندەوار بووبن وایەو، دەستێکی زانای شارەزایان لەگەڵ نەبووە. بۆیە دەتوانین بڵێین: دەسنووسەکە پڕە لە هەڵەو جێگەی وا کە

(١٩) لە ڕاستیدا بێتووشی - ئەوەی تا ئێستە زانرابێ- یەك شیعری کوردی هەیە، بەڵام بڕوا ناکرێ ئەوێك هەستی ئەوەی بووبێ شیعری کوردی بنووسێ بە یەك شیعرەوە وەستا بێ، بەڵام گەڕانی زۆری و، دووریی لە خوێندەواری کوردو، ژیانی لە وڵاتێدا کە زمانی کوردیی تێدا لە بێتووشیی بیسترا بێ و، دەرچوونی لە جیهان لە ئاوارەییدا و، نەبوونی وەسائیلی هاتوچۆی گورج و گۆڵ لەو سەردەمەدا، باشە ئەو تاکە شیعرەیشان بۆ بەجێ هێشتووین کە ئەم بیرەی لە عاستدا بکەینەوە. ئەوەی شایانی باسە لەم ڕۆژانەدا لای مەلا مەحموود ئەحمەد قوتابیی پۆلی پێنجەمی کۆلیجی ئیمامی ئەعزەم شیعری (فارسی)م بینی لە پێشیانەوە نووسرابوو (لملا عبدالله البیتوشی الملقب ب«مجمر».

واتە: «هۆنراوەی مەلا عەبدوڵڵای بێتووشیی کە نازناوی (مجمەر)ە». ئەم شیعرانە تا ئێستە بڵاونەکراونەتەوە و ئەو نازناوەی بێتووشیش نەبیسراوە. هەروەها شایانی باسە کە یووسفی گەبەیی سوورداشی هەمان نازناوی بە کارهێناوە.

وەك مەتەڵ دۆزینەوە نەبێ ساخ ناکرێتەوە. ئەمە کاتێکی زۆری خۆم و کەسانی شارەزای ئیملای کۆنی برد کە یارمەتییان دام.

چۆنیەتی ساخکردنەوەی

١- وەکو وتمان دانراوەکە هەڵەی زۆری تیایە، لەبەر ئەوە نەمتوانی لە هەموو جێگایەکدا دەسنیشانی هەڵەکان بکەم. ئەگەر چەند جێگایەك دیاری کرابێ وەك نموونە وایە.

٢- بە گوێرەی توانا لەو ئیملایەوە کە پێی نووسراوەتەوە گۆڕیمە سەر ئیملای کوردیی ئێستە.

٣- لە ساخکردنەوەیدا پەنام بۆ سەرچاوەیەکی عەرەبی برد، ناوی (الاشاعة لاشراط الساعة) یە و دانراوی مامۆستا (شێخ محمدی بەرزنجییە)[٢٠] زیاد لەوە کە زۆر لە

(٢٠) ئەم مامۆستایە کوڕی شێخ (عبد الرسول) کوڕی (عبدالسید)ی بەرزنجییە. لە شەوی جومعەی ١٢ی مانگی مەولوودی ساڵی (١٠٤٠)ی ك. دا لە بەرزنجە هاتووە جیهانەوە، لای باوکی و مەلا زیرەك و مەلا محەمەد شەریفی کوڕی یوسفی صدیقی شاهۆیی و، مەلا ئیبراهیمی گۆرانی و گەلێ زانای تر خوێندوویەو، کەڵکی لێ وەرگرتوون. لە پاشان ماردین و، حەڵەب و، یەمەن و، دیمەشق و، میصر و، بەغدا و، گەلێ شوێن بۆ خوێندن گەڕاوە. دوای ئەوە کە خوێندنی تەواوکردووە چووەتە شاری مەدینە و لەوێ جێنشین بووە. بە ماوەیەکی کەم گەورەیی و خوێندەواری لە هەمووان ئاشکرا بووە و لە رەوضەی پیرۆزدا بووە بە مامۆستا و لە هەموو لایەکەوە فەقێ بە دەنگی زانیارییەوە هاتوون و زۆر بە پەرۆشەوە لە کۆڕی دەرسوتنەوەیدا بە چۆکا هاتوون و لە دەریای بێ پایانی زانستی کەڵکیان وەرگرتووە.

ئەم زانایە جگە لەو هەموو دەرسوتنەوەو، جگە لەوەی زۆری کاتی بە وەڵامی پرسیار و فتوای شەرعەوە بەسەر بردووە، بارەی نووسین و کتێبدانانی لەبیر نەکردووە، بەڵکو زۆر بە گەرمی ئەم لایەنەشی گرتووەو پتر لە (٩٠) بەرگ کتێبی پاش خۆی بەجێ هێشتووە. لەو کتێبانە:

١- الاشاعة لاشراط الساعة.

٢- انوار السلسبيل في شرح اسماء التنزيل

٣- الضاويى على صبح فاتحة البيضاوي.

٤- المصطلح على آلفية السيوطى .

٥- النوافض للروافض.

٦- مرقاة الصعود في تفسير أوائل العقود.

٧- الجاذب الغيبي الى الجانب الغربي.

٨- خالص التلخيص.

٩- تحصيل الامام. =

شارەزایانی کوردیی کۆن زۆریان یارمەتی داوم. بە تایبەتی مامۆستا شکوور مـستەفا

= ١٠– النفحة الفائحة.
١١– سداد الدين في الدرجات والنجاة للوالدين... و گەلێ دانراوی کە.

وەکو وتمان، ئەم زانا بەرزە بەزۆریی زانیاری بێ پایانی و، خوورەوشتی جوانی و، خزمەتکردنی بە فەقێ و هاوەڵانی و، دەم و زمانی شیرینی و، وتاری بەرزی جوانی، لە جیهانی ئەو سەردەمەدا دەنگی دابووەوەو، لە هەموو لایەکی جیهانی ئیسلامییەوە، هەر کارێکی گرنگ یان مەسئەلەیەکی یاخیی ببوایە بۆ لای ئەبراو ئەویش بە زووترین کات و جوانترین شێوەو ڕاستترین وەڵام پەردەی لە ڕووی مەسەلەکە هەڵئەماڵی و، بێ گرێ و توێکڵ ئەیدایەوە دەستیان. بەم شێوەیە ئەم زانایە (٩٩) ساڵ تەمەنی بەسەر برد تا لە (١١٠٣)ی ك. دا لە شاری مەدینە لە جیهان دەرچووە، لە خاکی بەقیع لە گۆڕستانی بەرزنجییەکان بە خاك سپێررا. (بڕوانە: (ترجمة المصنف) لە کتێبی (الاشاعة)دا چاپی (مطبعة المشهد الحسيني) قاهیرە ساڵی (١٣٨٤).

پێش ئەوەی باسی مامۆستای بەرزنجی بپێچینەوە یەك دوو قسەی مامۆستای ناوبراو لە کتێبی (الاشاعة)دا هەیە لەوانەیە سوودی باشیان لێ وەربگیرێ، بۆیە نووسینیان لێرەدا بە پێویست ئەزانم.

مامۆستای بەرزنجی ئەڵێ:

«لە کاتێکدا من منداڵ بووم لە شاخەکانی شارەزووردا لە دێی (ئەزمك) محەممەد ناوێك پەیدا بوو ئەیوت: من مەهدیم و، خەڵکێکی زۆری شوێن کەوت، تا میری ئەو وڵاتە ئەحمەد خانی کوردیی هێرشی بردە سەری و شکاندی و، براکەی گرت و دێکەیانی وێران کردو، محەمەد خۆی ڕایکرد و کۆمەڵێك لە شوێنکەوتووانی کوژران و، هەرچیشیان مانەوە سووك و بێ نرخ بوون. دوایی زانایانی کورد لێی کۆبوونەوە و فتوایان بە کوفری دەرکردو ئیمانیان پێ تازە کردەوەو، سەرلەنوێ ژنەکانیان لێ مارە کردەوە. ئەویش تەوبەی کردو لە کارەکەی گەڕایەوە، بەڵام هەندێك لەوانەی کە نزیکی بوون و تێکەڵاوییان لەگەڵی بووە ئەیانوت: هەر بە ڕواڵەت گەڕاوەتەوە و بە دڵ هەر لەسەر بیرو ڕا کۆنەکەیەتی».

«من لە ساڵی (١٠٧٠) ك. دا لە گەڵی دانیشتم، دیم پیاوێکی خواپەرستی لە خواترس بوو، لەجل و بەرگ و خواردنیا خۆی زۆر لە حەرام ئەپاراست. براکەی کە لەسەر ئەو گیرا بوو زۆر لێی ناڕازی بوو».

وە هەر لە پاش ئەم قسە ئەفەرمووێ:

«بە ماوەیەکی کەم پێش دەستکردنم بە دانانی ئەم کتێبە پیاوێکی کورد لە شاخەکانی «عقرە»و «عمادیە» پەیدا بوو، ناوی «عبدالله» بوو، ئەیوت: ئەو پیاوێکی شەریفی حسەینییە، کوڕێکی بچکۆلەی دە دوازدە ساڵانەی بوو ناوی نابوو «محمدی مەهدی» خەڵکێکی زۆری شوێن کەوت و، هەندێ قەڵاو شتی گرت. والیی موصل بۆی سوار بوو و شەڕ و خوێنڕژان لە نێوانیانا ڕووی دا، دوایی کۆمەڵی (مەهدی) شکان و باوك و کوڕ گیران و بە دیلی ڕەوانەی ئەستەمووڵ کران. دوایی سوڵتان لێیان خۆش بوو و گەڕانەوەی لێ قەدەغە کردن و هەردووکیان لەوێ مردن».

بڕوانە لاپەڕە: ١٢١ ی (الاشاعة).

(*) لەگەڵ چیرۆکێکدا لە مامۆستایەکم بیست کە مامۆستا (ابن الحاج) ماوەیەك لە (بصرە) قازی بووە، بەڵام کەی بووە؟ نازانرێ.

ئەندامی یاریدەدەری (کۆڕی زانیاری کورد) کە بە تەواویی دەستخەتەکەی لەگەڵ خوێندمەوە.

٤- لەو دەسنووسەدا کە لە پێشدا دەستم کەوت هیچ جۆرە ئیشارەیەکی بۆ ناوی کتێبەکە تێدا نەبوو، بەڵام وەك باسی ئەکەین- لەم دواییەدا نوسخەیەکی کەی هەمان کتێبم دەسکەوت بە روونی ناوی (مەهدی نامە)ی بۆ دانابوو بۆیە ئێمەیش ئەو ناوەمان بۆ دانا.

دەسنووسی دووەم

کاتێك ئەم نامیلکەیە هەرچیم بۆ لەگەڵ کرابوو کردبووم و پێشکەشی (کۆڕی زانیاری کورد)م کردبوو و، بڕیاری لە چاپدانی درابوو و، لەوەدا بوو بخرێتە ژێر چاپەوە، لەپڕ لای برادەرێکەوە نوسخەیەکی نایابی ئەم نامیلکەیە سەری هەڵداو، هەر بە هەواڵزانینی، بە پەلە، ڕووم لە (کۆڕ) کردو کتێبەکەم وەرگرتەوە، دووبارە لە سەرەتاوە پێیداچوومەوەو هەرچی جیاوازییەکی نێوان دوو نوسخەکە بوو لە پەراوێزەوە دەسنیشانم کرد. لەبەرئەوەی نوسخەکەی لای خۆم کۆنتر بوو و زووتر نووسرابووەوە بە ئەصلم داناو بە (١) ئیشارەم بۆ کرد و بۆ ئەم نوسخە بە (٢) ئیشارەم کرد.

ئەم نوسخەیە بە خەتێکی زۆر جوان نووسراوەو، نووسەرەکەی گەلێ بە سەرنج بووەو، گەلێ جار دەسنیشانی جیاوازیی چەند نوسخەی کردووە.

ئەوەی لە ڕاستکردنەوەی عیبارەتەکاندا یارمەتیدەرێکی باش بێ ئەوەیە نووسەر وەك نووسینی عەرەبی بە وردی سەر و بۆری بۆ هەموو شیعرەکان کردووە.

گەلێ کەس دەسیان بۆ ناو کتێبەکە بردووەو قەڵەمیان تێدا گێڕاوەو مانای گەلێ وشەو جێگەیان لێکداوەتەوە. بەڵام ، بە داخەوە، ئەوەی جێگەی سەرنج بێ ئەوەیە ئەو نووسەرانە لێکدانەوەکەیان- لەگەڵ ئەوەدا کە کوردییان زانیوەو مانای کوردییان لێکداوەتەوە- یان بە فارسی یان بە عەرەبی بووە.

زیاد لەوەی ئەم دەستخەتە- جگە لە یەك چوارین- تەواوی دەستخەتی (١)ی تێدایە، گەلێ جێگەی زیادیشی تێدایە کە لە نوسخەی (١)دا نییەو، منیش ئەو زیادانەم هەموو نووسی و لە پەراوێزەوە دەسنیشانی ئەو جێگایانەم کرد. بەداخەوە- زیاد لەوە کە ئەم نووسەرە بەڕێزە ئەڵێ ناوم (محمد)ە- هیچ باس و ناونیشانێکی خۆی ناڵێ. ئەوەندەش

ئەڵێ کە لە شەوی یەك شەممە لە (ساوجبلاغ) نووسیویەتیەوە. لەم دەسنووسەدا ناوی چەند کتێبێك لە حاشیەکانیدا هەیە کە یان ناویان نەبیسراوە یان زۆر کەمن، وەك (حوض النهر) و (عنبر الفایح) و (مخزن الدرر) و (زینة الواعظین). ئەم دەسنووسە لە ساڵی (١٢٨٨)ی ك. دا نووسراوەتەوە.

(إبن الحاج) کێییە؟

ئیبنولحاج زانای گەورەو، ئەدیبی پایەبەرزو، شەرعزانی کەم وێنە و، (محدث)ی بە ناوبانگی کورد مەلا محەمەدی کوڕی حاجی حەسەنە، خەڵکی دێی (سنجوێ)ی سەر بە ناوچەی سەردەشتە.

سەرەتای ژیانی ئەم زانا گەورەیە نەزانراوە(*) تەنها ئەوەندە نەبێ کە لە سەرەتای ژیانیاو پاش تەواوکردنی خوێندن لە دێی (سنجوێ) بۆ ماوەیەك دەرسی وتووەتەوە و، زاناو خوێندەواری پێگەیاندووە. پاش ئەو ماوەیە لەبەر هۆیەکی نەزانراو (کەم وابووە مەلایەك پاش ئەوەی لە جێگەیەکدا بووبێ بە مامۆستا– بێ هۆیەك– ئەو جێگەی خۆی بەجێ هێشتبێ و بۆ وڵاتێکی تر، یا بۆ جێگایەکی دوور چووبێ) جێگە و شوێنی خۆی بە جێ هێشتووە و هاتووەتە دێی (هەزارمێرد)ی نزیکی تانجەرۆ و سلێمانی و، لەوێ دەستی بە دەرسوتنەوە کردووە و، لە هەموو لایەکەوە فەقێ بە پەرۆشەوە بۆ خزمەتی هاتوون و، لە کۆڕی دەرسوتنەوەیا بەوپەڕی ئەدەبەوە دانیشتوون و لە دەریای بێ پایانی دوڕ و گەوهەریان وەرگرتووەو، شەو و ڕۆژیان لە خۆیان هەراسان کردووە بۆ ئەوەی کاتیان لەکیس نەچێ و، زیاتر کەڵك لەو سەرچاوە ڕوونە وەربگرن. وەکو وتمان هیچ بەڵگەیەکمان دەربارەی سەرەتای ژیانی (ابن الحاج) بە دەستەوە نییە، هەروەها ژیانی کەسوکاری و چۆنیەتی بنەماڵەو جێگا و شوێنی، بەڵام لە نیوە شیعرێکی کتێبەکەیەوە کە دەفەرمووێ: «زانیومە بە ئیرثییەتی»

ڕوون و بێگومان ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ کە ئەم زانایە لە بنەماڵەیەکی ئایینیی کۆن بووەو، پشتاوپشتیان بە زانای بەرزی خوێندەواری چاك هاتوونەتە خوارەوەو، هەمیشە کەڵە پیاو و شاسواری مەیدانەکانی زانیاری بوون و، هەموو یەکێکیان گەییوەتە ئەو پلەیە کە پێی بوترێ: (محدث) و، زانیاریی حەدیث پشتاوپشت بە ئیرث بۆ یەکتر بەجێ بهێڵن.

بۆ پلەی (ابن الحاج) ئەوەندە بە سەکە ئەدیب و زانایانی وەکو مامۆستا مەلا (عبدالله)ی بێتووشی و شێخ مارفی نۆدێ قوتابیی ئەو بوون و، لەسەر سفرە و خوانی

ئەدەبیی ئەو توێشووی ئەو ئەدەبە بەرزەیان هەڵگرتووە کە جێ و شوێنێکی تایبەتیی هەیە. زیاد لەوە کە بێتووشی ئەو پارچە هۆنراوە بەرزەی کە تا ئێستەش لە عەرەبیدا وێنەی نەهۆنراوەتەوە و بە یەکێك لە شاکارە هەرە بە نرخەکانی ئەدەبی عەرەبی ئەژمێررێ، وەکو نامەیەك، بۆ (ابن الحاج)ی مامۆستای ناردووە(٢١).

مامۆستای گەورەمان وەك چەرخ و سەردەمی خۆی بەڵکو زیاتریش هەر بەلایەنی دەرس وتنەوەو زانای گەورە پێگەیاندنەوە نەوەستاوەو ئەسپی خۆی لە گەلێ مەیداندا تاوداوەو، لە هەموو ئەو مەیدانانەشدا شاسوار بووە. یەکێك لەو مەیدانانە شتێکی کەمی لێ بزانرێ مەیدانی تەئلیف و کتێب دانانە، لەم ڕووەوە ئیبنولحاج گەلێ کتێبی لە زانیارییە جۆراوجۆرەکانیدا داناوەو دانراوەکانیشی بە چاکترین کتێبی بابەتی خۆیان ئەزانرێن. بەڵام گومان لەوەدا نییە– وەك مێژووی ژیانی نازانرێ– زۆری کتێب و نووسراوەکانیشی تا ئێستە نەناسراون و ڕەنگە زۆریشیان بێ سەرو شوێن لە ناوچووبن. بەڵگەی ئەمەش ئەم کتێبەیە کە پێشکەش بە خوێندەوارانی ئەکەین، کە تا ئێستە هیچ سەرچاوەیەك لەوانەی باس لە (ابن الحاج)وە ئەکەن ناویان نەهێناوە و بەلایدا نەچوون. جا ئەبێ چەند کتێبی وا بە نرخی لەناوچووبێ و، ئەبێ دیوانی شیعر و هۆنراوەی چی بەسەر هاتبێ؟

بەهەرحاڵ ئەوەندەی پێمان بکرێ سەرنجی خوێندەواران بۆ ئەم باسە ڕائەکێشین و ئەوە ئەڵێین: پیاوێك بەو هەموو زانیارییەوە، بەو هەموو ئەدەبەوە، دانراوی شیعری زۆری هەبێ، هۆنراوەی کوردیشی هەبێ، ئەبێ دیوانی شیعری– عەرەبی یا کوردی– نەبێ؟ ئەبێ بۆ گەلێ بابەت و موناسەبە هۆنراوەی نایابی نەوتبێ؟ ئەبێ پیاوێك بێتووشی ئەو نامە بەرزەی بۆ ناردبێ بە نامەیەکی لەوە بەرزتر یا وەك ئەوە وەڵامی نەدابێتەوە؟ بێگومان خوێنەرانی بەڕێزیش لەگەڵ مندا ئەڵێن: (نابێ)، بەڵام ئایا ئەبێ لەمەولایش مێژووی ئەم زانایە هەروا بە نادیاریی بمێنێتەوە؟ من لام وا نییە ئەگەر هەوڵ بۆ کۆکردنەوەی پاشماوەکانی بدرێ گەلێ شتی بە نرخ وەدەس نەکەوێ.

سەرەڕای ئەمانە بۆ ڕێزی ئەم زانایە هەمیشە ئەوە لەبیر ناکرێ کە یەکەم کەسە– تا ئێستە ناسرابێ– بەو کێش و لەهجەو عەرووضەی باسمان کرد شیعری کوردیی هۆنیبێتەوە.

---

(٢١) سەرەتای ئەو پارچە هۆنراوە ئەمەیە:

«یا سیدی زاد اکتسابی في الهوی کربی علا من زفرتي وعویلي»

بڕوانە «البیتوشی» مامۆستا شێخ محەمەدی خاڵ لاپەڕە (٤٤).

ئەوا لە خوارەوە ناوی دانراوە پێ زانراوەکانی پێشکەشی خوێندەوارانی بەڕێز ئەکەین:

١- نظم محاسن الغرر.

٢- شرح نظم محاسن الغرر.

٣- رفع الخفا عن ذات الشفا.

٤- حاشیەی (مدونە)ی لەسەر کتێبی (البهجة المرضیة فی شرح الألفیة)

٥- الشمائل. تاکە نوسخەی ئەم کتێبە تازە لەگەڵ چەند کتێبێکدا بە کتێبخانەی مۆزەخانەی عێراقیی فرۆشراوە.

٦- ایقاد الضرام علی من لم یوقع طلاق العوام[٢٢].

٧- رسالة فی بیان المقصور والمحدود.

٨- رسالة المحذوفات[٢٣].

٩- ئەم کتێبە کە پێشکەش بە خوێندەواران ئەکرێ (مەهدی نامە).

١٠- وەك -وتم- بڕوا ناکرێت ئەم مامۆستا دیوانی شیعری خۆی نەبووبێ، وەك بەڵگەی ئەوەیش دوو پارچە شیعری کوردیی ئیبنولحاجم دۆزییەوە کە لە زاری پیاوە بەتەمەنەکان وەرگیراون و ئەمەیش ئەوە دەردەخات کە شیعرەکانی باو و بڵاوبوون و کەوتوونەتە ناو کۆڕ و کۆمەڵی کوردەواریی و، سنووری حوجرە و مامۆستایان و کەشکۆڵەکانیشیانی بەزاندوە[٢٤].

---

(٢٢) مامۆستا بێتووشی(تقریظ) بە بەربڕینێکی زۆر جوانی بۆ نووسیوە.

(٢٣) ئەم نامیلکەیە تازە لەم ماوەیەدا سەری هەڵداوە و تا ئێستە هیچ سەرچاوەیەك باسی لێ نەکردووە، تەنها وێنەی ئەم کتێبە لای برادەری خۆشەویستم مامۆستا محەمەد مەلا ئەحمەد گەزنەییە.

(٢٤) بڕوانە: کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی بەرگی یەکەم، چاپخانەی (الحوادث) بەغدا، چاپی یەکەم، ١٩٨٠ ل: ٣١.

هذا رسالهٔ مهدی نامه کردی لعالیجناب ملا محمد الملقب بابن الحاج رحمة الله علیه(١)

بسم الله الرحمن الرحیم

١

یــا رەبـبــی تـۆی صاحـیب هــودا
حـیـفـظـم بـکـەی (یـا ذا الـنـدا)
وەقــتــێ دەبــن فــیــتــنــە بــەدا(٢)
بــە ئــیسمــی تــۆ بــیــدایــەتــی

***

٢

بــیــدایــەتــم بــە ئــیسمــی تــۆ
لــە ذیـکری فـیـتـنـەی خـەلقی تـۆ
ویـفـقـی حـەدیـثـی نـەبـیـی تـۆ
زانــیــومــە بــە ئــیـرثــیــەتــی

***

٣

هــەر چـە کـەسێ ئـەهـلـی ئـیـمـان
لــە جـومـلـەیـی جـینـن و ئـینسان
دەزانـــێ هـــات ئـــاخـــر زەمـــان
فـــەوتـــاوە بـــابـــی راحـــەتـــی

***

٤

لــە کـوێیـە راحـەت بـۆ ئـینسان
خوصووص کە(٣) ئاخری زەمان

(١) واتە: ئەمە نامیلکەی مەهدی نامەی کوردی پایە بڵند مەلا محەمەدی ناسراو بە ئیبنولحاجە–
رەحمەتی خودای لێ بێت.

(٢) لە (مع)دا ئەم دوو نیوە بەیتە پاش و پێشن.

(٣) کە (مع) لە.

پـڕە لـە ظـوڵـمـی[٤]   بـێ ئـەمـان
کـەوتـووینـە دەرکـی فـیـتـنـەتـی

***

٥

ئـیـنسان ئـەگـەر تـێبـفـکـری
بـۆ حـاڵـی خـۆی دەبـێ بگـری
ژیـنـی نـەوێ مـردن بـکـڕی
لـە ئـەم دەوری مـەعـصـیـەتـی

***

٦

دنـیـا هـەر بـۆ خـۆی فـیـتـنـەیـە
ئـەو عـەدووی ئـەهـلـی خـۆیـە
داوی دانــا لــە بــۆ مــەیــە
ئـیـنسان طـەیـرە دەیـکـەویـتـی

***

٧

دەیـکـەویـتـی پـۆل پـۆل ئینسان
غـاڵـبـە لـێی نـەفس و شـەیـطـان
عـاصـیـی دەبـێ لـە بـۆ ڕەحـمـان
فـکـرێ نـاکـا لـە قـیـامـەتـی

***

٨

قـیـامـەت لـێمـان نـیـزیك بـووە
ئـیـنسان تـەواو غـافـڵ بـووە

(٤) ظولمی (مع) ظولم و.

نـیشانـانـی ظـاهـیـر بـووه
بـۆت بـکـەم وەصفـی عـەلامـەتـی

***

٩

یـەك لـە عـەلامـەتـان دەجـجـال
ئـەو کـافـری شەقـیـی بـەطـال
تـابـیـعـی وی ئـەهـلـی ضەلال
خــۆ داویـــنـــە هــیـلاکــەتــی

***

١٠

دەبــێ لــە پـێش ئـەو شەیـطـان
بە حەوت[٥] ساڵ مەهدیی زەمان
لـەپێش مـەهدیی دەبێ سوفیان
وا مــەعـلـوومـە بـە ریـوایـەتـی

***

١١

بـە ڕیـوایـەتـی دە بـێ مـەعـلـووم
بیست ساڵ دەبێ سوفیانی شووم
بە بیست و حەوت[٦] مەهدیی (یقوم)
قــەط دەرنــاچــێ لــەو مـوددەتـی

***

١٢

بـەڵکی خـەبـەر وەهـا مـن بـیست
لـە شێخـی مـاهـیـر و (مـثـبت)

---

(٥) حەوت (مع) هەفت.

(٦) حەوت (مع) هەفت.

بــه پــازدەی تــر[٧] سوفـیـان دەبیت
ئــەهــلــی فــیسق و ضەلالــەتــی

***

١٣

نــیشانــەی سوفــیــان و دەجــجــال
کــەم دەبــی عــیـلـم و زۆر جــەهــال
بــە دنــیــایــە زۆر ئــیشتــیــغــال
دەکــەونــە بــەحــری غــەفــلــەتــیــی

***

١٤

غــەفــلــەت یــەکــجــار تــەواو دەبــی
یــەك مــانگ وەکــو جــومــعــە دەبــی
لــە ئــەرضی بــوولــەرزە دەبــی
دەکــەن تــالآن ئــەمــانــەتــی

***

١٥

دانــی زەکــات دەبــیٚ گــران
زۆر دەبــیٚ غــەیــبــەت و بــوهــتــان
هــەم کــەم دەبــیٚ[٨] رەحــمــی خــزمــان
نــادەن بــە یــەکــتــر ئــولــفــەتــی

***

١٦

چــی فــاسق بــیٚ ئــەو بــە حــورمــەت
پــیــاوانــی چــاك[٩] دەکــەن ذیللــەت

(٧) تر (مع) دی.
(٨) هەم کەم دەبیٚ (مع) کەم دەبێتن.
(٩) پیاوانی چاك (مع) پیاوانی دەچاك.

کـەم دەبـێ لـە ئـەرضی بـەرەکـەت
پـەیـدا بـوون ئـەو لـەم حـالـەتـی

***

١٧

خـۆنـدن بـۆ جـاهـو مـاڵ دەبـێ
صددیـقـێ هـەر بـە زبـان دەبـێ
پـیـاو بـە قـصـەی ژنـی دەبـێ
بـە کـەیـفـی دایك(١٠) نایەتی

***

١٨

لـە پـاش ئـەوێ سوفـیـان دەبـێ
لـە نـەسلی صەخری بنی حـەربێ
خـاڵی ئـەوین حـەیـیی کـەلـبێ
دەکـا لـە شام حـوکـوومـەتـی

***

١٩

که خورووج بکەن تورك و گورجی
لا مـزگـەوتـی شام رۆدەچـی
نـیـزیـکـە سوفـیـان دەربـچـی
دەبـێ وەقـتـی ئـیـمـارەتـی

***

٢٠

دەکـەن خـورووج سێصەد سوار
بـۆی دێ لـە خـاڵان سێ هـەزار

(١٠) دایك (مع) داکی.

لــــه عـــێراق و جـــنگ و بـــنـــار
دەکـــەن تـــالاّنـــی کـــووفـــەتـــی
***
٢١
کـــە کـــووفـــەی گـــرت بـــردی تـــالاّن
یـــەخسیـــری مـــاڵـــی و مـــنـــدالاّن
بـــە مـــەدیـــنـــیش دەکـــا جـــەولان
خـــەڵـــقـــی دەخـــاتـــە ضەیـــقـــەتـــی
***
٢٢
سێ ڕۆژ تـــالاّن لـــە مـــەدیـــنـــی
خـــوێن دەڕژێتـــە سەر زەمـــیـــنـــی
لـــە هـــاشمـــیـــان دەکـــرێ قـــیـــنـــی
دەچـــنـــە کـــێوان لـــە دەهشەتـــی
***
٢٣
لـــە مـــیـــحـــرابـــی دیمەشقـــی شام
لـــە سەر بـــەری یـــەك ژن (مـــدام)
چـــی بـــڵـــێ مـــەکـــە کـــوشتن (لـــزام)
لـــە غـــایـــەتـــی جـــەهـــالـــەتـــی
***
٢٤
غـــاڵب دەبـــن جـــەیشی سوفـــیـــان
لـــە ڕۆم و فـــارس و خـــۆراسان
خـــۆ ون دەکـــەن ئـــەهـــلـــی ئـــیـــمـــان
لـــەبـــەر زەحـــمـــەت و شیـــددەتـــی
***

٢٥

هـاشمـیـیـەك بـرای مـەهـدیـی
لـە خـۆراسان دێ بـە تـونـدیـی
بـە پـێنـج هـەزار سواری مـەردی
طـالـیب بـۆ مـەهـدیـی صوحبـەتـی

***

٢٦

ئـەو جـوانـێکـە یـەکـجـار توندە[١١]
لـەشکـریشی یـەکـجـار مـەردە
ڕوو بـکـاتـە کـێو دەبـێ (هـدّا)
سوفـیـان بـەوی دەنـگـویـتـی

***

٢٧

هـەژدە مـاهـان دەکـا شەڕی
لـە مـەهـدیـی دەگـات خـەبـەری
دەگـەنـە یـەك لـە ئـەصطـەخری
سوفـیـان دەچـێتـە ذیـلـلـەتـی

***

٢٨

لـەو پـاش مـوقـەددەر وا دەبـی
قـەضای خودا[١٢] قـەط ڕەد نـابی
جـەیشی هـاشم شکست دەبـی
دەشکـێ دەچـویـتـە مـەککـەتـی

***

(١١) توندە (مع) توندا، هەروا مەردە– مەردا.
(١٢) خودا (مع) ڕەببی

٢٩

وەقــتــێ هــاشمــی مـیــر دەبــێ
هـەتا[١٣] مـەهـدیـی مـەعـلـووم دەبـێ
شەش ساڵــی بــەیــنــی وان دەبــێ
وا مــەعــلــوومــە بــە ریـوایــەتــی

***

٣٠

غــالب دەبــی فــیــتــنــە و شوروور
ڕێ دەگــــــرن نـــــەزدیك و دوور
حەوت[١٤] کەس عالم ئەهلی شوعوور
دێن هــەر یــەکــە لــە جـیـهـهـەتـی

***

٣١

هــەر یــەك لــە طـەرەفـێك[١٥] دەبی
هــەمــوان سێصەد لــەگــەڵ دەبــی
بــۆ خــەبــەری مــەهــدیــی دەبــی
لاقــیــی دەبــن لــە مــەکــکــەتــی

***

٣٢

لــە مــەکــکــەی دەبــیــنــن یــەکدی
هــەمــوو طــالـیب لـە بـۆ مـەهـدیـی
دەڵــێن: دەزانین تــۆ مــەهــدیــی
بـــە نـــیشانـــەو عـــەلامـــەتـــی

***

---

(١٣) هەتا (مع) هەرتا.
(١٤) حەوت (مع) هەفت.
(١٥) طەرەفێك (مع) جیهەتێك.

٣٣

دەکا حاشا و (درو)[١٦] دەچی
هەڵدێ بۆ مەدینەی دەچی
ئەو جەمعیەت لە دووی دەچی
دیسان دەیهێننە مەککەتی

***

٣٤

لە کن مەقامی حەجەری
دوعا دەکاو هەر دەگری
دەڵێن: دەبێ میری بگری
یان دەتکوژین بە شیددەتی

***

٣٥

لە ترسان دەست درێژ دەکا
قەوم بەیعەتی لەگەڵ دەکا
دوو رەکعەت نوێژی بۆ دەکا
بۆیان دەخوینی خوطبەتی

***

٣٦

خوطبەی کە خوند کردی تەمام
ئەو مەهدیی شیرین کەلام
ئەهلی یەمەن کووفەو و شام
دەگرن لەوی جەمعیەتی[١٧]

***

---

(١٦) لە (مع)دا (دەردەچێ) نووسراوە، بەڵام لە ئەصڵەکەدا وەك (درّو–دەڕوو) وایە.
(١٧) ئەم کۆپلەیە لە (مع) وەرگیراوە لە ئەصلەکەدا نییە.

٣٧

جـەمـاعـەت پـێ دەبـن[١٨] دڵخۆش
مـەهـدییـە ریش پـڕی چـاورەش[١٩]
ددانـــی وەك ئـــەستــێرەی گـــەش
خـــاڵـی هـــەیـــە لـــە ڕوومـــەتـــی

***

٣٨

لـــە مـــەدیـــنـــە دەبـــێ وەلـــەد
نـــاوی مـوحـــەممەدەو ئـــەحـــمـــەد
لـــە لای ڕاستـــی خـــاڵـی ئـــەسوەد
لـــە ئـــەولادی فـــاطـــیـــمـــەتـــی

***

٣٩

روومـــەتـــی هـــەر وەك گـــەوهـــەری
نـــاوی دایـــکـــی هـــەم پـــدەری
هـــەر بـــە مـیـثـلـی پـێغـەمـبـەری
شیـبـهـی ویـیـە لـە خـیـلـقـەتـی

***

٤٠

یەکجار رەحیم[٢٠] لە بوغضی دوور
خـەلـقـی زۆر پـێ دەبـێ مـەسروور
داخـڵ دەبـێ حـوبـبـی صودوور
حـــاکـــمـــی پـــڕ عـــەدالـــەتـــی

***

(١٨) دەبن (مع) دەبێ.

(١٩) چاورەش (مع) چاودەرەش.

(٢٠) رەحیم (مع) حەلیم.

٤١

قسەی خـــراپ قـــەط نـــابـــێژی
خـوێنـی نـاحـەق هـیـچ نـاڕێژی
وەقـتـی کـەلامـی سست دەبـێژی[٢١]
دەستـــی دەدا لـــە روکـــبـــەتـــی

***

٤٢

دەستێك ظـاهـیر[٢٢] لـە ئـاسمـان
دەڵـــێ: (أمـــیـــرکـــم فـــلان)
یـەعنـی مـەهدیی نـەوەك سوفیـان
شادیـــی دەبـــێ بـــۆ ئـــوممەتـــی

***

٤٣

لـە مـوعـجـیـزەی پـێغـەممەری
(اللـه) حـورمـەت نـای لـە سەری
ئەبدالی شام، گەورەی میصری
هـەمـوو دەکـەن ئـیـطـاعـەتـی

***

٤٤

کـە سوفـیـانـی خـەبـەری بـیست
جەیشی بۆ سەر مەهدیی دەچیت
دەڕوا[٢٣] لـە بـەیدایـە دەخیت
(فـــی لـــیـــلـــة مـــقـــمـــرتـــی)

***

---

(٢١) دەبێژی (مع) بێژی
(٢٢) ظاهیر لە (مع) ظاهیر دەبێ لە.
(٢٣) دەڕوا (مع) دەچێت.

٤٥

بـەیـدا لـە کـەعـبـەی نـێزیـکـا
شوانـــێك دەزانـــێ و ڕادەکـــا
هـەروا دەڕوات و[٢٤] بـانگ دەکا
(یـــا ویـــح أهـــل مـــكـــتـــی !)

***

٤٦

کـــە شوان لـــەوێ غـــایب دەبـــێ
جـەیشی سوفـیـان خـەسف دەبێ
کـــە دێتـــەوە حـــەیـــران دەبـــێ
(آرتحلـــوا فـــي ساعـــتـــی)

***

٤٧

وەختێ[٢٥] تـەئـەممولی دەکا
نـــەظـــەر لـــەو مـــەنـــزڵـــێ دەکـــا
ڕۆچـــوونـــی وان یـــەقین دەکـــا
بـــە دیـــنـــی لای قـــەطـــیـــفـــەتـــی

***

٤٨

ئـــەهـــلـــی مـــەککـــە دەبـــن سوروور
دەکـــەن شوکـــری رەبـــبـــی غـــەفـــوور
(حفظ کر) این لە ئەصلی شوروور
دەزانین ئـــــەو عـــــەلامـــــەتـــــی

***

(٢٤) هـەروا دەڕوات و (مع) هـەر دەچێت و هـەر
(٢٥) وەختێ (مع) وەقتێ.

٤٩

مەهدیی لە مەککەی دەردێ

بەیداخی نەبی لە بۆ دەیێ

دوازدە هەزاری لەگەڵ دێ

(او عشر مع خمستي)

***

٥٠

جیبرەئیل چەرخچیی دەبێ

میکائیل دونداری دەبێ

ئەرض و سەما سەرخۆش دەبێ

قەصدی بۆ شامە هیجرەتی

***

٥١

فەرضی عیشا ئەدا دەکا

ئەووەڵ ڕوو لە[٢٦] حیجاز دەکا

چی بەندییە رەها دەکا

جەواب دەگا بە کووفەتی

***

٥٢

هەر کە صەخری عالیم بووە

جەیشی ئەوی خەسف بووە

یەك نەفەری خەلاص بووە

خورووج دەکا لە کووفەتی

***

(٢٦) ئەووەڵ روو لە (مع) ئەووەڵی روو

٥٣

دێتــە دەرۆ[٢٧] عــازیـم بــە شام
جــەیشی دروست دەکــا تــەمــام
لە پێش مەهدیی داخل بە شام
(ألـــقـــی الـیـــه طــاعـــتـــی)

***

٥٤

بــە خـەسفـی ئـیـعـتـیـبـار دەکـا
بـەیـعـەت لـەگـەڵ مـەهـدی دەکا
مەهدی بۆ قوددووس ڕوو دەکا
سێ ساڵ دەکــا ئـیـقــامــەتــی

***

٥٥

صەخری حـالـی وەعـار دەخـەن
نــاقـیض لــە بـۆ عــەهـدی دەبـن
مـوسـتـەحـەقـقی غـەضـەب دەبن
واقـــیـــع دەبـــن لـــە ریـددەتـــی

***

٥٦

سوفـیــان دەکــا عــەزمـی شەڕێ
مــەهــدیــی دەزانــێ خــەبــەرێ
جــەیشی عــەظـیـم دێتـە دەرێ
ئــالای (کـثـیـر مـن مـأتـی)

***

(٢٧) دەرۆ (مع) دەرێ.

٥٧

نـەصرەت دەدا رەبـبـی غـەفـوور
شکست دێنن[٢٨] کەلبی شەروور
(ثـــم یـــولـــون الـــدبـــر)
(بشری لاهـــل الـــغـــزوتـــی)

***

٥٨

ئـــەولادی وان مـــەسبـــی دەبـــێ
حۆریـی بـەهـەشت شادیی دەبێ
سۆفـیـان لـەوێ یـەخسیر دەبـێ
(یـــذبـــح مـــثـــل سخـــلـــتـــی)

***

٥٩

ذەبـــح لـــە ژێر شەجـــەرەتـــی
لـە کـن بـەحـری طـیـبریـیـەتـی
یـا لـە دورجـی[٢٩] طووریيەتی
خـــیـــلافـــە لـــەو ریـــوایـــەتـــی

***

٦٠

هــەر کـە کـوژا سوفـیـانـی شووم
غـەنـیـمـەتـان دەکـەن قـوسووم
فەتحی دەکەن حوصوونی رووم
بـــە تـــەهـــلـیـل و تـــەکـبـیـرەتـی

***

(٢٨) شکست دێنن (مع) مەهزووم دەبن
(٢٩) یا لە دورجی (مع) یا دورجی

٦١

جـەورو ظـولمی ریـحـلـەت دەكـا
عـەدل و حـیـلـمـی سوكـنـا دەكـا
دیــنــی نــەبــی قــایــم دەكــا
نــابــیّ خـیـلافـی سونـنـەتـی

***

٦٢

قـوسطـەنطینی مـەفـتووح دەبیّ
سیّ ڕۆژ لــەویّ هــەر شەڕ دەبــیّ
جـەیشی مـەهـدیـی غـالّب دەبیّ
قـیسمـەت دەكـەن غـەنـیـمـەتـی

***

٦٣

شەیـطـان لـەویّ بـانگێك دەكـات
جەیشی مەهدیی ئیعلام دەكات
دەجـجـال ئـەوا لـە بـۆتـان هـات
یـــەخسیـر دەكــا ذوڕیــیــەتــی

***

٦٤

لــە قـیسمـەتـی بـەطـاڵ دەكـەن
روو بــە ئــەولادو مــاڵ دەكــەن
ئــەو خـەبـەرەی یـەقین دەكـەن
هــەر درۆیـە و(٣٠) شـەیطانەتی

***

(٣٠) هـەر درۆیە و (مع) كە هـەر كیذب و

٦٥

ڕۆمـــیـــیـــەتـــی دەکـــەن دیـــار
شەهــری عــەظـیـم و بــێ شومــار
لــێ دەکــوژن شەشصەد هـــەزار
فــەتــتــاحــی ئــەو تــەکـبـیـرەتـی

***

٦٦

وەقـــتـــێ لـــەوێ دەبـــن رەهـــا
(بـــلـــدة قـــاطـــع طـــولـــهـــا)
(الـــف مـــیـــل وعـــرضـهـــا)
(مـــبـــلـــغ خـــمسمـــأتـــی)

***

٦٧

تــێدایــە سێصەدو شەصت بــاب
صەد هەزار کەس لە کوللی باب
پیاوی جەنگیی تـەواو ئەسباب
فــەتحی بــە چــار تــەکـبـیـرەتـی

***

٦٨

لـــــەوێ دەڕۆن رەهــــا دەبـــــن
بــە قــوددووسی[٣١] داخــڵ دەبـن
بــە دەجـجـالـی مـوخـبـیـر دەبـن
ئــەو هــاتــە دەر بـۆ فـیـتـنـەتـی

***

---

(٣١) بە قوددووسی (مع) (بیت القدس)

٦٩

لـه وەقـتـی خـەلـقـی ئـادەمـی
فـیـتـنـە نـیـیـە بـەو ئـەعـظـەمـی
یـا رەبـبـی تـۆ مـونـتـەقـیـمـی
حـیـفـظـم بـکـەی لـەو فـیـتـنـەتـی

***

٧٠

هــەر لــە نــووحــی بــە پـاشـەوە
چــی پــێـغــەممـەری هــاتــووە
ئــوممـەتــی ئــاگــا کــردووە
دا بــزانــن ئــەو عــەلامــەتــی

***

٧١

(قــال إمــام الــنــووي)[٣٢]
بـوون سـەلـەفـی لـە دیـن قـەوی
چاکە تەلقین بکەین[٣٣] صەبی
بـەحـثـی دەجـجـالـی لـەعـنـەتـی

***

٧٢

ئـەو فـیـتـنـەیـە بـۆ عـالـەمـی
عــەذابــی وی هــەر یـەك دەمـی
چــی صـابـیـرە لــەو ئـەلـەمـی
خــەلاص دەبــێ لــە قـیـامــەتـی

***

(٣٢) قال امام النووي (مع) فەرمووی ئیمامی نەوەویی
(٣٣) بکەین (مع) دادەن

٧٣

لـە ئـەصفـەهـان پـەیـدا دەبـێ

حـەفتـا هـەزاری(٣٤) هـەمڕاە دەبـێ

بـــەنـــاو عـــێراق و شامـــا دێ

بــە راست و چــەپ فــەسادەتــی

***

٧٤

ئــەووەڵ دەعـوای صەلاح دەکـا

هــەمـوو کـەسێ گـوێی لـێ دەکـا

لـەو پـاش کـوفری ئـیظهـار دەکا

مـوئـمین دەکـەن لـێ فـیـرقـەتـی

***

٧٥

کـــوفـــری دەبـــیـــنـــن ئـــاشکـــار

لـــە نـــاوی چـــاوانـــی دیـــیـــار

نـەیـخـوێـنـدەبـێ یـا خـۆنـدەوار

هـــەمـــوو دەزانـــن ئـــەو خـــەتـــی

***

٧٦

سواری کـــەرێکـــی خـــۆش بـــەزە

مـابـەیـنی گوێچکەی چل گـەزە

حـــەفـــتـــا هـــەزاری پـــەلخوزە

لـەژێر گـوێی دەکـەن مـەشیـەتـی

***

(٣٤) حەفتا هـەزاری (مع) حەفتا هـەزار جووی

٧٧

چــاوێکــی دەرپــەڕیــو دەبــێ

ئــەویش لــووس و پــووس دەبێ

شیـبـهـی (عـبـدالـعـزی) دەبێ

کـە مـردووە لـە جـاهـیـلـیـەتـی

***

٧٨

ئــەو کــافــرێکــی[٣٥] بەدا

دەڵــێ بــەخــەلـقــی: مـن خـودا!

چــی مــوئـمـیـنـە دەبـێ جـودا

نــاکــا لــەبــۆی ئـیـطـاعـەتـی

***

٧٩

شاخـی لـەنـاو چاوان[٣٦] دەبێ

پـڕ لــە دووپشك و مــار دەبــێ

هــەرکــەس بــەوی بـاوەڕ نـەبـێ

بــەری دەدا[٣٧] بـۆ لـەدغـەتـی

***

٨٠

ئــەی شـەیـطـانـی رەفـیـقـی کـەر

تۆ زۆر مەڵێ و یەکجار مەوەڕ

ئـەگـەر تـۆ هـەی خـودای لـەسەر

چــاوی خــۆت بـێـنـە صیحـەتـی

***

(٣٥) کافرێکی (مع) کافری یەکجار.

(٣٦) چاوان (مع) چاوی.

(٣٧) بەری دەدا (مع) تێ بەردەدا.

٨١

نـاكـا لـەوی تـەفـەكـكـوری:
كە خودای بۆچی سواری كەری؟!
خـودا نـابـێ مـوحـتـاج بـەكـەری
عـەجـایـەب لـەم غـەبـاوەتـی

***

٨٢

رەبـی خـالـیـقـی سەمـاو ئـەرض
عالیم بەطوول و هەم بەعەرض
حـاجـەت نـیـیـە بـڕوا لـە ئـەرض
بـەدوورە ئـەو لـە زیـلـلـەتـی

***

٨٣

لـەگـەڵـیـەتـی بـەهـەشت و نـار
چـی بـەهـەشتـی بـكـا ئـیـختـیـار
سـاتـێك لـەبـۆی دەبـێ بـەنـار
بـەوی دەقـیـقـەو لـەحـظـەتـی

***

٨٤

بـوی سێ چـیـروان قـەوی دەكـا
شەرق و غـەربـان ئـاگـا دەكـا
ئەرضی هەموو هەر طەی دەكا
ئـیـلـلا مـەگـەر مـەدیـنـەتـی

***

٨٥

بـەیـتـولـقـودوس مـەسجیدی طوور
دەبـــیٚ لـــەوانـــیش ئـــەو بـــەدوور
حـــافـــظ دەبـــیٚ رەبـــبـــی غـــەفـــوور
ثـــابـــیت بـــەیـــەك ریـــوایـــەتـــی

***

٨٦

دەڕوا بـــەئـــــەرضا ئـــەو عـــــەدو
هـــــەروەك بـــارانـــی بـــا لـــە دوو
ئـــاوی صافـــی دەچـــویٚ لـــە دوو
عـــەجـــایب لـــەو بـــەلـــیـــیـــەتـــی

***

٨٧

لـەگـەڵـیـەتـی سیـحـرو کـوهـهـان
کـێوان دەکـەن ساتـێك بـە نـان
هـەرکـەس بـەوی نـەبیٚ[٣٨] ئیمان
داویـــتـــە نـــاری لـــەحـــظـــەتـــی

***

٨٨

زوڕنـــاو دەف و چـــەقـــانـــە و نـــەی
دایـــم دەبـــن لـــە پـــێش (یدي)
مـەفـتـوون دەبیٚ سامـیـعـی وەی
ئـــەڵـــلاە مـــەگـــەر دا عـــیـصمـــەتـــی

***

---

(٣٨) نەبیٚ (مع) نەیبیٚ.

٨٩

ئـــەمـــری دەکـــاتـــە ئـــاسمـــان
دەڵـــێ: بـــڕێژە بـــۆم بـــاران
ساتـــێك دەکـــا لـــەبـــۆی[٣٩] ڕێژان
ئـــەڵـــڵاە دەداتـــن مـــوهـــلـــەتـــی

***

٩٠

قـــەومـــێ کـــە پـــێی بـــاوەڕ بـکـــا
حـــەیـوانـێ گـوان پڕ شیر[٤٠] دەکا
ئـــەرضی هـــەمـــوو گـیـــا شین دەکـــا
دەکـــەونـــە حـــاڵـــی ویسعـــەتـــی

***

٩١

ویسعـــەتـی هـــەر[٤١] یـــەك دەمـــێ
سەرخـــۆش دەبـــن ئـــەوی جـــەمـــێ
لـــەو پـــاش دەکـــێشن زۆر غـــەمـــێ
لـــە بـــۆ حـــەسرەت و شیـــددەتـــی

***

٩٢

ئـــەمـــرێ دەکـــاتـــە کـــێو بـــچـــی
دەر ساعـــەت ئـــەو لـــە دووی دەچی
هـــەرکـــە بـــۆ نـــاو بـــەحـــری دەچـــی
دەیـــگـــاتـــە جـــای روکـــبـــەتـــی

***

---

(٣٩) دەکا لەبۆی (مع) لەبۆی دەکا.
(٤٠) شیر لە ئەصلەکەدا نەبوو لە (مع)م وەرگرت.
(٤١) هەر (مع) وان هەر.

٩٣

کـــە روو لـــە وێرانـــە دەکـــا
دەڵـــێ: خـــەزیـــنـــەت دەر بـــکـــا
دەر لـەحـظـە بۆی ئـیظـهـار دەکا
بـە مـیـثـلـی پـوورە نـەحـلـەتـی

***

٩٤

فیتنەی عەظیم ئەمری دیگەر
دەڵـــێ: مـــنـــم خـــودای لـــەسەر
دایك و بـاوکت بـۆ بـێنـمـە دەر؟
شەیـطـان دەچـێتـە صوورەتـی

***

٩٥

ئەو خۆی بە شەکڵی وان دەکا
دەڵـــێن: کـــوڕە بـــاوەڕ بـــکـــا
(فـــــــإن هـــــــــذا ربك)
عـەظـیـمـە ئـەو لـە فـیـتـنـەتـی

***

٩٦

خـــضر لـــەگـــەڵ وی دەگـــەڕی
دایـــم دەداتـــن خـــەبـــەری:
قـەط پـێ مـەکـەن هـیـچ بـاوەڕی
دوورکـەونـەوە لـەم بـەلـیـەتـی

***

٩٧

هەر بانگ دەکا: ئەی ئەهلی دین
دەجــجــالــە ئــەو مــەردی لــەعین
کــوفــری لــە نــاوچــاوی بــەبین
بــە دوورە ئــەو لــە رەحــمــەتــی

***

٩٨

کــە ئــەو لــەعین رووی تــێدەکــا
دەر سات بــە دوو کــەرتــی دەکــا
دیسان خــودا زیــنــدووی دەکــا
نــای بــێ لــەسەر وی قــودرەتــی

***

٩٩

ئـەیـامی ئەو[٤٢] چـل رۆژ دەبـێ
یــەك ڕۆژی هــەر وەك ساڵ دەبــێ
ڕۆژی دووەم وەك مــانگ دەبــێ
سێیــەمین هــەر وەك جــومــعــەتــی

***

١٠٠

ڕۆژی ئــەوی ڕۆژی ئــێمــەن[٤٣]
ڕۆژ و شەوان مــەقــدوور دەکــەن
مانگ و جومعە مەحسووب دەکەن
بــۆ نــوێژ و ڕۆژوو و طــاعــەتــی

***

(٤٢) ئەو (مع) وی.
(٤٣) رۆژی... (مع) رۆژی ئەویش رۆژی دەمەن

١٠١

لــە پــێش ئــەو دەجـجـالـی کـەذذاب
سێ سالْ دەبێ قەحطیی و عەذاب
حــەیــوان دەبــن هــەمــوو تــەبــاب
لـــە بــەر زەحــمــەت و ضەیـقـەتـی

***

١٠٢

دەچنە[٤٤] (بــیت المقــدّس)ی
مــەهــدی حــەصار دەکــا حــەبسی
حـــەتـــتـــا دەخـــۆن ژێی قـــەوسی
لەبەر[٤٥] قـەحطیی و برسییەتی

***

١٠٣

تـــەقــدیــری رەبــبــی ذولجەلال
مــەقــتــوول دەبــێ شەقــیــی بــەطـالْ
بــە دەست عــیسی نــازل لــە عــال
کــە دێتــە خــوار بــۆ نــەصرەتــی

***

١٠٤

نــازڵ دەبــێ بــە ئــەمری رەحــمــان
دەستــی لـــەسەر دوو مـــەلـــەکـــان
هـــەر وەك دورڕی عـــەرەق لـــە روان
لـــە کـــن بـــەیــضا مـــەنـــارەتـــی

***

(٤٤) دەچنە (مع) دەچێتە
(٤٥) لەبەر (مع) لە.

١٠٥

مـەنـارەی سپـی لـە دیمەشقـی
قـەریـبـە لـە (بـاب الشرقـی)
مـەخلووق پڕ[٤٦] لـە شەوقـی
یـانـی دەدا بـەشارەتـی

***

١٠٦

دەچـی روو دەکـا[٤٧] قودسی
لـە دەجـجـالی ببـڕێ نـەفـەسی
مەهدیی خەلاص بێ لە حەبسی
دا بـێتـە دەر لـەو ضەیـقـەتـی

***

١٠٧

کـە دەگـاتـە وارشی قـودسی
دەرگـا بـەنـدە لـە بـەر تـرسی
دەڵـێ: وەیـکـەن مـنـم عـیسی
هـاتـووم بـۆ فـەتح و نـەصرەتـی

***

١٠٨

واریـد دەبـێ لـە سەحـەری
دێتـە صەفـی نـوێژی فـەجـری
عـیسی مـلـی مـەهـدی دەگری:
تـەواو بـکـە ئـیـمـامـەتـی

***

---

(٤٦) پڕ (مع) دڵ پڕ.

(٤٧) روو دەکا (مع) روو دەکاتە.

١٠٩

کـە ئـیـمـامـی داوە[٤٨] سەلام
نوێژی صوبحی کردیان تەمام
دەکەن [شوکری][٤٩] ڕەببی عەللام
لـــە سەر نـــوورو بـــەشارەتـــی

***

١١٠

دەرگـــــای وارش دەکـــــاتـــــەوە
دەجـجـال هـــەڵـدێ بــە پــاشەوە
هـــەر وەك عـــەرەق دەتـــوێتـــەوە
لـە تـرسی ضـەربـی حـەربـەتـی

***

١١١

دەڵـی بـە ئـەو خـەبـیـثـی شووم:
بـۆ کـوێ دەچـی قـاتـیـلـی تووم
زرگـی دەدا لـە ستـۆو حـەلـقـووم
دەیـکـوژێ بـە یـەك مـەڕڕەتـی

***

١١٢

لـەو پـاش دەچـنـە نـاو لـەشکری
لـێـیـان دەبـنـە گـورگـی مـەڕی
خـەلاص نـابـن یـەك نـەفـەری
لـە ئـەتـبـاعـی ئـەو لـەعـنـەتـی

***

(٤٨) داوە (مع) دایەوە
(٤٩) لە ئەصڵدا نەبوو لە (مع)م وەرگرت.

١١٣

دارو بــــەردیش دەکـــا نـــیـــدا

دەڵـــێن: ئـــەوا لـــە ژێر مــنــدا

یــەهــوودی دەجــجــالــی بــەدا

دەیـکـێشنــە دەر بــۆ قــەتـلـەتـی

***

١١٤

ئـــەرزی لـــە پــیسی پـا دەکـا

هــەمــوو صەلـیـبـان دەق دەکـا

ذەبــحــی خــەنــازیـران دەکــا

دەکــەونــە خـۆشیـی و راحـەتـی

***

١١٥

وەحـــی لــــە بـــۆ عـــیسی دێ

یـەئـجـووج و مـەئـجووج دەردێ

بــۆ هــیـلاکــی عــالــەم دەبـێ

خــۆ نــاوێنــە نــاو قــەلـعـەتـی

***

١١٦

دەچـنـە طووری دەکـەن حـەصار

قـەحطی دەبێ لـەوان یـەکجار

سەری گاجووت بە صەد دینار

دەکــەونــە حــالــی ضەیـقـەتـی

***

١١٧

ئەو دوو قەومی(٥٠) بێ حەددو زۆر
تەواو(٥١) موفسید ئەهلی شوروور
(کـــلَ یــــلـــد الـــف ذکـــور)
مــەخـلـووق دەخــەنــە زەحـمــەتـی

***

١١٨

لــە ئــەرضا نــایــەڵــن دەیــار
نــە فـیـل و وەحشی نــە ئــەطـیـار
دەخـــۆنـــەوە هـــەمـــوو رووبـــار
سوبـــحـــانـــە خــێوی قــودرەتــی

***

١١٩

گوێیەکیان هەر وەکوو پەستەکێ
هـــەنـــدێك رایـــەخـــن لـــێوەکـــێ
لـــێوی ژووروو وەك لـــێفـــەکـــێ
دەکـەن لـەنـاو وی نـەومـەتـی(٥٢)

***

١٢٠

یەك بە بیست (گەز) قەومێك لەوان
بـــەعـــضێکـی تـــر وەصفـی ئـــەوان

---

(٥٠) قەومی (مع) قەومن.
(٥١) تەواو (مع) زۆر.
(٥٢) ئەم کۆپلە لە زیادەی چاپەکەیە لە هیچ کام لە دوو نوسخە دەستخەتەکەدا نەبوو.

لێو کەوەی خواروخێچ ددان[٥٣]
مـوخـتـەلـیفـن لـە خـیلقـەتـی

***

١٢١

لە بەعضیٚ تەصنیفانی موشاع
قەومێك لەوان صەدو بیست ذیراع
لــە ئــاسمــانیش دەکـەن نـیزاع
تــیــران داوێنــە ریــفــعــەتــی

***

١٢٢

تـیـر دێنـە خـوار خـوێنی لـەسەر
مـەغروور دەبن خـاکیـان بـەسەر
نــایــەڵــن ئـەوراقـی شەجـەر
هـەم نـە بـەحری طـیـبریـیـەتـی

***

١٢٣

عــیسا مــونــاجــاتــیٚ دەکــا:
یاخودا[٥٤] ئـەوانـە پـاك وەکـە
هـەریەك کرمێك لە ئەستۆی دەکا
هــەمــوو دەچــنــە هـیـلاکـەتـی

***

١٢٤

موددەی حەوت ساڵ لە پاش ئەوان
ئــاگـر دەکـەن ئـەهـلـی ئـیمـان

---

(٥٣) لێو.... (مع) لێوی گویٚ خواروخێچی وان
(٥٤) یاخودا (مع) یارەبی

لــە تــیــرکــەوان مــەتــاڵــی وان
لــە بــەر زۆریــی و غــەڵــەبــەتــی
***
١٢٥
ئــەرض لــەوانــیش پــاك دەبــێ
قــەوم لــە بــەنــدی رەهــا دەبــێ
لە ئەرض بوولەرزە[٥٥] زۆر دەبێ
لــە شیــنــایــی و ثــەمــەرەتــی
***
١٢٦
موددەی عیسا دەبێ حەوت ساڵ
نــیــکــاح دەکــاو دەبــێ مــنــداڵ
لەو پـاش مـەوتـی نـازڵ بـەحـاڵ
مـەدفـوون دەبـێ لـە حـوجرەتـی
***
١٢٧
لە پاش مەوتی عیسای شەریف
دابــبــە خــورووج لــە بــۆ تــەخــویف
لــە صــەفــاو مــەروەی ظــەریــف
یــا لــە وادی تــوهــامــەتــی[٥٦]
***
١٢٨
یــان لــە شــەعــەبــی جــیــادی
سێ صـەیـحـەتـان دەکـا بـادی

(٥٥) بوولەرزە (مع) بەرەکەت
(٥٦) ئەم کۆپلە لە (مع) وەرگیراوە لە ئەصڵەکەدا نییە، لە چاپەکەیشدا هەیە.

دەی بــیــیــە حــاضرو بــادی
ئــەرض دەیــەتــە زەلــزەلــەتــی
***

١٢٩

دەشوبــهــێ بــە زۆر حــەیــوانــێ
قسەی هــەر وەکــو ئــیــنسانــێ
پــێییــە مــۆری سولــەیمانــێ
پــێ رەش دەکــاتــن جــەبــهــەتــی
***

١٣٠

هــەم پێیەتی عــەصای ثوعبان
دەیدا لــە رووی ئــەهــلــی ئیمان
دایسی وەکو نــەجــمــی ئــاسمان
لــە غــایــەتــی شەفــافــەتــی
***

١٣١

قــەضای رەبــبــی وەهــا دەبــێ
کەس لە چنگی[٥٧] خەلاص نابێ
کــوفــرو ئــیــمــان جــودا دەبــێ
دەیــنــاسن بــە عــەلامــەتــی
***

١٣٢

ئـــەو رۆژە کـــە (دابـــە) دەردێ
رۆژیش لــە مــەغــریــبــێ هــەڵدێ

---

(٥٧) چنگی (مع) دەستی

مانگیش لە جەنبی وی دەردێ[٥٨]

بـــەرابـــەرن لـــە طـــەلـــعـــەتـــی

***

١٣٣

وای فـــەرمـــوە عـــەسقـــەلانـــی

حـــافـــیـظ و حـــیـبـری زەمـــانـــێ

(دابة الأرض)[٥٩] رۆژ لە ئاسمانێ

بـــا هـــەم دەبـــن عـــەلامـــەتـــی

***

١٣٤

هەموو شەو رۆژ بە حەد لەسەر

لـــە ژێر عـــەرشی دابـــیـــنـــە دەر

ئـــیـــذن نـــابـــێ ئـــەو شەو بـــەدەر

سە شەو بـــەدیـــن کـــەیـفـیـیـەتـی

***

١٣٥

صاحیب تـــەهـــەجـــجودو ئەوراد

هـــەڵدەستن وەك شەوان موعتـــاد

نـــوێژان دەکـــەن دەبـــن روقـــاد

سە جـــار دەکـــەن ئـــەو هـــەیئـــەتـــی

***

١٣٦

هـــەر کـــە دەکـــەن نوێژی فـــەجرێ

دڵ بـــە تـــەخـــویـف دەکـــەن فکرێ

---

(٥٨) دەردێ (مع) دی

(٥٩) (دابە الأرض) (مع) داببە لە ئەرض رۆژ لە... ئەمە راستە

رۆژیش هــەڵـدێ لــەگــەڵ بــەدرێ
لە مەغریبێ بە دەهشەتی

***

١٣٧

دێن هـــەر تـــا نــیـوەی ئـــاسمـــان
دا نـــاس بــەبـیـنـن ئـەو نـیشان
لـەو پـاش راجـیـع بـە جێی جـاران
دەبـەسـتـی دەرکـی[٦٠] تـەوبـەتـی

***

١٣٨

هـەڵـدەگـیـرێن صوحـف و ئـەقـلام
بـەتـاڵ دەبـن کـاتـبـی کـیـرام
رووـمـەت بـۆ خـۆی شاهـیـد تـەمـام
چ حـاجـەتـە بـە کـیـتـابـەتـی؟

***

١٣٩

فەرمووی کوڕی عەمری بنی عاص
مەعدوود لە ئەصحابەی خەواص:
چـی کـافـر بـێ نـابـێ خـەلاص
هـەم گـونـەهـکـاری ئـوممەتـی

***

١٤٠

(عـن ابـن عـبـاس جـلـیـل[٦١])
مـەقـبـوولـە ئـیسلامـی طـەفـیـل

(٦٠) دەرکی (مع) دەرگای
(٦١) جلیل (مع) الجلیل

هـەم تـۆبـەی عـاصیـی ذەلـیـل
لـەپـاش ئـیـتـیـانـی ئـایـەت

***

١٤١

ظـاهـیـر لـە قـورئـان (اجـلّ)
هـەم لـە قـەولـی ئـەووەڵ
ئـەصەح لـەوان قـەولـی ئـەووەڵ
فـەرمـووی عـولـەمـای ئـوممەتـی

***

١٤٢

لەو پاش دووکەڵ(٦٢) پەیدا دەبێ
مـەشریـق و مـەغـریب پـڕ دەبـێ
هەتا(٦٣) چـل ڕۆژ بـاقـیی دەبێ
لـە پـێش ئـەشراطـی ساعـەتـی

***

١٤٣

بـۆ مـوئـمـینـان شیبـهی زوکـام
بـۆ کـافـران زەحـمـەت تـەمـام
دەردێ دووکـەڵ دایـم مـودام
لە عەین و ئەنف و گوێ و ئوستی

***

١٤٤

لەو پاش دەنگوێ بایەك لە شام
دەکـا قـەبـضی ڕۆحـان تـەمـام

(٦٢) دووکەڵ (مع) دوخان
(٦٣) هەتا (مع) هەرتا

لـه موئـمینـی ئـیمـان تـەمام
ئـــەوە ئــاخـــری عـــەلامـــەتـــی
***
١٤٥
نــامــێنــی قــورئــانــی غــەفــوور
مەرفووع دەبێ هەم لە صودوور
وێران[٦٤] دەبێ کەعبەی لە نوور
بـــە دەستـــی (ذي السويـقـتـي)
***
١٤٦
هـــەر دەمـــێنـــن (اشرار الـــنـــاس)
هــیــچ نــازانــن لــە کــەڕو کــاس
دەبــێتــە پــیــریــان (الخنــاس)
لــێ وەردەگــرن طــەریــقــەتــی
***
١٤٧
خــۆی دەکــاتــە شێخــی زەمــان
دەیــانـکـا بــە عـابـیـدی ئـەوثــان
نــە خــێر دەزانــن نــە ئـیـحسان
هــاوار لـە دەست ئـەو فـیـتـنـەتی!
***
١٤٨
ئـیسرافـیـل بـە ئـەمری جـەببـار
نـەفخی صووری دەکا ئـیظهـار

(٦٤) وێران (مع) خەراب.

هـەر چ دەبـیـە دەنـگـی کـوبـبـار
هـەمـوو دەمـرن بـە صـەیـحـەتی

***

١٤٩

لەو پاش چل ساڵ چۆڵ و وێران
(الـلــە) دەبــارێنــی بـــاران
بە میثلی شەهوەتی[٦٥] ئینسان
ئـەجساد دەردێن بـە قـودرەتـی

***

١٥٠

نـەفـخـی دووەم کـەڕەت دەبـێ
ئـیـنسان هــەمـوو قـایـم دەبێ
لـەسەر قــەبـری هـایـم دەبـێ
لــە بــەر حـیـرەت و دەهشەتـی

***

١٥١

دەیــانــبــەن لــە بـۆ مــەحشەرێ
لـــە بـــۆ جــەزای خــێرو شەڕێ
هـەمــوو هـەر غـەم دێتـە بـەرێ
دەکــێشن ئــاهــو حــەسرەتــی

***

١٥٢

خـەتـمـی عـەلامـەتـان تـەمـام
ئـەمـجـار کـۆتـا بـکـەیـن کـەلام

(٦٥) بە میثلی... (مع) هەر بە میثلی مەنیی

ئەرجوو لە رەببی (ذي الانعام)
خــەلاصم کـا لــە قــیـامــەتـی

***

١٥٣

نـــەظـــم کـــرا بـــە نـــاخـــۆشیٚ
دڵ پـــڕ لـــە غـــەم و بـــێهـــۆشیٚ
لـە تـەئـریـخـی حـەفـتـاو شەشیٚ
(بـــعـــد الـــف ومـــأتـــی)

***

١٥٤

بـەحـثـی عـیسای عـالی روتبـەت
تـەقـدیـر وابـوو کـەوتـیٚ فـیـترەت
ویش لــە هــەشـتــادی (قـد تمت)
لــەگــەڵ بــاقــی عــەلامــەتــی

***

١٥٥

نـەظمم کرد لـە قـەولی صەحیح
بە لەفظی کوردیی و نافەصیح
بـۆ مـونـصـیفـان (لا للـشحـیح)
بـۆ ئـیـنـتـیـفـاعـی عـاممەتـی

***

١٥٦

مـــنـــم مـــحـــەمـــەدی دڵـــڕێش
حـــاڵـــم وەکـــو حـــاڵـــی دەروێش
پـــەردەی غـــەمـــان دایـــم لـــەپـــێش
لـــەبـــەر خـــەوفـــی عـــاقـــیـبـــەتـــی

***

١٥٧

غـــەمـــم زۆرن لـــەسەر دڵـــێ
وەك مـــەنجەڵـــی پـــڕ دەکـــوڵـــێ
وەقـــتـــێ دەچـــیـــنـــە ژێـــر گـــڵـــێ
لـــە خـــودا دەخـــوازیـــن ڕەحـــمـــەتـــی

***

تمت شد فی سنة ١٢٣١[٦٦]

(٦٦) لە ساڵی ١٢١٣دا تەواو بوو، لە کۆتایی نوسخەی (مع)ەوە نووسراوە: «تمت المهدی نامه لابن الحاج، ابن الحاج حسن القراء»

تذکره العوام

دانراوی

مەلا محەمەدی سیوچی

پێشەکیی چاپی دووەم

لە کاری گەڕان و پشکنین و لێکۆڵینەوەی سامانی کەلەپووری ئەدەبی کوردیدا هەمیشە بە ورەی بەرز و هیوای گەورە و پتەوەوە کارم کردووەو –هەروایشم– چونکە زۆر بە ئاشکرا دیارە و بۆم دەرکەوتووە کە ئەم سامانە گەنجینەیەکی دەست لێ نەدراو و نە پشکنراوەو دەگونجێ دەست بۆ هەر لایەکی بەریت گەوهەری گرانبەهات بەدەستەوە بێت.

ئەم هیوایشم لە زۆر جێگەدا دەربڕیوەو، لە کۆتایی گەلێ بابەت و باسەوە نووسیومە. ئەوەتا کاتێك پێشەکیم بۆ (تذکرة العوام) نووسي کۆتاییم بەوە هێنا:

«لەم ئەندازە زیاتر شتێکم دەست نەکەوت، بۆیە بەوەندە دەسبەردار دەبم، بەڵکو ڕۆژانی داهاتوو شتی نوێ و زۆرمان دەربارەی ئەم سەربازە نەناسراوە بۆ دەربخەن»

جا دوای ئەمە و دوای ئەوەیش کە ئەو هیوا هەر لە دەروونمدا گەورەتر دەبێت و بە هیوای زیاتر و زیاترم... ئێستە کە چاپی دووەمی ئەم بەرهەمە دەخەمە بەر باس دەڵێم:

بەپێی ئەو دەقانەی دەست من کەوتوون مامۆستای سیوچیی هاوچەرخی مامۆستا ئیبنولحاج بووەو، چەند ساڵێك دوای ئیبنولحاج کۆچی دوایی کردووە[1] .

هەرچەند بە وردی مێژووی دانانی ئەم دانراوەی مامۆستا سیوچی نازانین، دەزانین کە مامۆستا ساڵی ١١٤٥ ك. فەقێ بووە. بەڵام نەك وەك هەر فەقێیەك، بەڵکو وەك مەلایەك وا بووەو دوور نییە مەلایش بووبێت. چونکە ئەو نووسینە عەرەبییەی ئەو لەو ساڵەدا نووسیویە و، دەقەکەی لە دەستدایە لە نووسینی مامۆستایەکی باشی خوێندەوار دەچێت.

هەروەها ئەوەیشم زانیوە کە مامۆستا سیوچیی لەو مێژووەدا توانای شیعری بووەو شیعری نووسیوە، تەنانەت لەقەب و نازناوی شیعریی تایبەتی خۆی هەبووە، کە (جەفایی) بووە. لەمەیشەوە بیر بۆ ئەوە دەچێت کە مامۆستامان بێجگە لە (تذکرة العوام)ەکەی شیعری دیکەو دیوانی شیعری هەبووبێت، بەڵام تا ئێستە هیچیمان دەست نەکەوتووەو دەبێ چاوەڕوان بین.

---

(١) ئیبنولحاج ساڵی ١١٧٦ك. (مەهدی نامەکەی) داناوە و خۆیشی ساڵی ١١٨٩ك. کۆچی دوایی کردووە. مامۆستا سیوچیی نازانین کەی (تذکرة العوام)ەکەی داناوە، بەڵام ئەویش ساڵی ١١٩٢ك. کۆچی دوایی کردووە بەماوەیەکی کەم دوای ئیبنولحاج.

(بڕوانە: پێشەکیی چاپی یەکەمی (تذکرة العوام) و پێشەکی چاپی دووەمی مەهدی نامە).

هەروەها لە ژیانی مامۆستادا ئەوەمان زانیوە کە فەقێی مامۆستایانی حەیدەری بووە و شیعری لە ستایشی مامۆستا صیبغەتوڵڵادا وتووە. لەو سەردەمەیشدا کە لەلای مامۆستایانی حەیدەری بووە رەویان کردووە و لە ترسی سوپای (طەهماسپ) هەڵاتوون و ماوەرانیان بەجێ هشتووەو لە گوندێکدا کە ناوی (وژنانە) بووە خۆیان حەشار داوەو خۆیان لەشەڕی ئەو سوپا شاردوەتەوە(٢) .

ئیتر تاکەی لەو ناوەدا بووەو؟ لە لای کێ خوێندنی تەواو کردووەو ئیجازەی وەرگرتووە؟ یان کەی گەڕاوەتەوە بۆ ناوچەی (بانە) و لەوێ لە کوێ مامۆستا بووەو، کێ و کێ لە خزمەتیدا خوێندوویانە؟ ئیجازەی بە چەند کەس داوە؟ ئەمانەیش هەموو نادیارن.

هەروەها ئەوەیش زۆر جێگەی پرسیارە کە: ئەم مامۆستا دەبێ هەر ئەو نامیلکەی نووسیبێ؟ نابێ دانراوی دیکەو بووبێت؟ من بەش بە حاڵی خۆم گومانی زۆرم بۆ ئەوە دەچێت مامۆستا دانراوی دیکەی لەگەڵێ بابەتدا – وەك زانایانی سەردەمی خۆی– بووبێت، هەروەها وەك گوتم دیوانی شیعری بووبێت، بەڵام دووبارە هەر دەبێ چاوی چاوەڕوانیمان بڕیبێتە ئاسۆی رەنجی لێکۆڵەرەوانی ئەمەولا بەڵکو وەڵامی ئەم پرسیارانە بدۆزنەوە.

ئەوەی دەمەوێ لێرەدا بیڵێم ئەوەیە

وەك لە پێشەکیی (مەهدی نامە)یشدا نووسیم: دوای دەرچوونی چاپی یەکەمی ئەم نامیلکە دوو نوسخەی نایابی دەستخەتی نامیلکەکەم دەستکەوت کە دوو نووسەرەوەی وردەکار و زانا و بەسەلیقە نووسیویاننەوەو، شیاوی ئەوەن جارێکی دیکە ئەم دانراوەیان لە بەردا چاپ بکرێتەوە. جگە لەوەیش کاتی خۆی کە ئەم نامیلکەم چاپ کرد لە سلێمانی بە ژمارەیەکی کەم چاپ کراو، لە سنوورێکی تەسکدا بڵاو بوەوەو زۆر کەس پێیان نەزانی. لەبەر ئەوەیش لە ناو (دەقنامەی کوردی) دا جێگەی شیاوی خۆی بگرێت و، کەرەستەی لێکۆڵینەوەی بەردەستی پسپۆڕانی زمان بێت، وام بە باش زانی لەبەر دوو نوسخەی نوێدا چاپێکی نوێی بەلێکۆڵینەوەیەکی نوێوە بکەمەوە.

ئەم چاپە نوێیەم لەبەر دوو نوسخەدا کردووەو، نوسخەیەکیان نووسەرەوەکەی ناوی محەمەدی کوڕی عەبدولقادرە، ئەو نوسخەم کردووە بە بنکەی کارەکەو، ئەوم بە نوسخەی سەرەکیی داناوە، نوسخەی دووەمیان نوسخەی شێخ مەعرووفی سیاگوێزییەو، جیاوازییەکانیم لە پەراوێزەوە نووسیوەو، بە (مع) ئیشارەم بۆ کردووە.

---

(٢) ئەم باسانەو زیاتر لەمانەیش لە دەستخەتێکدایە بە خەتی مامۆستای سیوچی کە لە ساڵی ١١٤٥ك. لە ماوەران نووسیویەتییەوە و ئێستە لە (د.ع)دا بە ژمارەی (٥٤٣١) پارێزراوە.

باسی سەرچاوەکان

لە پێشەکیی چاپی یەکەمی (تذكرة العوام)دا باسی ئەو سەرچاوانەم کرد کە دەقەکەم لە بەردا چاپکردن.

بۆ ئەم چاپە نوێیەی (مەهدی نامە) و (تذكرة العوام) پشتم بە دوو سەرچاوە بەستووە کە ئەو کاتە نەمدیبوون و پێم نەزانیبوون:

یەکەم: دەستخەتی محەمەدی کوڕی عەبدولقادرە، کە پێنج دانراوی تێدایە و، لە (د – ع) دا هەڵگیراوەو، وێنەم لەبەر گرتوەتەوەو، لەبەر ئەو وێنە ئەم کارە ئەنجام دەدەم.

ئەم دەستخەتە ئەم دانراوانەی تێدایە:

١– عەقیدەی کوردیی شێخ سەمیعی بنەخوێیی کە مامۆستا شێخ مەعروفی سیاگوێزیی لێی زیاد کردووە. لە بەرگی حەوتەمی بووژاندنەوەی مێژووی زانایاندا زیاتر لەسەر ئەم کتێبەم نووسیوە(٣) .

٢– (بيت الحشر)ی دانراوی شەوقیی کە لەم دەقنامەدا بڵاوی دەکەمەوە.

٣– (تذكرة العوام) ئەم کتێبەی بەردەستمان کە بۆ جاری دووەم چاپی دەکەمەوە..

٤– عەقیدەی کوردیی شێخ طاهای شەمزینی بە پەخشان، ئەویش هەر لەم دەقنامەدا بە یارمەتی خودا جێگەی خۆی دەگرێت .

٥– مەهدی نامە: ئەویش یەکێکی دی لە بابەتەکانی دەقنامە دەبێت.

ئەم دەسخەتە محەمەدی کوڕی عەبدولقادری قادری حەسەنی ساڵی ١٣١٢ک. ١٨٩٤ز. نووسیویەتیەوە.

ئەوەی کە وێنەکەی لە لای منە ٩٨ لاپەڕەیە، پێوانەکەی (٢٢×١٧)یە. دێرەکانی لاپەڕەکان ژمارەیان وەك یەك نییە. جگە لە ناوەڕاستی لاپەڕەکان لە پەراوێزەوە و لابەلایش شتی نووسیوە. واتە: هەر بە بابەتی مەتنی کتێبەکە ئەملا و لاکەیشی پڕ کردوەتەوە.

وەك نووسیومە لە کاتی لێکۆڵینەوەدا نیشانەی (م)م بۆ ئەم دەستخەتە داناوە.

---

(٣) بڕوانە: بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد لە ڕێگەی دەستخەتەکانیانەوە، بەرگی حەوتەم ، ئاراس، ٢٠٠٧، ل : ٤٥.

دووەم: دەستخەتی شێخ مەعرووفی سیاگوێزیی. ئەم دەستخەتەیش کۆمەڵێك دانراوی تێدایە بەم شێوە:

١- تذكرة الاخوان: دانراوی محەمەدی (عليجی قلهانی). هەشت لاپەڕەیە ساڵی١٣٥٠ نووسراوەتەوە.

٢- مەهدی نامەی مامۆستا مەلا محەمەدی ئیبنولحاج.

٣- بيت الحشر: دانراوی شەوقیی عەبازادە.

٤- تذكرة العوام: دانراوی مامۆستا مەلا محەمەدی سیوچی .

٥- عەقیدەی کوردی: دانراوی شێخ طاهای شەمزینی.

٦- عەقیدەی کوردی: دانراوی شێخ سەمیعی بنەخوێیی و شێخ مەعرووفی سیاگوێزیی.

٧- دقائق الأخبار: دانراوی شێخ مەعرووفی سیاگوێزیی. ئەمە تەرجەمەی کتێبی (دقائق الاخبار)ە بە کوردی.

ئەم دەستخەتە (٢٢٨) لاپەڕەیەو ساڵی ١٣١٢ نووسراوەتەوە وێنەیم لەلایە.

بۆ ئەم نوسخەیش لە کاتی لێکۆڵینەوەدا (مع) م کردووە بە نیشانە.

هەر ئەم باسی سەرچاوەی بۆ دانراوەکانی (بيت الحشر) و (مەهدی نامە) و (عەقیدەی کوردی) ش هەمان باسە و پێویست ناکات جارێکی دیکە لە باسی ئەوانیشدا بینووسمەوە. هەروەها ئەو سەرچاوانەیش کە لە چاپی یەکەمدا باسمکردوون و لێرەدا سوودیان لێ وەرناگرم پێویست ناکات لێرەدا بچمەوە سەریان.

چەند سەرنجێك

یەکەم: ئەم دوو نوسخە کە کردمن بە سەرچاوەی ئەم کارانە، زۆر لەیەکەوە نزیکن و، وەك ئەوە وایە یەکێکیان لەبەر یەکێکیان نووسرابێتەوە، تەنانەت گومانم بۆ ئەوە دەچێت محەمەدی کوڕی عەبدولقادر باوکی شێخ مەعرووفی سیاگوێزیی بێت و، باوك دانراوی کوڕی خۆی نووسیبێتەوە.

دووەم: لە دەقی (مەهدی نامە)دا قافیەی دوا بەیتی کۆپلەکان کە تا کۆتایی یەك قافیەیە-م بە (...تێ) بە (ێ) ی کراوە و حەوتدار نووسی، بەڵام لەم دەستخەتەدا- لە هەردوو نوسخەکەدا- کە سەرو بۆری وردیان بۆ کردووە، وا پێدەچێت کە (ی) تیژ بێت و کراوە نەبێت؛ چونکە لە سەرتاسەری دەستخەتەکەدا لە خوار هەموو (ی)ەکانەوە (ا)ێك

دانراوه. كه ئەوسا لە حینجەی خوێندنی حوجرەدا پێماندەگوت(داکشاو) ئەمە وایکرد پەیڕەویی ئەو نیشانە بکەم و ئەو ڕای پێشووم بگۆڕم و، بە (–..تی)، (ی) تیژ بیّ حەوت، قافیەکانی (مەهدی نامە) بنووسم.

سێیەم: لە چەند نوسخەی (تذكرة العوام) دا پێشەکییەکی عەرەبیی هەیە لە یەك دوو نوسخەدا نیە، پێشەکییەکەم وەك خۆی نووسی. زیاد لەوەیش دەکرێ ئەو پێشەکییە عەرەبییە وەك فیهرەست و ناوەڕۆکی ئەم بابەتە (تذكرة العوام) تەماشا بکرێت و سوودی خۆی هەیە.

چوارەم: دابەشکردنی کۆپلەکان بەو شێوەی کە نووسیومە پەیڕەویی دابەشکردنی دانەرەکەیم کردووە؛ چونکە ئەو خۆی سەرەتاکانیانی بە مەرەکەبی سوور دیاریی کردوە.

پێنجەم: دەقەکانی مەهدی نامە و (تذكرة العوام) دانراوی دوو مامۆستای هاوچەرخی هاوناوچەن؛ هەردوکیان سەر بە ناوچەی بانەن، دوو دانراوی ئاییینیان بەهۆنراوەی کوردی داناوە، رەنگە هیچ کامێکیان ئاگای لەوی دییان نەبووبێت، بە تایبەتیی کە بزانین ئیبنولحاج ئەوکاتە لە دەوروبەری سلێمانیدا بووەو، مامۆستای سیوچیش لە ناوچەی بانەدا بووە.. دانراوەکانیان لە ڕووی ئەوەوە بە زمانی کوردین دەچنە یەك خانەوە، بەڵام هەریەکەیان بۆ خۆیان شێوازی تایبەتیی لە کێش و قافیە و نووسیندا هەیە، بۆیە هەر یەکێکیان بابەتێکی تایبەت بە خۆیە بۆ لێکۆڵینەوەی ئەدەب و زمانی کوردی و، لە ڕووی فۆنەتێك و زاراوەو شێوازی گفتوگۆ و گۆ کردنی وشەو رستەی (٢٥٠) ساڵ لەمەوبەرەوە لەگەڵ شێوەی گفتوگۆی ئەمڕۆی کوردیی– تەنانەت ناوچەی بانەیشدا کە دانراوەکان بەزاراوەی ئەوێن – گەلێ جیاوازیی هەیە و، رەوتی گۆڕانکاریی و ئەو گۆڕانەی بەسەر شێوە و زاراوەی زمانی کوردیدا هاتووە دەگێڕنەوە. لەم ڕووەوە وەك زووتریش گوتوومە ئەم بابەتانە مادەو کەرەستەی خاوی لێکۆڵینەوەی زانستییانەی مامۆستا و پسپۆڕانی زمانی کوردی دەبن بۆ ئەمڕۆ و بۆ داهاتوویش.

شەشەم: هیچ کام لەم دانراوانە نوسخەی دانەر خۆیمان لە دەستدا نییە، هەروەها نوسخەی واشمان لە دەستدا نییە کە لەبەر نوسخەی دانەرەکەی نووسرابێتەوە، کاتی وایش هەیە نووسەرەوەکان – بزانن یان نەزانن– لە نووسینەوەدا – کەم تا زۆر– شتیان گۆڕیوەو، زاراوەو شێوەی گفتوگۆی ناوچەی خۆیان لە کارەکانیاندا رەنگی داوەتەوەو، ئەمەیش لە بەراوردکردنی چەند دەقدا دەردەکەوێت.

پێشەکیی چاپی یەکەم

ڕەنگە دووبارە کردنەوەیەکی بێ تام و بیرخستنەوەیەکی بێ جێ نەبێت ئەگەر بڵێم: سامانی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی تا ئێستە ڕێزی شیاوی خۆی لێ نەگیراوە. ئەوەی پێویستە بۆی بکرێت لەگەڵی نەکراوە؛ چونکە گەلێ باری ئەم سامانە بە نرخە تا ئیستا هەر بوخچەی نەکراوەیەو کەس ناوەڕۆکی نازانێ و، هەر پرسیارێکی دەربارە بکرێت بێ وەڵامی ورد و ڕاست دەمێنێتەوە، بۆ نموونە ئەگەر پرسیار بکرێت: سەرەتای ئەدەبی کوردیی لە کەیەوە دەست پێ دەکات؟ یەکەم کەس شیعر یان پەخشانی کوردی وتووە یان نووسیوە کێیە؟ یەکەم جار لە کام ناوچەی کوردستانەوە ئەدەبی کوردی سەری هەڵداوە و نەشونمای کردووە؟ یان ئەگەر پرسیار بکرێت: نووسینی شیعر یان پەخشان بە شێوەی کرمانجی خواروو کەی دەستی پێ کردووە؟ بێگومان زۆر لەم پرسیارانەو وێنەی کەیان بێ وەڵام ماونەتەوەو، ئەوانەشیان وەڵامیان درابێتەوە ئەگەر ئێستەش وەڵامەکانیان ڕەت نەکرێتەوە ڕەنگە زۆری پێ نەچێت وەڵامی تازەتر و لە ڕاستییەوە نزیکتر سەر هەڵبدەن.

دەربارەی پرسیاری دوایی– شیعر یان پەخشانی شێوەی کرمانجی خواروو کەی دەستی پێ کردووە؟– تا ئێستا دەربارەی شیعر دەگوترا (نالی) یەکەم کەسە بەشێوەی کرمانجی خواروو شیعری گوتبێت، بەڵام نامیلکەی (مەهدی نامە)[١] وەك وەڵامێکی تازە سەری هەڵداو هاتە پێشەوە و سەلماندی پێش (نالی) – با شیعری هەمە بابەت و هەمە کێش و قافیەیش نەبێت – شیعری کوردیی شێوەی کرمانجیی خواروو وتراوە[٢].

---

(١) کەباسی فۆلکلۆرم کردو دواییش ناوی (مەهدی نامە) هاتەکایەوە، بیرم کەوتەوە کە چۆن بەسەر دکتۆر عیززەدین مستەفا ڕەسووڵدا تێپەڕی لە گۆڤاری (الثقافة) ژمارە: ٤ ساڵی: ٦، نیسانی ١٩٧٦دا ئەو نامیلکەی بە فۆلکلۆر لە قەڵەم دا بوو، لە کاتێکدا د. عیززەدین پێش گەلێ کەس بەفراوانی لەم باسە دواوەو فۆلکلۆری بە (ئەدەبی دەماودەم) و (ئەدەبی بێ خاوەن) و (ئەدەبی گەل) ناوبردوە؟ خۆ هەر هیچ نەبێ مەهدی نامە بەروونی خاوەنەکەی دیارەو لە ناو شیعرەکاندا ناوی (ابن الحاج) نووسراوە.
(٢) کە دەڵێم (مەهدی نامە) شیعرە مەبەستم ئەو شیعرە نییە هەست و بیری شاعیرانەی تێدابێت و شەقڵ و شێوەی تایبەتی شاعیری پێوەبێت. چونکە روونە (مەهدی نامە) نەظمێکی ئاینییەو ڕەنگە ئەگەر پێی بگوترێت شیعری فێرکردن (تعلیمی) ڕاستتربێت.

بۆ پەخشانیش بەم شێوە کەی سەری هەڵداوە؟ تا ئێستە وا باس دەکرێت کۆنترین پەخشانی نووسراوەو بیسراو مەولوود نامەکەی شێخ حسەنیی قازییە[٣]. و گوایە ئەو مامۆستایە یەکەم کەسەو سەرەتای ئەم بەشەی ئەدەبی کوردی لەوەوە دەست پێ دەکات.

من پێش کەمێك دووان لەم بابەتە و بەڵگەهێنانەوە، باسێکی کە دێنمە ناوو پرسیارێکی کە – بە هیوای ئەوەی جێگەی لێکۆڵینەوەی زانستیانە بێت– ئاراستەی شارەزایانی ئەدەبی کوردیی دەکەم: ئایا بەیتی فۆلکلۆری کوردیی بە شیعر یان بە پەخشانێکی بە قافییە لە قەڵەم دەدرێت؟ من بەش بە حاڵی خۆم بۆ ئەوە دەچم کە بەیتە فۆلکلۆرییەکان بەشێکی پەخشانی کوردی – بەڵام شیعر ئامێز– بن، چونکە پەخشانی گەلی عەرەبی دراوسێی کورد، کە کورد لە زۆر شتدا پێی (متـأثر) بووە، سەرەتای پەخشانی بە (سجع الكهان) و (النثر المقفى) دەست پێدەکات و، وردە وردە پەرە دەسێنێ و لق و پۆپی لێ دەبێتەوە تا دەگاتە ئێستا[٤]. هەر بەم پێودانە کوردیش سەرەتای پەخشانی وا دەست پێ کردووەو، بەیتی فولکلۆریی بەشێکی پەخشانی کوردییە.

دەگەڕێمەوە سەر باسی ئەوەی ئایا پەخشانی کوردیی لە شێخ حسەینی قازییەوە دەست پێدەکات؟ ئەگەر ئەوە بچەسپێ کە بەیتی فولکلۆریی پەخشانە ئەوە بێگومان مێژووی پەخشانی کوردیی بۆ ماوەیەکی زۆر پێش (مەولوود نامە) کە دەگەڕێتەوە. ئەگەر ئەوەیش نەچێتە سەر من دووبارە نیمچە بەڵگەیەکم بۆ ئەوە دۆزیوەتەوە کە پەخشانی کوردی زۆر پێش ئەوکاتە دەستی پێ کردووە.

بەڵگە

با پێکەوە سەرێك لە کتێبخانەی (کۆڕی زانیاری کورد) بدەین و داوای دەستخەتی ژمارەی (٤٤٨)[٥] بکەین و سەرەتا و کۆتایی نامیلکەیەك لەو دەستخەتە بخوێنینەوە، تا بزانین چۆن نموونەی پەخشانی کوردیی پێش (٢٠٠) دووسەد ساڵی بۆ تۆمار کردووین:

---

(٣) بڕوانە: الدکتور عزالدین مصطفى رسول، الواقعية في الأدب الكردى، المكتبة العصرية، صيدا بيروت (بێ ساڵی چاپکردن) ل: ٢٠٥.

(٤) بڕوانە: انيس المقدسى، تطور الاساليب النثرية في الادب العربى. دار العلم للملايين، بيروت، الطبعة الخامسة، ١٩٧٤، ل:: ١٣.

(٥) ئەم دەسخەتە دوو سێ بەیتی فۆلکلۆری کوردی تێدایە، بەهیوام بەم زوانە پێشکەشی خوێندەوارانیان بکەم.

(بسم الله الرحمن الرحيم)

هەرچە کەسێ عاقڵا، ئیمانەکا کامڵا، یەك جیهەت و یەك دڵا، یەك شوناس و یەك دین بن، خەلیلاسابیقین بن. (لاحب الآفلین) بن[٦] بە (وجهت و جهیا). بناسن ئەبەدییا، خودێ یەکەو دوو نیا، ئەو خالیقی صەمەدا، ئیرادەی کرد لابوددا، خولقاندی محەمەدا. محەمەدا ئەمینا، خاتەمی (نبینا) سەیید و لمورسەلینا، رەسوولی ثەقەلەینا، شاهی (قاب قوسین)[٧]، غازیی بەرد و حونەینا، خالیق ئەو کردە سەروەر، ناوی برد بە پێغەمبەر، قورئانی هەناردە سەر، هەناردە سەر بە یەقینا، ئەو کەلاما موبینا، دە سیننی ئەربەعینا، دە ساڵا ئەربەعین بوو، ئیمامی موتتەقین بوو، نوبووەت بە یەقین بوو...»

تا لەکۆتاییدا دەڵێ: «ئەوجار ئیلاهی بە نامی[٨] خۆتی ئەکبەر کەی، بەعەرشی مونەووەر کەی، لە گوناهی دەگوناهکاران گوزەرکەی، ئیلاهی بەو جەببارا، بەرەکەتێکا موختارا، (میر یەحیا)[٩] ئەرجوودارا، لەخودێ مەزن نەبین شەرمەسارا، رەحمەت لە جەماعەتێ گوێدارا، بخوێنن فاتیحا ئەوجارا، (تمت من سعید المذنب المجروح).

ئەم زیادەڕەوییە لاوەکییەم بۆ ئەوەیە دەمەوێ بڵێم: بە بەشێکی نوێ لە سامانی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی دەسەبارەی خۆم پێشکەش دەکەم، بەڵکو لە وەڵامدانەوەی بەشێك لەو پرسیارانەی پێشوودا یارمەتیی پسپۆڕانی لێکۆڵینەوەی ئەدەب و زمانی کوردیی بدات، دەسەبارەی ئەم جارەم بریتییە لە نامیلکەیەکی ئایینیی مامۆستای زانا و مەزنی کورد (مامۆستا مەلا محەمەدی سیوچیی) کە ماوەیەك لەمەوپێش دۆزیومەتەوە و لێرەدا پێشکەشی خوێندەوارانی دەکەم.

---

(٦) (لاحب الآفلین) بەشێکە لە ئایەتێکی قورئانی پیرۆز. کاتێ حەزرەتی ئیبراهیم بە ئەستێرەیەکی وت: ئەمە خوای منەو دوایی ئاوا بووە. ئەوەی وت، ئایەتەکە ئاوایە: (فلما جن علیە اللیل رأی کوکبا قال: هذا ربی، فلما أفل، قال: لا احب الآفلین). هەروەها (وجهت وجهی)یش بەشێکە لە ئایەتێکی دیکە کە حەزرەتی ئیبراهیم وتوویە: (انی وجهت وجهی للذي فطر السماوات والارض...).

(٧) (قاب قوسین) ئیشارەیە بە ئایەتێکی سوورەتی (النجم)ی قورئانی پیرۆز (فمکان قاب قوسین أو أدنی

(٨) لێرەدا لە دەستخەتەکەدا (بنا– بەنا) نووسراوە، بەڵام بەلامەوە هەڵەی نووسەرەو (می) کەی بیرچوە.

(٩) لە دەستخەتەکەدا نوختەی (ی)ی (یحی) ئاشکرانییە وەك (محی)ش دەچێت.

باسێکی دەستخەتەکانی (تذکره العوام)

خۆشبەختانە بۆ لێکۆڵینەوەی ئەم نامیلکە پێنج نوسخەی دەسخەتم دەستکەوت و یارمەتییەکی باشیان بۆ راستکردنەوەی دام و لە ڕاستکردنەوە و هێنانەوە سەر ڕێنووسی کوردیدا زەحمەتێکی زۆرم نەبوو.

بەڵام وە نەبێ ئەم پێنج نوسخە زۆر ڕێکوپێك بن و هیچ کەموکووڕییان تێدا نەبێ، بەڵکو گەلێ کەم و کورتیی و ناتەواوییان تێدایەو، لە جێگەو کاتی جیا جیادا نووسراونەتەوەو، نووسەری جۆراوجۆر کاریان تێدا کردوون. بۆیە هەندێك جیاوازیی بنەڕەتییان تێدایە.

وا لێرەدا یەکە یەکە باسی ئەو دەستخەتانە دەکەم:

نوسخەی (أ)

ئەم نوسخەیە هەشت لاپەڕەیە، هەر لاپەڕەی (١٧) دێڕی تێدایە، هەردێڕێکی چوار نیوە شیعری تێدایە بەم شێوەیە

... ...

پێوانەکەی (١٠×١٥)یە. بە شێوەیەکی ڕێك شیعرەکانی جیا نەکراوەتەوە. ئەو پێشەکییە عەرەبییە کە لە پێشی شیعرەکانەوەیە تەنها لەم نوسخەدا هەیە. بۆیە گومانم بۆ ئەوە دەچێت ئەم نوسخە نزیکترین نوسخە بێت لە نوسخەی نووسەرەوە. ئەوەی جێگەی داخە ئەم نوسخە باش و پوخت هەڵنەگیراوە و قوڕ و چڵپاو بەشی خۆی پێکردووەو، بەشێکی دوایشی هەر لەناوچووەو لاپەڕەی هەشتەمیش بە ئاسانیی ناخوێندرێتەوە و، بەو هۆیەوە کە کۆتاییەکەی نەماوە مێژووی نووسینەوە و کاتی و ناوی نووسەری نازانرێت.

هەندێك جیاوازیی بنەڕەتیی لە نێوان ئەم نوسخە و نوسخەکانی کەدا هەیە، لێرەدا خوێنەریان لێ ئاگادار دەکەم، ئیتر لە پەراوێزەوە باسیان ناکەم ئەو جیاوازییانە وەك:

لەم نوسخەدا هەمیشە لەباتی (خودا) دەنووسرێ (خلا – خولا) نوسخەکانی تر هەموو (خدا– خودا) دەنووسن.

لەم نوسخەدا هەمیشە لەجیاتی (چووەکن) و ئەو وشانەی وەك ئەمەن بە (چواکن– چو ئەکەن) دەنووسرێت.

لەبەر ئەوەی ئەم نوسخە هەڵەی کەمە و ئەو پێشەکییە عەرەبییەی لەگەڵدایە کە گومان بۆ لای ئەوە دەبات نزیکترین نوسخە بێت لە نوسخەی دانەرەوە. ئەم نوسخەم بە ئەصڵ و بنجی لێکۆڵینەوە دانا تا دەگاتە جێگەی لە ناوچوو، لەوێوە لەبەر نوسخەی (١) تەواوم کرد.

نوسخەی (١)

ئەم نوسخەیە لەسەر شێوەی (بەیاض) واتە لەسەر دەفتەری موستەطیل نووسراوەتەوە و، لاپەڕەکانی زۆر بچووکن و پێوانەکەی (١٠×٧) هو (٢٨) لاپەڕەبە. ئەم نوسخە شیعر-شیعر نووسراوەتەوە و هەر لاپەڕەی (٩) شیعری تێدایە، سەرەتا و کۆتایی ماوە، بەڵام ناوی نووسەر و مێژووی نووسینەوەی تێدا نییە. نوسخەیەکی باش و پوختە. کە نوسخەی (أ) تەواو بووە لەبەر ئەم نوسخەیە ئەو دواکەیم تەواو کردووە. واتە: لەو جێگەوە کە (أ) دڕاوە و لە ناوچووە (١)م بە بنج داناوە.

نوسخەی (کۆ)

مەبەستم لەم نوسخە دەستخەتی ژمارە (٤٤٨)ی کتێبخانەی (کۆڕی زانیاری کورد)ە کە مەلا محەمەد عەبدوڵڵا سکتانیی پێشنوێژی گوندی (جەلی) پێشکەشی کردووە.

ئەم دەستخەتە لەگەڵ چەند دەستخەتێکی کە دایە وەك (مەهدی نامە) و دوو بەیتی فۆلکلۆریی کوردی، کە ناویان نازانرێت، پێکەوە جزوبەند کراون.

ئەم نوسخە لە ساڵی ١١٩٩ی ك. دا نووسراوەتەوە. سەعید عەبدوڵڵا موکریی نووسیویەتییەوە. ناوی کتێبەکەی بە سەرەوە نییە. بەڵام مامۆستا مەلا محەمەد کە پێشکەشی کردووە لە سەری نووسیوە (بەیتی ئەووەڵ و ئاخر). نازانم مامۆستا ئەو ناوەی لە چی وەرگرتووە، یان چۆنی بیستووە.

ئەم نوسخەیە بە گوێرەی ئەوەی مێژووی دیاری بەسەرەوەیە کۆنترین نوسخەی ئەم نامیلکەیە. بەڵام نووسەرەوەکەی زۆر وریاو وردەکار نەبووە و هەندێ هەڵە و پاش و پێش و بواردنی هەیە، بە تایبەتیی لە کۆتایی نامیلکەکەدا ماندوویی و بێتاقەتیی نووسەر زۆر روونە بۆیە ئەم نوسخەم نەکرد بە ئەسڵ و لە پەراوێزەوە جیاوازییە پێویستەکانیم دیاریی کرد.

ئەوەی لەم نوسخەدا جێگەی سەرنجە ڕێنووسی دەستخەتەکەیە، نووسەری ئەم دەستخەتە، هەندێ جار، نیشانە تایبەتییەکانی ڕێنووسی ئێستەی کوردیی وەك (ە، ی، و)

سەرو ژێر و بۆر بەکارهێناوە، کە ئەم کارە بە ماوەیەکی زۆریش دوای مێژووی نووسینەوەی ئەم دەسخەتە لە کەشکۆڵ و بەیاضی شاعیرانی کوردا سەرەتایەکی دیاری نییە. وەك بۆ نموونە دەنووسێ (آوریکی زور بجوشە) کە وێنەی ئەمە لە دەسنووسی دوای ئەمیشدا (ئاوریك زور بجوش) دەنووسرێ. هەروەها لەگەڵێ جێگەدا نموونەی ئەم نیشانە هەیە بەڵام وە نەبێ هەمیشە ئەم نیشانانە بنووسێ، بەڵکو گەلێ جار نیشانە هەر دیار نییە و لە زۆر جێگەیشدا پەنا بەر سەرو بۆر (وەك عەرەبیی بنووسی) دەبات.

وێنەی ئەم دەسخەتەم لایە.

پێوانەی پەڕەکانی (وێنەکە) بەم شێوەیە (٢٩×٢١).

لەگەڵ ئەم نوسخەیەدا نوسخەیەکی کەی ناتەواوی ئەم نامیلکەیە بە خەتێکی تازەو بە شێوەیەکی تایبەتی نووسراوە. ئەم نوسخە ناتەواوە هەڵەی زۆرەو شتێکی زیاد و تازەی تێدا نییە بۆیە پشتگوێم خست. بەڵام دەبێ ئەوە بڵێم نووسەری ئەم دەسنووسە بەم شێوەیەی خوارەوە شیعرەکانی نووسیوەتەوە:

«رەحمەت لەوی کەسانێ، گوێ بداتە ریوایەتێ
عامەی خەڵقی نایزانێ، بەخشی دنیا و قیامەتێ
هەر لە ئەووەڵی زەمانێ، ئەز بۆ بکەم حیکایەتێ»
کە دیارە نووسەر خۆی ئەم شێوەی هەڵبژاردووە

نوسخەی (٢)

ئەم نوسخەیە (٢٤) لاپەڕەیە، سەرەتاکەی نەماوە، لە شیعری:

(بۆ عالەمی بووە سەروەر
ئەو بە حەق و بە یەقین)

ەوە دەست پێدەکات. کۆتاییەکەی ماوە، بە شێوەیەکی ڕێکوپێك و تایبەتی نەنووسراوەتەوە. هەندێ جار شیعرەکانی لابەلا لە پەنای شیعرەکانی ترەوە تەواو کراون بەم شێوەیە:(*)

ئەم نوسخەیە گەلێ هەڵە و کەموکووڕیی تێدایە. لە کۆتاییدا نووسراوە: (تمت شد یوم جمعە لاجل فقە محمود. مبارك باد سنە ١٢٥٦). هەندێك شێوەی نووسین لەم نوسخەدا دەبینرێت لە دەستخەتی ئەو سەردەمەدا (١٢٥٦) سەرەتای نییە، بۆیە گومانم لە ڕاستیی ئەو مێژووە

(*) هەڵە لە چاپەکە دایە.

هەیە و بە هەڵەی نووسەری دەزانم و. ڕەنگە (١٣٥٦) بێت.

لەبەر ئەوە هەڵەو ناتەواویی زۆرە و ئیجتیهادی نووسەرەکەی لە گەلێ جێگەدا بە زەقی دیارە و جیاوازییەکانی – وەك لە نوسخەکانی کەوە دەردەکەوێت– لەوە دەچن نووسەر بەدی هێنابن، ئەم نوسخەیەشم بەراورد نەکردو جیاوازییەکانیم نەنووسی.

ناوی ئەم نامیلکەیە

وەك نووسیم، پێنج نوسخەی ئەم نامیلکەم دەست کەوت، چواریان –لەسەر دەسنووسەکان خۆیان– هیچ ناوێکیان بەسەرەوە نییە و لە شیعرەکانیشەوە شتێك دەرناکەوێت. بەڵام نوسخەی (أ) ئەو پێشەکییە عەرەبییەی لەگەڵدایە کە پێش شیعرەکان نووسراوەو لە نوسخەکانی کەدا نییە. دانەر لەو پێشەکییەدا بە ڕوونی دەڵێت: ئەم نامیلکەم بۆ نیمچە خوێندەوارو عەوام داناوە و ناویشم ناوە (تذکرة العوام).

نوسخەی (کۆ)یش کە مامۆستا مەلا محەمەد عەبدوڵڵا سکتانیی پێشکەشی (کۆڕی زانیاری کورد)ی کردووە –وەك نووسیم– لەسەری نووسیوە: (بەیتی ئەووەڵ و ئاخر) بەڵام نوسخەکە خۆی هیچی لێ وەرناگیرێ جا ئەبێ مامۆستا ئەم ناوەی لە کوێ وەرگرتبێ؟ یان لە کێی بیستبێ؟ لەبەر ئەوەی ئەم ناوەیشی هەیە و لەگەڵ نامیلکەکەش دەگونجێ وام بە باشی زانی لەسەر بەرگەکەی بنووسرێ:

تذکرة العوام

یان

بەیتی ئەووەڵ و ئاخر

کاری من لەم نامیلکەیەدا

پاش هەندێك هەڵسەنگاندنی نوسخەکان و، چەند جار خوێندنەوەیان و، شارەزابوونی شێوەی نووسینەوە و ڕێنووس و زانینی نرخی هەر نوسخەیەکیان، ئەوەم بۆ دەرکەوت نوسخەی (أ) لە هەموو نوسخەکان باشترە و بەبنجی لێکۆڵینەوەی نامیلکەکەم داناوە، دوایی نوسخەی (١)م کرد بە بنج و بەشە دڕاوەکەی (أ)م پێ تەواوکرد. دواییش تێکڕای تێکستەکەم لەگەڵ (کۆ)دا بەراورد کرد و جیاوازییەکانیم لە پەراوێزەوە نووسی.

دەبێ لێرەدا ئەوە بڵێم: هەموو جیاوازییەکانیم نەنووسیوە و تەنها جیاوازییە

گرنگەکانیم نووسیوە و، ئەوەندەی مەبەستم بووە نوسخەیەکی ڕاست پێشکەش بکەم ئەوەندە مەبەستم نەبووە پەراوێزی زۆر بنووسم و نامیلکەکەی پێ قەبە بکەم. بۆ نووسینی جیاوازییەکانیش وام بە باش زانی جارێك لە پەراوێزەوە هەر جیاوازییەك بە ڕێنووسەکەی دەستخەتەکە بنووسم و لە تەنیشتیەوە بە ڕێنووسی کوردیش بینووسم. بۆ ئەوەی خوێنەر رای خۆی ببێت و بیر لە جیاوازییەکە لە ئاستی ئەو ڕێنووسەوە بکاتەوە(١٠).

پاش ئەوەی دەستخەتەکەم (بەگوێرەی توانا) هێناوەتە سەر ڕێنووسی کوردیی ئێستە وازم لە لێکدانەوەی شیعرەکان هێناوە؛ چونکە ئەم نامیلکە وەك بەشێك لە کەلەپووری ئەدەبی کوردیی بڵاو دەکرێتەوە، (بەزۆریی) کەڵکی بۆ کاری فەرهەنگنووسیی و لێکۆڵینەوەی شێوەی گفتوگۆی ئەو سەردەمەی ئەو ناوچەی دانەر و هەندێك شتی تر کە پێوەندییان بە زمانەوانییەوەیە... هەیە، ئەمانەیش کاری زانایانی وادەبێت پێویستییان بە لێکدانەوە نییە و خۆیان باش لەو مەبەستانە دەگەن.

ژیانی دانەر

هەرچەند گەڕام و پرسیم و ئەمسەرەوسەرم کرد و هەواڵم بۆ چەند جێگا نارد... نەمتوانی شتێك دەربارەی ژیانی دانەری ئەم نامیلکەیە بزانم.

دەربارەی ناویشی تەنها ئەوەندە دەزانرێت کە خۆی لە دوادێڕی نامیلکەکەیدا دەڵێ: (مەلا محەمەدی سیوچیی) ، (سیوچ) گوندێکە (١٥) کیلۆمەتر لە بانەوە دوورە.

بەڵام ئەوەی روونە ئەوەیە مامۆستای سیوچیی زانایەکی پایەبەرز و دیاریی بووەو، لە سەردەمی خۆیدا گەلێك ناسراو بووە، خۆشبەختانە لە کۆتایی دەستخەتی (تحرير المقال في آداب واحكام وفوائد يحتاج إليها مؤدبو الاطفال) کە لای کاك مەحموود ئەحمەدە، ئەم نووسراوەم دی، بە روونیی پایە بەرزیی مامۆستای سیوچیی (دانەری ئەم نامیلکە) دەردەخات و مێژووی کۆچی دواییشیمان بەباشی بە دەستەوە دەدات:

«تم بعون الله الملك الجليل على يد العبد الفقير الذليل، ابن المرحوم محمد بن اسماعيل البردرشى البانى عبدالعزيز الجاني، ضحوة يوم الخميس العشرين في محرم الحرام سنة

(١٠) هەندێ جاریش هەیە ڕێنووسە کۆنەکە لەگەڵ ڕێنووسی ئێستەی کوردیدا دەگونجێت و تەنها (٧)ی سەرواو و پێ و شتی وای دەوێت و، وەك (خوم- خۆم) ئەوانەم هەر یەك جار نووسیوە.

اثنتين وتسعين بعد المائة والألف مرت على كافة الانام بحروف العطف، في قرية (شيوه) من قرى ولاية (بانه) حفظها الله و سائر بلاد المسلمين من طوارق الحدثان، وعصمنا عن دخول النيران. وفي اول هذه السنة واخر السنة الماضية مات ناس كثيرون وغيرهم من العلماء والمشايخ والفقهاء والرعايا ونحوهم، من جملتهم: مولانا محمد السيوچى، ومولانا محمد باقر، والشيخ عبدالقادر البيلوي، والشيخ احمد الگلى، اللهم ادخلهم برحمتك في رحمتك ورضوانك آمين . آمين».

واته: بە یارمەتیی خوا (نووسینەوەی ئەم کتێبە) بە دەستی بەندەی بێ چارەی تاوانبار عەبدولعەزیزی کوڕی خوالێخۆشبوو محەمەدی کوڕی ئیسماعیلی بەردەڕەشیی بانەیی تەواو بوو لە چێشتەنگاوی ڕۆژی (٢٠)ی مانگی موحەڕە مولحەرامی ساڵی (١١٩٢) دا. لە گوندی (شێوە) لە گوندەکانی ویلایەتی (بانە) –خوا لەگەڵ هەموو وڵاتی موسڵماناندا بیپارێزێ لە بەڵای ناگەهان و ئێمەیش لە ئاگری دۆزەخ بەدوور کات.

لە سەرەتای ئەم ساڵە و کۆتایی ساڵی پێشوودا خەڵکێکی زۆر لە زانایان و پیاوچاکان و شەرعزانان و خەڵکی رەمەکیی تر مردن. لەوانە: پێشەوا محەمەدی سیوچیی و، پێشەوا محەمەد باقرو، شێخ عەبدولقادری بێلۆێ و، شێخ ئەحمەدی گەلیی. خوایە بە بەخشندەیی خۆت بیانخە بەر بەزەیی و رەزامەندیی خۆت. ئامین ئامین!

لەم ئەندازە زیاتر شتێکم دەست نەکەوت، بۆیە بەوەندە دەسبەردار دەبم، بەڵکو ڕۆژانی داهاتوو شتی نوێ و زۆرمان دەربارەی ئەم سەربازە نەناسراوە بۆ دەربخەن.

وێنەی دەستخەتی مەلا محەمەدی سیوچی (جەفایی)

ان امير المؤمنين عمر رضي الله عنه دخل من السطح دار رجل فوجده على حالة
منكرة فانكر عليه فقال يا امير المؤمنين ان كنت قد عصيت الله من وجه
فقد عصيت الله من ثلاثة اوجه فقال ما هي فقال الرجل قد قال الله
تعالى ولا تجسسوا وقال واتوا البيوت من ابوابها وقد دخلت من
السطح وقال الله تعالى لا تدخلوا بيوتا غير بيوتكم حتى تستأنسوا وتسلموا
على اهلها وما سلمت فتركه عمر رضي الله عنه وشرط عليه التوبة ثم
تفصيل مسئلة التجسس تطلب من كتب الفقه [illegible] على هذه الرسالة
لصاحبها [illegible] ورزقك الله [illegible]
فقال [illegible] من الاعمال قبل [illegible] عند الاشعري واكثر اصحابه [illegible]
[illegible] الطاعة [illegible] الا ان يكون المراد [illegible]
القريبة [illegible] الطاعة [illegible] من ان القدرة [illegible]
وهو خلاف ما عرف [illegible] من [illegible] اللهم ثبت
قلوبنا على دينك ووفقنا للاعمال الصالحات ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ
هديتنا وهب لنا من لدنك رحمة انك انت الوهاب [illegible]
[illegible]
[illegible] يوم [illegible] من الشهر المبارك رمضان
[illegible] سنة [illegible]
[illegible] الهجرة النبوية
[illegible]
١١٣٠

[illegible]

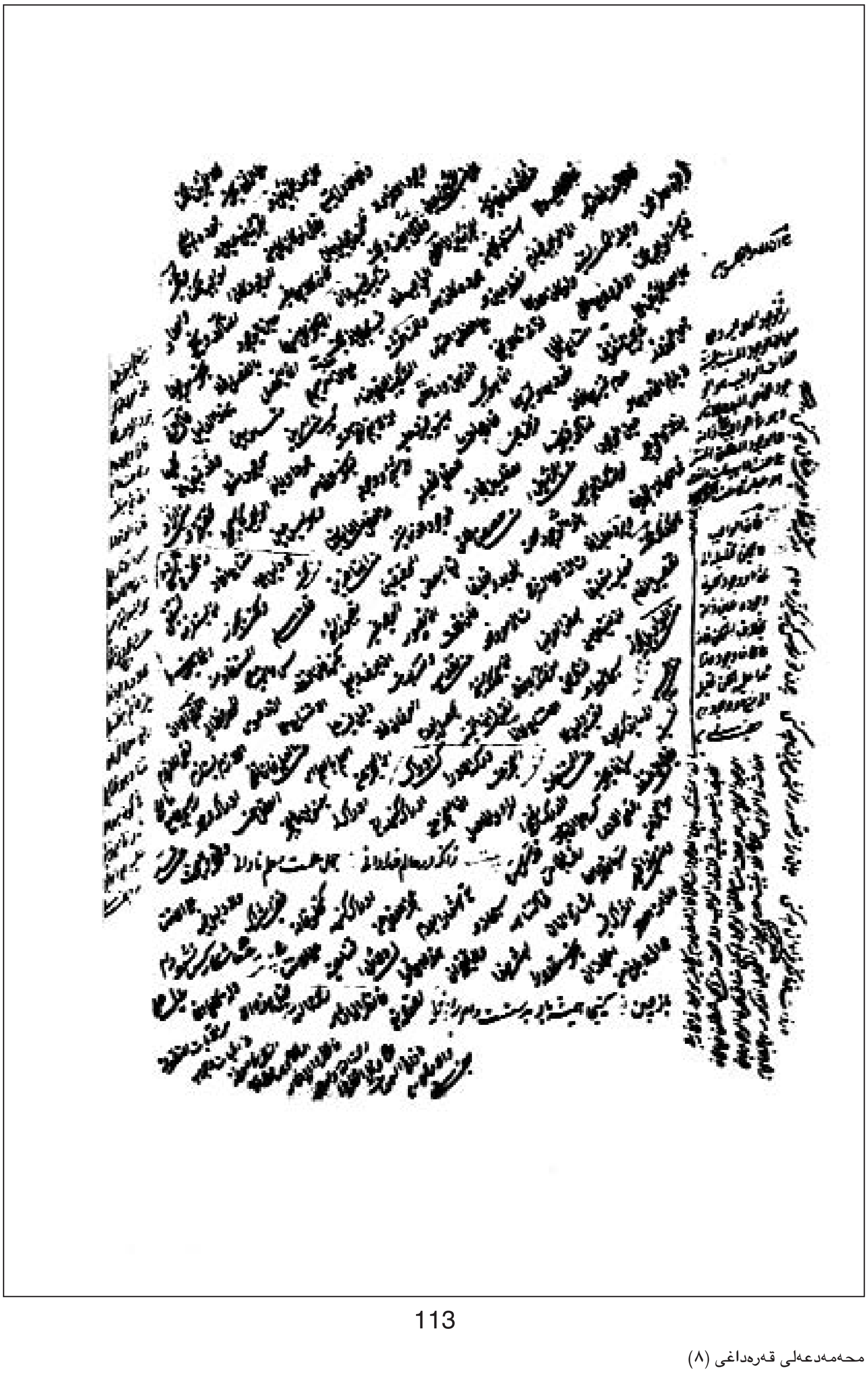

[illegible] فرق بين المحق والباطل [illegible] المسجد الحرام [illegible]

[illegible]

[illegible] فان صيغة الفعل موضوعة للزيادة في [illegible] المصدر [illegible]

[illegible] الفعل والمشتقات [illegible] الزيادة المعتبرة [illegible]

[illegible]

[illegible] المصدر المعتبر في الفعل والمشتقات [illegible]

[illegible]

كتبه من نسخة المؤلف [illegible]

هذا رساله‌ٔ تذكرة العوام للفاضل ملا محمد سيوچي البانه‌ٔ – رحمة الله)

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمدلله العزيز العلام، والصلاة والسلام على سيدنا محمد خير الأنام، وعلي آله وأصحابه الاعلام.

أما بعد: فهذه فوائد مفيدة لأكثر عقائد الاسلام من: وجود ذات الله تعالى، ووحدانيته، وازليته، وأبديته، وثبوت صفاتة السبعة القديمة، من: الحياة، والقدرة، والارادة، والسمع، والبصر، والعلم. والكلام، وحدوث العالم بجميع أجزائه، ووجود الملائكة الكرام، وارسال الرسل إلى الأنام، وانزل القرآن خير الكلام، وقيام الساعة، والمعاد الجسماني، وحشر الأجسام، والميزان، والصراط، والنار، والجنة التي هي دار السلام،ومشيرة الى حدث: «كان الله ولم يكن معه شيئ» وإلى الحديث القدسي: «كنت كنزا مخفيا فاحببت أن أعرف خلقت الخلق لأعرفني» والى حديث: «اول ماخلق الله نوري» والى حديث : «انا سيد ولد آدم ولا فخر» والى سبب هبوط ابليس من اوج العزة الى حضيض الذلة» والى منشأ عداوته لآدم وبنيه، والى سبب خروج آدم علية السلام من الجنة، والى هلاك بعض الأقوام الهالكة بغضب الله تعالى ليكون عبرة لاولى الاعتبار، والي ظهور دين الاسلام وكمالة، وتفوقة على ساير الاديان، ونسخه لها بالتمام، ودوامه الي آخر الايام.

والى خلافة الخلفاء الاربعة بعد النبي– عليه الصلاة والسلام– والى بعض علامات آخر الزمان من السفياني والمهدي والدجال، ونزول عيسى عليه السلام، وخروج يأجوج و مأجوج ودابة الارض، ورجوع الشمس والقمر من المغرب الى جانب المشرق بعد قربها من الغروب، والي النفختين ومدة بينهما، والى بعض اهوال القيامة واحوال المحشر، والى بعض اوصاف جهنم وبعض الصراط والمرور عليه، والى بعض اوصاف الجنة وما فيها من الحور والقصور والخيام والنسوان والغلمان والاشجار والثمار والانهار، والي احوال اهل الجنة من الحسن والجمال و ساير الصفات، والى النعماء واللذات، وحصول مايتصور بالخيال، نظمتها باللسان الكردي بدليل «كلم الناس علي قدر عقولهم» ليكون فهماً عاما للخواص والعوام. وسميتها «تذكرة العوام» والله الموفق ذو الجلال والاكرام، وهو هذه:

بسم الله الرحمن الرحيم

١

رەحمەت لەوان کەسانێ[١]
گوێ بدەنە ریوایەتی
عامی خەڵقێ نازانێ
بەحتی دنیاو قیامەتی
هەر لە ئەوەڵ زەمانێ
لە بۆت بکەم حیکایەتی

***

٢

خودایی حەق بو بە طاق
بێ شەریك و بێ نەظیر
قادر و فەرد و رەززاق
بێ وەکیل و بێ وەزیر
عالیم و حەییی و خەللاق
(وهو السميع البصير)

***

٣

ئەو خودایەك بوو عەظیم
بێ شەبیهـ و بێ میثال
هەم رەحمان و هەم رەحیم
ئەزەلیی و ذو لجەلال[٢]
قاهیر و رەبب و کەریم
ئەبەدیی و لایەزال

***

(١) نوسخەی (مع)یش پێشەکییە عەرەبییەکەی نییە. رەحمەت... (مع) رەحەت بێ لەو کەسانێ.

(٢) ئەزەلیی و... (مع) ئەزەلییی و لایەزال.

٤

لـه مـەخـلـووقـی هـیـچ نـەبـوو
ئـەو گـەنجی بـوو نـیـهـانـیـی
عــەزم و ئــیــرادەی وابــوو
مــەخـلــووق بــەوی بــزانــێ
عـالـەمـی خـولـقـانـد هـەموو
بــە قــودرەتــی سوبــحــانــێ

***

٥

ئــەووەڵ لــە مــەخـلـووقـاتـی
بـوو نـووری پـێغـەمـبـەریـی
لـە جـوملـەی مـومـکـیـنـاتـێ
لــە بــۆ ویــیــە سەرەوەریــی
ذاتـیـی و هــەم صیـفـاتـی[٣]
لـە نـەقص و عـەیـبـێ بـەریی

***

٦

بــۆ عــالــەمــی بــووە سەردار
ئــەو بــە حــەقـق و بـە یـەقین
ئـەو بـووە حـەبیب و مـوخـتـار
بــۆ وی بــوونــە تــابــیـعین
صەدو بـیست و چـوار هـەزار
ئــەنــبــیــاو و مــورسەلین

***

٧

خـولـقـانـدی لـەوح و قـەلـەم
خـالـیقـی حـەییـی[٤] مـەتین

---

(٣) ذاتیی و... (مع) دە ذاتی و صیفاتی.

(٤) حەییی (مع) حەقق و

ئـەشیـا چـە زۆر و چـە کـەم
لــە ئـەووەلین و ئـاخـیـریـن
لــە لــەوحــیـدا کـرد رەقــەم
ئــەو بــوە ئــیـمـامـی مـوبین

***

٨

خولقاندی عەرش و کورسیی
حەوت ئەرز و حەوت ئاسمان
هەر کەس لە خودا دەترسی
بـاوەڕی بـێ(٥) بـە ئـیمـان
ئــەگــەر لــە مــن دەپــرسی
مـن لـە بـۆت دەکـەم بـەیـان

***

٩

خـولـقـاندی شەمس و قـەمـەر
بـــۆ حسابـــی ئـــیــنسانـــی
ئــەستــێرەی دە مــونــەووەر
بـــۆ زیـنـــەتـی ئــاسمـانـــی
بــوونــە چــرا ئــەو یــەکسەر
دەکـەن رەجـمـی شەیـتـانـی

***

١٠

مـەلـەکـی کـردن مـەوجـوود
ئــەو شەکـڵـن دە نـوورانـیـی
وێستیان بە ئەمری مەعبوود
بـۆ طـاعـەتـی سوبـحـانـی

---

(٥) باوەڕی... (مع) باوەڕی بێت و ئیمان.

نـە بـەخـیـلـن و نـە حـەسوود
ئـەو پـاكـن و رۆحـانـیـی

***

١١

جاننی باپیری جیننان
خـولـقـانـدی لـە ئـاگـری
لـەوان پـەیـدا بـوو عـەیـان
مـوسولّـمـانـی و كـافـری
شەیطـانـیش لـە جینسی وان
تـا ئـاخـری نـامـری

***

١٢

ئـادەم بـابـی ئـیـنسانـی
مـەوجـوودی كـرد لـە گڵی[٦]
شێت وەكوو[٧] ئینسان كوانێ
بـەبـێهـۆشیـی و غـافـڵـیـی
ئـاخـر كـە ئـەو دەزانـێ
فـامـێك نـابـاتـە دڵـێ

***

١٣

كـە ئـادەمـی كـرد مـەوجـوود
ئـەمـری كـردە قـودسیـان
ئەوان هـەموو[٨] برد سوجوود
لـە بـۆ[٩] باپیری ئینسان

---

(٦) گڵی (مع) (كیلی – گیلی)
(٧) وەكوو (مع) وەك
(٨) هـەموو (مع) هـەمووان
(٩) لە بۆ (مع) بۆ

ئـیـلـلا شەیـطـانـی مـەردوو
لـە عـوجب و خـەبـیـثـیـان
***
١٤
نـــاوی بـــووە عـــەزازیـــل
صاحـــیب قـــورب و عـــالـــیشان
بـــە ئـــەمـــری رەبـــبـــی جـــەلـــیـــل
لەو پاش ئەو کردی[١٠] عیصیان
ئەو بوو مەطروود و[١١] رەزیل
نـاوی ئـەو بـوو بـە[١٢] شـەیطان
***
١٥
ئـــادەم چـــووە بـــەهـــەشتـــێ
بـــە کـــەرەمـــی سوبـــحـــانـــیـــی
لـــەوێ بـــکـــا سەیـــر و گـــەشتـــێ
هـــەم طـــاعـــەتـــی رەحـــمـــانـــیـــی
لـــە پـــاش ئـــەو[١٣] سەرگوزەشتێ
مـــەنـــع کـــرا لـــە شەیـــطـــانـــی
***
١٦
خـــودا خـــولـــقـــانـــدی حـــەووا
لـــە پـــەراسووی ئـــادەمـــی

(١٠) ئەو کردی (مع) کردی ئەو
(١١) مەطروود (مع) مەردوودی
(١٢) ئەو بوو (مع) ناوی بووە بە
(١٣) ئەو (مع) وی

بـوون ئـاوسـەرو[١٤] ئـاوصـەفـا
هـــەم حـــەلاڵ و ئـــاودەمـــی
هـــەی صـەفـــا ئـــەنـدەر صـەفـــا
کـوا نـوقـصـان و کـوا کـەمـیـی؟

***

١٧

ئـــیـــزن لـــە بـــۆیـــان درا
بۆ[١٥] خواردنی نیعمەتان
دارێك لـــەوان مـــەنـــع کـــرا
لـــە داری لـــە[١٦] جەننەتان
قـــایـمە لـــەوان زۆر کـــرا
دا نـــەکـــێشن حـــەسرەتـــان

***

١٨

شـەیـطـان زۆر بـوو بـێ قـەرار
لـــە بـــوغض و عـــەداوەتـــی
چـــووە کـــن طـــاوس و مـــار
دەربـــەوانـــی جـــەنـــنـــەتـــی
دا بـــە ئـــادەمـــی بـــبـــا چـــار
بـــە عـــیـصـیـــان و ذەلـلـــەتـــی

***

(١٤) بوون ئاوسەر و (مع) بۆ ئاوسەریی و

(١٥) بۆ (مع) لەبۆ

(١٦) لە (مع) دە

١٩

ئــەوەڵ چــووە کــن مــاریٚ
بـە مـەکـر و بـە حـیـلـەتـی
ئـــەتــۆ بمنـــیٚ لـــە زاریٚ
دا بـکـەم سـەیـری جـەنـنـەتـی
قـەسـەم بـە ئـیسمـی جـەببـار
نـایـچـمیٚ ئـەم[١٧] نـەوبـەتـی

***

٢٠

ئـەو شـەیـطـانـی نـاپـاکـە
هـەڵاتـە نـاو[١٨] جـەننـەتیٚ
لـە قـەسـەمـی چ بـاکـە؟
ئـەو غـەریـقـی لـەعـنـەتـیٚ!
دڵسۆز و دەردنـــاکـــە
چـوو لـە بـۆ عـەداوەتـی

***

٢١

دەسـتـی کـرد بـە گـریـانـیٚ
بـە ئـاوازێکـی حـەزیـن
فـرمـێسکـی وەك بـارانـیٚ
دەهـاتـە خـوار چـین بـەچـین
ئـادەم مـا[١٩] لـە حـەیرانیٚ
لـەوی مـەردوودی لـەعین

***

(١٧) ئەم (مع) ئەو

(١٨) ناو (مع) نێو

(١٩) ما لە ئەصڵەکەدا (داما) بوو، بەڵام لە (مع) دا (ما) بوو ئەمەمان هەڵبژارد لەبەر کێشی بەیتەکە.

٢٢

ئـەوی بـە ئـادەمـی گـوت
بە[٢٠] ئـەو گریـە و صەدایـێ:
جـەرگ و دڵـم هـەمـوو سووت
لـە بـۆ تـۆ و و حـەووایـێ
لـە لـیـبـاسـتـان دەکـەن رووت
دەتـانـبـەنـە دنـیـایـێ[٢١]

***

٢٣

بـۆ عـیـلاجـی ئـەم کـارێ
مـن لـە بـۆت دەدەم خـەبـەر
دەبـێ بـخـۆن لـەو دارێ[٢٢]
کـە مـەنـع کـراوە یـەکسەر
ئـەمـجـار دەگـرن قـەرارێ
لـێرە قـەط نـاچـێتـە دەر[٢٣]

***

٢٤

ئـەو ئـادەمـی مـوعـتـەبـەر
دای جـەوابـی شەیـطـانـێ
هـەرگیز[٢٤] من ناکەم یەکسەر
بـێ ئـەمـریـیـی رەحـمـانـێ

---

(٢٠) بە (مع) بۆ

(٢١) دنیایێ (مع) ئەمەو ئەوانی پێشوویش هەموو (ایە) یە.

(٢٢) لەو دارێ (مع) لەوێ دار

(٢٣) لێرە... (مع) هەرگیز لێرە ناچنە دەر

(٢٤) هەرگیز (مع) قەط

وا چـاكـتـره بـچـيـنـه دەر
نـەك بـە گـونـا و پـەشيـمـانـێ

***

٢٥

ئـەو شەيـطـانـی حـيـلـەكـەر
بـە مـەكـر و چـابـلـووسيـی
بـە ئـادەمـی نـەبـرد ظـەفـەر
لە لای ڕۆی بە مەئيووسيی
حـەووا ژن بـوو بـێ خـەبـەر
چو بۆ لای ئەو بە مەخصووصيی

***

٢٦

مـەكـر و حـيـلـەی كـردن ساز
زيـاتـر لـە ئـەووەڵ جـاری
بـەگـريـانـی بـە ئـاواز
وەك بـارانـی بـەهـاری
حـەووای هـێنـا ئـەسەر ساز
بـۆ خـواردنـی ئـەو داری

***

٢٧

بۆ خۆی بەعزێ خوارد لەوی
ئـەوی هـێنـا بـۆ ئـادەمـی
ئـەوی تـريشی دا بـەوی
هەردوو خواردیان بە بێغەمی
پـەشيـمـان بـوون پـاش لـەوی
دانـيشتن بـە مـاتـەمـی

***

٢٨

لـه بـەريـان كـەنـدن لـيـبـاس
ئـەو لـيـبـاسى جـەنـنـەتـى
بـێ كـەواو بـێ كـراس
ئـەمـان لـەوێ ذيـلـلـەتـى!
گەڵا ئەنجيريان بووە ليباس
لـە بـۆ سەتـرى عـەورەتـى!

***

٢٩

ئـەو مـان لـەوێ بـەڵايـە
لـەوى خـەون و دەهشـەتـێ
ئـادەم لـەگـەڵ حـەووايـە
دەربـران لـە جـەنـنـەتـێ
لـێكـيـان بـڕيـن لـە دەرگـايـە
مـيـحـنـەت لـەسەر مـيـحـنـەتـێ

***

٣٠

ئـادەم كـە هـاتـە دنـيـايـە
بە موددەتى دوو صەد ساڵى
لـەبـەر شەرم و خـەطـايـە
هـەر گـريـان بـوو خـەيـاڵـى
لـەو پـاش لـەگـەڵ حـەووايـە
گـەيـنـە يـەك بـە خـۆشـحـاڵـيـى

***

٣١

ئـەو مـوقـیم بـوون بـە نـاچـار
لـــەوی عـــالـــەمـــی خـــاکـــی
پـڕ مـیـحـنـەت و پـڕ ئـازار
پـــڕ دەردو دەردنـــاکـــیـــی
عـومـری خـۆیـان رابـوارد
لـە طـاعـەت و بـە پـاکـیـی

***

٣٢

لـە بـۆ ئـەوان بـوو ئـەولاد
چـهـل نـەفـەر بـە ئـەژمـار
نـەسلـی ئـەوان بـوو زیـاد
تـا بـوو بـە هـەشتـاد هـەزار
ئـادەم بـە رەحـمـەت بـوو شاد
شیث بـوو خـەلیفـەی موختار

***

٣٣

لـە پـاش شیث پـێغـەمـبـەری
بـوو بـە پـێغـەمـبـەر ئـیدریس
ئـەویش دەیـکرد رەهـبـەریـی
صـاحـیـبـی عـیلـم و تـەدریس
لـە بـۆ حـەیـیـی ئـەکـبـەری
دەیـکـرد تـەسبـیح و تـەقدیس

***

٣٤

ئـیـدریس چـووە ئـاسمـانـێ
ئەمجار نووح بووە پێغەمبەر

وەك قـەومـی نـووح كـوانـێ
بـێ ئـیـمـان و بـێ بـاوەڕ؟
ئەو غەرق بوون بە طۆفانێ
هـەرچـە كـافر بـوون یـەكسەر
***
٣٥
لووط پێغەممەر بوو بە حەق
قـەومـی كـافـر لـە خـودا دوور
زۆر دڵڕەق بوون و ئەحمەق
بەفیسقێ ئەو بوون مەشهوور
جـوبـرەئـیل هـات بـە ڕەونـەق
ئـــەرزی كـــردن ژێر و ژوور
***
٣٦
نـەبـیـی مـورسەل بـوو هـوود
لـەسەر قـەومـی نـەسلـی عـاد
نـەبـوو چـە فـایـدەو سوود
لـەگـەڵ ئـەو قـەومـی عـیـنـاد
بـەحـوكمـی حـەییی مەعبوود
بە صەڕصەڕێ بوون بەرباد
***
٣٧
بــە قـودرەتـی مـەعـبـوودی
بـوو ئـیـبـراهـیـمـی خـەلـیل
دەعـوای لـەگـەڵ نـەمـروودی
بــە بـورهــان و بــە دەلـیـل
لــە بـۆ وی صاحـیب جـوودی
بـوو ئـیسحـاق و ئـیسمـاعیل
***

٣٨

لە پاش ئیسحاق چووە دەر
لە مێ دنیایێ فانیی
یەعقووب بوو بە پێغەمەر
ئەو بوو پیری کەنعانێ
بۆ یوسفی خۆش مەنظەر
وەك بینایی چاوانێ

***

٣٩

بە ئەمری حەییی مەعبوود
لە ئەو نەسل و ئەولادێ
چەند ئەنبیا بوون مەوجوود
بۆ رەهبەریی و ئیرشادێ
دا کافرانی مەردوود
مەنع کەن لە فەسادێ

***

٤٠

لە ئەولادی ئیسماعیلی
خاتەمی پێغەمەران
هەمدەمی جوبرەئیلی
لە بەحث و لەخەبەران
بە قودرەتی جەلیلی
بووە سەروەری رەهبەران

***

٤١

ئەو بووە سەروەری عالەم
صاحیبی دینی موبین

سەیـیـدی نـەسلـی ئـادەم
لـە ئـەووەڵین و ئـاخـیـریـن
ئـەو بـووە رەسوولـی ئـەکرەم
حـەبـیـبـی حـەیـیـی مـەتین
***
٤٢
قـورئـان کـەلامـی قـەدیـم
بـۆ ئـەو حـەبـیـبـی مـوخـتـار
بـە ئـەمـری رەبـبـی کـەریـم
جـوبـرەئـیـل هـێـنـایـە خـوار
باقی دینی تر بوون سەقیم
هەموو مەنسووخ بوون یەکجار
***
٤٣
هــەر مــا دیـنـی ئـیسلامـیٚ
دیـنـی حــەقـق و ئـاشکـار
بـۆ هـەمـوو خـاص و عـامـیٚ
چـی ئـەهـلـی دیـنـە و دیندار
هــەر کـەس شتـێك بـفـامـیٚ
نـاکـا عـیـنـاد و ئـیـنـکـار
***
٤٤
قـورەیشی بـوو بـە عـەشرەت
لـە مـەککـە بوو ئـەووەڵ جـار
کـردیـە مـەدیـنـە هـیـجـرەت
لـە بـەر ئـەو قـەومـی ئینکار

بـۆی بـوو شەوکـەت و نـەصرەت
بـە مـوهـاجـیـر و بـە ئـەنصار
***
٤٥
کـردیـان چـەنـد فـەتـح و غـەزا
لـە ئـەو قـەومـانـی کـوفـفـار
بـــە کـــافـــرانـــیـــان دا سزا
دیـــن تـــەواو بـــوو ئـــاشکـــار
ئـەصحـاب لـەوی بـوون رەضا
مـوخـلـیص و خـزمـەتـگـوزار
***
٤٦
دیـنـی حـەق گـرتـی کـەمـال
بـــە قـــودرەتـــی قـــادریـــی
ضەعـیـف بـوو کـوفـرو ضەلال
عـــیـــنـــادیـــی و کـــافـــریـــی
ئەصحاب هەموو بوون خۆشحاڵ
پـیشەی وان بـوو شاکـیـریـی
***
٤٧
ئـــەم دنـــیـــایـــی بـــێ وەفـــا
بـــۆ کـــەس نـــاکـــا وەفـــایـــە
ئـەو حـەبـیـبـی مـوصطـەفـا
نـەیـبـو حـوبـبـی دونـیـایـە
بـــە دڵـــخـــۆشیـــی و بـــە صەفـــا
چـــوو بـــۆ (دار الـــبـــقـــا) یـــە
***

٤٨

لــه بــۆ دیــنــی رەحــمــانــی
خــەلــیــفــانــی مــوعــتــەبــەر
کــــردیــــان پــــاسەبــــانــــی
ئــەبــو بــەکر و هــەم عــومــەر
دەبـــێ بـــە حـــەق بـــزانـــی
هەم عوثمان بوو هەم حەیدەر

***

٤٩

لــە پــاش ئــەوان چــار یــاران
خــودا لـــەوان بـــوو راضیــی
دیـن کـەوتـە دەست دینداران
لــە ئــەصحــابــەی دەغــازی
غــافــڵ نــەبــوون چــە جــاران
لـــە خـــێر و خـــێرسازیـــی

***

٥٠

لـە پـاش ئـەوان ئـەصحـابـان
ئیمامانی[٢٥] موعتەبەر
نـووسیـیـان لـە نـاو[٢٦] کیتابان
دیــنــی حــەقــقــی مــونــەووەر
بەحثیان کرد لە هەموو بابان
تـا بۆیـان[٢٧] بـوو مـویـەسسـەر

***

(٢٥) ئیمامانی (مع) هەم ئیمامی

(٢٦) نووسییان لە ناو (مع) نویسییان لە

(٢٧) تا بۆیان (مع) تا لە بۆیان

٥١

ئـەم دینـە چـەند بە رەونـەق
وەصفـی لـە گوتـن[٢٨] نایە
نـەرمـی کـردن دڵـی رەق[٢٩]
نـەرمی کـردوون زۆر دڵـڕەق
بــە وەعــظ و بــە فــەتـوایــە
ضەعیف نـابـێ دینی حـەق
تــا ئــاخــری دنــیــایــە

***

٥٢

لــە ئــاخــری زەمــانــێ
دینـی حـەق دەبـێ ضەعیف
ظـاهـیر دەبـێ سوفـیـانـێ
لـە ئـەرضی شامـی شەریف
ئـەو هــەر فـیسقـێ دەزانـێ
قـەط نـاکـا هـیـچی ظـەریف

***

٥٣

ئـیـمـام مـحـەمـەدی مـەهدی
ئـەو صاحـیـبـی زەمـانـێ
بـە تـونـدیی و بـە جـەهـدیی
دەچینـە گیان[٣٠] سوفیانێ
لـەو فـاسقـەی تـلـونـدیـی[٣١]
تـیـنـی دەبـڕێ لـە گـیـانـێ

***

(٢٨) گوتن (مع) وتن

(٢٩) نەرمی کردن (مع)

(٣٠) دەچینە گیان (مع) دەچێتە سەر

(٣١) لەو فاسقەی... (مع) ئەو فاسقە و تولندی

٥٤

لە پاش(٣٢) ئەوی دێ دەجال
ئەو چەپکوێری بەد و رەد
کافر و کەذذاب و ضال
لەشکری زۆری بێ حەد
خەڵقی زۆر دەکا بەدحاڵ
زۆرانیش دەکا مورتەد

***

٥٥

ئەو فیتنەیکی عەظیمە
پڕ لە بەڵاو میحنەتێ
زۆر کافر و لەئیمە
لە کەس ناکرێ موهلەتێ(٣٣)
هاوار خودای کەریمە
حیفظم کا(٣٤) لەو فیتنەتێ

***

٥٦

ئەو کافری کلکدار
بەوی شەوکەت و شانێ
شامێ دەکا بە حەصار
عیسا دێ(٣٥) لە ئاسمانێ

---

(٣٢) لە پاش (مع) لە دوای
(٣٣) موهلەتێ (مع) مۆڵەتێ
(٣٤) کا (مع) کەی
(٣٥) دێ (مع) بێ

ئـەو پـێغـەممەری مـوخـتـار
دەیـکـوژی لــە مــەیـدانــیٚ

***

٥٧

لەو پاش یەئجووج و مەئجووج
ئـــەو لـــە سەددیٚ دێتـــە دەر
پـۆل بـە پـۆل دەکـەن خـورووج
دنـــیـــایـــە دەگـــرن بـــەبـــەر
بەعزیٚ[٣٦] درێژن وەك عـــووج
بـەعـزیٚ زۆر کـورت و بـیٚ فـەڕ

***

٥٨

چاویان شینە و ڕەنگیان[٣٧] سوور
بـۆت بـکـەم وەصفـی سیـمـایـە
زۆر بەدشەکڵ و زۆر بەدنوور[٣٨]
نــاخــۆش دەکـەن دنـیــایــە
بـە ئـەمـری خـالـقـی صەبـوور
ئـــەویش دەچـــنـــە فـــەنـــایـــە

***

٥٩

لـەو پـــاش (دابــة الارض) دیٚ
شەبـیـــهـ بـــە زۆر حـــەیـوانــیٚ

(٣٦) بەعزیٚ (مع) هێندێك

(٣٧) چاویان... (مع) چاویان شینە و رەنگیان

(٣٨) بەدنوور (مع) بیٚ نوور

عـەصای مـووسای ئـەوا پـێ
لـەگـەڵ مـۆری سولـەیمانـێ
هـــەروا دێت و[٣٩] دەچووێ
دەگـــەڕێ لـــە ئـــینسانـــێ

***

٦٠

هــەرچــە عــەصای لـێدا ئــەو
سەعید دەبێت و[٤٠] پڕ نوور
چـــی مـــۆری دەنـــێ پـــێدا
ئــەوشەقـی دەبـێ و بـێ نـوور
نـــاوی تـــر نـــابـــن پـــەیـــدا
بـە ئـەمـری حـەییی غـەفوور

***

٦١

ڕۆژیش لـــە مـــەغـریـبـێ دێ
تـــا نـزیـکـی ئـیستـیـوایـە
لـە بـۆ تـەوبـە هـەرکـەس بـێ
پـــێوە دەدەن دەرگـــایـــە
بـــە یـــەقین لـــە پـــاش ئـــەوێ
هـەرگیز تـەوبـەی کـەس نـایـە

***

٦٢

ئـەمجارە[٤١] دێ ئـیسرافـیل
ئـەو دەنگیوێ نـەفخی صوور

(٣٩) هـەروا دێت و (مع) هـەر دێتـەوەو
(٤٠) دەبێت و (مع) دەبێ و
(٤١) ئـەمجارە (مع) ئـەمجارکـە

هــەمــوو شەریــف و ڕەزیــل
چــە نــەزدیك بــن و چــە دوور
دەمــرن بــە بــێ قــال و قــیـل
بــە ئــەمــری قــادری غــەفــوور

***

٦٣

لــە پــاش ئــەوان جـوبـرەئـیـل
ئــەو ڕەسوولــی ڕەحــمــانــی
ئـیسرافـیـل و مـیـکـائـیـل
مــوقــەڕڕەب و ڕۆحــانــیــی
ئەویش دەمرن بە تەعجیل[٤٢]
دەمــێنــی بــە شەیــطــانــی

***

٦٤

لــە پــاش ئــەوان عــیـزرائـیـل
دەچویتە سەر[٤٣] شەیطانێ
ئــەو مــەردوودی زۆر ڕەزیـل
ڕا دەکــا تــا دەتــوانــێ
ئــەو دەیـگـاتـێ بـە تـەعـجـیل
لــەویش دەسـتـیـنـێ گـیـانـێ

***

٦٥

هــەر عــیــزرائـیـل دەمــێنــێ
لە مــەخلووقاتی[٤٤] زۆردار

(٤٢) تەعجیل (مع) تاجیل

(٤٣) سەر (مع) گیان

(٤٤) لە مەخلووقاتی (مع) لەوی مەخلووقی

گیـان لـه خۆیشی[٤٥] دەستینی
بـە ئـەمری خـالیقـی جـەبـبـار
ئـەمـجـار قـەط کـەس نـامێنـی
غـەیر ئـەز[٤٦] واحیدی قـەهـار

***

٦٦

تـــا مـــوددەتـــی چـــل ساڵـــێ
مـــەوقـــووف دەبـــێ قـــیـــامـــەت
دنـــیـــا دەمـــیـــنـــێ خـــاڵـــیـــی
وێران و چـــۆڵ و عـــەربـــەت!
بـــە عـــەونـــی ذو لجەلالـــێ
مـــن بـــۆت بـــکـــەم حـــیـــکـــایـــەت

***

٦٧

ئەرض هـەر ئـەو ئـەرض دەبێ و[٤٧]
نـــابـــێ وەکـــوو ئـــەووەڵ جـــار
نـــە کـــەژ دەمـــێنـــێ نـــە کـــێو
بـــڵاو دەبـــن ئـــەو یـــەکـــجـــار
نـــە هـــەوراز دەمـــێنـــی نـــە نشێو
دەبـــێتـــە دەشت و هـــەمـــوار

***

٦٨

بـە ئـەمـری رەببـی جـەلـیل
قـادری حـەیـیـی صەبـوور

---

(٤٥) گیانی لە خۆیشی (مع) گیانی لەخۆیش

(٤٦) غەیر ئەز (مع) غەیری

(٤٧) ئەرض... (مع) ئەرض هەر ئەرض دەبێ بە نێو

دەژیتەوە ئیسرافیل
ئەو دەنگیوی نەفخی صوور
دەژیتەوە بە تەعجیل
مەخلووق بە ئەمری غەفوور

***

٦٩

کە دەژیتەوە ئینسان
ئەو رووتن لە لیباسێ
زۆر سەرگەردان و حەیران
لە بەر خەوف و هەراسێ
بێ هۆشن هەر وەك[٤٨] مەستان
هیچکەس هیچکەس ناناسێ

***

٧٠

ئەو ڕۆژێکە زۆر زەحمەت
کەس ئاگای لە کەس نییە
پڕ عەذاب و پڕ میحنەت
ڕۆژی (نفسی نفسی) یە
زۆر بە خۆف و بە دەهشەت
کەس ئەمین لە خۆی نییە

***

٧١

مەخلووق فەوج فەوج دەڕۆن[٤٩]
دەیانبەنە[٥٠] مەحشەرێ

---

(٤٨) بێ هۆش هەروەك ... (مع) بێ هۆشن وەکو

(٤٩) مەخلووق... (مع) ئەوان داژوون جووق بەجووق

(٥٠) دەیانبەنە (مع) دەیانبەن بۆ

بــێ قــەرارن و بــێ سکــوون
لــە بــەر خـۆف و خــەطــەرێ
زۆر غەمناکن زۆر مەحزوون
داخــۆ چــیــیــان بــەسەرێ؟

***

٧٢

رادەوەستن[٥١] ئینس و جان
بــۆ جــەوابــی[٥٢] دیوانێ
چەند موددەت و چەند زەمان
هــەر خـودا بـۆ خـۆی دەزانــێ
چەند زەحمەتە ئەو ویستان
لـەگـەڵ خـۆف و عـیـصیـانــێ

***

٧٣

لــە دەست ئــەوان دەنــیــنــە
کــــاغــــەزی خــــێر و شەڕە
دەڵــێن: وەرە بــخــویــنــە
کــاغــەزی خــۆت یــەکسەرە
لــە خێر خـونـدن زۆر چیـنـە
لــــە شەڕان سەر لــــەبــــەرە

***

٧٤

پــێ دەڵـێن : ئـەی گـونـەهـکـار
شەڕانت بــۆ چ نــاخـویـنـی؟

(٥١) رادەوەستن (مع) رادەویستن

(٥٢) بۆ جەوابی (مع) بۆ حسابی

شەرمت نـەبـوو ئـەووەڵ جـار!
ئیستە حەیا[٥٣] بۆ چ دینی؟
کاغەزی خۆت سەر تا خوار
دەبـێ هـەمـووی بـخـوینـی

***

٧٥

ئـەویش دەکـاتـن ئـیـقـرار
ئـەوە کـاغـەزی خـۆمـە
عـەرەق لـەوێ دێتـە خـوار
رادەویستـێ وەك گـۆمـە
ئـەو بـەندەیی گونـەهکـار[٥٤]
نـەفسی خـۆی دەکـا لـۆمـە

***

٧٦

ئـەمـجـار دێنـن مـیـزانـێ
ئەو ترازوویەکە[٥٥] دوو سەر
لـە بـۆ عـەمـەل کـێشانـێ
لایـەك خـرە لایـەك شەڕ
لـەوێ هـەر یـەك دەزانـێ
عـەمـەلـی خـۆی بـە یـەکسەر

***

٧٧

لـەوێ هـیـچ ظـوڵـم نـابـێ
لەبۆ هیچکەس بە موطلەق

---

(٥٣) حەیا (مع) شەرمی

(٥٤) گونەهکار (مع) شەرمەسار

(٥٥) ترازوویەکە (مع) تەرازوویی

لــە دیــوان و کــیــتــابــێ
هــەمــوو عــەداڵــەت و حــەق
لــە مــیــزان و حــیسابــێ
هــیچکـەس نـاکرێ نـاحەق

***

٧٨

لەو دوا[٥٦] چەند پێغەممەران
دەچــن بــۆ شەفــاعــەتــی
لــەوان بــزورگ رەهــبــەران
کـەس نـاکـا ئـەو جورئـەتی
خــاتــەمــی پــێغــەممەران
دەچـوێ بـۆ ئـەو حـاجـەتی

***

٧٩

ئـەو لـە مـەقـامـی مـەحمـوود
ئــەوا لــە عــەرشی عــەظـیـم
چـەنـدە دەچـویتـە سوجـوود
لــە بــۆ خــالــیـقـی کـەریـم
طـەلـەبـکـارە لـە مـەعـبـوود
ئــەو رەحـمـان و ئـەو رەحـیـم

***

٨٠

لــە حــەضرەتـی جـەبـبـاری
لــە بـۆ نـەبـیـی نـیـدا تـێ
سەر بەرزکە[٥٧] حاجەتداری!
قـەبـووڵ دەکـەم شەفـاعـەتـێ

---

(٥٦) لە دوا (مع) ئەگەن

(٥٧) سەربەرزکە (مع) سەر بڵند کە

بــەویٚ چــەنـد صەد هــەزاریٚ

دەبـــەخشیٚ لـــە ئـــوممەتـــی

***

٨١

لــەو پــاش دەکـا ئـیحسانـیٚ

ئــەو هــەر بــۆ خــۆی دەزانـیٚ

عــەفــو دەکــا چــەنـد هــەزار

لــە صاحـیـبـی ئـیـمـانـیٚ

لــە بـەنـدەیـی گـونـەهـکـار

***

٨٢

دەبـــیٚ بـــۆ پـــێغـــەممەران

ئـــیـــذن بـــۆ شەفـــاعـــەتـــیٚ

لـــەوان بـــزورگ رەهـــبـــەران

هــەرکــەس لــە بــۆ ئـوممەتیٚ

لـــە بـــۆ صەلاحـــەتـــدەران

بــە قــەدری قــابـیـلـیـیـەتیٚ

***

٨٣

لــە پـاش ئـەوان شەفـاعـەتـان

هــەمــوو دەکـرێن مـوقـەڕڕەڕ

بـۆ بـەهـەشت و جـەنـنـەتـان

بـۆ جــەهــەنـنـەم و سەقــەر

لــە عــەذاب و مـیـحـنـەتـان

بـۆت بـدەم لـە پـێشدا خـەبـەر

***

٨٤

لــە ئـیـنسان و جـیـنـنـیــان

لـــە بـــۆت بــدەم خـــەبـــەرێ

هــەرچــە کــافـرو بــێ ئـیـمــان

هـــەمـــوو دەچـــنـــە سەقـــەرێ

ئــەبــەدیـن ئــەو بـێگـومـان[٥٨]

هـــەرگـــیـــز نـــایـــەنـــە دەرێ

***

٨٥

بەعزێکیش[٥٩] صاحیب ئیمان

لـــەبـــەر ظـولـْم و سـتـــەمـــی

ئــەو بــێ شك و بــێگــومـــان

دەچـنــە نــاو جـەهـەنـنـەمـی

دەردێن لە پاش چەند زەمان

لـــەو عـــەذاب و ئـــەلـــەمـــی

***

٨٦

جـەهـەنـنـەم زۆر نــاخــۆشە

وەصفــی نــایــەتـە گـوفـتــار

ئاگرێکی[٦٠] زۆر بــەجــۆشە

عــەجــایب گــەرم و تــیـنـدار

(٥٨) بێگومان (مع) بەبێ گومان

(٥٩) بەعزێکیش (مع) هێندەکیش

(٦٠) ئاگرێکی (مع) ئاورێکی . لە (مع) دا پاش و پێش لە نێوانی دێڕەکانی ئەم کۆپلەدا هەیە، ئەم (ئاگرێکی..) لە تەك دێڕی (عەجایب...)دا دەکەونە کۆتاییەوە.

زۆر بــــــە قین و خــــــــورۆشە
لــە بــۆ بــەنــدەی گـونــەهـکــار

***

٨٧

ئــەو هــەر بــە نـێو ئـاگرە[٦١]
وەصفـــی نـــایـــەتـــە کـــردن
زۆر گـــــەرم و زۆر بـــــەگـــڕە
سووتمان ئـیـنسان و بـەردن
ئەو لە هەمووی موشکیلترە[٦٢]
قـــەط لـــەوی نـابـــێ مـــردن

***

٨٨

تـــێدان دووپشك و مــــــارە
کـــێ وەصفـــی وان دەزانـــێ!
غـــافــڵ نـــابـــێ چـــە جـــارە
دایـــــم لـــــە پـــــێوەدانـــــێ
عــــەجـــایـــبـــیـــان ژارە
لــــە بـــۆ ئــــازار و ژانــــێ

***

٨٩

تـــێدایـــە زەمـــهـــەریـــرە
ئـــەویش لـــە بـــۆ عـــیـــقـــابـــێ
بــــێحــــەد و سارد و زویــــرە
کـــەس لـــێ[٦٣] نـــاگـری تـــابـــێ

(٦١) ئاگرە (مع) ئاورە.

(٦٢) هەموو... (مع) مووی موشکیلترە

(٦٣) لێ (مع) لەوی

هـــاوار خـــودای بـــەصیـــرە

لـــە ئـــەو سەرمـــا و عـــەزابـــێ

***

٩٠

لـــە مـــالـــیك دەكـــەن هـــاوار

لـــە شیـــددەتـــی گـــەرمـــایـــە

لـــەوی دەبـــن طـــەلـــەبـــكـــار

بـــۆ ئـــەو[٦٤] ساردو گـەرمـایـە

لـــەوێ قـــەط نـــاكـــەن قـــەرار

صەبووریان[٦٥] لـە بـۆ نـایـە

***

٩١

طـــەعـــامـــی وان زەقـــقـــوومـــە

بـــێحـــەد تـــیـــژو تـــونـــد و تـــاڵ

سێبـــەریشیـــان یـــەحـــمـــوومـــە

ئـــەو لـــە تـــیـــنـــوان دەبـــن لاڵ

ئەو حەمیمی وەك (مومە!)[٦٦]

یـــەكـــجـــار پـــێ دەبـــن بـــێحـــاڵ

***

٩٢

دیسان دەكـــەن هـــانـــایـــە

لـــە عـــاجـــزیـــی و بـــەدحـــاڵـــێ

---

(٦٤) ئەو (مع) وی

(٦٥) صەبووریان (مع) صەبروئارامیان

(٦٦) ئەو حەمیمی... (مع) ئەو حەمیم وەك سەموومە

لــه بــۆ مــردن و فــەنــایــە!
لــە بــەر زەحــمــەت و تــاڵــێ
جــەوابــیــان لــە بــۆ نــایــە
هــەرتــا بــە[٦٧] هــەزار ساڵــێ

***

٩٣

ئــەمــجــار لــە پــاش هــەزارێ
مــــالــــیك دەدا جــــەوابــــێ
طــەمــەع بــنــێن یــەكــجــارێ
ئــیــتــر مــردن قــەط نــابــێ
زۆرتــان كــرد گــونــەهــكــارێ
دانــــیشن بــــۆ عــــەذابــــێ!

***

٩٤

قەط وەصفی[٦٨] جەهەننەمێ
نــاكــرێ تــەواو و یــەكــجــار
مــــاوم لــــە فــكــر و غــەمــێ
لــــە ئــــەو عــــەذابــــی دشوار
زیــاتــر نــە زۆر نــە كــەمــێ
مــن لــەوی نــاكــەم گــوفــتــار

***

٩٥

هــــاوار خــودای غــەفــفــار
ئــەوی خــالــیــق و كــەریــم

(٦٧) هەرتا بە (مع) هەرتاكو

(٦٨) وەصفی (مع) تەعریفی

بـە حـەق حـەبـیـبـی موختـار
بــە حــەق قــورئــانــی قــەدیـم
حـیـفـظم بـکـاتـن یـەکـجـار[٦٩]
لـــە ئـــەو عـــەذابـــی ئـــەلـــیـم

***

٩٦

ئــەگــەر بــکــەم سەرپــەرشتــیٚ
ئـــەو نـــە کـــارێکـــی تـــیـــزە
دەکــەم بــەحــثـی بــەهــەشتیٚ
ئــەو بــەحــثــێکــی عــەزیـزە
ئەو بەحثم زۆر لیٚ خۆش تیٚ[٧٠]
زۆر ظـــەریـــف و لـــەذیـــذە

***

٩٧

هــەر چ ئــەهــلــی جــەنـنـەتـە
دەیـــانـــبـــەنـــە جـــەنـــنـــەتـــیٚ
دەردەچـن لـەو مـیـحـنـەتـە[٧١]
بــە فــەضل و بــە رەحــمــەتـیٚ
رێـی صیــراطــیٚ زەحــمــەتــە
دەتـــرسن لــــە ذەلـــلــــەتـــیٚ

***

---

(٦٩) بکاتن یەکجار (مع) بکەی تۆ یەکجار

(٧٠) تیٚ (مع) دی

(٧١) لەو میحنەتە (مع) لە میحنەتیٚ

٩٨

ئـــەو لـــە پـــردان بـــەرزتـــرە
لـــە ژێر ئـــەودایـــە سەعـــیـــر
لـــــە پــــــردان درێژتــــــرە
بـەحوکمی حـەییی[٧٢] قەدیر
ئـــەو لـــە مـــوو بـــاریـــکـــترە
هــەم زۆر تـیـژتـرە لـە شیـر[٧٣]

***

٩٩

هــەرچــە مــەعـصووم و پـاکـە
دەڕوا هـــەر وەك بـــەرق و تـــیـــر
لـەو پـاش هــەرکـەسێك چـاکـە
دەڕوا[٧٤] بـە چـوست و دلـیـر
بـــە سوست و خـــۆفـــنـــاکـــە
دەڕۆن صاحـیـبـی تـەقـصیر

***

١٠٠

دەردەچـــن لـــە صیـــراطـــێ
دەکـــەونـــە حـــەوضی زولاڵ
غـــوسڵ دەکـــەن ئـــەو ساتـــێ
صاف دەبـــن و خـــۆش جـــەماڵ
لـیـبـاس دێن لـە جـەنـنـاتـێ
لـــە بـــەریـــان دەکـــەن دەرحـاڵ

***

(٧٢) حەییی (مع) رەببی

(٧٣) هەم... (مع) ئەو تیژترە لە شمشیر

(٧٤) دەڕوا (مع) دەچوێ

١٠١

دەرکـانـیش دەکـەن خـاڵـێ
ئەو وەختە[٧٥] لەهەر هەشتان
بـە خۆشکەیف و خۆشحاڵێ
داخـڵ دەبـنـە بـەهـەشتـان
بـە شادیـی و فـاریـغ بـالێ
لـە پـاش ئـەو سەرگوزەشتـان

***

١٠٢

مـەلـەك دەکـەن رەهـبـەریـی
هـەر یەك بۆ یەکێ[٧٦] لەوان
ئـەو دەکـەوێتـە بـەری
جـێگـەی خـۆی دەدا نـیشان
بـەحـیـکـمـەتـی داوەری
ساکـنـی دەکـا لـەو مـەکـان

***

١٠٣

ئـەو مـەکـان چـە مـەکـانـە؟
خـۆش هـەواوو سازگـار
هـەرتـا حـوکـمـی چـاوانـە
هەمووی هەر دەشتەو هەموار
باغی[٧٧] گـوڵ و رەیـحـانـە
لـەوێدا هـەن جـۆیـبـار

***

---

(٧٥) ئەو وەختە لە (مع) ئەو سەعاتێ

(٧٦) یەکێ (مع) یەکێك

(٧٧) باغی (مع) باغ و

١٠٤

داری سەوز و ئـــــــاودار
بـــۆ وان نـــابـــێ گـــەڵاڕێز
مـیوەی خـورمـایـە و هـەنـار
زۆر خـۆشتـام و زۆر تـەمـیـز
هەنجیری زۆر خۆش تامدار
تەڕی(٧٨) نـاسك و لـەذیـذ

***

١٠٥

لـەوێدا هـەن چـەن قـوصوور
چـەنـد خـێوەتـی لـەطـیـفـە
پـڕ زیـنـەت و زۆر مـەعـمـوور
فـەرشیـان تـەواو(٧٩) ظەریفە
تـێدان حـۆری لـە مـەقـصوور
زۆر مـەحـبـووب و شەریـفـە

***

١٠٦

روو وەك دوڕڕی مـونـەووەر
کـوڵـمـیـان وەکـوو مـەرجـانـە
زۆر خۆش روو و خۆش مەنظەر
زۆر چاوەڕەش و زۆر جوانە
هـەمـوو بـیـکـرن و ئـاوسەر
حـوبـیـان لـە سەر مێردیـانـە

***

(٧٨) تەڕی (مع) ترێ، ڕەنگە ئەمەیان راست بێت

(٧٩) تەواو (مع) زۆر

١٠٧

خـۆش ئـەنـدامـن و زۆر تـەمـیـز
پـــاك لـــە عـــوذرو نـــیـــفـــاسن
خـۆش كـەلامـن و زۆر عـەزیـز
لە هەموو[٨٠] عەیبان خەلاصن
خـۆش صوحـبـەتن و زۆر لـەذیذ
لـــە بـــۆ مـــێردیـــان زۆر خـــاصن

***

١٠٨

ئـــەم ژنـــانـــی دنـــیـــایـــە
لـــەوان زۆر جـــوانـــتـــرن
صافـــتـــرن لـــە مـــیـــنـــایـــە
بـــەڵـــكـــە لـــەوان چـــاكـــتـــرن
بـــە طـــاعـــەت و تـــەقـــوایـــە
مـــەرتـــەبـــە زیـــادتـــرن

***

١٠٩

نـە حـەسوودیـی و[٨١] نـە قینە
نـە بـوغـضە و هـەوێ ساریـی
دراوسێیـــان شیـــریـــنـــە
هـەر دۆستـیـیـە و[٨٢] دڵداریی
چ فـكـر و غـەم قـەط نـیـنـە[٨٣]
هـەر عـەیشە و صوحبـەتكـاریـی

***

(٨٠) هەموو (مع) گشت

(٨١) حەسوودیی و (مع) حەسوودییەو

(٨٢) دۆستییەو(مع) مەحەببەتەو

(٨٣) نینە (مع) نیە.

١١٠

تــەواوی ئــەهـلــی جــەنـنــەت
هــەمــوو سادەن و بــیٚ مــوو
وەك ئــادەمــن بــە قــامــەت
هەموو چاورەش و خۆشخوو
خۆشكەیفن و خۆشصوحبەت
قــەط زوێر نـابـن و بـەدخـوو

***

١١١

لــیـبــاسی وان قــومــاشا
عەجەب نازك و[٨٤] خۆشڕەنگ
بــە رەوەنــەق و تــەمــاشا
ئـەو نـە فـراوانـە و نـە تـەنگ
دیـقـقـەتـی نـیـە حـاشا
قەط لەویٚ ناكریٚ چە دەنگ

***

١١٢

لەوێدا هەن چەند[٨٥] غیلمان
بــۆ عـیـززەت و حـورمــەتـیٚ
خۆشڕەنگ وەك دوڕڕو مەرجان
ئــەویش لــە بــۆ زیـنـەتـیٚ
دێن و دەچـن بـە چـەسپـان
دایــم لــە بــۆ خـدمـەتـیٚ

***

---

(٨٤) نازك و (مع) ناسكو

(٨٥) چەند (مع) زۆر

١١٣

عـەجـەب شیـریـن غـولامـن

ئـەو بـە قـەدو قـامـەتـێ

لـە دەستـیـان كـاسەو جـامـن

لـە بـۆ ئـاوو شەربـەتـێ

ئـەو مـەحـبـووبـی تـەمـامـن

زیـنـەت لـەسەر زیـنـەتـێ

***

١١٤

داری (شجـر الـطـوبـی)

بـنـی لـە عـەرش سەرەوژێر

هـەر لـقـێك لـە یـەك سەرا[٨٦]

مـیـوەی هـاتـووە بـەرەوژێر

گـەڵای خـۆشسازو صەدا

قـەط لـە بـیستـنـی نـابـن تێر

***

١١٥

چوار جۆگە هەن[٨٧] لە جەننەت

بۆ هەموو كەسێك[٨٨] بە عامە

یەكێ خەمری[٨٩] پڕ لە ذذەت

یـەك شەرابـی پـڕ لـەذذەت

(٨٦) هەرلقێك... (مع) لقی لە هەموو سەرا

(٨٧) جۆگە هەن (مع) جۆگەی تیایە

(٨٨) كەسێك (مع) كەس

(٨٩) لەم كۆپڵەدا كەمێك جیاوازیی هەیە بۆیە ئەمەو دوای وەك (مع) دەنووسم:

یەکیش ئاوی خۆشتامە
یەکێ هەنگوین و شەربەت
یەکێ شیری خۆشتامە
یەکێ شیری خۆشتامە
یەکێ هەنگوین و شەربەت
یەکێ ئاوی خۆشتامە

***

١١٦

طەعامی لە جەننەتن
بێ حەددن و بێ پایان
لەبەر تام و لەذذەتێ
عاجز نابێ کەس لەوان
بێ ئازار و زەحمەتێ
حاصل دەبن(٩٠) لە بۆ وان

***

١١٧

هەر کەسێك بکا خەیاڵ
بۆ نیعمەتی نیهانیی
حاضر دەبێ بۆی دەرحاڵ
لێی دەخوا تا دەتوانی
هەرکە لێ دەکا بەطاڵ
فانیی دەبێ پاش خوانی

***

(٩٠) دەبن (مع) دەبێ

١١٨

لـە ئـاو و خـواردنـی زۆردار

حـاصل نـابـێ هـیـچ ضـەرەر

لـە هـەرچ چـڵـکـە و مـردار

ئـەو هـەمـوو پـاکـن یـەکسەر

کـەمـێك عـەرەق بـێ ئـازار

دەبـێ خـۆشبـۆ وەك عـەنـبـەر

***

١١٩

نـە تـاریکیی و[٩١] نـە شەوە

هـەر نـوورە و رۆشنـایـە

نـە بـێهـۆشیـی و نـە خـەوە

هـەر وریـایـی و صـەفـایـە

هـەر وەك خۆشتر هەر ئەوە[٩٢]

هـەر خـۆشە و خـۆشنـمـایـە

***

١٢٠

نـە بـارش و نـە سەرمـا

نە تالّیی و[٩٣] نە ضەیقەتە

نـە هـەتـاویشە و نـە گـەرمـا

نـە عـاجـزیـی و زەحـمـەتـە

هـەر سێبـەرە و خـۆش هـەوا

هـەر سەلامـەتـیـی و راحـەتـە

***

(٩١) تاریکیی و (مع) تاریکییەو

(٩٢) ئەوە (مع) وایە

(٩٣) تالّیی و (مع) [لیەو!]

١٢١

هـــەر كـــەسێك ئـــارەزوويـــە
بـــچـــوێ كـــەسێ بـــبـــيـــنـــێ
لـــە قـــەوم و دۆستـــی خـــۆيـــە
لـــە فـــەرزەنـــدی شيـــريـــنـــێ
ئـيـخـتـيـاری بـە دەست خـۆيـە
دەرسات ئـــەوی دەبـــيـــنـــێ

***

١٢٢

بـــە هـــەشت (دار المقـــام)ە
خۆش جێگە[٩٤] بۆ ئيقامەتێ
كـەس نـابـيـە هـيـچ كـەلامـە
لـە لـەغـو و لـە غـەفـڵـەتێ
كــــەلام سەلام سەلامــــە
لـەبـۆ ئـەهـلـی جـەنـنـەتێ

***

١٢٣

سەری هـــەمـــوو لـــەززەتـــان
چاوپێكەوتنی[٩٥] خودايە
بۆ هـەموو ئـەهلی جەننەتان
ظـــاهـــيـــر و ئـــاشكـــرايـــە
بـێ طـەرەف و جـيـهـەتـان
بـێ چـلـۆنـە و لـە كـێ لايـە

***

(٩٤) جێگە (مع) جێ
(٩٥) چاوپێكەوتنی (مع) چاوپێكەوتنی نووری

١٢٤

بۆت بڵێم خۆلاصەی کەلام
نامێنن هیچ ئارەزوو
مەقصوود حاصڵن تەمام
مەطلەب مەوجوودن هەموو
بۆ کەس نامینی بە عام
هیچ نیاز و هیچ ئەرجوو

***

١٢٥

وەصفی بەهەشتێ تەمام
لەبەر زۆریی و[٩٦] بێ حەددیی
کەس نایگەینی[٩٧] بە ئەنجام
بەڵکە یەکێ لە صەدی
مەگەر خالیقی عەللام
ئەو بەعیلمی سەرمەدیی

***

١٢٦

ئومێد بە خودای کەریم
بەوی عەزیز و[٩٨] غەففار
بە فەضل و فەیضی عەمیم
بە حەق حەبیبی موختار
لە بەهەشتێم[٩٩] بکا موقیم
عەفوم بکاتن یەکجار

***

(٩٦) زۆریی و (مع) زۆرو

(٩٧) نایگەینی (مع) نایگەیەنی

(٩٨) عەزیزو (مع) عەزیزی

(٩٩) بەهەشتێم بکا (مع) بەهەشتم بکات

١٢٧

من زۆر دەكەم رجايێ(١٠٠)

تەواو بوونی ئەم نوسخە لە یەکشەمەی یەکی موحەڕەمی ساڵی **١٣١٦**دایە.

لــەو کــەسێ بــێت و بــچــی
لــە حــەمــد و لــە ثــەنــایــێ
لــە خــێران سەر نــەپــێچــی
بــە دڵ بــکــا دۆعــایــێ
بـــۆ مـــەلا مـــح
زەمـــەدی سیـــوچـــی

***

تمت شد فی سنة ١٣١٢

---

(١٠٠) لە (مع) دا کۆتاییيەکان (رجایە، ثەنایە، دوعایە)یە.

وەفاتنامەی پێغەمبەر "د.خ"

پێشەكی

دەستخەتی ژمارە (٤٤٨) كە بە دیاریی پێشكەش كرابوو بە كۆڕی زانیاری كورد چەند دانراوی زۆر بە بایەخی تێدایە. كاتی خۆی بە پشتبەستن بە چەند دەستخەتی دیكە (تذكرة العوام) كە یەكێكە لە دانراوەكانی ناو ئەم دەستخەتەم بڵاوكردەوە. دانراوەكانی ترم دواخست بۆ هەل و بارێكی گونجاوتر.

كە بیری نووسینی (دەقنامەی كوردی) كەوتە سەرم دەستخەتەكانی دەقە كۆنەكانی لای خۆم یەكخست بۆ ئەوەی دەقی شیاویان لێ هەڵبژێرم بۆ كارتێداكردنیان.

دوای سەرنجێكی نوێی ناوەرۆكی دەستخەتەكە بۆم دەركەوت چەند دانراوی دیكەی تێدایە شیاوی ئەوەن كاریان بۆ بكرێت و لە ریزی پێشەوەی دەقی كوردیدا دابنرێن.

یەكێك لەو دەقانە دانراوێكە لە بارەی چۆنیەتی كۆچی دوایی پێغەمبەرەوە (د.خ).

گەلێ كتێب و نامیلكەی كوردی لەم بارەوە هەن و، هەندێكیان لە دەستدان و چاپ كراون و، ئەگەر كەسێكیش بیەوێت لەم رووەوە نووسراوێك بنووسێت ئەوە سەرچاوەی زۆر لە دەستدایەو، دەتوانێ باسێكی تێر و تەسەل و گونجاو بنووسێت.

بەڵام لە ڕووی كۆنیی ئەم دانراوەوە ناتوانێ بگاتە ئەو ئاستەی ئەم دانراوەی تێدایە؛ چونكە ئەم دانراوە گەلێ بایەخی تایبەتیی هەیە دەتوانین هەرە دیارەكانیان لەم خاڵانەی خوارەوەدا بخەینە ڕوو:

* ئەم دانراوە یەكێكە لەو دانراوە هەرە كۆنانەی بە زمانی كوردی شێوەی كرمانجیی خواروو نووسراون.
* ئەم دانراوە دەیان وشەو زاراوەی وەهای تێدایە كە ئێمەی خوێندەواری كوردی ئەم سەردەمە نەمانبیستوون و، دەكرێ بۆ دەوڵەمەندكردن و فراوانكردنی فەرهەنگ و زمانی كوردی سوودی گەلێ زۆریان لێ وەبگیرێت.
* ئەم دانراوە شێوەی گفتوگۆو ئاخاوتنی سەردەمێكی كۆنی ناوچەیەكی كوردستانی گەورەمان بۆ دەگێڕێتەوەو، دەمانباتەوە بۆ لای شێوەی ئاخاوتنی ئەو سەردەمەو، دەكرێ لەو ڕووەوە بزانین چ ئاڵوگۆڕێك لە وشە و رستە و زاراوەدا بووەو، ئەو كاتە خەڵكی ئەو ناوچە چۆن دواون و ئێستەیش چۆن دەدوێن و، فۆنەتیك و گۆكردنی وشەكان چ ڕووداوێكیان تێدا بووەو بە سەرهاتووە.

کاری من لەم دەقەدا

* خۆشبەختانە نووسەرەوەی ئەم دەقە سەروبۆری وردی بۆ هەموو وشەو رستەکان کردووەو، گرێی رێنووسی کۆنی بۆ کردووینەتەوە و کارئاسانیی باشی بۆ کردووین، منیش بەو سەرو بۆر و رێنووسەی ئەو دەقەکەم هێناوەتەوە سەر رێنووسی باوی ئێستە، بیٚ ئەوەی دەسکاریی بکەم یان گۆڕانکاریی تێدا بکەم.

لێرەدا بەسەر ئەوەیشدا ناڕۆم هەرچەند ئەم دەقە زۆر کۆنەو نووسینەوەکەی بۆ نزیکەی (٢٣٠) ساڵ لەمەوبەر دەگەڕێتەوە، گەلیٚ نیشانەی رێنووسی کوردیی تێدا دەبینرێت کە لە دەقگەلی دوای ئەمەدا کەمتر دەبینرێت وەك:

(لە درکی: لە دەرکی)، (لەنکو: لەنگۆ)، (بەنبی: بەنەبیی)، (بەخیرا: بەخێرا).

هەندێك وشەی ناو ئەم دەقە

وەك نووسیم ئەم دەقە گەلیٚ وشە و زاراوەی وەهای تێدایە ئێستە ئێمە بەکاریان ناهێنین و نایشزانین مانایان چۆنە. من دوای خوێندنەوەی دەقەکەو گونجانی وشەکان لە تەك ئەو شوێنەدا تیایدا بەکارهێنراون، وەك نموونە لەم دەرفەتەدا هەندێکیان دەخەمە روو لە تەك ئیشارەکردن بۆ شوێنەکانیان لە ناو دەقەکەدا، بۆ ئەوەی خوێنەر رای خۆی هەبێت لە عاستیانداو، بەشداریی منیش لە لێکۆڵینەوەیاندا بە بیر و بۆچوونی خۆی بکات.

(ئاماژەم بە ژمارەی کۆپلەکان بۆ شوێنی وشەکان لە ناو کۆپلەکاندا کردووە)

بەڵام لە پێش ئەوەدا وشەکان ریز بکەم ئاماژە بە یەك وشە دەکەم تا بزانین چۆن لە رێگەی ئەم جۆرە کارانەوە دەتوانین بەشێکی کەم لە سامانی بەتاڵانبراوی لە بەر بیٚ خاوەنیمان بدۆزینەوەو، لە هەمان کاتیشدا بزانین چ زیانێکمان لیٚ کەوتووەو چۆن هەوڵی پووکەڵکردن و پووچەڵکردنی زمانەکەمان دراوە:

(ژەندەر، ژاندار) ئەم وشە بە هەردوو شێوەکە لەم دەقەدا بەکارهێنراوە، بەڵام بە مانای چی؟ بە مانای (سوط و قامچی) جا کەمێك سەیری بکە بزانە چەند پڕ مانا و چەند جوانە؟ ئەگەر (ژەندەر) بێت بۆ تێوەژەندن وەك نەقیزەو گاڕان، یان (ژاندار) بێت بۆ لێدان و تێسرەواندن.

بەڵام ئەو وشە ئێستە لە فەرهەنگی کوردیدا شوێنەواری نییەو. بەو مانا دروستەی خۆی بەکار ناهێنرێت، لە هەمان کاتدا تورك و فارس و تەنانەت عەرەبیش بە کاری دەهێنن! (جاندارمەلی) و (ژاندارم) و (ژاندارمەلی)و... لەم وشە کوردییە رەسەنە بیٚ خاوەنەی کورد داتاشراون.

هەندێک لەو وشانە

وشەکە	ماناکەی (ئەگەر زانرا)	شوێنەکەی (کۆپلەکە)
ئیستەران	؟	٢٠
سونجێرە	؟	٢١
بێ وێر	نەخۆش	٢١
راکەن	بانگکەن	٢٢
قەست	قەصد	٣١
تەیکوتن	دەیگوتن	٣٥
بەژار	ئەدا، کردن	٣٤
بەژێرن	بکەن	٣٦
تەئەخرەتەیم	لە ئاخیرەتیم	٤٨
فیروار	قسە، ئاخاوتن	٥٢
ژاندەر	قەمچیی ، سەوط	٥٣
لەزکە	زووکە ، گورجگە	٥٤
تا	تۆ	٥٤
بەهیست	بیست	٥٨
ببێ	بڵێ	٥٩
سونجێر	؟	٦١
چارە	سەرپۆش	٦٣
تەبەرا	لەبەریەوە	٦٣
ئەشتاوە	بەپەلە ڕۆیشتن، پەلەکردن	٦٤
بەتەرکەم	جێ بێڵم	١٣٨,١٣٧
لە باڵەت	لەتۆ، لەئەستۆی تۆ	١٥٥
هاین	ئاگامان	١٦٠
ئەمکو	ئێمە	١٦٠
هەرا	؟	١٦١
فیر	(کورتکراوەی فیروار)	١٦٨
تاوی	تەئاوی = لە ئاوی	١٨٦
رووس	رووت	

هەندێك وشەی رێنووسی ناو دەقەکە

کە نووسیم ئەم دەقە سەرو بۆری بۆ کراوەو منیش بە پێی ئەو سەرو بۆرە هێناومەتەوە سەر رێنووسی باوی کوردی، دەبێ ئەوە روون بکەمەوە گەلێ جێگەی ئەو سەرو بۆرە وەك خوێندنەوەی ئێستەی ئێمە نییەو، جیاوازیی لە شێوەی گفتوگۆدا دروست دەکات، بەڵام مـن هـەر ئـەوەم پـەسەنـد کـردووە کـە پـەیـڕەویـی ئـەو سەرو بـۆرە بـکـەم؛ چـونکـە رێگـە و چارەیەکی دیم لە بەردەستدا نییە بۆ خوێندنەوەی دروستی دەقەکە. ئەمەیش هەندێك لەو وشانە:

بەبێژە – ببێژە

دوڵی – دڵی

کەرەد – کەرد – کرد

بەبینەم – ببینم

سەنگ – سنگ

هەر لە بارەی دەقی وەفاتنامەوە

دەبێ بەسەر ئەوەیشدا نەڕۆم کە دەڵێم ئەم دەقە سەرو بۆری بۆ کراوە و منیش بە پێی ئەو سەرو بۆرە دەقەکەم هێناوەتەوە سەر رێنووسی باوی ئەمڕۆ ئیتر هەموو شتێك بڕاوەتەوە و گومان لە نووسینەوەی دەقەکەدا نەماوە. بەڵکو گەلێ جێگە هەیە کاریان بەو سەرو بۆرە یەکلا نابێتەوە و، شێوەی خوێندنەوەی وشەکان ، گۆکردنی جۆری پیتەکان زۆرتری دەوێت و، من کە نووسیومنەوە لە عاستی زۆریاندا دوودڵم و لێکۆڵینەوەی رووتیش بۆ ئەو وشانە بەس نییە و، رەنگە ئەگەر بگونجێ کەسانی شارەزای شێوەی موکریی بتوانن هەندێك لەو گومانانە بڕەوێننەوە، هەرچەند بڕوای تەواوم نییە ئەوانیش هەموو شتێك یەکلا بکەنەوە.

لێرەدا چەند نموونەیەك دەخەمە روو، بەڵام ئەمانە هەر نموونەن و وشەکان گەلێ لەم نموونانە زیاترن:

* (هەڵتینی) بۆ ئەمە چەند بۆچوون هەیە وەك: (هەلتینی)، (هەڵتینی)، (هەڵتێنێ)، (هەڵتێنی)...

* (وەسەر رێیت) ئەمە دەیشگونجێ (وەسەر رێیەت) بنووسرێت.

* (هەرچێکو) دەکرێت (هەرچیکو) یان (هەرچیکۆ) بێت.

* (نەشیم خۆ بوەشینەم) ئەمەیش هەڵدەگرێت (نەشێم خۆ بوەشینەم) بنووسرێت.

* (دەنوینبو) ، (لە وینبو) دەکرێ (دەنوێنبو)، (لەوێنبو) بنووسرێت.

* (رووحیم) دەکرێ (رووحێم) یان (رۆحێم) بێت.

چەندین نموونەی دیش کە لە دەقەکەدا بەرچاو دەکەون.

مێژووی ئەم دەقە

بەداخەوە دانەری ئەم دەقە نە لە سەرەتاوە نە لە کۆتایی دانراوەکەیەوە ناوی خۆی نەنووسیوەو، خۆی نەناساندووە. هەروەها نووسەرەوەکەیشی لەم ڕووەوە هیچی نەدرکاندووە، بۆیە مێژووی دروستی دەقەکە نازانرێت، بەڵام بە پێی ئەوەی لە تەك (مەهدی نامە) و (تذكرة العوام) و بەیتەکانی دیدا نووسراوەتەوە و ئەو دەستخەتەیش ئەو دەقانەی تێدایە ساڵی ١١٩٩ ك. نووسراوەتەوە... ئەم دەقی وەفاتنامەیش ئەگەر لەوان کۆنتر نەبێت هاوتەمەن و هاوچەرخی ئەوانەو، جارێ تا کاتی ئەوە دێت مێژووی دروستی ئەم دەقە دەدۆزرێتەوە بە هاوتەمەنی ئەوانی دادەنێم.

وەفاتنامە

کە ئەم دەقە لێرەدا بڵاوی دەکەمەوە لەبەر ئەوە نییە تەنیا دەق بێت لە باسی کۆچی دوایی پێغەمبەردا (د.خ) نووسرابێت، بەڵکو ئەگەر بچین ئەو دەقانە بدۆزینەوە کە لەم بارەوە نووسراون رەنگە –بە چاپکراو و چاپ نەکراوەوە– چەندین دەق بدۆزینەوە، بەڵام ئەم دەقەی لێرەدا بڵاوی دەکەمەوە کۆنترین دەقی کوردییە لەم بوارەدا من دیبێتم.

ئەوەندە بیری خوێنەر دێنمەوە لە بەرگی دووەمی (کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردی) دا (دەقێکی وەفاتنامە)م بڵاو کردەوە لە شێوە و ناوەرۆکدا زۆر لەم دەقە دەچێت، بەڵام مێژووی نووسینەوەی ئەو (٧٥) ساڵێك دوای ئەم دەقەیە[١].

---

(١) بڕوانە: سەرچاوەی ناوبراو لاپەڕە (٢٠) تا (٣٦)

ناوەرۆکی وەفاتنامەکە

ڕووداوی کۆچی دوایی پێغەمبەر (د.خ) ڕووداوێکی گەورە و دیار بووەو، لەو ڕووداوانە نییە ون ببێت، یان هەڵەی تێدا بکرێت و، دەیان کتێب بەگەلێ زمان لەو ڕووداوەدا نوسراون، وەك لە دەیان سەرچاوەی باوەڕپێکراوی حەدیثیشدا بە وردیی گێڕراوەتەوە.

بەڵام مامۆستای دانەری ئەم وەفاتنامە قاڵبێکی داستان ئامێزی داوەتێ و، ڕەنگە بەشی زۆری داڕشتنی خۆی بێت و، لە سەرچاوەی بیری خۆی هەڵی گۆستبێ، بەتایبەتیی باسەکەی عوکاشە؛ چونکە لەهیچ سەرچاوەیەکدا باسێك بەو جۆرە لە ڕووداوی کۆچی دوایی پێغەمبەردا (د.خ) نەگێڕراوەتەوەو، ژیانی عوکاشەیش شتی وای تێدا نەبووە[٢].

ئەوەندە هەیە ڕووداوێکی نزیك بەوە لە جەنگی بەدردا ڕووی داوە، ئەویش ئەو کەسەی ئەوەی کردووە یەکێك لە یارانی پێغەمبەر (د.خ) بووە بە ناوی سەوادی کوڕی غوزەییە[٣].

ئەمە هەر بۆ ڕوونکردنەوە دەنووسم؛ چونکە، وەك گوتوومە، ئێمە لەم کتێبەدا ئەوەندەی دەقە کوردییەکانمان مەبەستە ئەوەندە ئەو گێڕانەوەمان بەو شێوە مەبەست نییەو دەیان سەرچاوەی دروستی باوەڕپێکراو لەو ڕووەوە لە دەستدان.

---

(٢) بڕوانە: (أسد الغابة في معرفة الصحابة. تأليف : عزالدين بن الاثير. ابى الحسن على بن محمد الجزري. تحقيق: محمد ابراهيم البنا، محمد احمد عاشور، محمود عبدالوهاب فايد. المجلد الرابع، حرف العين . (كتاب الشعب) دەبێ ئەوەیش بڵێم: ئەم باسی عوکاشەیە لە کتێبی (انذار الاخوان)ی دانەری مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی کوڕی مەلا ئەبوبەکری موصەننیفیشدا بە هەمان شێوە هەیە . ئەم کتێبە بە زمانی عەرەبییەو ئێستە لەژێر چاپدایە.

(٣) بڕوانە: محمد احمد باشميل. غزوة بدر الكبرى. الطبعة الثالثة. مطبعة شركة الطبع والنشر اللبنانية، بيروت . ص ١٥٦.

وەفاتنامەی پێغەمبەر (د.خ)

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

١

گوێ بدێرن بەنو سەلیم
ژ وەفاتە نەبیی کەریم

***

٢

... دەم خەبەران
ژە کتێب و ژە دەفتەران
ژە وەفاتا پێغەمەران

***

٣

... ئیبنو عەباس
عەزیزی (خاص الخاص)

***

٤

ژ وەفاتا...
ئەصحابەك زیدە چاك بوو
هەرچی کو نەبیی پاك بوو

***

٥

... شمی ژە زکماك بوو

***

٦

بـنـورن ئـەچـە خـەبـەر بـوو

... جـــەبـــبـــار بـــوو

***

٧

دە دوو شەمی ئەو بێوێر بوو

چـــە نـــوور نـــە مـــاجـــەرا...

***

٨

دە دووشەمـی خـەلـعـەت دای

مـوحـەممەدی کـەوتبـوو تـای

***

٩

... کـــو مـــصطـــەفـــا بـــوو

بـــە زەوق و بـــەصەفـــا بـــو

***

١٠

دە دوو شـــەمـــــــــــــی

بیلال... ژە...

وەستـــــــــــا ...

***

١١

. . .

...دیـــــــن دابـــــــوو

***

١٢

بـــــيــلال وه دەبـــــێتـە:

کـيـا مـن بـی بـە فـدێتـە (!)

... ستـــــایش   چاوەڕێتە

***

١٣

نـەبـیـی دەبـی یـا بـیـلالـەم

ئـەز ئـەورۆ نـەخـۆش حـالـەم

بـێو یـرێەم هــەر دەنــاڵــەم

***

١٤

کــو بـکــەم ئـەز نــەشێمـــا

ئــەوی ئــیشەکــی لــێمـــا

رابـــەم وە تـــۆ رابـــێمـــا

***

١٥

خەبەری من هەنك طەعام کەن

سەلامان لە هەرچی ئیسلام کەن

ئـەبـابـەکری بـە ئیمـام کـەن

***

١٦

هــەنك ئــەصحــابــە وەکـەن

عـەبـابـەکری خـەلـیفـە کـەن

یـەقین بـە ئـیمـامی خۆ کـەن

***

١٧

هەرچی کو هەنك ئەصحابەن

بـــەڵا بـــە یـــەقین رابـــەن

وە عـەبـابـەکری را تـەبـا بـەن

***

١٨

عـائـیشە دەنگ هـەڵـتـیـنـی:

بـــابـــەم چـــە نـــابـــیـنـــی

نـــەشی خـــەلـــیـفـــە... نـــی

***

١٩

وە ژێر بـــــیـــــلالـــــە (!)

وە مـزگـەوتـی چـو دەرحـاڵـە

مـــەلـــوول و تـــەرش و تـــاڵـــە

***

٢٠

مـــیـــحـــرابـــی دیـــن خـــاڵـــی

ژە دیـــلـــی [کـــل!] دەنـــاڵـــی

[ئـــیستـــەران!] وە تـــەمـــاڵـــی

***

٢١

ئەصحابان کەرەد سونجێرە

بـــیـــلالـــۆ تـــە چـــە خـــێرە؟

نـــەبـــیـــی قـــەویـــی بـــێ وێرە

***

٢٢

نـــەبـــيـــی مـــەی قـــورەيشە

وجـــوودی پـــورٍ ژە ئـــێشا

ئـەبـابـەكـری راكـەنـە پێشە

***

٢٣

ئـــەبـابـەكـر ژە جـیٚ هـەڵستـا

نـەسەكـنـی عـەقـدی بـەيـتـا

جــەمــاعــەت ژە پــرٍ وەستــا

***

٢٤

مـيـحـرابـی ديـن بـەتـاڵـە

ژە پـــیٚ وەستـــا دەرحـــاڵـــە

***

٢٥

ئـــەبـابـــەكـر دەجـۆش چـوو

جـەمـاعـەت دە خـورۆش چـوو

كـەفت و ئـەو بـێهـۆش چـوو

***

٢٦

ئـــەصحـــابـەو مـــەديـــنـــا

هـــەمـــوان حـــوزن و گـريـنـا

***

٢٧

وە كـــوت يـــاسا [لـــيـــرە!]

بـــە بـــێژە ئـــەو چـــە خـــێرە؟

يـاران شيـنـە و ئـەم [لـيـرە!]

***

٢٨

ئـــەو عـــائـــیشا لـــەطـــیـــفـــا

یـــا نـــەبـــیـــی و شەریـــفـــا

بـابـەم...   ضـەعیفا

***

٢٩

بـــێهـــۆشەم بـــۆ بـــابـــا

خـــاڵـــیـــی دیت مـــیـــحـــرابـــە

لـــەوی دەگـــریـــن ئـــەصحـــابـــا

***

٣٠

عـــەبـــبـــاس و حـــەیـــدەرا

خـــونـــدەن پـــێغـــەمـــبـــەرە (!)

دەستـــــی نـــــان لـــــە سەرا

***

٣١

لـــەمـــلان نـــیـــهـــان دەستـــا

وە مـــزگـــەوتـــی کـــەرد قـــەستـــا

جـــەمـــاعـــەت لـــەبـــەر هـــەڵستـــا

***

٣٢

رەسوولـــــی گـــــوڵ بـــــاوە

لـــە چـــوونـــی کـــەرد ئـــەشتـــاوە

لـــە جـــەمـــاعـــەتـــی کـــەرد سەڵاوە

***

٣٣

ئـەصحـابـە لـەبـەر رابـوون
صەف بە صەف وەستابوون
قـەويـی بـە نـەبـيی شا بـوون

***

٣٤

حــەبــيــبــی مــوخــتــارە
وە مـزگـەوتـی چـو ئـەو جـارە
دوو رەكـەعـەت نـوێژ بـەژارە

***

٣٥

نــەبــيــی دەوڵــەت نــەدا
لـە مينبـەری خـوطبـە خوندا
تـەيـكـوتـن وەعـظ و پـەنـدا

***

٣٦

هـەندەكی هـەندك تـەليـەن(!)
نــويــژان بــە ژيــرن
هـەر پـێنجـان نـەگـەهـدێرن

***

٣٧

ئــەمــانــەتـو بـێت صەلات
ڕۆژوو و نوێژ و حەج و زەكات
دەبــەركـو دێتـەن وەفـات (!)

***

٣٨

گویٚ بدێرەن گەلیٚ دەجوان و پیران
ئــەمــانــەتــو بــەن جــیــران
دەروێش و هـــەم فـــەقـــیـــران

***

٣٩

کــولـــلـــی دە دە ئـــەصحـــابـــان
لـــە پـــاش ئـــەوان خـــیـــطـــابـــان
دەچـــیـــە بـــن وە دایك و بـــابـــان

***

٤٠

وەیـــکـــوت بـــە یـــەقـــیـــنـــا:
(یـــــامـــــعشر المسلـــــمین)ا
ئـــەم ژێدە چـــەرەنـــەك نـــیـــنـــا(!)

***

٤١

وەکی کو تە دونی تەنگ بووم
لــــە بـــوان چـــــەرەنگ بــــووم
حـــەتـــتـــا کـــو لـــە دەنگ بـــووم

***

٤٢

جـــەواب دا ئـــــەصحـــــابـــــان:
لـــــە بـــۆ مـــە مـــاڵ خـــەرابـــان
بە شەفەقەتتر بووی لە دایك و بابان

***

٤٣

بـــــە تـــــۆ تــــە دیـــن دوروستین
وە سەو رێیت یـــــــــــــەختین

له تۆ له كەثرەت حەق پەرەستین
ئـیستـەران دا تـەمـارسیـن(!)

***

٤٤

جـەمـاعـەت دەنگ هـەڵـتینـی:
شالاّ خـودێت مـیـربـینـی(!)

***

٤٥

حــەبـیــبـی وەهــهاب
پــەراتــەن ئـەو خـیـطـاب
وەداعــی كـەرەن ئـەصحـاب

***

٤٦

شەفـیعی گونــەهكـاران
دەگــیـریـن وەكـی بـاران

***

٤٧

هـەرچـێكـو حـەق لـە مـەنـا
ژە خـودێڕا هــەڵـەستـەنـا
قـیصاصیم لـێ وە خـوازەنـا

***

٤٨

كـەسێكـو لــە مــن رەنجیـا
قـیـصاصیـم لـێ وە خـوازیـا
تـە ئـاخـیرەتـیم تـاقـەت نیـا

***

٤٩

بــابــەك دە قــیــامــەتــی

مــەشغـوولـم بـە شەفـاعـەتـی

بــەرەم نـیـا وە ئـوممەتـی(!)

***

٥٠

سە جـاران کـەرد خـیـطـابـا

مــەلـوول بـوون ئـەصحـابـا

کــەس وی نـــەدا جـــەوابـــا

***

٥١

خـەڵـقـۆ هـەنك خـودێ کـەن

ئـــەوی مـــەنـــەتـیـم لـێکـەن

رابــەن هــەنــەك دەعـوێ کـەن

***

٥٢

عوکـکـاشەی کـەرد فـیـرواره:

نـــەمـتـوانـی ئـەی مـوخـتـاره

بەڵێ سوێندەت بە خودێ خواره

***

٥٣

ڕۆژی ساواش رابــــــــو (!)

... ئوحودی قەتل و غەزا بوو

تـا ژاندەرێکەت لـە مەن دابوو

***

٥٤

نـــەبـــی دەبـــێ: (یـــا بـــلالا)
لـــەزكـــە هـــەڕۆ ئـــەمـــاڵا
تـــا ژانـــدەرێ بـــێـنـــە دەرحـــاڵا

***

٥٥

بـــیـــلال هـــاتـــە ئـــەدەرە
مـــوستـــی دان لـــە سەرا:
وەی ئـــەز و وەی كـــەسەرا

***

٥٦

وەی لـــەمـــە ئـومـــمـــەتـــی
نـــەبـــیـــی قـــیـــامـــەتـــی
دەتـــرسی دە ئـــاخـــرەتـــی

***

٥٧

شەفـاعـەت ژە گـونـەهـكـاران
دەگـــریـــن وەكـــی بـــاران:
ئەمە ئوممەت كو بەكەین ژاران؟

***

٥٨

دونـــیـــان لـــێ بـــوو تـــەنـــگـــا
تـــەنـــا ژە هـــەزار رەنـــگـــا
فـــاطـمـــی بـەهـیست دەنـگـا

***

٥٩

خــــەبــــەریـــــان... وە مــــالّا

بــە مــون بــەبـێ[١]   یابیلالا

بـــە بــێژا ئـــەو چـــە حـــالّا؟

***

٦٠

بـیـلالـی کـوت -بـەگـریـنـا-:

هــەڵـــەسـتـــا یـــا نـــەفسیـــنـــا

تـــا ژانــدار وەمــەن بــەگــەهــیــنــا

***

٦١

فـــاطـــمـــی کـــەرەد سونـــجـــێرە

ئـــەمـــەن ئـــەوڕۆ شین بـــێ وێرا

ئـــەتـــو... بـەنـــاژانـــدەری چـــەکـــێرە؟

***

٦٢

حەبیبی خودێ تا ژەندەری لەوی تەویا

عـــوکـــکـــاشەی قـــیـــصاص لـــیـــا

***

٦٣

فـــاطـــیـــمـــە هـــاتـــە دەرا

چـــارەی ئـــاویـــتـــە سەرا

حـــەسەن و حـــوسەیـــنـــی تـــەبـــەرا

***

(١) لە پێشەکی ئەم بەیتەدا – و بابەتەکانی دیش – وتم: کاری من لێرەدا لێکدانەوەو لێکۆڵینەوەی وردی دەقەکە نییە، چونکە دەیان جێگەی وەها هەیە دەبێ بە وردی و قووڵی لە عاستیاندا لە ڕووی ڕێنووس و ناوەرۆك و ماناوە بوەستم. بۆ نموونە لێرەدا نووسراوە (بمن ببی) بە پێی سەر و بۆرەکەی دەبێ (بەمون بەبێ) بخوێنرێتەوە. (بەبێ – ببێ) لێرەدا بە مانای بڵێیە.

٦٤

لــە چــوونــی کــەرد ئــەشتــاوە
لە جەماعەتی کەرەد سەڵاوە
لــە دووری [غــەیــری بــاوا!]

***

٦٥

کـوت: ئـەزەم دایـیـا ئوممەتێ
خـــاتـــوونـــا قـــیـــامـــەتـــێ
بـەشەفـاعـەتێ ئـەبـاڵ تـەتێ

***

٦٦

خـەبـەرێـکـی صەحـەم وێدەن
هــەزار تــا ژەنــدەرەم لــێدەن
نەکو لە حەبیبی خودەی دەن

***

٦٧

ئــەو حــەبــیــبــی غــەفــوورا
وجــوودی پــوڕ لــە نــوورا
بــێ وێرە هــەم رەبــەنجوورا

***

٦٨

هەزار تا ژەندەری بە ئەژمارا
لە مەندەن هەنگی ئەو جارا
بــە بــەخشەن ئــی مــوختــارا

***

٦٩

نەبی کو: فاطمێ دەرەجەت لەی عالیبێ

خودێت لێ رازی بێ

نابێ لە رەنگێکی دی بێ

***

٧٠

حەرامە ئەو کوتەنا

ئەو قیصاصی لە مونا

نابێ لە وەلەدان وەخوازەنا

***

٧١

عەلی کوت: ئەز مەردەکی گەربینەم

نەشیم خۆ بوەشینەم

نەبێ ئەو رەنگ بەبینەم

***

٧٢

هەزار تا ژەندەر بە ئەژمارا

لە مەندەن ئەو جارا

بە بەخشەن ئی... موختارا

***

٧٣

نەبی کەرەد سوخەنا:

یا عەلی بە سەکەنا

ئەز لە تۆ تۆ لە مونا

***

٧٤

حــــەسەن و هــــەم حـــوسەيـــنـــا
جـــوانــــەن و... نـــازەنـــيـــنـــا
دەگـــــرێن و هـــــەر دەبــــيـــنـــە:

***

٧٥

کو ئەم جيگەرگۆشی دە موختارين
شەوو ڕۆژ روو دەعەرشی جەببارين
دە جـــوانـــــان ئـــەم سەرداريـــن

***

٧٦

دەجـــوانـــيـــن تـــەنـــاسکـــبـــەدەن
هـــەزار تـــا ژەنـــدەران لـــەمـــە دەن
هـــەنـــدەکی کو لـــە بـــاپـــيـــرەن نـــەدەن

***

٧٧

وە کـــوت بـــــە عـــــەرەبـــيـــی
يـــا نـــووری چـــاوی نـــەبـــيـــی
دی رۆنين رەحـــمـــەت لـــەنـــگـــۆبـــی

***

٧٨

ئـــەبـــابـــەکر و عـــومـــەر و عـــوثـــمـــانـــە
هـــــەرسێك هـــــەڵـــــەستـــــانـــــا
بـــگـــــەريـــن بـــــە ئـــــەفـــغـــــانـــــا

***

٧٩

کوت: ئەگەر بەتا ژەندەر بەداران
هـــەرسێك لـــەمـــە یـــاران
قـــوبـــوول دەکـــەیـــن هـــەزاران

***

٨٠

لــــــە مــــــال و د...   خەزینا
هـــەمـــان دەبـــەخشیـــنـــا
عـافـوو بکـەن نـەبـیـی ئـەمینـە

***

٨١

وەکـــوت نـــەبـــیـــی (ذولجەلالا!)
دی رۆنین دەر حــــــــــــالا
رەحـــمـــەت و لـــێ بـــێ شالّا

***

٨٢

وەکـــوت : ئـــەی قـــورەیشا
یـــا نـــەبـــیـــی چـــەنك جـــیشا
یـــا عـــوکـــکـــاشە وەرە پـــێشا

***

٨٣

دی... وەربـــــیـــــنـــــا
تـــا ژەنـــدەری بـــیـــنـــا
قـــیـــصاصم لـــێ وەستـــیـــنـــا

***

٨٤

عـوككـاشه ژه جـێ هـەڵـەستـا
تـا ژەنـدەری گـەرەت بـەدەستـا
لــه پــێش نــەبـیــی راوەسـتــا

***

٨٥

عــوکــکــاشه ژەجــێ رابــوو
تــا ژانــدەری وه دەسـتـدا بـوو
خەلقی هـەموو عەجەب مابوو

***

٨٦

چـەنـدێکـو روویـی زەمـیـنـا
ده مەلەکان کەتبوو غولمینا
مـەخـلـووقـاتـی گیریی و شینا

***

٨٧

ئــاسمــان دی بــه کــەرەبــەن
چـــیـــا تـــێکـــوه رابـــەن
مـەخـلـووقـات دی فـەنـا بـەن

***

٨٨

ئــاسمــان دی بــه کــەر بــەن
زەمین زێر و زەبـــەر بـــەن
مــەلــەك ده حــەزیـن وەربـەن

***

٨٩

پـــــادشای کـــــەرەد فـــــیـــــروارا
مـــــەخـــــلـــــووقـــــێن دە دەژوارا:
هـــــەنـــــەك بـــــەگـــــەرەن قـــــەرارا

***

٩٠

مـــەخـــلـــووقـــێن هـــەنـــەك بـــوەستین
ژە شووڵا تـــەقـــدیـــری مـــەن وەستـــەن
سیـــــڕڕێك تـــــە نـــــاو هـــــەڵـــــەستـــــەن

***

٩١

عوککاشە کوت: ئەز مەردەکی نامووس بووم
ژە دوژمـــــنـــــان کـــــا بـــــووس...
ژە سەران پـــــاکـــــی رووس بـــــووم (!)

***

٩٢

حـــەق تـــو (خـــیـــر الـــنـــاس) بـــی
... بـــە تـــوز و بـــە بـــە لـــیـــبـــاس بـــی
ئـــەز رووس بـــووم تـــۆ بـــە کـــەراس بـــی

***

٩٣

دەستـووورەت هـــەیـا تـا ژەنـدەری بـیـنـەم
کـــــەراسەت ژە بـــــەر هـــــەڵـــــێنـــــەم
قـــــیـــــصاصیت لـــــێ وەستـــــێنـــــەم

***

٩٤

وە کـــــوت پـــــێغـــــەمـــــبـــــەرا:
یـــــا عـــــوکـــــکـــــاشە دی وەرە
کـــــەراسەم هـــــەڵـــــێنـــــە ژە بـــــەرا

***

٩٥

عوککاشەی خواست دەستوورا
کـەراسی هــەڵـێنـا وە ژوورا
عــالــەم گــەریـا وەنــوورڕا

***

٩٦

مـوهـرێکـو نـوور ژیـەرەوتـا
گەهیشتە ئاسمانی هەو هەفتا
تـا ژەنـدەری لـە دەست کـەوتـا

***

٩٧

موهرێکو نوور ژی نوحشیبوو(٢)
ئـەصحـابـان موعـجیز دیبوو

***

٩٨

هــەمـوان چـاو تـاریـی بـوو
تە ئەصحابان کەوتبوو غولوو

***

٩٩

عــوکـکــاشەی مــوراد بــوو
دە مــــوهــــری ددان...(٣)

***

١٠٠

ئـیـلاهـی بـە حـەبیبی خو کـەی
بــە مـوهـری نـوبـووەتـی کـەی
لە گونەهکاران تو شەفەقەت کەی

***

(٢) لە دەقەکەدا (نحشیبو) بە بێ نوختەی (خێ) نووسراوە، بەڵام رەنگە (نوخشیبوو- نەخشیبوو) راستبێت.

(٣) لێرەدا ناتەواویی بە دەقەکەوە دیارە و رەنگە لێی کەوتبێت، بەڵام دیار نییە چەندە.

١٠١

لـه مـەكـەی تـۆ شەفـاعـەتـی
لەگونەهكا...   دە ئـوممەتـی
بـە بـەخشی لـە قـیـامـەتـی

***

١٠٢

عوككاشەی خۆشبو [كوينا!]
لـە بـۆی هـات مـەزگـیـنـا
نـەكـریـن غـولـەمـیـنـا

***

١٠٣

عـوككـاشە و هـەمـوو یـاران
دەگـریـن وەكـی بـاران
شەفـاعـەت لـە گـونـەهكـاران

***

١٠٤

حـەبـیـبـی قـەیـوومـا
لـەبـا لـەت بـێ مـەعلـوومـا
ئـەوجـارە رازی...

***

١٠٥

ئـەنـەس و بـیـلالا
دەسـتـیـان گـرت دەرحـالا
نـەبـیـیـان را كـەردە مـالا

***

١٠٦

ئــەو شەو خــۆ هــەیـنــو(٤)
یـــازدە شەوان دە نــویـنـبــو

***

١٠٧

ئـــــــــــەی شازدەی
ژە لــــــەویـــــنــــبـــــو

***

١٠٨

پـــادشای ئـــەمـــریـــنـــا
یـا عـیـزرائـیـلـۆ هــەڕۆ بـیـنـا

***

١٠٩

هـــەڕۆ بـــەشەفـــەقـــەتـکــە
نـــەبـــیـــی زیـــارەتـــکـــە
روحـــــی ژی غـــارەتـــکـــە

***

١١٠

فـیـروار کـەرد ئـەو صـەمـەدە:
ئـەگـەر نـەبـیـی دەستوور نـەدا
چـە مـە بـێژە بـە مـوحـەممەدە

***

١١١

عـیـزرائـیـل چـو بـە ئـەشتـاوا
لــە دەرکـی مـاڵـی راوەسـتـاوا
لـــە دووری کـــەرەد سەڵاوا

***

(٤) رەنگە ئەمە (هـەینی) بێ، دێڕەکەیش ناتەواو دیارە.

١١٢

کوت: یا ئەهلی بەیتی عەرەبی
سەڵای حەق لەنگۆ بی
مەن شوولێك هەیە بە نەبیی

***

١١٣

ئەز قەویی لە دوور تێما
دەستوورە د هەیە بێما
ئەگەر نە وە گەڕێما؟

***

١١٤

فاطمی دەبی مەعنای شوولێد هەوا
دەمەکی بوەستەوا
حەبیبی خودێ دە خەوا

***

١١٥

ئەو موحەممەدی ئەمینا
ئەودوو هەفدەی دەنوینا
سە ڕوژە حەزینا

***

١١٦

مەلەکی عیزرائیل ناوا
سەعاتەکی نەوەستاوا
دیسانی کەرەد سەڵاوا

***

١١٧

عیزرائیل کوت: مەن دەرەنگا
نـەبـیـی بـەهـیست دەنـگـا
دەرساتـی یـەخـەست رەنـگـا

***

١١٨

عـــایشا وە تـــەبـــێتـــا:
یـا فـاطـمـی دەنگێکـی تـێتـا
بـــزانـــە چـــە تـــەوێتـــا؟

***

١١٩

فــاطــمــی کــەرەد سونجێرا:
تــۆ کــی هــاتــیــە ئـێرا؟
صەد جــاران بـی بــە خـێرا

***

١٢٠

وە کــوت پــێغــەمــبــەرا:
یـــا فـــاطـــمـــی دی وەرا
تـــۆ وەکـــی را دەدان خـەبـەرا

***

١٢١

فــاطــمــی کــوت دەرساتــا:
قـــاصیـدەك ئـــەدی هـــاتـــا
وە تـــۆیـــرا هـــەیـــقـــاتـــا

***

١٢٢

یــا شەفــیــعــی ئــوممەتــی
قــاصیــدەك ئــەبــاتــە تــی
بید دەستووره یا تو ژە ئەو نەتی؟

***

١٢٣

عــەجــەب ئــەو مــیــوانــا
دەنــگــی لــەمــەن گــەرانــا
بــەخــێر هــات سەرچــاوانــا

***

١٢٤

ئــەو مــیــوانــی عــەجــیــبــا
قــاصیــدی پــوڕ ئــەدەبــا
لــە کێوەی تــێت ئــەو عــەرەبا؟

***

١٢٥

ئــەو مــیــوانــی تــەعــجــیــلا
قــاصیــدی جــەلــیــلا
نــاوی وی عــیــزرائــیــلا

***

١٢٦

هــەڕۆ حەسەن و حوسەینان بینا
ئــەبــا لــە مــون بــەگــەهــیــنــا
سەرداری تــە دەنــیــنــا

***

١٢٧

حەسەن و حوسەین هینانا
دەکۆشی خۆی نانا
بە گرین و بە ئەفغانا

***

١٢٨

بە هەردوانی رایسی
ئەگەر لەو وان ئایسی

***

١٢٩

فاطمی کوت دەرحالاّ:
یا نەبیی و... لاّ
بە مەن ببی: کو چەحالاّ؟

***

١٣٠

کوتە فاطمی موحەممەدا:
ئەو قابیضی دە جۆشی مەدا(!)
لێك دەکا باب و وەلەدا

***

١٣٠

ئەو هاتیە ئەو بکا
بە فیرواری خودێکا
مەن و تۆ لێك جویکا

***

١٣٢

فاطمی دەبێ سەرمی دەوڵەتمەندان(!)

خـــالـــیـــق دەزانـــێ چـــەنـــدان

بـــێ بـــاب دەکـــات فـــەرزەنـــدان

***

١٣٣

ئەو ئاوی دەشتەکی نی دەڵان (!)

لـــە بـــاغـــان دەبـــیـــنـــی گـــوڵان

غـــەریب دەکـــا بـــولـــبـــولان

***

١٣٤

ئـــەو ئـــاوی دەڵان دەشکـــیـــنـــی

رووحـــــان دەکـــــاوێنـــــێ

تـــەقـــەیـــرا چـــە چـــارەی نـــی(!)

***

١٣٥

تـەقـــدیـــرا تـــەقـــدیـــرا

حـــەسەن و حـــوسەیـــنـــی دڵـگـیـرا

دەگـــریـــن دەبین: یـــا بـــاپـــیـــرا

***

١٣٦

ریـــزی ئـــەوی مـــیـــوانـــی (!)

ئەگەری دەگری لە دەرکی خانی (!)

دابـــێتـــە خـــوار لـــە بـــانـــی

***

١٣٧

خــەبــەری کــەرت تــەواوا

ئـەو مـەلـەکی عیزرائیل نـاوا

لــە نــەبــیــی کـەرد سەڵاوا

***

١٣٨

... حــەبــیـبــی عــەلــلامــا

بــە لـوطـف و بــە ئـەنـعـامـا

عـــەلـــەیك صەد سەلامـــا

***

١٣٩

بە بێژە چە ئیشارەت کەی؟:

هــاتــی مــەن زیــارەت کــەی

یا رووحیم ژی غارەت کەی؟

***

١٤٠

عــیــزرائــیــل بــەر وەرگــێڕا

یــا نــەبــیــی شیــریــن چــیـرا

هــەر دوو قــەسەم هــەن وێڕا

***

١٤١

فــیــروار ئــی غــەفــوورا:

ئـەگـەر نـەبیی نـەدا دەستوورا

بـــە ئـــەدەب وەرە ژوورا

***

١٤٢

حــەبــیــبــی خــەلــیــلا
پــورسی دە عــیــزرائــیــلا
لــە کــوێت دی جــوبــرەئــیــلا؟

***

١٤٣

کــوت: ئــەز هــاتــیــم سپــێدا
مــەن دی دە ئــاسمــانــی سێدا
مــەلــەکــان تاز... لێدا

***

١٤٤

مــەلائــیکــەتــی دە ئــاسمــانــی
کــەڕووبین و ڕۆحــانــیــی
دەگــریــن دە... کــانــی

***

١٤٥

مــەلائیکــەتی دە مولوول بوون
دە غــەبــاتــی ڕەسوول بــوون
بــە تــازیــی تــۆ مــەشغووڵ بــوون

***

١٤٦

وە کــوت مــوحــەممەدا
ڕەسوولــی صەمــەدا
کا... مــوهــلــەت بــودا

***

١٤٧

بــوەستــە عــیــزرائــیــلا
دەمــەکــی مــەکــە تــەعــجــیلا
دابــێتــەن جــوبــرەئــیــلا

***

١٤٨

عــیــزرائــیــل دەمــەکــی وەستــا
کــەمــەری خــودمــەتــیی بــەستــا
دەستــی نــان لــەسەر دەستــا

***

١٤٩

عــیــزرائــیــل کــەرەد فــیــروارا
بە خودمەت... ئەی موختارا
جــوبــرائــیــل هــاتــە خــوارا

***

١٥٠

جــوبــرائــیــل فــورەشتــا
وە دەرکــی مــاڵــی گــەهــیشتــا
ئــاخــێکی وەندە روون هــیشتــا

***

١٥١

پــێغــەمــبــەری جــەواب دای:
سەفــەرەم لــە دونــیــای
مــەقــامــی (دار الــبــقــای)

***

(١٥٢

[وەلەو رو!] دی سەفەرکەم
مــاڵ و وەلــەدان بــەتــەر کــەم
وە خــالــیقــی بــەحــەق بــەرکــەم

***

١٥٣

بــه جــێدێڵــم ئـومـمــەتـی
بــەتــەرکــەم جــەمــاعــەتـی(!)
بــەبــیــنــن وی قــەضیــەتـی

***

١٥٤

بــەبـــیـــنـــن سونـــجـیـران
ئـــــەو رۆ دی بـــــەسیـــرەن
[نــوو ان!] کــو حــەق دیــرەن

***

١٥٥

جـوبـرائیل کوت بـە یـەقینا:
یــا نـــەبــیــی و نــووریــنــا
لــە بــالــەت بــیٚ مــوزگـیــنـا

***

١٥٦

دەرکـەهــی ئــاسمــانی وەکەرەن
دەرکــەوانــان پــیٚ هــەڵبییـەن
مــیــوانــان پــیٚ ئــەسپـیـرین

***

١٥٧

لـــەبـــالـــەم کــوتـــەن وەنــا
بـەهــەشتــی هــەشت دەرکــەنـا
چــاوەڕیٚ دە رووحــی تــەنــا

***

١٥٨

حــــووری غـــولمین کـــەن

طەبەقی نوورین توفحە کەن

شاباـــاشی رووحـــی تـــەکـــەن

***

١٥٩

جــوبــرائــیـل وە دەبــیـتـــا:

گـیـانـە مـەن بـی بـە فـودێ تـا

بـــوخـــوازە چـــە دەوێـتـــا؟

***

١٦٠

کـوت: جـوبـرائـیـل و ئـەمـینا

ئـــەمـــکـــو لـــێر دەچـــیـــنـــا

هـــایـن لـــە ئـوممەتـــی نـیـنـا

***

١٦١

مـــیــحـــراب و مـــیـــنـــبــەرا

تـــەبـــەن وەکـــی هـــەرا

یـــا دەبـــون زێر و زەبـــەرا

***

١٦٢

کوو دەکەن هون دەمساتان؟

کـــێ دەبـــێت صەلاواتـــان؟

ڕۆژیـی و حـەجـج و زەکـاتـان

***

١٦٣

کوو دەکەن ژە وەعظ و پەندان
لـە حـەقـی [دانـیشمـەنـدان!]
... دەردو مــــــەنـــــــدان

***

١٦٤

تـــو هــــەڕۆ ئــــەوێکـــا
بــەر وە دەرگــاهـی مـەولـێکا
سوئـــالـێکــی ژە خــودێ کــا

***

١٦٥

ئـەخـیکو جـوبـرائـیل چـوو
بە ئەشتاوو بە تەعجیل چوو
وە دەرگــاهــی جــەلـیل چـوو

***

١٦٦

کـوت: ئـیلاهـی تـۆ قـەدیـری
بـــیـــنـــاهـــو بـــەصیـــری
بە هەموو سیڕڕان تۆ خەبیری

***

١٦٧

هــاتــیــم جان...   ریدەم
خــەبــەرەکـی صەحـی وێدەم
مــەزگــێنـی چ رەنگ ویـدەم؟

***

١٦٨

فــيــر كــەرەد ئــی صەمــەدا:

زۆر سەلامــــان لــــە مــــەدا

بــەگــەهــێنــە مــوحــەممەدا

***

١٦٩

بە بێژە دوڵی دە ئوممەتی وەنەبی

لــە پــاش وەفــاتــا نــەبــی

خــەلــیــفــە [کــودی!] ئــەمــەبــی

***

١٧٠

ژە وانــرا بــە خــەلــیــفــەم

دیسان مــەگــەر بــە خــۆ بــەم

ئــاگــاداری ئــوممەتــی بــەم

***

١٧١

نــەگــەهــدیــرەم ئــوممەتــی

ژە ئــیــمــانــو سەلامــەتــی

لــێ نــەظــەرکــەم رەحــمــەتــی

***

١٧٢

شەیطــانــیــان لــێ نەگەهدیرەم

بــابــە کــیــان لــێ ئــەژمــیــرەم

ئــەوان هــەمــیــان بــە تــۆ ئــەسپێرەم

***

١٧٣

جـوبـرائـيـل ئـەخـيـيـا
بـە جـوابـەكـا صەحـيـا
هـاتـەوە بـاڵ نـەبـيـيـا

***

١٧٤

مـەردەنـەم بـوو ئـەنـدێشا
يـا عـيـزرائـيـل وەرە پـێشا
رووحـيـم لـێ بـكـێشا

***

١٧٥

عيزرائيل چوو بە ئەشتەوا
لـە بـاڵ كـەهـی راوەسـتـاوا
نـەبـيـی لـێ خـەيری بـاوا(!)

***

١٧٦

... يـری پـێغـەمـبـەرا
جـوبـرائـيـل دا نـەظـەرا
لـە نـەبـيـی وەرگـێڕا بـەرا

***

١٧٧

...جـوبـڕائـيـل و ژە خـودێرا؟
لـە بـۆ چـەت بـەر وەرگـێڕا؟

١٧٨

كـو: لـەبـەر وەر دەگـيـرنـەم(!)
...دانـی وی طـاقـەتـی نـيـنـەم
رەنگی تو ئەو رەنگ بەبينەم

***

١٧٩

رووحا ئی... **باوا**

لە قەلبی کەرەد ئەشتاوا

گەهیشتە وی کو وەناوا (!)

***

١٨٠

... ... د نەبیا

وەکوت بە گریا

ئوممەتیم طاقەت نیا

***

١٨١

بەویکەم... تووحا

لە ئادەم هەتتا نووحا

لە تۆم ئاسانتر نەکێشان چە رووحا

***

١٨٢

بەڵا وەعدەن وە بێ

زەحمەتی رووحان لەمە بێ

هەنگی کو لە ئوممەتی نەبێ

***

١٨٣

حەبیبی مەعبوودا

وەکی کو ئەو جوودا

ئی قالبی بەد روودا

***

١٨٤

ئیلاهی بەنامی خۆت سوبحان کەی
ڕەحمەت لە هەر چە موسوڵمان کەی
جان ئەستاندنیان لێ ئاسان کەی

***

١٨٥

وەستـــا بـــوو لـــە ئـــەنـــداوا
نـــەبـــیـــی غـــەیـــری بـــاوا
خـــواستـــبـــووی شوربـــەك ئـــاوا

***

١٨٦

مـــوحـــەمـــمـــەدی ئـــەمـــیـــنـــا
دەستـــی خـــۆی تـــاوی هـــەڵـــیـــنـــا
وە سەنـــگـــی خـــۆیـــی دا هـــێـــنـــا

***

١٨٧

(أحسن الـــلـــه تـــبـــارك)
دەستـــــی وی مـــــوبـــــارەك
تـــاوی هـــەڵـــێـــنـــا جـــارەك

***

١٨٨

دەستـــا ئـــی مـــوخـــتـــارا
هـــەڵـــی هـــێـــنـــا دە ئـــاوی سارا
لـــەرزی وو کـــەوتـــە خـــوارا

***

١٨٩

حــەبــیــبــی رەحــمــانــا

گــەهــیشتــە سەنــگــی گــیــانــا

فــــوکــــری دە یــــارانــــا

***

١٩٠

حەسەن و حوسەینان نەظەر کەرەد

وە رووی نــەبــیــیــان بــەر کــەرەد

... پـــێغـــەمـــبـــەر کـــەرەد

***

١٩١

ئــەصحــابــە هــەمــوو گــەریــنــا

فــاطــیــمــە و عــایشە شیــنــا

دەکـــوت: (یـــا سیـــد المرسلین)!

***

١٩٢

ئەرض و ئاسمانان گەرین کەرەد

فـاطـیـمـە شینـەکە قـەویی کـەرەد

رووی وەرووی دە نــەبـیـی کـەرەد

***

١٩٣

کـوت: یـا بـابـا وەی لـە خـۆمـا!

بـە مـەن بـبـیـێ ئـەز چ بکـەمـا؟

پـاشی تـۆ چـە [الـعـیـم!] نـەمـا

***

١٩٤

وه کــوتــبــو حــەبــیــبــا

ده نـــوورانـــی عـــەلـــی بـــە

دوڵ خـــۆش و هـــێدی بـــا

***

١٩٥

بـــابـــەك ده قـــیـــامـــەتـــێ

دیك و هەر چە وی ئوممەتێ

کەس دەبەر تۆ ئەبالا مەن نەتێ

***

١٩٦

فـاطـمـی ئـەو قـەبـوول بـوو

بـــە کــوتــەنــا رەسوول بــوو

بە موناجاتی مەشغوول بوو

***

١٩٧

رووحا عەزەم کەرەد وی وا(!)

بـەر وه دەرگـاهـی مـەولـی وا

نـەبـیـی تـەلـونـدەن لـیـوا(!)

***

١٩٨

عــەلــی لــەنـداو راوەسـتــا

گــوێ راداشتــی بــە قــەصتــا

کوت: ئوممەتا خۆی دەخواستا

***

١٩٩

سوبحـان لـه مـەلکی بێچوونا
ئـەی صانـیعی (کن فـیکون)ا
(انـا الـلـه وانـا الـیـە راجـعون)ا

***

٢٠٠

... عــەلــیــی و حــەیــدەرا
ئـیـبـنـو عـەبـبـاس دی وەرا
دا بشۆیـن پـەیـغـەمـبـەرا

***

٢٠١

جـەنــازەی گــوڵــبــاوا
عــەلــی شوشت تــەواوا
ئـیبوعـەبباس لێ دەکـەرد ئـاوا

***

٢٠٢

شوشت یەك موئەثەر کەرەد(!)
پەردەکی یەمەنی بەکەر کەرەد(!)
بـە کـوفـنـی پێغـەمبـەر کـەرەد

***

٢٠٣

جــەنــازەی ئــاراستــا
کـوفـن کـە لـیـبـو راستـا(!)
مــوحــەممەد دەنــاو نـوستــا

***

جـەنـازەی پـەیـغـەمـبـەرا
لــەنــدوروون هــێنــا دەرا
مــەلــەك وەستــان لــەسەرا

***

٢٠٤

مـەلائـیـکـەتـی دە کـەثـیـرا

کـــوتـــنـــی تـــەکـــبـــیـــرا

پـــەراتـــەن ئـــەو تـــەکـــبـــیـــرا

***

٢٠٥

ئـــەصحـــابـــان گـــەلـــێکـــان

دەنـــگـــی دەمـــەلـــەکـــان(٥)

***

٢٠٦

شەفـاعـەتـن لـێ نـەظـەرکەی

ئـیـلای هـاتم وە بـال حـەضرەتـی

گـونـەهـکـار دە ئـوممەتـی

بـبـەخشی لـە قـیـامـەتـیـە

***

٢٠٧

پـادشاهـی (غـفـور الـرحـیم)

ژە گوناهـانم عـەذابی سەلیم

(انـه هـو السمـیـع الـعـلـیـم)

***

تمت من سعيد الفقير الحقير المجروح من ذنب الكثير. آه من الموت وحالاته.

لە پەراوێزی لاپەڕەیەکدا نووسیویە:

سەعیدی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی پیر عەلی کوڕی محەممەد.

---

(٥) ئەم دوو دێڕە لە دەستخەتەکەدا جیاکراونەتەوە، بەڵام وا پێدەچێت بەهەڵە کرابێت.

بەیتی حسەین

یەکێکی دی لە کۆمەڵە دیاریی و یادگارە بە نرخەکەی مامۆستا سەعید موکریی دانراوێکی پڕ بایەخ و دەقێکی کۆنی کوردییە، کە نازانین کەی دانراوە و مێژووەکەی بۆ کەی دەگەڕێتەوە. ئەوەندە هەیە یەکێکە لەو دەقە کۆنانەی پێشتر ناویان نەبراوە و هەواڵیان نەزانراوە، جگە لەوەیش دانەری دەقەکە، یان بەیتەکە، ناوی خۆی نووسیوە و ناوی (حسەین)ە، بەڵام دووبارە جگە لەو ناوە هیچی دی لەبارەوە نازانم و، نازانم حسەینەکە کێیەو کەی و لە کوێ ژیاوە، هەر ئەوەندە هەیە. وەك وتم، ئەم دەقەیش لەو دەقە کۆنە کوردییەکان دادەنرێت و، ئەگەر بە دروستیی ساڵ و شوێنی دانانی بزانرێت ئەوا قۆناغێکی دیکەی – رەنگە کۆن بێ– مێژووی ئەدەبی کوردیی و نووسراو بە زاراوەی کرمانجی خوارووو دەزانرێت.

مامۆستای موکری ئەو بایەخەی بە هەندێك لە دەقەکانی دی داوە بەم دەقەی نەداوە، سەرو بۆری بۆ نەکردووە، بەخەتێکی ورد نووسیویەتیەوە، زۆر بە زەحمەت دەخوێنرێتەوە، هەرچۆن هەبێت زۆری لەگەڵدا ماندوو بووم، تا ئەمەم لێ بەرهەم هێنا، لەبەر ئەوەی کە سەرو بۆری نەبوو و ئەو رێنووسە کۆنەیش گەلێ بۆچوونی جیاجیا هەڵدەگرێت، دەقەکەم بە رێنووسی باوی ئێستەی کوردیی نەنووسییەوەو، هەوڵمدا وەك خۆی روونووسی بکەم. لە تەك ئەوەشدا وەك پێویست ئەوەم بۆ ئەنجام نەدراوە؛ چونکە –وەك وتم– بەخەتێکی وردی بێ سەر و بۆر نووسراوەتەوەو، ئەمەی لە بەردەستی مندایە وێنەی دەقەکەیە، وێنەکەیش زۆری رەش و پۆخڵەیە و ناخوێنرێتەوە.

لە بارەی ئەم دەقەوە

ئەوەی پێویستە لێرەدا بیڵێم ئەوەیە:

* وەك وتم خاوەنی دەقەکە ناوی (حسەین)ە، بەڵام لەوە بەولاوە هیچی لەبارەوە نازانم و، نازانم کەی ژیاوە و کەی ئەم دانراوەی داناوە.
* ئەم دەقە، یان بەیتە، لەسەرەتاوە ناتەواوە و نازانم چەندی لێ لەناوچووە.
* گەلێ شوێنیم وەك خۆم دەمەوێت – هیچ نەبێ بزانم مانا و مەبەستی چییە– بۆم نەخوێندراوەتەوە، لە دوای ئەو شوێنانەوە نیشانەی (!) سەرسوڕمانم داناوە، تا خوێنەر بزانێ خۆیشم نەمزانیوە ئەو شوێنە چۆن دەخوێندرێتەوە.
* دەبێ ئەوەیش بڵێم بۆ وەك خۆی روونووسم کردووە تا لە کاتی لێکۆڵینەوەیدا پسپۆڕان و لێکۆڵەرەوان بیر و بۆچوونی خۆیان لە عاستی دەقەکەدا وەکار بخەن و هەوڵی دۆزینەوەی رووی راستیی دەقەکە بدەن.

* ئەم دەقە هەرچەند دەقێکی ئایینیی و ئامۆژگاریی ئایینیی و ترساندنی خەڵك لە تاوان و خراپە و هاندانیان بۆ کاری خێری پاشەڕۆژە... لە قاڵبی بەیتی گوێئاگرداندایەو، لە ناو کۆڕ و کۆمەڵی خەڵکی سەردەمی خۆیدا خوێنراوەتەوە. ئەوەتا لە کۆتاییدا دەڵێ:

«تەغوفران ژە حسەین کەی

دەگەڵ جەماتی گوێدارا»

* لەولایشەوە کە لە رووی کێش و قافیەوە سەرنجی دەدەین دەبینین وەك مەهدی نامە و (بیت الحشر) و بەیتەکانی دی دانەری ئەمیش پەیڕەویی ئەو ڕێبازانەی کردووەو، قافییەیەکی ڕێ و ئەلفی (...ارا) ی لە سەرتاسەری بەیتەکەدا رەچاو کردووەو، ئەو شوێنانەی کە بە دروستیی دەخوێنرێنەوە شیعرەکان زۆر سوار و رەوانن.

بەیتی حسەین

١

دلـــو رابــــە دلـــو رابــــە

مــبــە غــافــل لــە جّـبــارە

ورە تــو بس دخــودا خـودا بـە

ونـــومـــی را مــبـــە یـــارا (!)

***

٢

ژ نــومــی خــودهش بــیــنــا

ژ نــفسی خــو مــلــومــیــنــا

حــتــی کــنــکین وهــا بــیــنــا

دغـــفـــلت مست خـــمّـــارا

***

٣

چە وی مستی چە وی بنکی

دوی خــوابــی حــتــی کــنکــی؟

یوبە خرکوش بوی رنگی(!)
ایا متی ژ هشیارا(!)

***

٤

حتی کنکی تە غافل بی
ژ دو دنیای باطل بی
د هیوا ز چە حاصل بی
بغفلت چو خو روزکارا

***

٥

اوا عمران بغفلت چو
دلو رابە کو فرصت چو
ژ دست مە ذکر طاعت چو
نە مە فکر و نە افکارا

***

٦

نە ما فکر و نە خیال بو
حتی بوهار سیاە خال بو
بوە هاوین کیا کاڵ بو
کلان رونق چو یك جارا

***

٧

حتی بوهار منقش بو
ژ دوکانان ریحان بخش بو
دلی مە پی قوی خوشبو
نە او باغ مان نە کلزارا

***

٨

بوهار بوری بومهاوین
دباغانم کلو نسرین
ژ رنکی تازی غیّرین
وسیس بون بونه دیم کارا

***

٩

کلو پایز چو هاوین هات
اوی وقت کلاریز هات
زوال عمری عزیز هات
ژ میرکان باری خوسارا

***

١٠

ژ میرکانم اوی خوس هات
ژ موتی مه خو جاسوس هات
ژبال من او بناموس هات
ای توبه و استغفارا

***

١١

کلو تو توبه و استغفار کن
ذاوی آخرتی کار کن
نه وك من خو شرمزار کن
ژ باخوی خو کو جّبارا

***

١٢

ژ بـاخـوی خـو مبن غـافـل
بـکـن تـرکـی دنـی بـاطـل
شوی و روژی بـه کـیـان دل
بـکـن تسبـیـح جـبـارا

***

١٣

اکـر انس و اکـر جـنـا
خـدی لـو آفراندینا
ژ بـو عـبـادت و دیـنـا
نـه مـعـبـود زیـر و دیـنـارا

***

١٤

ژ حبّ مـال دنـیـای[زیـری!]
ژ دست مـه چـو بـیك جـاری
تسبـیـح ذکـر جـبـاری
مـه نـه‌شرم نـه‌خـو عـارا

***

١٥

اکـر ام شرم هـبـی قـانـا
بنکی... باشبانا
سر جـمـلـهء خـطـأیـانـا
حب دنـیـای غـدارا

***

١٦

وره حب دنـی بـردا
قـبـول نـاکـا کسی مـردا

دا ظــاهــر شكــر قــنــدا
د بــاطــن طــحــلــه وەك ژارا
***
١٧
بــه بــيــژم و ذمّــی دنــيــای
صلــيــتــی كــونــه رعــنــای
ماكلك ميردين اوی يای (!)
و كس را قــط نــبــو يــارا
***
١٨
وكس را قــط نــبــو دوست
هــر چــه مــيــری دنــی
ژ قــتــلا وی كــمــربستــا (!)
دكــل مــيــران قــوی خــوارا
***
١٩
نــكــاح نــاكــا كسی عــاقــل
بــكــن تــركــی بــكــيــان دل
ژ مــيــران او بــوه قــاتــل
عــجــيب جــلاده دژوارا
***
٢٠
چــه جــلادی ژ كــويــن نــايــن
نــه دوست مــيــلا نــهخــو...
نــه وحش طــيــر انس جــن
نــه پــيــغــمــبر د مــخــتــارا
***

٢١

نــه حــوّا مــا نــه آدم مــا
نـــه او شيث مـــكـــرم مـــا
نـه نـوح خـلـيـل هـمـدم مـا
نــه كشتــى مــا نــه ديّــارا

***

٢٢

نـــه ابـــراهـــيـــم آزر مـــا
نـــه ديـــوان سكـــنـــدر مـــا
نـهكـيسرا مـا نـه قـيصر مـا
سلاطين د نـــــــام دارا (!)

***

٢٣

نـه ادريس مـا نـه يـحيـى مـا
نه جرجيس ما زكريا ما (!)
نـــــه خـــــرج استين...
نـه سلـطـان مـان نـه سردارا

***

٢٤

نـه يـونس مـا نـه ايـوب مـا
نـه اسحـاق مـا نـه يـعـقـوب مـا
نـه وك يـوسف مـهحـبـوب مـا
نـــه داود مـــا نـــه دنـــيـــارا

***

٢٥

نـه مـوسى ابـن عـمـران مـا
نـه ديـوانـى سلـيـمـان مـا

نــه وك افـلاطـون لـقـمـان مـا

دوا بـــــخشى د بـــــهــــدارا

***

٢٦

نــهعــيسى ابــن مـريـم مـا

نــه نـوشيـروان مـا... حـاتم مـا

نـــه ابــرهـــيــم ادهــم مـــا

نــــه او شيـــخـــى د سّرداره

***

٢٧

نــه او شيــخ د كــامـل مــان

نـــه امـــام و فـــاضل مـــان

نــه او مــيـرى د عــادل مـان

نــه پـادشاه مـا نـه خنـدكـارا

***

٢٨

نــه حـمـزه مـا نـه عـنـطـر مـا

نــه صديـق مـا نــه عـمـر مـا

نـه عسمـان مـا نـه حيـدر مـا

نـــه اصحـــابـــهء د كـــبـــارا

***

٢٩

تـــمـــام ارض و سمـــاواتـــا

بــو پـيـغـمـر بـو بـنـيـاتـا

حـتـى سرتــى نـبـو قــاتـا(!)

بـــبـــى بـــو كـــى وفـــادارا

***

۳۰

دنــی بــو کس وفــا نــابــی

حــتــی سر بــار کس نــابــی

نشی قــط کس بــوی شابــی

چــرا او جــیــفــا مــردارا

***

۳۱

ژ دو وی جــیــفــا دنیای

مــبــه کــلب ژ صحــرای

نــکــاح مــکــا اوی یــای

عــجــوزه پــره کــفــتــارا

***

۳۲

عجوزه پری ملحا ملخوله (!)

کــرّ و کــور و صفت غــولــه

بــی مــقــدار و قــدر و پــولــه

دنــــی او تـــرز و بـــازارا

***

۳۳

دنـــی بـــازار و دوکـــانـــه

دنـــی لـــعب بــچــوکـــانـــه

بــدن پــری بــیــا جــوانــه(!)

مـــبین او بـــیـــع خسّارا

***

۳٤

مــجــرد بــن ژ دنــیــای

ژ بــو خــاطــر د عــقــبــای

دو خشکان خـونـکـاح نـای
بــکــن تــرکــی عــیسی وارا

***

۳۵

عـیسای خـو ژی مـجـرد کـرد
حـــبـــا پـــری ژ دل رد کـــرد
بــاخـــلاص رو د صـمـد کـرد
مــکــان لــوی فـلـکـی چــارا

***

۳٦

وره جـــبـــی دنـــی بـــردا
ذ باو خلقا و خدی فرده (!)
حـــبـــا ویــن لـــی بــوه پــردا
دکـــل یـــا نـــفسی امـــارا

***

۳۷

امـــار نـــفسی مـــیشومـــه
صفت زورن د مـــزمـــومـــه
نـــزانـــی از دکـــل تـــومـــه
ونـــفسی را مـــبـــه بـــارا

***

۳۸

ونـــفسی را مبن هـــــوری
کـلـك خـصلت هبن مـــبـــچ (!)
بـــالحاح تـــیـــتـــه سر (!)
جادی قوی سرکیشه دژوارا (!)

***

٣٩

هـواو نـفسى دنـيـايـه
ابـلـيس خـو دكـل دايـه
ژ سر ايمان دعـــوايـــه
د قـلب مـن او هـر چـارا

***

٤٠

د قـــلب عـــام انسانـــان
لشيــه خــان سلـطـانـان
دكـاتـن امـر و فـرمـانـان
بـهـر چـه فـعـلـى مـردارا

***

٤١

هر چه نفسى خو نا ناسى
ژ حـق نـاسى بـكـا بـحسى
بـچ پـوشاكـى لـبـاسى
بـكـن كـنـزنـان امسارا(!)

***

٤٢

بـعـون فـضل سبـحـانـى
بـهـيژم هـر چـه مـن زانـى
اوان فــعـلــى د انسانــى
صفت بــو نــفسى امّـــارا

***

٤٣

صفت زورن بـــو امـــارى
چــه كـو بـتـه كـفـتـارى

دبـــيـــژم از وی جـــاری
بــزانــن خــلــقــو كــوی دارا
***
٤٤
هــواو عــجب و خــودبــيــنــی
ريــاو بـــخــل سخــن چــنــی
حــريــصی دژمــنــی دنــی(!)
و وان راهـــــن مبن يـــــارا
***
٤٥
نــــــفــــــاق بــــــغض كين
ژ يــال بــی حــاهــد چــن بين (!)
نـــه مــذهب دبــی نـــه ديـــن
حـــمـــو دچـــن بـــه خسارا
***
٤٦
حـــبـــی نساء جـــاه مـــال
حـــبـــی نساء چـــاه مـــال
د قــلـبــی خـو مــكــن خـبــال
ری هـــنـــگـــيـــون د دژوارا
***
٤٧
غـــرور ذبـــذب تـــبـــذيـــر
فــريب حــيــلــه و تــزويــر
ژ خـو بــاويـن مكن تـقـصير
عـــــجب چشتن د مــــــردارا
***

٤٨

غـمـــی شحـــن غـمـــازی
کــیـــنـــن لــعب هــمـــازی
هــر چــه نــفس و دخـــوازی
دوان دابـــی بـــیـــکـــجـــارا

***

٤٩

د خـــوازی ذوق دنـــیـــای
نـــهظــهر کــردن تـــهمـــاشای
چه وك وان قط لی خوش نـای
ژ امـــــری طـــــاعت سارا

***

٥٠

کـنـیــن قـصه کـوتـن کـلك
خـــــواردن کــــــلك (!)
نــــوستن حـــــظـــــلك (!)
نفسین الاّ تونن بزانن هر چه
گـــــــــــوی دارا (!)

***

٥١

ورن کـو بـدیـرنـه ویم بحثی
ژ مـــن بـــکـــرن اوی درسی
ای تـرك نـاکـا حظی نـفسی
ژ دیــــوانـــــی شرمـــــزارا

***

٥٢

هــــــر چـــــه مــــــن...
هــر چــه مـن کـو اوی کـاوی

ورەحـمـيـان ژ دلـبـاوی
خـو دنـدی هـوای مـاوی
مــچـــە دو نـفسی أمّــارا

***

٥٣

ژ دو نـفسی حـتـی کـنـکـی
چـە وی مسی چـەوی بـنکی
ونـفسی را بـکـە جـنـکـی
کـــو او غـــزای کـــبـــارا

***

٥٤

خـلافـی امـری نفسی کـا
لـبـاسی طـاعت لـیـکـا
سر افسنـار ژ بـو چـیـکـا
قـوی مـرکـیش بـدکـارا

***

٥٥

دخـوازن نـفسی بـکـوژن
بـکـم خـواری بـکم کـوتـن
ژ مـخـلـوق و دور کـوتـن
بو دان دکژ تین جە امارا

***

٥٦

ژ نفسیم کو چە من زانی
هـ... بکین بحثی دنی فانی
هــر چـە هــاتــی بموانـی
دی لازم ژی بــکـــا بـــارا

***

٥٧

دنی خانی هر چه هاتی
چرای عمری دی هلکاتی
اجـل بـای دی پـف کـاتـی
ژ بـــال بـــاخـــوی و فـــروارا

***

٥٨

ژ بـال بـاخوی ویـه تقدیر
وکـــی بـــاب و وکـــه پـــایـــر
د آخـــــی ام دبین... یــــر
چـــرا مـــردن بـــنـــاچـــارا

***

٥٩

بـدور مـکرن ژ خـو مـوتـی
ژ خـوفـا وی مـه‌کو خوتـی
اجـل بـــای یـــقین تـــیـتـــی
دنـــی کـــردون روزکـــارا

***

٦٠

دنـــی روزکـــار کـــردونـــه
دپیش مه چند هزار چونه
هـر چـه‌هـاتـن حـمو چون
نه جیران مان نه خو یارا

***

٦١

امش دمـريـن كـلـى يـاران

هـــلـــن دكـــرن ژ دو داران

ورن بـكـريـن وكـى بـاران

ژ قـــبـــرى تـــژى مـــارا

***

٦٢

تــژى مـــارو تــژى مــورا

قــوى تــنــگــو قــوى كــورا

مـــدد يـــارب غـــفـــورا

(حسين) عـبـدى كـنـاهـكـارا

***

٦٣

ژ غـرى غـرى ژ تـنـكـانـى

بــتــو داسپــيــرم ايمانــى

روژا حشرى ژ ديـــوانـــى

الــهــى تــوى كــر مــدارا

***

٦٤

كـــرمـــدار تـــه مـــولاىَ

اوى پــــردى تـــه دانـــاى

خــوفــى زورن دوى دايــه

دبين وەك شيــر مــوكــارا

***

٦٥

بناوی خوت ای غفورکی

بسیــد صاحب نــور کـــی

بآسانین ژ عـــبـــور کـــی

د کـل هـر چـه بـراو یـارا

***

٦٦

بفضل هر دو شیخین کی

بـعـلـی بـذ الـنـوریـن کـی

تــه غـفـران ژ (حسین) کـی

دکـل جـمـاتـی کـوی دارا

تمت الكاتب سعيد بن عبدالله مكري . نوسينام هذا الابيات بعون قاضي الحاجات فی الدنيا والآخرة . أه من المي الدوران وآه من الموت وحالاته...

بەیتی شێخ جافر

بەیتی شێخ جافر

ئەم بابەتەی ئەم ناوەم بۆ دانا لە دەستخەتەکەدا هیچی لەسەر نەنووسراوە، ئەوەندە هەیە لە سەرەتاوە بەناوی شێخ جافرو میوانهاتنی دەست پێدەکات و، چەند جاریش ناوی شێخ جافر هاتووە بۆیە منیش ئەو ناوەم بۆ دانا.

بابەتەکە کۆنە، نوسخەی دیکەی نییە، گەلێ جێگەی باش ناخوێنرێتەوە، سەرو بۆری بۆ نەکراوە، زاراوەکەی کۆنەو بەمن نامۆیە، بۆیە وەك خۆی روونووسم کردو، هەوڵم داوە وەك خۆی بینووسمەوە. بەڵکو لەمەولا نوسخەی دیکەی دەست بکەوێت و ڕاست بکرێتەوە و بەدروستی بخوێنرێتەوە، هەرچۆن هەبێت ئێستە هەواڵی ئەم بەیتەیش لە بەیتە کۆنەکانی کەلەپووری ئەدەبی کوردی بەگوێی مێژووی ئەدەبی کوردیدا دەدەم.

نازانم کێ دایناوە، کەی دانراوە، ئەوەی دەزانرێت ئەوەیە نووسراوەی دەستی مامۆستا سەعید عەبدوڵلای موکرییە، کە دەگەڕێتەوە بۆ پتر لە (٢٣٠) ساڵ لەمەوبەر، لەوانەیشە زۆر پێش ئەو مێژووە گوترابێت، خۆ ئەگەر مێژووی دانانی بەدروستیی بزانین ئەوە هەنگاوێکی دیکەی مێژووی دەقی کۆنی کوردی دەزانرێت و، لەوانەیشە هەنگاوەکە گەلێ پێش نووسینەوەکەی مامۆستای موکریی نرابێت.

دەبێ ئەوەیش بڵێم: کۆتایی بەیتەکە بەدروستی دیار نییەو، ڕەنگە لە بنەڕەتدا لەمە زیاتر بووبێت، ئیتر لەبەر هەر هۆیەك بێت نووسەرەوەکەی هەر ئەمەی ئێرەی لێ نووسیبێتەوە.

بسم الله الرحمن الرحيم– وبه نستعين

١

روژكـــــــــى د روژانـــــــــه
دى وان شيـــــخـــــانـــــه
شيـــخ جـــافـــر هـــاتـــن مـــيـــوانـــه

***

٢

لـــه مـــوانـــى دبـــيـــه خـــاص
خور[١] الياس
حـــــمـــــز و عـــــبـــــاس

***

٣

شيخ جافر دبى مندو ژوروكيانه (!)
نمنـــــاسن مـــــوانـــــه
هـــــا لمنـــــد شرمستـــــه
د بـــــوران راوستـــــه
بـــوران كـــيـــا خـــواستـــه
هـــل پـــى تـــوم لـــه عـــرشانـــه[٢]
كـــــــــرد رست داس
كـــيـــاى بـــكـــه بـــه الماس

***

(١) ئەمە وەك نووسيم وا ديارە، بەڵام ڕەنگە (خدر) ڕاست بێت.

(٢) ئەم دێڕە لابەلا لە پەراوێزدا نووسراوە.

هـــنـــدكـــی گـــيـــای بـــهـــاره
هـــمـــو تسبـــيـــح دزاره
خـو لـه خـوای نـاكـم شرمـزاره

***

٤

هـــنـــدكـــی كـــيـــای عـــرشيـــه
هـــمـــو تسبـــيـــح دزاريـــه
خـــو لـــه خـــدا نـــاكـــم نـــاإوی

***

شيخ جافر دبی چل شو چل روژانه
نـــه آوم خـــواردیـــه نـــه نـــانـــه
بـــنـــورنـــه مـــنـــدو اقـــصـانـــه

***

٥

مـــنـــدو رحـــا شوحـــا(!)
چـــل روژ بـــارکـــه
دزكـــی داكـــم كـــرد ركـــه

***

لـــوم خـــاص خـــالـــقـــه
مـنـد دبـی چـل شو چـل روژانـه
د زكـی مـاكـی كـرد لمانـه
لـــوم خـــاص رحـــمـــانـــه

***

مـنـد دبـی بـاب پـی ريـحـانـی
بستـــــه‌و نم زانـــــی
از بـــحـــرم اتـــو كـــانـــی

***

٦

مند دبی باب می سکوی بویه (!)

وسران را چـــــویـــــه

***

از کـــانم اتـــو جـــومـــه

اتـــو لـــیـــره بـــه از درومـــه

***

داکـــی مـــنـــدی بـــن ن

مم کان درنن مند زیزەوکرینن

***

٧

کـــا داکـــی مـــنـــد هـــاتـــه

بـــصنـــدو بـــراتـــه

مـــنـــدو وکـــری قـــاتـــه

***

٨

مـنـد دبـی داکـی بوکم غفور

اکـــر نـــا مـــدی دستـــور

د دنـــی دکـــم مـــنشور

***

٩

دای دبـــی مـــنـــدو ولـــی ولـــی

اتـــو وەرەوە مـــالـــی

چ ددکـــا دتـــیـــه بـــلـــی

***

١٠

مـــنـــد داکـــی لـــه بـــاب...

... بـــو دزگـــیـــرانـــه

کانی بر مالانا
رامسی ناوچاوانه
اکر بویش ناکته مصلحانه
سوی سور نشانه چاوانه

***

١١

دای دبی بوی کم قلاّش
ددند کردم فحش
هرو شالا نِوو پاش

***

١٢

چل شیخ بوتیه
همو بعلمیه
لبو مندی کریه

***

١٣

چل شیخ بوتانه
هموی بعلمانه
لبو مند کریانه

***

١٤

مند چو کند شیخادیه
قد کس لوِ نیه
رش رش زارکیه
رش و زانیه

***

١٥

چوکن شیخادیه

یك اوا هاتیه

قصان لمه زیدەتر دبیژیه

***

١٦

شیخادی دبی به مارکی سپیه

هرو بن عرصیه

یکزه مندیه

***

١٧

مندی و زانیه

وی د عرض خوریه

خون دزنکی رش پریه

***

١٨

رش چوکن شیخادیه

بوکم اِلَه[٣]

چه چارن بو نیه

***

١٩

شیخادی دبی رشینه هروکن مندیه

بچیته بر عرشیه

بن قندلیه[٤]

انجا بویم باوریه

***

(٣) ئەمە وەك لەسەرەوە نووسیم وایە، بەڵام ڕەنگە (الهیه) بێت ئەمە لە شێوەی سوێندایە واتە (بەوی کەم ئیلاهیە).

(٤) ئەمەیش وەك سەرەوە نووسراوە رەنگە (قەندیلیە) ڕاست بێت.

٢٠

مند دبی بوکم اِلهیه

قالبو دکلم راستیه نیه

لبوی دبی هرو بر عرشیه بنیه قندیله

***

٢١

رش دبی نه بطلاق ژنانه نه بصوند میردانه

قالبد ناکم نەقصتانه

ها له روح مندیه

ها د حواو خویه بن قندلیه

***

٢٢

ها له رش بەفیله

سرتیر وکو بلیه

مند کوشت به فیله

***

٢٣

رش عاربیه

کوشتن قالب چه نیه

مالنحوی له مال نیه

***

٢٤

روح هاره هاره

قابم بو مندار نورم بچمه باله

شیخ جافر دحجردا

خبرکیان وِدا

***

٢٥

خبرك لوی غدلی
شیخ جافر لوی غجلی
داکی جرکو کولی

***

٢٦

دایك لسر بانی
مست دا له رانی
چه بو چم پی زانی

***

٢٧

چه بو چم دورانده
هلو بونم فرانده
ما با زبونم چار شانده
ملا بونم عالماند

***

٢٨

ملای رمی بی شمی تورزبی رابی حلبی بی (!)
عاشی حبشی حسنی بصری بی
یوسفی مصری بی پر بال کوری بی (!)

***

٢٩

شیخ له رنی پریی
جوته د چاکی له کیسه تری
هموان مندو بی ری

***

٣٠

بانکمه بر چاکانه

يكَ پرانه

جافر خلی لانه

پرمند کورانه

***

٣١

ملای د کرمیانی

داد له وجنانی

کلی له شیلانی

داکی یشی له کوستانی

***

٣٢

بت شیخ محمده شید کلد کلدبی (!)

بت اود لو سران

چاکی ذوندارن

***

٣٣

بیت مراد رسوله

چاکی مه قبوله

***

٣٤

پر لوکی دوریانی

ابرهم پیغمر لسرکانی لاجانی

***

٣٥

شخـــصك لـــه آل سمــندى

شيـــخ تين بـــه لـــونـــدى

د چين د هـــوار مـــنـــدى

***

(٣٦) ابرهـم پيغمر دبی کرز خورا وژم...   وژ به پەرژم تارکی ددنی رژم که... (!)

***

٣٧

روژِ بـــــه شقـــيـــــنـــم

تـــاركـــى ددنـــى بــنـــم

***

٣٨

الـــقـــا ذكـــــر بستـــه

رش لـــــه سر راوستـــــه

***

٣٩

الـــق ذكـــــر بـــــى ژن

طـــــنـــــبـــــور را دژن

رش پـــــــــــــر ددرژن

***

٤٠

ابرهيم پيغمر شركى خاص

رش كـــــر بـــــه الماص

قـــصاص بـــقـــصاص

ئەگەر ئەو دانراوانەی لەبارەی صەلەواتەوە لەسەر پێغەمبەر (د.خ) دانراون هەموویان بزانرێن دوور نییە بڵێین: زۆرترین دانراو لەم بوارەدا دانراوە.

هەر لەبەر ئەمەیش دوور نییە کۆنترین دانراوی کوردی لەم بوارەدا بووبێت. جگە لەوەیش چەند مامۆستای کورد دانراویان بە فارسی لەم باسەدا هەیە.

من دەقی چەند دانراوم لەم بوارەدا دیوەو، هەندێکیانم بەئەصل یان بە وێنە دەست خستووە، لەوانەیش لە دەستمدان لەسەر هەندێکیانم نووسیوەو، هەندێکیشیانم وەك دەق بڵاو کردوەتەوە[١].

ئێستەیش کە (دەقنامە) بڵاو دەکەمەوە جێگەی خۆیەتی بەشێك لەو دەقە کۆنانەی صەلەواتیش کەرەستەی رازاندنەوەی (دەقنامە) بن و باسەکان دەوڵەمەندتر بکەن.

لەم دەرفەتەدا نموونە لە سێ دەقی جیاواز دەخەمە روو، بۆ هەندێکیشیان تەنها ئاماژە بۆ سەرچاوەکان دەکەم کە پێشتر تیایاندا بڵاو بوونەتەوە.

(١) بڕوانە: محەمەد عەلی قەرەداغی، بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد لە ڕێگەی دەستخەتەکانیانەوە، بەرگی یەکەم، ل: ٢٥٣ هەروەها هەمان بەرگ لاپەڕە: ٣٢٨.

هۆنراوەی صەلەوات

محەمەدعەلی قەرەداغی (١٦)

صەلەواتنامەی ئەحمەد

ئەمەیش دەقێکە لە دەقە کۆنەکانی صەلەوات کە لەم (دەقنامە)دا چەند دانەو وێنەی لێ بڵاو دەکەمەوە.

ئەم دەقە لە کۆتاییییەوە ئاشکرایە کە دانراوی (ئەحمەد) ناوێکە، بەپێی شێوازو زاراوەی بەیتەکاندا لەوەدەچێت دانراوی (ئەحمەدی کۆر) بێت، بەڵام لە دیوانی ئەحمەدی کۆرا نییەو، لێرەیش ناوی (کۆر)ی پێوە نییە.

دەقەکە بە خەتی سەعیدی موکرییەو یەکێکە لە دەقە یادگارەکانی ئەو مامۆستاو، بەو پێیە تەمەنی نووسینەوەکەی خۆی دەدات لە نزیکەی (٢٣٠) ساڵ لەمەوبەر، ڕەنگە گەلێ پێش ئەو مێژووەیش دانرابێت.

ئەمەیش یەکێکە لە دەقە کۆنەکانی زاراوەی کرمانجی خواروو. وێنەی ئەمیشم لەلایە، بەزەحمەت ئەوەی دەیخەمە ڕوو بۆم خوێنراوەتەوە، دەکرا بە ڕێنووسەکەی خۆی نەینووسمەوەو بیخەمەوە سەر ڕێنووسی باوی کوردی، بەڵام بەهۆی ئەوەوە سەروبۆری بۆ نەکردووەو، وشەی وایش هەیە چەند شێوە خوێندنەوە هەڵدەگرێت، وام بەباش زانی شێوە ڕێنووسەکەی خۆی ڕوونووس بکەم، بۆئەوەی ئەو کەسانەی لەمەولا کارو لێکۆڵینەوەی لەسەر دەکەن بۆچوونی خۆیان هەبێت لەسەر ساغکردنەوەی و، بۆچوونەکەیشیان لەڕووی دەقی دەستخەتەکەوە بێت، نەك لەڕووی نووسینەوەکەی منەوە بەڕێنووسی ئێستە.

صەلەواتنامەی ئەحمەد

١

ای نـــور عـــرش ذوالجلال

لت بـــن صلاة هـــم سلام

***

مثلت نبون تو(فی اکمال)

لت بـــن صلات هـــم سلام

***

٢

توی کامل توی بی قصور

کوهر بوی ترکیب ژ نور

لعرش مولات کر مرور

الـــــــــــــخ ...

***

٣

مولا یقین عالم حمو

خلقاند ژ بر حب لتو

لجبهتی نورین دبو

الـــــــــــــخ ...

***

٤

یکسر ژ نوریت بوچنین

لازم ویـــه امـــری یـــقین

زانين ژ تــو مــذهــبــو ديــن
الــــــــــــــــــــخ ...

***

٥

مــذهب وديــن خــر بــون خــفــا
ظــاهــر دكــر بــامــصطــفــا
پــاش نــهــادى كــر شفــا
شفــــــــــــــــــا ...
الــــــــــــــــــــخ ...

***

٦

يــقــيــن دكــى شفــاعــتــى
دبــيــه سبب بــو رحــمــتــى
زوران دبــيــه جــنــتــى
الــــــــــــــــــــخ ...

***

٧

تــوى جــنت (كــوثــر) وطــن
فــتــحت دكــرد (مــكــه) و (يمن)
خوف كر ژ تو (هند) و (ختن)
الــــــــــــــــــــخ ...

***

٨

خوف كر ژ تو خلقى د (چين)
يــقين إلــهت بــو مــعين
كشتت (ابــوجــهــل) لــعين
الــــــــــــــــــــخ ...

***

٩

کشتت اوی دیـــن دژمـــنـــا
ای بــوی دمــکــی ســاکــنــا
(ویــل جــهــنــم حــتــی ونــا!)
الـــــــــــــــخ ...

***

١٠

... ب عـــلـــم کـــثـــیـــر
دایــم الـــهت بــو بــه بــیــر
شقت خــو کــرد بــدر مــنــیــر
الـــــــــــــــخ ...

***

١١

شقت خــو کــرد بــدری هــلال
بــقــدرتــی شاهــی جــلال
مابون عجیب خلقی ضلال
الـــــــــــــــخ ...

***

١٢

مــابــون عجیب خلقی ژوی
لـــورا ... هـــیـــنـــا شوی (!)
دوازده هـــــزار مــــلك ژوی
الـــــــــــــــخ ...

***

١٣

دوازده هــــزاران او مــــلك
هـــــــاتین ژ ... فـــــلك

وستـــان ژ خـــدمت يك بـــيك
الـــــــــــــــــــــــخ ...

***

١٤

وستـــان لـكـن تـو اى خـلـيـل
تـــوى مـــرضى شده جـلـــيـــل
زور تـــاتـــه كـن تـو جـبـرئـيـل
الـــــــــــــــــــــــخ ...

***

١٥

او جـــبـــرئـــيـــل پـــاك ذات
هـرجـار لكن مولى وتـات (!)
لـبـوى هـيـنـاى عـلـم بـرات
الـــــــــــــــــــــــخ ...

***

١٦

لـبـوى هـيـنـاى قـرآن حـمـو
جـيـو مسكـن مـديـنـه بـو
خـلـقـى شريـف زۆر تـى هـبو
الـــــــــــــــــــــــخ ...

***

١٧

خـلـقـى شريف زور (پيوتى!)
روضكـى ژ نـورا رحـمـتـى
شقك لـــى دجـــنّـــتـــى
الـــــــــــــــــــــــخ ...

***

۱۸

روضا مـحـمـد جـنـتـا
هــرچــی دکــا زیــارتــا
مــولای دگــل بشفــقــتــا
الــــــــــــــــــخ ...

***

۱۹

لـــجــانب مــولای نـــدا
ای صاحب (جـــیث!) ردا
جـان مـنّتـی اولـون فدا (!)
الــــــــــــــــــخ ...

***

۲۰

ای صاحب شیــرو پــلــنك
روژا لــبــدرت کــرده جـنك
زور کــافـرت کـردن لـدنگ
الــــــــــــــــــخ ...

***

۲۱

زور کـافـرت کرد قـید بند
بــا رمــح بــاشیـر و کـمـنـد
زور گـنـج مـالت لـی استند
الــــــــــــــــــخ ...

***

٢٢

استـاندت ژوان جـى دخويه
ارضى مـجـازى مـكّـيـه (!)
حـتّـى ابـد اوت هـيـه
الـــــــــــخ ...

***

٢٣

حـتـى ابـدى هـر وبـى
نـاوت د افـلاكـان هـبـى
مـدحت دكـن شيـخ صبى
الـــــــــــخ ...

***

٢٤

مـدحـو ثـنـاى نين عـدد
تـوى قـاصدى شاه صمـد
وربـوى ژنـور حـتّـى ابـد
الـــــــــــخ ...

***

٢٥

حـتـى ابـد وربـوى ژ نـور
راضى ژ تـو شاه غـفـور
شالا دكل تـون بـى عـبـور
الـــــــــــخ ...

***

٢٦

شالا لـبـون كـى شفـقـتـى

روژا حسيـبــو حشمــتــى

زوران دبــيــه جــنــتــى

الـــــــــــــــــــخ ...

***

٢٧

بـن بـيـه (جـنـات الـنعيم)

شان كــى بـديـدار رحــيـم

بــفــضل احسانــى قــديـم

لين بـدوركـى نـار جـحـيم

الـــــــــــــــــــخ ...

***

٢٨

(احمد) حتى مايت بجان

دهـر بـكـا مـدحـو ثـنـان

اى سيـــــد آخــر زمــان

ليت بن صلات هم سلام

***

کۆتایی صەلەواتنامەیەکی دی

هەر لە دەستخەتی سەعید موکریدا لە سەرەتاکەیەوە کۆتایی صەلەواتنامەیەك نووسراوە، ئەم کۆتاییيە کەوتوەتە یەکەم لاپەڕەی دەستخەتەکەوە، واتە دەبێ سەرەتاکەی – کە نازانم چەندە– لەناوچووبێت، وەك بەشێك لە کۆششی ئەو مامۆستا بەڕێزەو، هەواڵی بوونی ئەم صەلەواتنامەیش و، تێداچوونی بەشەکەی دی... ئەم کۆتاییيە وەك خۆی و بە ڕێنووسەکەی خۆی دەنووسمەوە:

١

... بـحـرمت مـصطـفـی

صلـوات بـر مـحـمـد

***

٢

از عـبـدك بـوم روسیـاه

بـی طـاعت بـی تـقـوا

پـنـهـام بـتـو یـا الـلـه

صلـوات بـر مـحـمـد

***

٣

بـی حسابم هـن عـصیـان

وکـو مـوج دبـحـران

پـنـهـام بتـو یـا سبحـان

صلـوات بـر مـحـمـد

***

٤

غـافـل بـوم لـه دنـیـای

بـنـفس بـه هـوای

بەبم[1] بـخشی لـە بـلای

صلــوات بــر مــحــمــد

***

٥

عــجــوزیــکــی سکساری

هــر وك کــل و بــهــاری

هـل قـریوام[2] لـە یـاری

صلــوات بــر مــحــمــد

***

٦

از جـمیك بـوم خیل خوار

هــنــام بـتـو یـا غـفـار

خـوشبـی لمیـە کـنـەکـار

صلــوات بــر مــحــمــد

***

تمت الکتاب بعون الملك الوهاب، الحقر الفقر المذنب.

لله تعالی[3]

---

(١) لە دەستخەتەکەدا وەك سەرەوە وایە ڕەنگە (بە) کەی زیاد بێ.

(٢) ئەمەیش ڕەنگە (هل فریوام– هەڵفریوام) بێت.

(٣) دیارە نووسەرەوە لە عەرەبیدا زۆر لاواز بووە، بۆیە لە (حقیر) و (فقیر)شدا بەوجۆرە هەڵەی کردووە.

دەقێك لە مەنظوومەی صەلەوات

ئەم دەستخەتەیش –دیارە– پاشماوەی شوێنەوارێکی کۆنی مامۆستایەکی کوردە کە –ئێستە– هیچی دەربارە نازانین.

باسێکی دەستخەتەکە:

دەستخەتەکە لە دوو پەڕەی بچووکدا بە خەتێکی کۆن نووسراوەتەوە، سەرو بۆر بۆ نووسینەکەی کراوە، منیش بەپێی ئەو سەرو بۆرە هێناومەتەوە سەر ڕێنووسی کوردیی.

هەندێ جێگەی یان ناخوێنرێتەوە، یان ساغ ناکرێتەوە.

سەرەتاکەی نەماوە، لە نێوانی دوو پەڕەیشیدا کەوتن هەیە، بەڵام دیار نییە کەوتنەکەی چەندە.

شێوەی کاغەزو نووسینەکەی کۆن دیارەو، لەوە دەچێت تەمەنی لە ١٥٠ ساڵ کەمتر نەبێت.

لەم هەلەدا پاشماوەی ئەو دەقە کۆنە دوو پەڕەییە بڵاو دەکەمەوە، بەهیوای ئەوەی لەمەولا بەتەواوی پەیدا ببێت و زیاتری لەبارەوە بزانین.

ئەمەیش دەقەکە بەڕێنووسە سەروبۆر بۆکراوەکەی خۆی و وەك بۆم خوێنراوەتەوە:

١

هەر چیە ئەبابەکر
لە نیك حەق قادیر
بەر دەبی ئەعلاتر
صەلەوات بەر موحەممەد

***

٢

هەرچی ئیمامی عومەر
ئەو مەردی بە جگەر
ئەو قەویی و موعتەبەر
صەلەوات بەر موحەممەد

***

٣

هەرچە ئیمامی عوثمانە
ئەو (جامع القرآن)ە
سەرداری ئەصحابانە
صەلەوات بەر موحەممەد

***

٤

هەرچە ئیمامی عەلی
ئەو شێری ئیلاهی
ذولفەقاری بەوی
بیراقداری نەبی
صەلەوات بەر موحەممەد

***

٥

سوارەکی چەلەنگ هات(*)

***

٦

... بکن دەمبەدەم
صەلەوات بەر موحەممەد

***

٧

مەلەك (تیلتی!) غولغولەن
حووری کو خەملین

(*) لێرەدا لاپەڕەکە کۆتایی دێت و سەرەتای لاپەڕەی دوایی دیار نییە، دیارە بەشی لاپەڕەکەی دی یان ئەو پەڕانەی کە فەوتاون نازانرێن.

بــە مــەدحــی تــو میشغیـلـن

صەلــەوات بــەر مــوحــەممەد

***

٨

مــەلــەکــی دی عــەسمـــانـــان

لـــیـــتـــواردەن بـــەیـــانـــان

بـــە صەد هــەزاری ئـــەزمـــان

صەلــەوات بـــەر مــوحــەممەد

***

٩

حـــەتـتـــا جـــەننـەتولّلاهـی

وەشەجـــەرەتـــو طـــوبـــائـــی

بـــیـتـــۆ تـــەکـــەن تـیـکـائـی

صەلـــەوات بـــەر مـــوحـــەممەد

***

١٠

ئــەو جــەنـنــەتــەی پـورِ لــە نووری

قەصر و جەننەتی قەصرو قوصووری

وی بـــەتـــودا (بـــیت المعـــمـــور)ی

صەلـــەوات بـــەر مـــوحـــەممەد

***

١١

حــەبـیـبـی رەبـبـی جـەلـیـل

ئــەی پــەیـغــەمـبــەری کــامـیـل

یـــاری تـــوە جـــوبـــرائـــیـل

صەلـــەوات بـــەر مـــوحـــەممەد

***

١٢

حـەبـیـبـی رەبـبـی غـەفـووری

سـەیـیـدی صـاحـیـبـی نـووری

ساقـی حـەوضی طـەهـووری

صـەلــەوات بــەر مــوحــەممەد

***

١٣

تـۆ خـاتــەمــی نــەبـیـینـی

تـــــۆ (سـیــــــد المرسلین)ی

ئـیسمـی تـۆ طـاهـاو یـاسیـنـی

صـەلــەوات بـــەر مــحـــەممەد

***

١٤

رۆژا ئــاخــیــر زەمــانــی

مــەخـلـووقـی دیـکـەن دیـوانـی

دەبین سـەیـیـدی مــەکـانـی

صـەلــەوات بــەر مــوحــەممەد

***

١٥

ئـــەنـــبـــیـــا دەبین سوار

صـەدو بـیـست و چـار هـەزار

رابــــــــــوون دی (سدردار!)

صـەلــەوات بــەر مــوحــەممەد

***

١٦

سواربین ئەنبیا لەو کەس

کـــەس (لمه اوحــــدنــــی!)

صەلـەوات بـەر موحـەممەد[(١)]

***

١٧

ئـەو چـار سواری مـوعـتـەبـەر

ئـــەبـــابـــەکـــر و عـــومەر

ئیمام عوثمان عەلی وە حەیدەر

صەلــەوات بــەر مـوحــەممەد

***

تمت بعون الملك الوهـاب

(١) ئەم کۆپلە کەمی و ئالۆزیی پێوە دیارە.

صەلەواتنامەی حەزین

لە بابەتی صەلەواتدا چەند مەنظوومەی دیکەم لەلایە، هەندێکیانم بڵاو کردوەتەوەو، هەندێکیشیان لەبەردەستدان(١).

یەکێك لەو دەقانەی ئەصڵەکەیم لەبەردەستدایە وادیارە دانراوی شاعیرێکە بەناوی یان نازناوی (حەزین).

دەستخەتەکە ٣٠ لاپەڕەیە، بەشێکی بەقەڵەمی ڕەصاص نووسراوەتەوە، سەرەتاکەی ئاوایە:

ئـەی ئەصلی جوملە کاینـــات   ئـــەی پادشای ڕووی سـەربسات
ئـەی تەختـی (لولاك)ت خـــەڵات   (هـــردم برایـــت صـــد صـــلات)

***

ئەی (قاب قوسین)ت مەقـــــام   ئـــەی خەلعەتـت وەصفی کـــەلام
ویردی زوبانم صبح وشـــــام   (هــــردم بـرایـت صـد صــــلات)

***

کۆتاییەکەیشی ئاوایە:

ســـەلامی بێ حیسابی تـــــۆ   بـــەقـــەد حـەرفی کیتـابـی تـــۆ
بـــەرئـال و بـەرئەصـحابـی تـــۆ   (بـــرتـــو صـــلات و صد ســــلام)

***

لەسـەر ئـەمــەی خـەتمی کـــەلام   بـــەقـــەد خەطی صاحیب کـــەلام
هـــەزار هـــەزار ســـەلام   (بـــــرجان پــاکـت ای ســلام)

***

دایـــم مـــەدام غەمگینی تـــۆم   دوو چـــەشمی پـڕ ئەسـرینی تـۆم
لوطفێ بکـــە (حـــەزین)ی تـۆم   (بـرتـو صــلات و صـــد ســــلام)

---

(١) بڕوانە: بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد لە ڕێگەی دەستخەتەکانیانەوە، محەمەد عەلی قەرەداغی، بەرگی پێنجەم، ل: ٢٠٧.

بەیتی خالید پاشا

دانراوی صادق

دەربارەی دانەری بەیتی خالید پاشا

صادق کێیە؟

کاتی چاپی یەکەمی ئەم بەیتە گەڕام و پرسیارم کرد بەڵکو لەسەر ژیانی (صادق)ی بێژەری ئەم بەیتە شتێك بەدەست بهێنم، بەڵام هیچم دەست نەکەوت. لەو کاتەیشەوە تا ئێستە –دووبارە– دوای گەڕان و پشکنین شتێکی ئەوتۆم دەست نەکەوتووە.

ئەوەندە هەیە بە کۆششی خۆم لەو کەشکۆڵ و بەیاضانەدا لەم ماوەدا دیومن و دەستم خستوون ناوی چەند (صادق)ێکم دیوە، دیاریتریان (صادقی پاوەیی)یە کە هەندێك لە بەرهەمیم بڵاوکردووە.[۱] بەڵام دیسان بڕوا ناکەم ئەو صادق و ئەم صادقە یەك کەس بن؛ چونکە بەرهەمەکانی صادقی پاوەیی بەزاراوەی گۆرانین و، ئەم بەیتەیش –وەك دەبینی– بەزاراوەی موکرییە. بۆیە جارێ هەر دەبێ چاوی چاوەڕوانیمان لە ئاسۆی لێکۆڵینەوەو دۆزینەوەی شوێنەوارەوە بێت، بەڵکو شتێك سەرهەڵبدات.

لەبارەی ئەم بەیتەوە

من –ئێستە– ئەم بەیتە ناودەنێم و (بەیتی خالید پاشا) لە دەستخەتەکەدا هیچی لەسەر نەنووسراوە. ئەوەندە نووسراوە: «شێخ صادق فرمايد».

ئەم بەیتە ئەگەر لەو ڕووەوە سەیری بکەین کە چەند شیعرێکە لە شێوەی نزاو پاڕانەوەدا لە خودا بۆ چاکبوونەوەی (خالید پاشای کوڕی سلێمان پاشای بابان) لە بیماری و نەخۆشییەك گوتراوە و، بێگومان خالید پاشایش، لەو نەخۆشییەدا یان لە نەخۆشییەکی دیکەدا، مردووە... ئەوە ئەم بەیتە دەوری تەواو بووەو دەشێ حسابی مردووی بۆ بکرێت وەك ئەو کەسەی بۆی گوتراوە.

بەڵام لەو ڕووەوە کە تا ئێستە چاپ نەکراوەو، بەشێکە لە سامانی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی و، شێوەو شەقڵی جۆرێکی تایبەتی ئەدەبی کوردیی سەردەمێکمان بۆ دەگێڕێتەوە و، ناوی مەلایەك یان شاعیرێکی کوردمان پێ دەناسێنێ کە تا ئێستە باسی نەکراوەو ناوی نەگوتراوە... ئەمانە لەلایەکەوە، لە لایەکی کەیشەوە جێگەو ڕێزی خالید پاشاو هەستی نەتەوایەتیی و نیشتمانپەروەریی ئەو مامۆستایەو خۆشەویستی پاشا لە

(۱) بڕوانە: بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد لە ڕێگەی دەستخەتەکانیانەوە، بەرگی حەوتەم، دەزگای ئاراس، ۲۰۰۷، ل: ۲۲٤.

دڵیاندا... هەروەها باس و ناوی هەندێك (قوله) و (قوشخانه) و جێگای وەها کە باسیان ئێستە لە بیری خەڵکی ئەمڕۆ و سەرزاری دانیشتوانی ناوچەکەدا نەماوە و شتی تازەن و زانینیان سوودبەخشە... ئەمانەو چەند شتی کەیش بەرگ و گیانێکی زیندووی هەمیشەیین لەبەری ئەم بەیتەداو، هەمیشە شیاوی ئەوەیە بە رازاوەیی و ڕێزو قەدرەوە پێشکەشی خوێندەواران بکرێت و، وەك بەڵگەیەکی مێژوویی لە لێکۆڵینەوەی قۆناغەکانی ئەدەب و زمانی کوردیدا کەڵکی باشی هەبێ.

سەرچاوەی ئەم بەیتە

سەرچاوەی یەکەمی ئەم بەیتە کەشکۆڵی (بیلال هێرۆیی)یە کە کاتی خۆی لەلای برای بەڕێزم مامۆستا ئەحمەد پشدەرییەوە دەستم کەوت و، سوودم لێ وەرگرت. بەڵام لەلای ئەویش ئەمانەت بوو دوایی لێیان وەرگرتەوەو نازانم چی بەسەرهات. لە ئەلبوومی کەشکۆڵدا کە ئێستە لەژێر چاپدایە باسی ئەم کەشکۆڵەیشم نووسیوە.

هەر لەتاومۆی نووسینەوەی ئەم بەیتەدا مامۆستای خوالێخۆشبوو مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیسیش دەستخەتێکی کۆنی بەدیاریی دا پێم، کە لێرەدا باسێکی کورتیم کردووە، ئەو دەستخەتەیش سەرچاوەیەکی دیکەی ئەم بەیتەیەو جیاوازییەکانم لە پەراوێزەوە نووسیوەو، بۆ ئەو جیاوازییانە، وەك ڕێز بۆ مامۆستای مودەڕیس، نیشانەی (م)م داناوە.

دەبێ بەسەر ئەوەیشدا نەڕۆم نووسەرەوەی ئەم بەیتە– لە هەردوو نوسخەکەدا– بەپیتی عەرەبی و ڕێنووسی عەرەبی سەروبۆری بۆ وشەکان کردووە؛ منیش بەزۆریی وەك نووسینەوەکەی ئەو هێناومەتەوە سەر ڕێنووسی باوی کوردیی، چەند جێگەیەك نەبێت کە کورد وا نادوێت وەك (بیدەی = بدەی) و (پوڕ = پڕ). بەڵام دەبێ خوێنەری ئازیز لەوە ئاگادار بکەم کە سەربەندی بەیتەکە (یارەب...) بەگوێرەی سەروبۆری دەستخەتەکە نووسیم، بەڵام لەنگەو دەبێ «یارەبی...» یان «یارەب بدەی شیفایی» بێت.

باسێکی دەستخەتەکەی مامۆستا

پێش هەر باسێك دەبێ ئەوە بڵێم: ئەم دەستخەتە پاشماوەی دەستخەتێکی –وا دیارە– گەورە بووە؛ چونکە بنەکەی پەتی جزووبەندی پێوە ماوە، کە ئەو جزووبەندە بۆ دەستخەتی وەك ئەمەی کە ئێستە ماوە ناکرێت. جا دەبێ کاتی خۆی ئەم دەستخەتە چەند بوو بێت و چی و چی تێدا بوو بێت؟ دیارە وەڵامی پرسیارەکە نازانین و، ئەمەیش

بەڵگەیەکی دیکەی تێداچوونی بەشێکی دیکەی سامانی کەلەپووریمانە.

دەستخەتەکە قەوارەی پەڕەکانی بچووکە، ئەندازەی هەر پەڕەیەکی (١٤×٩)یە.

لاپەڕەی (١١) دێڕو کەمترو زیاتری تێدایە.

ئەوەی کە ماوە (٢٦) لاپەڕەیە.

لەلاپەڕە (١)ەوە تا لاپەڕە (١٠) بەیتی خالید پاشایە. دوای ئەوە لەلاپەڕە (١١)ەوە پاڕانەوەیەکە بەهۆنراوە بەزمانی فارسی.

سەرەتاکەی ئاوایە:

خـداونـدا بـأسمـاء عـظيمت

بەبسم الله الرحمن الرحیمت

ئەمەیش تا لاپەڕە (١٤) دەڕوات بەدوو خەتی جیاواز، لەو لاپەڕەدا دەبڕێتەوە بێ کۆتاییەکی دیار.

سەرەتای لاپەڕە ١٥ بەخەتێکی دی کەلامی شێخ مصطەفا دەست پێ دەکات و ئەمیش لە ستایشی پێغەمبەردایە (د.خ) خەتەکەی لەوانی دی کۆنتر دیارە. سەرهۆو سەربەندی هەیە وەك تەرجیعبەند. جارێکی دی لە بەرگی یەکەمی کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیدا بڵاوم کردوەتەوە، بەڵام بۆئەوەی ئەمیش لەتەك ئەم بابەتانەی ئێرەدا بێت و، هەمان دەور ببینێ کە ئەوان دەیبینن، بەلێکۆڵینەوەیەکی نوێترەوە دەینووسم.

ئەمیش لە لاپەڕە (١٨)دا بێ کۆتایی دیار دەبڕێتەوە.

دوای ئەمە سەرەتای پارچە شیعرێك لە لاپەڕە (١٩)دا دێت کە بە:

گوڵێك پەیدا بوو لە مەککە

نووری لە عەرشی فەلەکە

عیصیانباران خەلاص دەکە

رووح و جینانم فیدای گولی

***

ئەمەیش لە شێوەی تەرجیعبەندایەو واپێدەچێت شیعری ئەحمەدی کۆربێت؛ چونکە دوا بەشی ئاوایە:

دەگــەڵ تــۆم یــاری دلــبــەر
خۆزیا ئەو کوێری دەربەدەر
مشتەك خاکپای تۆی لەسەر
چونکە تۆی غەمخۆرم گولی

***

لەم بەشەدا سەربەندەکانی بە مەرەکەبی سوور نووسراوە.

دوابەدوای ئەمە لە لاپەڕە (٢٣)دا سەرەتای تەرجیعبەندێکی فارسی دەست پێدەکات. کە سەرەتاکەی:

بیدار شو، بیدار شو

ئەمەیش تا لاپەڕە (٢٥) دەخایەنێ.

لە کۆتایی لاپەڕە (٢٥)ەوە سەرەتای نەورۆزنامەیەکە بە فارسی ئاوا دەست پێدەکات:

نوروز شد نوروز شد
عالم همه فیروز شد

لە لاپەڕە (٢٦)دا دەستخەتەکە دەبڕێتەوەو بابەتەکە تەواو نابێت.

دەستخەتەکە زۆر شڕو پەڕپووت و دڵۆپە لێدراو و سواو و پواوە و، ناوی نووسەرەوەو مێژووی پێوە نییە.

بەیتی خالید پاشا

شیخ صادق فرمايد

بسم الله الرحمن الرحيم

١

یا حەی بەنامت یا حەی

کـەرەم بـێ پـایـان و پـەی

ڕۆزی دەیـی کـولـلـی شەی

یـــارەب بـــدەی شیــفـــای

***

٢

ڕەببـی جیـهان ئـافـەرین

صـاحیبی چـەرخی بەرین

ڕەبــبــی سەمـــاوو زەمین

یـــارەب بــدەی شیــفـــای

***

٣

یـا صەبـوورو یـا سەتـتـار

بـە ئــەنـبـیـای دە نـازدار

صەدو بـیست و چـار هـەزار

یـــارەب بــدەی شیــفـــای

***

٤

بـــەدانــیـــاری ئــەكــبــەر

بـــەدانـیـــاری ئــەصغــەر

بــە زەکــەریــا پــێغــەمــبــەر
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٥

بــە یــەعــقــووبــی کــەنــعــانــی
بـــە یـــوسفـــی زیـــنـــدانـــی
بـــە (سبـــعـــة المثـــانـــی)
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٦

بــەخـــالـــیـــقـــی لـــە ژوورە
بـــە ئـــاسمـــانـــی پـــڕ نـــوورە
نەیکوژی(*) پـــاشای سوورە
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٧

بـە کـەعـبـەیـی مـوعـەظـەم
بــە یــەحــیــایــی مــوکــەڕڕەم
بــە عــیسای بــنــی مــەریــەم
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٨

یــا رەئــووف و یــا رەحــیــم
یــا سەمــیــع و یــا عــەلــیــم
یـــا قـــایـــم و یـــا دایـــم
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

(*) بەگوێرەی ئم دێڕە (خالید پاشا) سووربام. یان سوور بووە، یەکێکی دیش لە پاشاکانی بابان (بەکرە سوور) بووە. تۆبلێی بەرەگەزو تیرە پاشاو میرانی بابان (سوور) بووبن؟

٩

(يـــا رفـــيــع الـــدرجـــات)

(يـــا كـــافـــي المهـــمـــات)

(يــــادافـــع الـــبـــلـــيـــات)

يـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

١٠

بـــە حـــقـــی شیث و ئـــیدریس

بـــەنـووح و سام و جـــەرجیس

بـــە طـــولـــلابـــانـــی تـــەدریس

يـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

١١

بـــە حـــەقـــی لـــەوح و قـــەلـــەم

بـــە حـــەقـــی نـــووری ئـــادەم

بـــە ئـــابـــی چـــاهـــی زەمـــزەم

يـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

١٢

بـــەئـــیسحـــاق و ئـــیـــبـــراهـــیم

بـــە حـــەقـــی مـــووسای کـــەلـــیم

گـــوستـــاخـــی طـــووری عـــەظیم

يـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

١٣

يـــا واحـــيـــدو يـــا ئـــەحـــەد

يـــارەبـــی فـــەردی صـەمـــەد

بــە مـیـعـراجـی مـوحـەممەد
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای
***
١٤
بـە حـەقـی (حـمـلـة الـعـرش)
بە لەوح و کورسیی و فـەرش
بــە صـادیـقـانـی بـیّ غـەش
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای
***
١٥
بــە ئـیـبـراهـیـمـی ئـازەر
بـەئـیسمـاعـیل پـێغـەمبـەر
قـورەتـولـعـەیـنـی ئـاجـەر
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای
***
١٦
بــەداودی نــەغــمــە خــوان
بــە خــاتــەمــی سولــەیمان
حـاکـمـی کـوللـی جـیـهـان
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای
***
١٧
بــەئــەرض و سەمــاواتــەت
بـە عـەرش و ئـەنـبـیـانـەت[١]

(١) ئەنبیانەت (م) (انبساطت- ئینبیساطەت)

هـەم بـەنـیـل و فـوراتـەت
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

١٨

بـــە (رسول الـــثـــقـــلین)
بـە حـەسەن و بـە حـوسەیـن
بـە حـەقـی قـابـە قـەوسەیـن
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

١٩

بـە خـضرو بـە ئـیـلـیـاس
بـە حـەمـزەوو بـە عـەبـبـاس
بە سولطان سەعدی وەقاص
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٢٠

بـەصاحـیـبـانـی مـەذهـەب
بـــــــــە (رجب المرجب)
بە ئەو شای[٢] عالی نەسەب
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٢١

یـا سوبـحـان و یـا سولـطـان
یـارەب ئـەمـانـەلـئـەمـان
بـە شەعـبـان و رەمـەضان
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

(٢) بە ئەوشای... (م) پادشایی

٢٢

بـــه حـــەقـــی شەمس و قـــەمـــەر
بـــه خـــورشیـــدی مـــونـــەووەر
بـــه حـــەبـــیـــبـــانت یـــەکسەر
یـــــارەب بـــــدەی شیـــــفـــــای

***

٢٣

بـــەغـــازیـــی شیـــر بـــەکـــەف
له حەربیان[٣] دەگرن صەف
به ئاجەتی ئەصحابولکەهف
یـــــارەب بـــــدەی شیـــــفـــــای

***

٢٤

بـــه ئـــەحـــمـــەدی مـــەدەنـــی
بـــه خـــاصـــانـــی یـــەمـــەنـــی
هـــەم بـــه وەیسەلـــقـــەرەنـــی
یـــــارەب بـــــدەی شیـــــفـــــای

***

٢٥

بـــه شەیـــخـــی صائیمود دەهر
بـــه سەلسەبـــیـــل و کـــەوثـــەر
به فەضلی خۆت[٤] یا داوەر
یـــــارەب بـــــدەی شیـــــفـــــای

***

---

(٣) حەربیان (م) حیریانی

(٤) به فەضلی خۆت... (م) به فەصل و حووتی یاداوەر

٢٦

بــە سولـطــان عــەبـدولـقــادر

بـــە زاهـــیــدانــی شاکـــیــر

بـــە عـــابـــیـدانـــی ذاکـــیــر

یـــــارەب بــــدەی شیـــفـــای

***

٢٧

بە ئاجەتی هەر چار کیتاب

دۆعــام بکــەی مـوستــەجـاب

پــادشای عـــالـــی جــەنـــاب

یـــــارەب بــــدەی شیـــفـــای

***

٢٨

یــا صەبـوور و یــا سوبـحــان

یــا عـــەظـــیـم و لامـــەکـــان

خــالـیـدی بـنـی سولــەیمان

یـــــارەب بــــدەی شیـــفـــای

***

٢٩

بــە شەیـخ شەقـیـقـی بـەڵـخی

بە شەیخ مەعرووفی کەرخی

یــارەب نــەدەی چــە تــەڵـخی

یـــــارەب بــــدەی شیـــفـــای

***

٣٠

بـــە حـــەسەنـــی بـــەصرایـــی

بـــە مـــــەردی دە غـــــەزایـــی

قـەبـووڵ کـەی یـا ئـیلاهـی
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٣١

بە شەیخ ئەحمەدی جامی
بـە بـازیدی[٥] بوستامی
بـە سیـڕڕی شێخ نـیظـامـی
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٣٢

بە شەیخ سەعدی شیرازی
بــە یــارانــی حــیــجــازی
بە شاه مەحموودی غازی
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٣٣

یـــا دایـــم و یـــا مـــوبین
یـا (غیـاث المستغیثین)[٦]
پادشای صاحیب تەمکین
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٣٤

یـا جـەبـبـارو یـا جـەلال
یـا ئـاگـاهـی کوللـی حـال
خـالـید پـاشای پڕ کـەمـال
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

---

(٥) بە بازیدی (م) بە بایەزیدی
(٦) المستغیثین (م) المغیثین

٣٥

بـــه نـــــــاڵـەیــی دەروێشان
بـــە ئــاهـــی ئـاهــوو کـێشان
تـــۆ دڵ نـــەکـــەی پـــەرێشان
یـــــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٣٦

یـــا غـــەفـفـــارو یـــا غـــەفـــوور
بـێ نــاز نــەکـەی (شارەزوور)
خالید پاشای صاحیب نوور
یـــــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٣٧

مەقصوودم هەن لە دەرگات
قــاضیـی کـوڵـلـی حـاجـات
ئـــەفـەنـدیـم بـدەی نـەجـات
یـــــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٣٨

شیـــفـــات بـــە دەست دەوانـــە
کـــارت بـــە دەست ئـــاسانـــە
مـەوقـووف نـەکـەی قـوشخـانە
یـــــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٣٩

یــــا کــــەریمی کــــارساز
یـــا خـــالـیـقـــی بـــێ نـــیـاز

شازادان نــەکــەی بــێ نــاز
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٤٠

یـا لـەطـیـف و یـا خـەبـیـر
بــێ وەکــیــل و بــێ وەزیــر
بێ ناز نەکەی (قولەمیر)[٧]
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٤١

یــا خــالــیـقــی چــارەگــەر
بــەشقــی سەیــیـدی سەروەر
بێ نــاز نــەکــەی (ئـاغـالـەر)
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٤٢

یــارەب بــەشقــی حــەبــیـبــان
بــە ئــەسراری نــەجــیــبــان
لــە بــۆ بــابــی غــەریــبــان
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٤٣

نـۆکـەر گـردبـوون تـەمـامـە
دۆعــایــان کــرد بــە عــامــە
خـزمــەت لــەمــە حــەرامــە
یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای[٨]

***

(٧) قولەمیر (م) قەولی میر
(٨) ئەم کۆپلە لە (م)دا لێرەدا نییەو، دەکەوێتە دواتر

٤٤

نۆکەر گردبوون بە یەکجار

بـۆ وان ئـەفـغـان و هـاوار

بـۆ خـالـید پـاشای نـازدار

یــارەب بــدەی شیــفــای

***

٤٥

پـاشای گـوفـتـاری کردیـا

لـــە دیـــوانـــی نـــوور یـــا

صەلای طـەلـەب کـردیـا[٩]

لـە دیـوانـی بـو (لـەشکـر!)

یـارەب بـدەی شیـفـای[١٠]

***

٤٦

مـــەلام بـــێنـــە سەریـــنـــی

دەست بـکـا بـە یـاسیـنـی

مـن دەچـمـە ژێر زەمـیـنـی

یــارەب بــدەی شیــفــای

***

٤٧

یـا ئـەڵڵاهـو یـا صەبـوور

یـا پـادشایـی غـەفـوور

بێناز نەکەی (شارەزوور)

یــارەب بــدەی شیــفــای

***

(٩) دەستخەتەکە لێرەدا ناتەواو بوو بەگوێرەی (م) نووسیم، ئەم بەشە (دێرە) لە دەستخەتەکەدا وابوو.

(١٠) کۆپلەی (نۆکەر گردبوون تەمامە) لێرەدایە.

٤٨

یـا ئـەڵـڵاهـو یـا سوبـحـان
یـا سەخـیـی و یـا دەیـیـان
خـالـیـدی بـنـی سولـەیمان
یـــارەب بـــدەی شیــفـــای

***

٤٩

خـالـیـد پـاشای بـە حوکمات
ئــەوی خــۆش کـربـوو وڵات
ئەنجار[11] موهڵـەتـی بدات
یـــارەب بـــدەی شیــفـــای

***

٥٠

شیـفـای بـدەی یـا جـەلـیـل
تـەعیین نـەکـەی عـیـزرائـیـل
پـاشا نــەبــێتن زەلــیــل
یـــارەب بـــدەی شیــفـــای

***

٥١

یـا خـالـقـی[12] ذولمینەن
چـون ئـەز هـائـەم[13] لـە وەتـەن
دەستـم بـڕا لــە مــەسکـەن
یـــارەب بـــدەی شیــفـــای[14]

***

(١١) ئەنجار (م) ئانجا.
(١٢) یالقی (م) یا خالیقی
(١٣) ها ئەم (م) هاتەم
(١٤) نوسخەکەی کۆڕ لێرەدا بە ناتەواویی دەبڕێتەوەو لەبەر نوسخەی (م) ئەمەو دوای تەواو دەکەم.

٥٢

چۆن ئەز کەوتمە موڵکی غەریب

شیـفـای بـدەی (عـن قـریب)

بـە تـەختـی پـادشای نـەجیب

یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٥٣

صـاحـیـبـی چـەرخ و ئـەفلاك

خـالـید پـاشای خۆش ئیدراك

بـکـــەی دڵـــی فـــەرەحـنـــاك

یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

٥٤

(صادق) بـەنـدەی کـەمـتـەریـن

(یـــاارحـــم الـــراحـــمین)

یـــارەب بـــدەی شیـــفـــای

***

«تمت شد این مناجات لأجل فقي حسین بید الغریب کاکه ملا. غفرالله لي ولوالدي ولجمیع المسلمین»(١٥)

---

(١٥) ئەمە کۆتایی نوسخەی (م)ە.

بەیتی میر یەحیا

پێشەکی

ئەم بەیتە بەشێکە لە دەسنووسی ژمارە (٤٤٨)ی کتێبخانەی ئەوسای (کۆڕی زانیاری کورد). کە ئێستە لە (د.ع)دا پارێزراوە. ئەم دەستخەتە چەند دەقی دیکەی تێدایە لەم کتێبەدا دەبینرێن.

دەستخەتەکە ساڵی ١١٩٩ك بەدەستی سەعید عەبدوڵڵا موکری نووسراوەتەوە. ئەم نامیلکەی بەردەستمان لەو ڕووەوە گەلێ ئایەت و بابەتی ئاینی وردی تێدایە لەوە دەچێ دانەرەکەی مەلایەکی باش بووبێت. لەو روەیشەوە، لە کۆتاییدا، داوا لە گوێگران دەکا (فاتیحا) بخوێنن، شێوەی بەیتی گوێئاگردانی پێوە دیارە. دووریش نییە هەردووکیان بێت: لەپێشدا مەلایەك داینابێت و دوایی لەبەرکرابێت و لە گوێئاگردانادا شەوانی زستان خوێنرابێتەوە.

ناوی بۆ دانەنراوە، لەوە دەچێت دانەرەکەی ناوی (میر یەحیا) بێت، بۆیە منیش –تا ناوێکی بۆ ساخ دەبێتەوە– ناوی (بەیتی میر یەحیا)م لێنا.

دوو خاڵ بەدامێنی بەیتەکەوە

یەکەم: شێوەی نووسینەوەو بەشکردنی دێڕەکانی:

لەم ڕووەوە ئەم بەیتە بۆ ئەوە دەشێت بکرێت بە بەڵگەی (پەخشانی هونەری کوردی) – النثر الفني الكردي– بەڵام ئاشکرایە ئەم جۆرە پەخشانە تا ئێستە نموونەی کەم لەبەردەستدایە. ئەم بەیتە لە هەندێ جێگەیدا کێش و تەفعیلەی شیعری تێدا دەبینرێت، بەڵام لەولایشەوە شەقڵ و شێوەی پەخشان خۆی تێدا دەنوێنێ و، لەگەلێ جێگەیدا هەر (سەجع و قافیە) دەمێنێتەوەو، زیاتر ڕواڵەتی پەخشانی لەوەدا بەدیی دەکرێت کۆتایی دێڕەکان ملکەچی کێش نین و، لەبەردەمی تەفعیلەدا دەسەوسان ناوەستن و درێژ دەبنەوە، بەتایبەت لەکاتی نووسینی ئایەتەکاندا.

دووەم: ئەو شێوەو زاراوەی بەیتەکەی پێ نووسراوە:

ئەم بەیتە بەشێوەی موکریانی گوتراوەو هەندێ وشەی وەهای تێدایە ئێستا موکریانی بەکاری ناهێنن. لێرەدا – هەرچەند شارەزایی باشم لە شێوەی موکرییدا نییە– ئەوەندەی ماوە هەبێت چەند نموونەیەك لە دەقەکە وەردەگرم کە لە گفتوگۆی ئێستەدا کەمتر بەربای گوێ دەکەون:

أ- تەمێنیٚ = دەمێنیٚ، ئەمێنیٚ. ماوەیەکە لە نێوان نووسەراندا کێشەی ئەوە باوە کە (دەبیٚ) یان (ئەبیٚ) ، (دەمێنیٚ) یان (ئەمێنیٚ) بنووسرێت، بەڵام باسی (تەمێنیٚ) لە ئارادا نەبووە.

دەبیٚ ئەوە نەبوێرم لە جافەتیدا (تەویٚ) لە بری (دەبیٚ) بەکاردەهێنن.

ب- دەبیٚ = دەڵیٚ. نەمبیستووە لە باتی (دەڵیٚ) ، (دەبیٚ) بوتریٚ، بەڵیٚ (دەبیٚ) لەجێی (دەبیستیٚ) هەیە.

ج- (ئەی) لەبری (ئەوی) و (تەباریٚ) لەجێی (دەباریٚ) و، (ڕۆدەنیٚ) لەبری (دانیشتن) شایانی باس و لێکۆڵینەوەن.

د- هەروەها (خەڵات) بەمانا (تۆڵە) نەك پاداش و، (خۆد) لەبری (خۆت) و، چەندین وشەی دیکەیش.

ئەمانەم تەنها وەك نموونە هێنانەوە، زمانی ئەم بەیتە گەلیٚ وشەی تری تێدایە کە جێگەی رامان و لێکۆڵینەوەن.

ئەم نامیلکەم چۆن نووسییەوە؟

گومان لەوەدا نییە کە ئەم بەیتە (٢٣٠) ساڵ لەمەوپێش نووسراوەتەوەو لەوانەیە ماوەیەکی زۆرش پێش ئەوە گوترابێت و دانرابێت... فرە وشەی وای تێدایە من نەمبیستوون و، بەگویٚ و بەکاربردنی ئەمڕۆی زمانی کوردیش نامۆن. جگە لەوەیش دەسنووسەکە بەو رێنووسە کۆنە پڕ قۆرت و گرێیە نووسراوەتەوەو چاکیش نەنووسراوەتەوەو هەڵەو نارێکی زۆری تێدایە...

بۆیە خوێنەریش هاودەنگم دەبیٚ کە بڵێم: بیٚ زەحمەت و دەردیسەریی بۆم نەنووسراوەتەوە. بەهەرحاڵ چۆنم بۆکرابیٚ هەوڵم داوە بە ڕاستیی و نزیك لە شێوەو زاراوەی موکرییەوە بینووسمەوە، هەرچیشم باش بۆ نەخوێنرابێتەوەو گومانم تیایدا بووبێت لە نێو دوو کەوانەی ئاوادا (!) نووسیومە. هیواداریشم کەسانی شارەزاو پسپۆڕ بەشی خۆیانی تیٚ بخەن و بە لێکۆڵینەوە و ساخکردنەوەی دەوڵەمەندی بکەن. دێڕەکان لە دەسنووسەکەدا - کە هەر یەك نوسخەیش هەیە- هیچ جیا نەکراونەتەوەو یەکسەر بیٚ ڕێکخستن و بەشکردن نووسراونەتەوە. بەڵام پاش خوێندنەوەی تەواوی بەیتەکە بۆم دەرکەوت ڕاست وایە بەو شێوەی کە پێم نووسییەوە بنووسرێتەوە.

بەیتی میر یەحیا

بسم الله الرحمن الرحیم

١

هــەرچــە کــەسێ عــاقــڵا
ئـیـمــانــەکـا کـامــڵا
یــەك جـیـهـەت و یـەك دڵا

***

٢

یەك شوناس و یەك دین بن
خــەلــیــلا سابــیـقین بـن
(لا احــب الآفلین)[1] بن

***

٣

بــە (وجـهت وجـهي)ا[2]
بـنــاسن ئــەبــەدیــا
خــودێ یــەکــەو دوو نـیـا

***

٤

ئـەو خــالـیـقـێ صەمـەدا
ئــیــرادەی کــرد لابــوددا
خـولـقـانـدی مـوحـەممەدا

***

٥

مـوحـەمـمـەدا ئـەمـیـنـا
خــاتــەمـێ نـەبـیـیـیـنـا
سەیــیــدو لــمــورسە

***

(١) بڕوانە: ئایەتی (٧٦) سوورەتی (انعام).

(٢) بڕوانە: ئایەتی (٧٩) سوورەتی (انعام).

٦

رەسوولـــی ثـەقــەلــەیــنــا

شاهـــی قــابــەقــەوسەیــنــا

غـــازیـــی بــەدرو حــونــەیــنــا

***

٧

خـــالـــیــق ئــەو کــردە سەروەر

نـــاوی بـــرد بـــە پــێغــەمــەر

قـــورئـــانـــی هـــەنـــاردەسەر

***

٨

هــەنــاردە سەر بــەیــەقــیــنــا

ئـــەو کـــەلامـــا مـــوبـــیـــنـــا

دە سیــنــنــا ئــەربــەعــیــنــا

***

٩

دەسالا ئـــــەربـــــەعین بـــــوو

ئـیـمـامـی مـوتـتـەقین بـوو

نـــوبـــووەت بـــەیـــەقین بـــوو

***

١٠

قـورئـان حـەقـقـەو بـە یـەقینا

صیــفــەتــا ئــەووەلــیــنــا

تــێدا مــەنسووخ بــوون دیــنــا

***

١١

ئـــەو خـــالـــیـــقـــی (یـــنـــیـــنـــا!)[٣]
دە ئـــایـــەتـــا کـــرد مـــوبـــیـــنـــا
(ومـا عـلـی الـرسول الا الـبلا غ المبین)[٤]

***

١٢

ئـــەو خـــالـــیـــقـــێ مـــەی ریـــفـــعـــەتـــێ
نـــازڵ کـــرد بـــەو ئـــایـــەتـــێ
«کـــل نـــفس ذائـــقـــة الموت»ێ[٥]

***

١٣

غـــافـــڵ مـــەبین[٦]   لـــە مـــەوتـــێ
هـــەنـــگـــی بـــکـــێشن غـــیـــرەتـــێ
دە بـــــــــــــــەر «... »ا[٧]

***

١٤

ئـــەو حـــالـــەکـــی بـــە طـــەمـــطـــەراق
(بـــهـــنـــا سوکـــی!) مـــوشتـــاق
«کلا اذا بلغت التراقی وقیل من راق»ا[٨]

***

(٣) ئەوەی ناو کەوانەکە ڕەنگە (متینا = مەتینا) بێت.

(٤) بڕوانە: ئایەتی (٥٤)ی سوورەتی (نور) و ئایەتی (١٨)ی سوورەتی (عنکبوت).

(٥) بڕوانە: ئایەتی (١٧٥) سوورەتی (آل عمران)

(٦) مەبین: مەبن.

(٧) ئەوەی ناو کەوانەکەم بۆ روونووس نەکرا وەك (کوسبی ملتی) دەچێت.

(٨) بڕوانە: ئایەتی (٢٦) سوورەتی (قیامە).

١٥

نــــازڵ دەبـــن نـــاگـــەهـــان
قــەط نــامـێـنـن چـە فـەرمـان
هــەر حــەسرەتــەو پــەشيـمـان

***

١٦

دەرمـــان لـــە بـۆيــی نــيــيـا
تـــەقــديــرا ئـــەزەلــيــيـا
لـــە دەنـــی دەردەچـــيـــيـا

***

١٧

لـە حـەمـوان هـەيـە ئـەو عـادەت
يـەك بـەيـەك ئـێن جـەمـاعـەت
حـەتـا تێتن هيدايـەتی نيهايەت

***

١٨

خــوصووصەن ئـەم ئـاخــريــن
ئـــەم ئـــەوی نـــافــكــريـــن
كـــەم دەژيـــن و زووو دەمـــريــن

***

١٩

لـــە قـــەولـــی خــودێ حــەقـا
دە قـــورئـــانـــێ مـــوطـــلـــەقـا
«فاذا نفخ في الصور فصعق»ا(٩)

***

(٩) (فاذا نفخ) هەڵەيەو (ونفخ) ڕاستە. بڕوانە ئايەتی (٦٨) سوورەتی (زمر)

٢٠

ئـــەو خـــالـــیـــقـــێ مـــەی عـــەلـــیـــمـــا
وەکـــــرد قـــــــەولـــــــی قـــــــەدیما:
«ان زلـــزلـــة الساعـــة لشیء عـــظـــیـــم»[١٠]

***

٢١

نـــە کـــۆهـ دەمـــێـنـــن نـــەبـــیـــحـــارا
تـــێـکـــدەچـــن قـــــەصرو دیـــوارا
دەزەلـــزەلـــێن بـــە ئـــەمـــری جـــەبـــبـــارا

***

٢٢

«او اشـــــــــد قـــــــــــــوة»[١١]
لـــــە قـــــەولـــــی (کـــــتـــــبـــــة)
«فینرها قاعا صفصفا لاتری فیها عوجا ولا امتا»[١٢]

***

٢٣

چـــــهـــــل ساڵـــــی بـــــە ئـــــەژمـــــارا
لـــــە قـــــەولـــــێ دەبـــــێ ئـــــیـــــظـــــهـــــارا
«لمن الملك الـیـوم؟ لـلــە الـواحـد الـقـهـار»[١٣]

***

(١٠) بڕوانە: ئایەتی (١) سوورەتی (الحج)
(١١) ئەم وشە لە گەلێ ئایەتی قورئاندا بەبێ (او) هەیە. بڕوانە: ئایەتی (١٣) سوورەتی (محمد).
(١٢) بڕوانە: ئایەتی (١٠٦) سوورەتی (طە).
(١٣) بڕوانە: ئایەتی (١٦) سوورەتی (غافر).

٢٤

چـــــهـــــل شەو رادەبـــــریٚ
عـــەزاب دەبــــیٚ لـــە کـــافـــریٚ
خـــالـــیـــق لـــەوان نـــاصەبـــریٚ

***

٢٥

لـــــە قـەولـــــی (وسبـــــبـــــا!)
خـــۆشحـــاڵ نـــابـــن بـــیٚ ئـــەدەبـــا
هـــەن لـــە بـــۆ وان مـــارو عـــەقـــرەبـــا

***

٢٦

لـەوپـاش بـە ئـەمـری یـەکـی ئـەکـبـەر
قـــیـــامـــەتـــن تـــیٚنـــنـــە سەر
«ومـا أمـرنـا الا واحـدة کلـمح بـالبصر»(١٤)

***

٢٧

لـــــە قـــــودرەتـــــی صەمـــــەدا
مـــەطـــەریٚکـــی بـــیٚ عـــەددا
غـــەلـــیـــظـــە وەك شەهـــوەتـــا

***

٢٨

چـــهـــل شەو و چـــهـــل ڕۆژانـــا
لـــە خـــەزیٚنـــەی رەحـــمـــانـــا
تـــەبـــاریٚ ئـــەو بـــارانـــا

***

(١٤) بڕوانە: ئایەتی (٥٠) سوورەتی (القمر).

٢٩

رادەوەستـــــــــیٚ بــــــــەحاڵـەك

سوبـــــحـــــانـــــە تـــــەبـــــارەك

(رویـــــتـــــی!) بـــــە یـــــەك جـــــارەك

***

٣٠

(لـــوی کـــو ارض!) رۆهـــێشت تـــەمـــامـــا

بـــە ئـــەمـــری یـــەکـــی عـــەلـــلامـــا

(لـــیـــکـــدی لـــیـــم دیـــن!) عـــیـــظـــامـــا

***

٣١

عـــــەودە دەبـــــن جـــیسم یـــــەقین

دەلـــیـــلـــە قـــەولـــی مـــوبین

«هـذا یوم الفصل جمعناكم والاولین»(١٥)

***

٣٢

ئـــەو خـــالـــیـــقـــی پـــڕ ئـــەدەبـــە

ئـــەمـــری دەکـــرد سەبـــەبـــە

هـــەڵـــدەستن چـــەهـــار مـــوقـــەڕڕەبـــە

***

٣٣

ئـــــەو چـــــارەن بـــــە دەلـــــیل

جـــوبـــرەئـــیـــل و مـــیـــکـــائـــیـــل

ئـــیسرافـــیـــل و عـــیـــزرائـــیـــل

***

(١٥) بڕوانە: ئایەتی (٣٨) سوورەتی (المرسلات).

٣٤

ئـــەو مـــەلـــەكـــی دەچـــارا

دەچـنـە سەر نـەبـیـی مـوخـتـارا

دەبین: (قم) بە ئەمری جەببارا

***

(٣٥) ئەو هەڵدەستێ لەگەڵیا

***

٣٦

دەبـێ: جـوبـرەئـیـل ئـەخـیـیـا

ئـەحـواڵـی ئوممەتی من چییـا؟

***

٣٧

جوبرەئیل دەبێ: نـەبی گوڵباوە

بەوی کەمی هەزارو یەك ناوە!

هێشتا دیوانی ئوممەت نەکراوە

***

٣٨

لەو پاش بە ئەمری یەکی قادرا

بـــوراقـــی لـــەكـــن حـــازرا

لـــەسەر ئـــەرزی ساهـــیـــرا

***

٣٩

لـــەوێکـــو ئـــەرزی (تـــنـــزلـــی!)

لـیـبـاسی ئـەخـضـەر دەغـەمـڵـێ

حـەتـا مـەخـلـووق تـێك دەغـڵـێ

***

٤٠

دەکوتـــــێ ئـــــیسرافـــــیـــــلـــــە

نـــەفـــخـــی، لـــەوی دەلـــیـــلـــە

بـــە ئـــەمـــری یـــەکـــی جـــەلـــیـــلـــە

***

٤١

(لـــویـــلـــوتـــی!) نـــەفـــخـــی ئـــاخـــر

رووح تـــــێن وەکـــــوو طـــــایـــــر

قـــالـــبـــی خـــۆ دەبـــن حـــازر

***

٤٢

دەلـــیـــل (کـــدی!) مـــوحـــتـــاجـــا

وە ئـــایـــەتـــی مـــیـــنـــهـــاجـــا

«یوم ینفخ في الصور فتأتون افواجا»(١٦)

***

٤٣

پـــــێك وەرتـــــێن رووح و جـــــەسەدا

بـــە حـــوکـــمـــی یـــەکـــی صەمـــەدا

(فـــی الحال) دەبـــن مـــوجـــەدەدا

***

٤٤

کـــەسێ نـــەشێ کـــەسی بـــنـــاسێ

لـــــــەسر ئـــــــەرزی رەصاصێ

دەڕۆن بـــــە پـــــێ خـــــواسێ

***

(١٦) بڕوانە: ئایەتی (١٨) سوورەتی (النبأ).

٤٥

رادەبـــێ نـــەفـسـی نـــەفـسـی
بـــەتـــیـــنـــوو بـــە بـــرسی
حـــەرارەتـــیـــان لـــە رەئسی

***

٤٦

ئەو خـــالـــیـــقـا جـــەبـــبـــارا
لـــە قـــەولـــی وە دیـــارا
ئـــاگـــرەك تـــەبـــێ ئـــیـــظـــهـــارا

***

٤٧

نـازەك دەبـــێ مـــوظـــهـــەرێ
لـــە چـــەپ و ڕاستـــان تـــێتـــە دەرێ
«انـــهـــا تـــرمـــی بشرر كـــالـــقـصر»(١٧)

***

٤٨

ئـــەو خـــالـــیـــقـــی ئـــەمـــیـــرا
لـــە قـــەولـــی دەبـــێ نـــەذیـــرا
«سمـعـوا لـهـا تـغـیـظـا وزفـیـرا»(١٨)

***

٤٩

جـەهـــەنـــنـــەم دەغـەڵـــغـــەڵێ
مـــەخـلـووقـی لـــەبـــەر دەخـــەجـڵـێ
سەرو پشتـــیـــان لـــەبـــەر دەكـــوڵـــێ

***

---

(١٧) بڕوانە: ئایەتی (٣٢) سوورەتی (والمرسلات).

(١٨) بڕوانە: ئایەتی (١٨) سوورەتی (فرقان).

٥٠

گرد دەبنەوە بە ئاگری
ئەرز حەموو تاو دەگری
ناچار دەبێ رادەبری

***

٥١

ئوممەت دەبنە سێ فیرەق:
یەك موسوڵمانی موصەددیق
یەك كافرە، یەك مونافیق

***

(٥٢) خالیق لەوان ناصەبری[١٩]

***

لە پاش ئەوێ خەبەری
طەڵەب دەکەن سێبەری
هەڵسێ بدوێ ماجەری

***

٥٣

«یا معشر المسلمین»
وەکوت نەبی بە یەقین
هەم «لا في الاسلام خالصين»، «ولا في الكفر مخلصين»

***

٥٤

لە بۆ هەرچە موسوڵمانە
نازڵ دەبێ میزانە
دەکێشن خەیرو شەڕانە

***

(١٩) ئەم دێڕە ئەگەر لەسەر سێ دێڕەکەی پێشەوەبێ، ئەوە ئەمە یەکەم جارە چوار دێڕ لەسەر یەك (سەجع و قافیە) بڕوات. ئەگەر وایش نەبێت ئەوە دیارە ئەم بەشە ناتەواوە و دوو دێڕی کەمە.

٥٥

وەصیەت لە هەر چار یارا
تۆبە کەن و ئیستیغفارا
دە بەرگ و دەبینن ئەو جارا

***

٥٦

ئیلاهی بە نامی[٢٠] خۆتی ئەکبەر کەی
بە عەرشی مونەووەر کەی
لە گوناهی دەگوناهکاران گوزەرکەی

***

٥٧

ئیلاهی بەو جەببارا
بەرەکەتێکا موختارا
(میر یەحیا)[٢١] ئەرجو دارا

***

٥٨

لە خودێ نەبین شەرمەسارا
رەحمەت لە جەماعەتی گوێ دارا
بخوێنن (فاتیحا) ئەو جارا
«تمت من سعید المذنب المجروح من الم الدوران»[٢٢]

***

٥٩

صیراط دەکەن موهەییا
نە ئەرز دەمێنێ نە سەما
«وان منكم الا واردها، كان على ربك حتما مقضيا»[٢٣]

***

---

(٢٠) لە دەستخەتەکەدا (بنا = بەنا) نووسراوە ڕەنگە (می)یەکەی لەبیر کرابێ.
(٢١) ئەوەی بە (یحی = یەحیا)م نووسی لە دەستخەتەکەدا وەك (محی)ش دەچێت.
(٢٢) واتە: بە دەستی سەعیدی بریندازی ئازاری چەرخ نووسرایەوە.
(٢٣) بڕوانە: ئایەتی (٧١) سوورەتی (مەریەم).

٦٠

هــــــەركـــــــەسەكــــــى پـــــڕ خــــــەيــــره

هــــــــەر وەكــــــــى بــــــــەرق و هـــــــــەوره

رادەبــــــــــرێ (بــــــــواى طــــــــيـــــــــوره!)

***

٦١

هــــــەرچــــى زۆر خـــــواردبـــــو حـــــــەرامــــــا

زوڵـــــمــــــى لـــــه خـــــۆى كــــــرد تـــــەمـــــاما

شەرمـــــــــەنـــــــده دەبـــــــێ لـــــــه شامــــــا

***

٦٢

ئەى[٢٤] لـــــــه هـــــــەواى شەهـــــــوەتـــــــێ

دەردەچـــــــێ لـــــــه دنـــــــيـــــــەتـــــــێ

ئـــــــەو دەچـــــــێتـــــــه زوڵـــــــمـــــــەتـــــــێ

***

٦٣

دەلـــــــيلـــــــى قـــەولـــــــى جـەلـيـلا

دە ئـــــــايـــــــەتـــــــه دەلـــــــيـــــــلا

«ولا تـقـربـوا الـزنـى انـه كـان فـاحشة وساء سبـيـلا»[٢٥]

***

٦٤

ئـــــــەى نـــــــەيـــــــكـــــــردن صەوم و صەلات

تـــــــەمـــــــام نـــــــەدان سەرفـــــــيـــــــترەو زەكـــــــات

لـــــــەبـــــــۆ وان دەرتـــــــێن خـــــــەڵات

***

(٢٤) ئەى: ئەوى.

(٢٥) بڕوانه: ئايەتى (٣٢) سوورەتى (الاسراء).

٦٥

خـــەڵاتـــی (دوانم[٢٦] درشن!)

دەبـــــەر دەكـــــەن دەپـــــۆشن

دەگـــرمـــن و یـــەك دەگـــوشن

***

٦٦

ئـــەی زۆری كـــردبـــو غـــەیـبـــەت

حـــەتـــا مـــردنـــێ نـــەیكرد تـــۆبـــەت

بـــۆی تـــەمـــێنـــێ خـــەسارەت

***

٦٧

ئـــەی رۆدەنـــی[٢٧] لـــەكن میـــران

شـــەیـتـانـیـی دەكـــا لـــە فـــەقـیـران

پـــەتـــی دەكـــەن بـــە زنجیـــران

***

٦٨

ئـــەگـــەر ئـــەتـــۆی ریـبـاخـــوازی

شـــەكـــڵـــی لـــە گـــوێن بـــەرازی

ئـــەی مـــەبـغـــووزی بـــێ نـــازی!

***

٦٩

فـــەقـێ فـــەقـێتی دەكـا لـەبـۆ نـانـی

عـەمـەل نـەكـا بـە ئـەوەنـدەكـی دەزانـی

دەیـــكـــێشن بـــە ئـــەزمـــانـــی

***

(٢٦) (دوانم) لە دەستخەتەكەدا بە (دوهم)یش دەچێت.

(٢٧) رۆدەنی: دادەنیشێ.

٧٠

ئەی رۆدەنی لە ناو مزگەوتی
دەکا قسەی دە دنیەتی
فەقیریەتی دە قیامەتی

***

٧١

فەقیریەتی ئەبەدا
وە کوت یەکی صەمەدا
«وان المساجد لله فلاتدعوا مع الله أحدا»(٢٨)

***

٧٢

ئەی شەهادەی کردبو کەتم
بە ناحەقی کردبو عەزم
دەسووتێنرێ بەئاگری گەرم

***

٧٣

حەقی بکەن بە یەقینا
وەکوو یەکی موعینا
«وکونوا قوامین»(٢٩)

***

٧٤

لەوێ کو هەڵدەستێ زەلزەل
دونیا دەبێ موبەددەل
دەست و گەردن و (خدای عمل!)

***

---

(٢٨) بڕوانە: ئایەتی (١٨) سوورەتی (الجن).

(٢٩) «کونوا قوامین» بڕوانە: ئایەتی (١٣٥) سوورەتی (النساء) و ئایەتی (٨) سوورەتی (المائدة).

٧٥

ئـەگـەر تـۆ عـەمـەل خـراپـی
ئـەگـەر پـەری و ئـەگـەر شابـی
دە حـــەجـــمـــیـــدا گـــیـــابـــی

***

٧٦

وەکـوو هــەرچــێ کـو نــەبـیـیـا
بـــە ئــــەمـــری ئـــیـــلاهـــیـــیـــا
«وزنوا قبل ان توازنوا» کوت نەبییا

***

٧٧

نــــەبــــی کــــرد ئــــەو سوخــــەن
بـــەڵان حسابـی خـۆد بـێ لـەکـن
دە بـــەرگ و دەوکـــاتـــی مــردن

***

بەیتی دەروێش مصطەفا

دانراوی

دەروێش مصطەفا

بەیتی دەروێش مصطەفا

ئەو کاتە لە (د.ع)دا یەکەمجار دەقی یەکەمی ئەم بابەتەم دۆزییەوە هەر ئەو سەرچاوەم لە دەستدا بوو کە ناویم نا (کەشکۆڵی بەرزنجە)(١).

بەڵام دوای ئەوە سێ سەرچاوەی دیکەی ئەم بابەتەم دۆزییەوە کە لە هەرسێکیاندا ئەم دەقە بە هەندێ جیاوازیی و کەم و زیادییەوە هەیەو، وەك دەبینی -دوای بەراورد- هەر یەکێکیان تەواوکەری ئەوی دییانە، هەرچەند ئێستەیش دەقەکە وەك پێویست نەگەیوەتە ئەو ئاستەی بێ گرێ و گۆڵ و بێ گومان بێت، بەڵام هەرچۆن هەیە کە ئەمە لە دەستدا بێت باش وایە بەم شێوەی کە هەیە جارێکی دیکە بڵاو بکرێتەوەو بخرێتە بەردەستی خوێنەران، بەڵکو لەمەولایش نوسخەی دی و زانیاریی نوێی لە بارەوە بدۆزرێتەوە.

تا ئەو کاتە دەڵێم:

١- مێژووی ئەم دەقەمان لە دەستدا نییەو دانەرەکەی جگە لەوەی ناوی (دەروێش مصطەفا)یە هیچی تری لێ نازانم و، نازانم کەی و لە کوێ ژیاوە.

٢- واپێدەچێت دەقەکە کۆن بێت و ماوەیەك بەسەر زاری خەڵك و لە ناو چینی ڕۆشنبیراندا دەماو دەم و دەستاو دەستی کردبێت، بۆیە وا دەقەکان جیاوازیی زۆر لە نێوانیاندا هەیە.

٣- بە دووری ناگرم نووسەرەوەکان خۆیان کەم و زیاد و گۆڕانکارییان تێدا کردبێت.

٤- وەك لە پێشەکییەکەدا نووسیومە مەبەستم لێکدانەوەو دیراسەی ئەم دەقانە نییە، تەنیا مەبەستم ئەوەیە بتوانم دەقەکان بە دروستی بە ڕێنووسی باوی کوردی، یان بە ڕێنووسەکەی خۆی بخەمە بەر دەستی لێکۆڵەرەوان.

بۆ ئەم دەقە سێ سەرچاوەم لەبەردەستدا بووەو، لە ڕووی سەرچاوەوە دەقەکەم چۆن بۆ خوێنرابێتەوە وەهام نووسیوەتەوە.

سەرچاوەکانیش بریتین لە:

١- کەشکۆڵی بەرزنجە: بە (ب) ئاماژەم بۆ جیاوازییەکانی کردووە.

٢- گوڵزاری بەهار: بۆ جیاوازییەکانی نیشانەی (گ)م داناوە.

٣- کەشکۆڵی تۆفیق: بۆ ئەمیش نیشانەی (ت)م داناوە.

ئەم سێ سەرچاوەیش سێ سەرچاوەی ڕەسەنی کەلەپووری کوردین و باسی هەرسێکیانم لە بەرگی یەکەمی (ئەلبوومی کەشکۆڵ)دا کردووە.

---

(١) بڕوانە: بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد... بەرگی یەکەم، ل: ١٨٥.

درویش مصطفی فرمايد

١

بـەحری فـوراتت[١]   بـێ پـایـان
(الآن کـــان کـــمـــا کـــان)

***

٢

مـەوجـوودت کرد ئینس و جـان
(الآن کـــان کـــمـــا کـــان)

***

٣

پـادشای عـەرشی مـەعـمووری
صـاحـیـبـی جـەننـات و حووری
تـۆ حـاکـمـی بـێ قـوصووری
تۆی مەوجوودی نارو نووری[٢]
ئـەوەڵ هـەر تۆ تۆی ظوهـووری
نـــە لـــەژێری نـــە لـــە ژووری
نـە لـە ئـەطـراف نـە لـە دووری
بێ جێ و مەکان لە حوضووری
بـاقی هـەر تۆی بێ خـوطووری
لـە شیـرکـی مـوشریـکـان دووری
(الآن کـــان کـــمـــا کـــان)

***

٤

ئـەی واحـیـد تـۆیـی[٣]   ئەحەد
ئـــەی پـــادشاهـــی[٤]   صەمەد

---

(١) بەحری فوراتت (گ) مجیر ذاتت = موجیری ذاتت

(٢) ئەم دێڕە لە زیادەی (ت)یە بەڵام ڕەنگە مەوجوود دروستتربێ وەك لە (ب)شدا هەیەو وایە.

(٣) تۆیی (گ) هەرتۆی

(٤) جەوادی (ت) واجیدی، بەگوێرەی (گ) ئەم دێڕەو دێڕی پێشوو پاش و پێشن.

ئـەی جـەوادی مـومـەجـجـەد[٥]
ئـەی وەصفـی ذاتت صـەمــەد[٦]
بـیّ دای بـیّ بـاب[٧] (لـم یولد)
بـــی فـــەرزەنـــدو (لـــم یـــلـــد)
تـاك و تـەنـیـا هـەر تۆی فـەرد
ئەووەڵ خولقـاندی[٨] ئەحمەد
لـــە نـــووری ذاتت سەرمـــەد
نـــاوت لـــیّ نـــا مـــوحـــەممەد
(الآن كـــان كـــمـــا كـــان)

***

٥

دە[٩] پێش هـەموان روحی ئـەوی
دە[٩] بـەر هـەموان عـەقڵی ئـەوی
مـەخلـووق هـەمـوو لـە نووری وی
مـورسـەل هــەمـوو زەڕێك لـەوی
كـەون و مـەكـان قـەطرێك لـەوی
لـەوح و قــەلـەم دەفـتـەری وی
هـەفت ئـاسمـان دەورانـی[١٠] وی
شەمس و قەمەر لە حوسنی وی
(روض الجنان)[١١] ژ لوطفی وی

(٥) قافیەی ئەم كۆپلە لە (ت) و (ب)دا (مومەججەدە) و (صەمەدە) و (فەردا) و (ئەحمەدا)یە.
(٦) صەمەد (گ) سەرمەد.
(٧) بی دای بیّ باب (گ) بیّ داك و باب
(٨) خولقاندی (گ) خولقاندت
(٩) دە (گ) لە (لە هەردووجێگەكەدا)
(١٠) دەورانی... (ت) سەیوانی وی
(١١) روض الجنان لە (گ) رەوض و جینان ژە.

مەخلووق هەموو موحتاجی وی
(الآن کـــان کـــمـــا کـــان)

***

٦

ئـەی پـادشاهـی لـە حـەقـا[١٢]
ئـەی کـردو کـارت مـوشفـیـقـا[١٣]
هـەفت ئـاسمـان هـەفت طەبـەقـا[١٤]
خـالـیـقـی ئـەشیـان بـە ریـفـقـا[١٥]
ئـەلـوانـی ڕەنـگـی ئـەبـڵـەقـا[١٦]
بـەحـرو بـەڕو هـەرچـی شەقـا[١٧]
نـەرم و شل و هـەرچـی رەقـا[١٨]
عـالمی عـیـلـمـی سەبـەقـا[١٩]
ظـولمات و نـوورو شەفـەقـە[٢٠]
کـوفـرو ضەلال هـەرچـە حـەقـە[٢١]
لـە ذاتـی ئـەحـمـەد موشتـەقـە[٢٢]
(الآن کـــان کـــمـــا کـــان)

***

(١٢) لە حەقا (گ) بالحق.
(١٣) ئەی کردو کارت... (گ) ئەی کردگاری موشفیق.
(١٤) طەبەقا (گ) طەبەق.
(١٥) بەریفقا (گ) بە ویفق
(١٦) ئەبڵەقا (گ) ئەبڵەق
(١٧) هەرچی شەقا (گ) هەرچە بی شەق
(١٨) هەرچی رەقا (گ) هەرچە بی رەق
(١٩) سەبەقا (گ) ماسەبەق
(٢٠) نوورو شەفەق (گ) نووری شەفەق
(٢١) ئەم دێڕە لە زیادەی (ت)یە بەڵام لەوێ (ظال) نووسراوە، ڕەنگە هەڵە بێت و (ضەلال) بێت. بەڵام دیسان ماناکەی تەواو نییە.
(٢٢) موشتەقە (گ) موشتەق.

٧

ئـــەی پـــادشاهـــی بـــێ خـــەطـــەر
بـــێ دای بـــێ بـــاب بـــێ پـــدەر[٢٣]
یـــا حـــەی هـــەر تـــۆی بـــێ زەرەر[٢٤]
بی جێ و مەکان بێ خواب و خور[٢٥]
بـــێ دەست و پـــا ئـــەعـــزاو و سەر[٢٦]
صـانـیـعـی صونعی کۆی حـەجـەر[٢٧]
(طـــوبـــی لمن بـــه شکـــر)
(ویـــل لمن بـــه کـــفـــر)
(لـــلـــتـــائـــبین قـــد غـــفـــر)
بـــەخـــۆت دەنـــووسی خـــێرو شەڕ[٢٨]
(الآن کـــان کـــمـــا کـــان)

***

٨

ئـــەی (کـــنت کـــنـــزا مـــخـــفـــیـــا)
وەصفـــی زاتت رێی تـــی نـــیـــیـــە[٢٩]
نـــە عـــەرش و لـــەوح و کـــورسیـــیـــە
نـــە جـــەنـــنـــەت و نـــە حـــووریـــیـــە
نـــە جـــانـــی بـــن جـــان جـــیـــنـــنـــیـــە[٣٠]
نـــە ئـــادەم بـــوو نـــە نـــێویـــیـــە[٣١]

---

(٢٣) بێ دای... (گ) بێ داك و باب و پدەر.
(٢٤) یا حەی... (گ) یا حەی تۆ هەر بێ ضەرەر.
(٢٥) بێ خواب و خور (گ) خواب و خور.
(٢٦) پا ئەعزاو و سەر (گ) بێ ئەعضاو سەر.
(٢٧) صانیعی... (گ) صانیع و صونعەت کەر حەجەر.
(٢٨) ئەم دێڕە لە زیادەی (ت)ە.
(٢٩) رێی تێ نییە (گ) ئیدی نییە.
(٣٠) نەجان ... (گ) نەجان بوو نە جننیە.
(٣١) نەنیوییە (گ) نە ئینسییە.

نــه نــووح لــه غــه‌رقــی نــه‌جـیـیـه

نــه ئـیـنس و جـیـنـن و پــه‌ریـیـه

نــه بــه‌حــرو بــه‌ڕو مــاهــیـیـه[٣٢]

خــولــقــانــدت نــووری نــه‌بـیـیـه[٣٣]

بــه‌غــه‌یـری وی قــه‌د کــه‌س نـیـیـه[٣٤]

مــاسـیــوا ئــه‌مــری ره‌بــیـیــه[٣٥]

(الآن کــــان کــــمـــــا کـــــان)

***

٩

تــۆی مـــه‌وصووفــی پــڕکــه‌مــال[٣٦]

تــۆی ئــه‌ڵــلاهــی بــێ مــیـثــال

تــــۆی پـــادشاهـــی (لایـــزال)

تــۆی صانــیـعــی بــێ خــه‌یــاڵ

قـــادری قـــــودره‌ت ژه بـــــال

هــــه‌ر تــــۆی (مـــحــــول الحال)

(٣٢) ئه‌م دێڕه له (ت)دا (نه‌گاه بوو نه ماهییه)یه..

(٣٣) ئه‌م دێڕه‌یش له زیاده‌ی (ت)یه.

(٣٤) به غه‌یری (گ) به فه‌ردی

(٣٥) ئه‌م دێڕه له زیاده‌ی (ب)ه

(٣٦) تۆی... (ت) له‌م کۆپله‌دا تا دوایی قافیه‌کان جۆرێکی دییه‌و به‌م شێوه هاتووه:

تـۆ مـه‌وصووفی پڕکه‌مالی

تـۆ ئـه‌ڵلاهـی بێ میثـالی

تــۆ پـادشای لایــه‌زالــی

تـۆ صانـیعی بێ خـه‌یاڵی

قـادری قـودره‌ت جـیبـالـی

هــه‌ر تـۆ (مـحـول الحال)ی

مونته‌قیمی کوفرو ضه‌لالی

تۆ عـالم بـه کوللی حاڵی

دابیری شه‌مس و هیـــلالی

مـونـتـەقـیـمـی کـوفـرو ضەلال
عـالـیـمـی بـە کـولـلـی حـال
دایـــری شەمس و هـــیـــلال
(الآن کـــان کـــمـــا کـــان)

***

١٠

ئەڵڵا هەبوو قەط چە[٣٧] نەبوو
بـوونـی وی نـەبـوونـی نـەبوو
حین و زەمـــانـــی لـــێ نـــەبـــوو
ئـەزەلـی بـوو ئـەبـەدیـی بـوو
لـە ذاتـی غـەیـران غـەنـیـی بـوو
(دایـــم بـــو هـــر او بـــو!)
لـە کـەون و مـەکـان خـالـی بوو
لە جیسم و جانان بەری بوو[٣٨]
ئـەووەڵ ئـاخـر ظـاهـیر ئـەو بوو
بـــاطین سیـــوای وی نـــەبـــوو
(الآن کـــان کـــمـــا کـــان)

***

١١

بەئەمری پادشای سوبحان[٣٩]
فـــانـــی دەبـــن ئـــینس و جـــان
قـــەط نـــامـــێنـــێ حین و زەمـــان
مـــەحـــو دەبـــن هـــەمـــوو دەوران
مـــەلـــەك دەفـع دەکـەن کـوتـبـان
ئـەمـر دەکـاتـە بـا سوبـحـان[٤٠]

(٣٧) ئەم دێڕە بەس لە (ب) و (گ)دا هەیە.
(٣٨) ئەوبوو (گ) بوو (ئەو)ەکەی نییە
(٣٩) ئەم دێڕە لە (ت) وەرگیراوە
(٤٠) نوسخەی (براله) و (گوڵزاری بەهار) لێرەدا تەواو دەبن.

دەکـاتـە دەشت هـەمـوو چـیـان
هـیلاك دەکـا کـولـلـی ئـەشیـان
ئـەرض دەکـاتـە ڕووی دەربـان
(الآن کـــان کـــمــا کـــان)

***

١٢

خــالـیـقـی خـەلـقـی کـەریمە
(محي العـظـام الـرمـیـم)ە
صاحـیـبـی عـەرشی عـەظـیـمـە
مـوحـریـقـی نـاری جـەحـیـمـە
ئـەو بـاقـیـیـە ئـەز فـانـیـمـە
ئـەو مـەوجـوودە خـۆ ئـەزنـیـمـە
بـە غـەیرەز ئـاب و گـڵ نـیـمـە
شەیـطـانت کـردیـە رەجـیـمـە
بـنـغـوفـرێنـی یـا رەحـیـمـە
داخـڵـن کـەی لـە نـەعـیـمـە
(آمـــین آمـــین آمـــین آمـــین)

***

١٣

بـە ئـەمـری پـادشای جـەلـیل
رۆحـان دەکـێشێت عـیـزرائـیـل
قـەط نـامـێنـیٚ یـارو خـەلـیل
لـێك دەسـتـێنـیٚ داك و طوفـەیل
نــە شاە نــە مـیـرو نـە وەزیـر
نـە میر نـە جوندیی نـە وەکیل
نـە ساغـان دێڵـیٚ نـە عـەلـیل
نـەخـان نـەپـادشا نـەموغـیـل
نـە مـەلـەك و نـە عـیـزرائـیـل

دنـــیـــای دەکـــاتـــن ذەلـــیـــل
(الآن کـــان کـــمـــا کـــان)
***
١٤
واحـیـد (الـلـه) تـۆی نـاصری
بیّ خواب و خۆر بی فیکیری
له غەمم و غوصصان رابوری
تـۆی (الـلـه)ی کـوللـی دەهری
تـۆ حـاکـمـی کـوللـی عـەصری
یـاڵـلا بـه حـورمـەتـی خـضری
بـه ضـایـعـن نـەدەی عـومـری
بـه فـیسقـی فـاسقـان نـەگری
بـــه کـــەرەمـــێن لـــیّ رابـــری
یـاڵـلا هـەر تـۆی مـودەبـبـیری
بـەرمـەت شێخ عـەبـدولقـادری
خـــەلاصین کـەی لـه ئـاگری
(آمـــین آمـــین آمـــین آمین)
***
١٥
(مـــع الأبـــوبـــکـــر و عـــمـــر)
(مـع الـعـثـمـان، مـع الحیدر)
دەگـــەڵ یـــاری دە پـــێغـــەممەر
دەگەڵ (مصطەفا)ی سەوداسەر
دەگـەڵ شێخـی عـیـبـادەتـکـەر
دەگـــەڵ شوهـــوودی غـــەزاکـــەر

داخیلن کەی لە جەننەتی

(آمین آمین آمین آمین)[٤١]

***

(١٦)

(... نـــبـــی صحـــابت!)

بە جومعەتت و جەماعەت

بەشادیی و بە رەقصییەت

بەبێ زەحمەت ئاسانییەت

داخڵم کە تۆ نەجەننەت

هەم غوفران کەی تۆ بەرەحمەت

(آمین آمین آمین آمین)

***

(٤١) نوسخەی (ت)یش لێرەدا تەواو دەبێت. ئەم کۆپلەی دوایی لە (ب) وەرگیراوە.

بيت الحشر

دانراوی شەوقی

(بيت الحشر)ی شەوقی

چەند ساڵە ئەم دەقەی لێرەدا دەیبینی لەتەك چەند دەقی دیکەدا لەلامن و هەڵمگرتوون چاوەڕوانی ئەوەم زانیاری باشم لە بارەی خۆیان و خاوەنەکانیانەوە دەست بکەوێت، ئەوسا بڵاویان بکەمەوە. بۆ هەندێکیان زانیاریی نوێم دەست کەوت و، لەسەر ژیانی دانەرەکانیان و ئەوەی لە ڕووی نوسخەی دییەوە پەیدا بوون لە پێشەکییەکانیاندا خستمنە ڕوو.

بەڵام بۆ (شەوقی) خاوەنی (بیت الحشر) کە لە دەقەکەدا بە (عەبازادە)یش دەیناسێنێت شتێکم نەدۆزییەوە.

چەند شەوقی دیکە هەیە هەندێکیان هیچیان لێ نازانم، یەك (شەوقی)ش هەیە خاوەنی دیوان بووەو نوسخەی دیوانەکەی هەیە، ئەم شەوقییە خاوەن دیوانە بەزاراوەی کرمانجی ژووروو شیعری گوتووەو بڕوا ناکەم لەتەك خاوەنی (بیت الحشر)دا یەك کەس بن[١].

زیاد لەوەیش ئەم دەقە بە شێوازو داڕشتن و زمانەکەیدا لەوەدەچێت کۆن بێت.

هەرچۆن هەبێت لەم هەلەدا دەیخەمە پاڵ دەقەکانی دی، بەڵکو لەمەولاو بۆ چاپی داهاتوو زانیاریی زیاتر لەسەر خۆی و دانەرەکەی بدۆزرێتەوە.

دوو نوسخەی پوختی ئەم دەقەیش لە دەستدایە.

یەکەمیان: نوسخەی دەستخەتی شێخ مەعرووفی سیاگوێزیی.

دووەمیان: نوسخەی (م) محەمەد عەبدولقادر لە پێشەکی (مەهدی نامە) و (تذکرة العوام)دا بەدرێژیی لەسەریانم نووسیوە.

---

(١) بڕوانە: محەمەد عەلی قەرەداغی، بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد لە ڕێگەی دەستخەتەکانیانەوە، بەرگی یەکەم، چاپخانەی (ومیض) بەغدا، ١٤١٩ك. ١٩٩٨ز. چاپی یەکەم، ل: ١٣٠

بيت الحشر شوقى راست، مشهور به (عبازاده) است[١]

بسم الله الرحمن الرحيم

(١) احـمد للـــــه العـلــــــى، عـالـى له نەقص و شيـــركەتـــى
مووجيد له بۆ ئـەرض و سـەما، حــــەتتــــا ئەبـــەد داقودرەتـــى

***

(٢) حـەتتـــا ئەبەد قـادر ئـــــــەوە، رازيــــــق لـەبۆ ذيرۆح ئـــــــەوە
(محـى الممــات، آخر) ئـــــــەوە، راحيــم لە قەبرو ظولمــەتـــــــى

***

(٣) راحيم لـــە بۆ پيرو جــــــەوان، وەقتـــىٚ كـــە نەزع (آيد) بـــەوان
قـاصيد لـــە بۆ رۆحـــــى رەوان، نـــازڵ بەســـــام و هەيبـــــەتـــى

***

(٤) نـازڵ بۆ ســـــەر جيسـم دەبـــىٚ، بـــىٚ صـــەبرو بىٚ طاقـــەت دەبىٚ
چەشمى سييەهـ موهمەل دەبــىٚ، فــــــەرياد لەبەر ئەو زەحمەتـــى

***

(٥) فـــەرياد لەبـــەر ئەو مەردەنـــى، رۆحـــم دەگـــاتە گەردەنـــــــــى
قــــەطعى دەكەن لـە ئەم دونى، حـــەتتا دەچێتـــە مەشيـــەتـــــى

***

(٦) حەتتا دەچى رووحى ئەســــــير، مـەطرووح دەبىٚ جيسـمـى حـەقيـر
فەريـاد دەكەن قەوم و عەشيـــر، هــەموو دەكێشـــن كـوربــــــەتى

***

(٧) مەجمووع هـەموو طەييار دەكـەن، قـــەبرى لـە سـەنگ و خـار دەكەن
سەقفى بەدەن ئەحجار دەكـــەن، واحـــيـد لــە قـــەبرو حـوفرەتـــى

***

---

(١) بەيتولحەشرى شەوقى ناسراو بە عەبازادە.

(٨) واحید له منی بێ خەلەل، (شەوقی) لە ڕۆحی (تی دکل!)
زوبان دەبێتن بێ مەحەل، حاضر لەبۆ کیتابەتی

***

(٩) حاضر لە بۆ گورزی جەلیل، قایل لە بۆ مەردی ذەلیل
(اکتب عمل جرِم[٢] جمیل) مەشغوول لە حالی دەهشەتی

***

(١٠) مەشغوول لە حالی خۆی دەبی، ئەصبوع قەڵەم، میداد دەبی
ریق و، کەفەن مەکتەب دەبی، مەختووم بە مۆری ظوفرەتی

***

(١١) مەختووم دەبێ کەفنی تەنش، مەغلوول دەبێ دەرگەردەنش
نەخواب و خور نە خوردەنش، حەتتا کو ڕۆژی قیامەتی

***

(١٢) حەتتا کو مونکەر دێتە خوار، (کالرعد في فصل البهار)
فاریق لە بۆ قەبرو دیوار. داخڵ بەسام و هەیبەتی

***

(١٣) داخڵ لەگەڵ گوززی[٣] دەسوور، وەجهی سیەهـ، جیسمی مەهوور
سایل لە بۆ ڕەببی غەفوور، تەنبیە لە دین و طاعەتی

***

(١٤) تەنبیە دەکا بەمری[٤] ئیلاە، هەرچە[٥] گوتی ڕەببم خودا
ئیمام محەمەد مصطەفا، نایم لە عەیش و لەذذەتی

***

---

(٢) جرم (م) جرمُ.

(٣) گوززی (م) گازی.

(٤) بەمری: لە دەقەکەدا (بامر – بەئەمری)یە لەبەر کێشی بەیتەکە دەبێ (بەمری) بخوێنرێتەوە.

(٥) هەرچە (م) هەرکەس.

(١٥) نـايـــم دەبـــێ (مـثل العروس) (كـــوة) دەبـــێ (فـوق الرؤس)
ناظير لـەبۆ حوورو(٦) عورووس، دایم لە ذەوق و صـــوحـــبـــەتـی

***

(١٦) دایم دەبێ مونكەر نەكـــــیر، بـۆ ئەهلی فوسساق و شـــەریر
(مـــن ربك) نـــایێـــــتە بـــیر، غـــافڵ لـــە رەببی قودرەتـــی

***

(١٧) غافڵ دەبن ئەهـــلـــی ســـەعیر، واریـــد دەبن گـورزی كـــەثیر
جیـــسم و بەدەن میثلی خـەمیر، چیرۆ لـــە شـــەرق و غەربەتـی

***

(١٨) چیرۆ دەكـــەن ئەهلی شـــیرار، ضـــەییق دەبن قـــەبرو دیـــوار
خـوێن و صـــەدید لێ دێتە خوار، دایم دەكێشن زەحمـــەتـــــــی

***

(١٩) دایم لـــەگـــەڵ گـــازی دەســوور، حەتتا كو صەرصەر دی ظوهوور
دنیا دەبێ بێ شـــــەوق و نـــوور، مەخلووق لە ضەیق و شیددەتـی

***

(٢٠) مەخلووق لە حاڵی بێ مـــەقـــەڕ، ئەرض و سەما شەمس و قەمەر
زەلزەل لـــەگـەڵ كۆهی كیـــبەر، چل ســاڵ بـــەوێ كەیفییەتـــی

***

(٢١) چل ساڵ دەبێ ضـــەیقی عەظیم، بەمری خودای حەییی عەلیـــم
فـانیی دەبن(٧) مـەخلووق عـەمیم، ئیللا مەلەك ذی قوربەتــــــی

***

(٢٢) ئیللا لـــەوان عیزریل دەكـــــا، مەوتی عەظیم حاصل دەكـــــا
كۆهـ و بوحوور زایـــل دەكـــــا، زایل هەموو بە صەیحەتـــــــی

***

---

(٦) حوورو (م) حووری و

(٧) دەبن (م) دەبی.

(٢٣) زایل دەبـــن قەصـــرو دیوار، مەصبووب دەبن نەجمی صـــیغار
مەهرووب دەبێ ئیبلیس شیرار، حەتتـــا بۆ شـــەرق و غەربەتـــی

***

(٢٤) حـەتـتـا دەچی قـــەبری نەبـــی، دەگری لـــە لای ئـــادەم صـەفی
عیزریل دەکا نەزعی شـــەقی، فانیـــی دەبـێ لـــە دونیـــەتی

***

(٢٥) فانیی دەبن باقیـــی مەلـــەك، نە ئینس و نەجینن و فەلـــەك[٨]
خـــاڵی دەبـێ دنیا گـــەلێك[٩]، حـــەتتـا بـــە وەقتـــی نەفخەتـــی

***

(٢٦) حـــەتتـــا دەبێ (یوم النـشور)، قایم دەبـــن ئـــینس و طویـــوور
جینن و مەلـــەك دێنە ظوهوور، قـادر ئـــەوە[١٠] لـــە خیلقەتـــی

***

(٢٧) قـــادر دەکـــا ئەحیا هـــەموو، چل ســـاڵ دەبن قایـــم هـــەموو
(لایـــأکـلوا لایـــشربوا)، مەغرووق لـە بەحری عەرقەتـــی

***

(٢٨) مەغرووق لە بەحری بێ عەدەد، خینزیر دەبـــن، بـــەعـــزێ قیـــرەد
بەعزێ ئەصەمم بەعزێ رەمـەد، تـــەبدیل دەبن لـــە صـــوورەتـــی

***

(٢٩) تـــەبدیل دەبـێ دنـیا نوحـاس، طیـحلەب صیفەت لەیین ئەســـاس
ناقیـــم دەبن جیننی یونـــاس، هـەریـــەك بـــە قەدری عوقبـەتی[١١]

***

---

(٨) نەئینس و... نەئینس و جینن و نە فەلەك... بێ باشترە.

(٩) گەلێك: ئەگەر (گەلەك) بێ رەوانترە بۆ کێشەکەو سەجعی بڕگەکان.

(١٠) قادر ئەوە (م) قادرە ئەو

(١١) بەقەدری عوقبەتی (م) بەقەد عوقووبەتی

(٣٠) هەریەك لەوان عوریان خەمۆش، حەڕڕی[١٢] شەدید سەر دێتە جۆش
شەمسی حەریر بێ پەردە پۆش، دانیی بە قەدری ریمحەتی

***

(٣١) دانی دەبێ قوربی روئووس، بێ حاڵ دەچن (بیت القدوس)
مەصنووف دەبن طەیرو نوفووس، میزان لە نێوی[١٣] حەشمەتی

***

(٣٢) میزان لە نێو[١٤] خێرو شەڕان، شاهید دەبن ئەهلی کیران (!)
هذا خێرو شەڕی فلان، عادل لە حوکم و قەضیەتی

***

(٣٣) عادل دەکا حوکمی رەوان، هەرکەسێ خێری بوو گران
سەرخۆش دەبێ لەهلی جینان، مەکتووب لە دەستی یومنەتی

***

(٣٤) مەکتووب لەبۆ یوسری کەفەر، موخریج دەبێ (خلف الظَّهَر)
مەجروور لەسەر رووتا سەقەر، حەتتا ئەبەد لەو ضەیقەتی

***

(٣٥) حەتتا دەچن موسلیم عەمیم، مەمدوود صیراطی موستەقیم
باریك چو موو (فوق الجحیم)، (مثلَ السیوف) لە حیددەتی

***

(٣٦) (مثل اللیال) موظلیم دەبێ، دایم مودام زەلزەل دەبێ
مەصنووع لەوی هەفت پرد[١٥] دەبێ، هەر پوللی بەم کەیفییەتی

***

---

(١٢) حەڕڕی (م) گەرمای.

(١٣) نێوی (م) نێوا

(١٤) نێو (م) ناو

(١٥) پرد (م) پول

(٣٧) هەر پرد دەبێ ئەلفەی عولا، ئەلفەی نەوی، ئەلفەی سەوا
مەخلووق دەچن وەیرا حەوا، دایم لەگەڵ ئەو شیددەتی

***

(٣٨) دایم هەمەوو ڕێ طەی دەکەن، بەعزێ چو بەرق ریحلەت دەکەن
بەعزێ بەطیء مەشیەت دەکەن، ئاخر لەواندا سیقطەتی

***

(٣٩) ئاخر لەوان مەغرووق دەبێ، شیبهی کوفار مەحرووق دەبێ
مەجمووع هەموو مەغرووق دەبێ، هەر یەك لە قەعری طەبقەتی

***

(٤٠) هەر یەك دەچێ قەعری موبین، هاویە لە بۆ مونافیقین
طەبقی جەحیم (للمشرکین) ، گوێرەك پەرست لە سەقرەتی

***

(٤١) گوێرەك پەرست میثلی فەحیم، شەیطان لە لەظایێ موقیم
عەذاب لە بۆ جووان ئەلیم، داخڵ دەبن لە حوطمەتی

***

(٤٢) داخڵ دەبن گەورو دەیان، سەعیر دەبێ تەعیین بۆ وان
عاصیی دەبن لەپشت ئەوان، لە موجریمانی ئوممەتی

***

(٤٣) لە موجریم و ئەهلی کوفار، مەغلوول دەبن چەند صەد هەزار
مەطرووح لە ناو دووپشك و مار، عەقرەب بە میثلی بەغلەتی

***

(٤٤) عەقرەب دەبن هەر وەك بەغەل، ئەفعا طەویل شیبهی جەبەل
ئەصغەر لەوان میثلی جەمەل، مەملووء لە سومم و ژەهرەتی

***

(٤٥) مەملوو لـە ژەهـرن (ذی شـریر)، زەرِ زەرِ دەکەن مثیلی حـەمیـر
بۆ ئـەهـلـی نیران و سـەعـیر، ئاکیل لـە لەحم و شـەحمەتـی

***

(٤٦) ئاکیل دەبێ شـەیئـی دیـگەر، ئیسمی حورەیش مونکەرر نەظەر
هێندەی جیـهان بێ شك کیـبەر، طـالیب لـە بـۆ مەئکوولـەتـی

***

(٤٧) طالیب لـەبۆ ئەهلـی خومورر، مانیع زەکات، طاعەت قوصوور
ئەهلی ریـا مەسـجیدی کـوور، تەعیین لـەبـۆ ئەو جـەمعەتی

***

(٤٨) تەعیین لـەبۆ ئـەهلـی عـەذاب، (ماء الحمیـم) وەقتـی شـەراب
لـەتلـەت دەبن میثلی کـەباب، کەبدو جگـەر لـە شـوربـەتی

***

(٤٩) کەبدو بـوطوون جـایع دەبـن، حـاضر زەقـووم راتیع دەبـن
(فی الحال) هەموو ضایع دەبن، مـەسلووخ لـەبـەر میـرارەتی

***

(٥٠) مەسلووخ دەبن لەحم و جولوود، مەلبووس دەبن قەطران و دوود
میثلی جەبەل ئاتەش صوعوود، مالیك دەکـاتن صـەیحەتـی[١٦]

***

(٥١) مـالیك دەکـا ئەمری جەحـیم، جۆشـان دەدا نـاری حەمـیم
گورزی دەسوور صەوتی عەظیم، فەریاد لەبـەر ئـەو سـاعـەتی

***

(٥٢) فەریاد دەکـەن عـاصی هـەموو، یارەبی تۆی صـاحیب عـەفوو
(تبـنـا علـی مـا قدّمـوا) جیـبریـل بـەوی دەنگێوەتـی

***

---

(١٦) دەکاتن صەیحەتی (م) دەکا صەیاحەتی

(٥٣) جیبریل لەوان مەنظار دەکا، ئوممەت هەموو هاوار دەکا
راجیع نەبی ئەخبار دەکا، قایم دەبێ بۆ شەفعەتی

***

(٥٤) قایم لەگەڵ چەند ئەنبیا، سابیق لەوان حاجەت رەوا[١٧]
ساجید دەبێ نەزدی خوا باقی هەموو لە حەیرەتی

***

(٥٥) باقیی هەموو حەیران روسول، ئەحمەد دەبێ دەعوەت قەبوول
سەرخۆش دەبن ئەهلی مەلوول، داخڵ دەبن لە جەننەتی

***

(٥٦) داخڵ دەبن بەئەمری[١٨] غەفوور، دەرحاڵ دەکا (شەوقی) سوروور
شیعرو غەزەل شوکری شەکوور، شادیی لە بۆ ئەم ئوممەتی

***

(١٧) رەوا (م) دەدا
(١٨) بەئەمری (م) دەبێ (بەمری) بخوێنرێتەوە.

بەشی دووەم

پەخشانی کوردی

وەك تـا ئـێستـە بـەدروستـی سەرەتـای نـووسیـنـی شیـعر بـە زاراوەی کرمـانجی خـواروو نەدۆزراوەتەوەو بـابـەتـەکە جێگەی قسەیە، پەخشانی کوردیش بەو زاراوە جێگەی هـەمـان رازو نیازو قسەو باسە.

لـەمـەوبـەر هـەوڵی دۆزینـەوەی کۆنترین پـەخشانی کوردیی کرمـانجی خـواروو دراوەو لەسەری نووسراوە(١). بەڵام مەسەلەکە یەکلا نەبووەتەوەو، لەڕووی کۆنیی و چۆنیی و چەندیشەوە، دەکرێ لێکۆڵینەوەی بۆ بکرێت و، گەڕان و پشکنین بۆ دەق و نموونەی دیکە بکرێت و، لەوانەیە زۆریشی بوێت تا کاروانی ئەم ڕێبازە دەگاتە قۆناغێك دڵ لە سێبەریدا وچان بگرێت و بحەوێتەوە.

لەم بوارەیشدا هەوڵم داوەو ویستوومە بەشی خۆمی تێ بخەم.

یەکێك لەو بابەتانەی دەمێکە لە لامەو ئامادەم کردووەو پاراستوومە، عەقیدە نامەیەکە شێخ طاهای شەمزینی نووسیویەتیەوە، دیارە بە پەیڕەوکردنی لە شێخ و مامۆستای خۆی مەولانا خالید، ئەو دانراوەی نووسیوەو، کاریگەریی دانراوەکەی مەولانای لە هەمان بابەتدا بەسەرەوە دەبینرێت و، تەنانەت لە یەکەم بۆ ڕوانین و خوێندنەوەی عەقیدەکەی شەمزینییەوە گومان بۆ ئەوە دەچێت دانراوەکەی مەولانا بێت، بەڵام پاش بەراوردکردن و سەرنجدانی دەردەکەوێت ئەمەی شەمزینیش دانراوێکی سەربەخۆیە.

دانەیەکی ئەم نامیلکەم لە (د.ع) لە بەغدا دەست کەوت، ئەو کاتە نووسیمەوەو دامنا، بەهیوای ئەوەی نوسخەی دیم دەست بکەوێت و گومانم لەوەدا نەمێنێ کە دانراوی شێخی شەمزینییە، دواتر نوسخەی محەمەد عەبدولقادریشم دەست کەوت، کە یەکێکە لە سەرچاوەکانی ئەم (دەقنامەی کوردی)یە و باسیم کردووە.

ئێستەیش کە هاتمە سەر نووسینی ئەم دەقنامە وام بە باش زانی هەل لە کیس نەدەم و ئەمیش بخەمە پاڵ ئەوان. بۆ ئەم مەبەستە دەقەکەی بەغدام کرد بە بنەڕەت و لەتەك نوسخەی دەستخەتی سیاگوێزیدا بەراوردم کرد. جیاوازییەکانی نوسخەی سیاگوێزیی

(١) بڕوانە: عەلادین سەجادی میژووی پەخشانی کوردی، دەزگای ئاراس، هەولێر (٢٠٠٠) چاپی یەکەم، ل: ٢٦.

هەروەها بڕوانە: عەقیدەی کوردیی مەولانا خالیدی نەقشبەندی. محەمەدی مەلا کەریم ساغی کردووەتەوەو پێشەکی بۆ نووسیوەو، پەراوێزی بۆ کردووە. گۆڤاری کۆڕی زانیاری عێراق، دەستەی کورد، بەرگی هەشتەم، ١٩٨١. ل: ١٩٩.

کە بە (م) ئیشارەم بۆ کردووە- لەبەرئەوەی مەعرووفی سیاگوێزیی نووسیویەتیەوە-م لە پەراوێزەوە داناو، لە هەندێ جێگەی نوسخەی سیاگوێزیشدا وشەو زیاتر هەیە کە لە نوسخەکەی دیدا نین، ئەوانەم کرد بە تەواوکەری نوسخەکەی دی و، لە ناو دوو کەوانەی (...)دا دامنان.

هذا (!) رسالهٔ عقاید از کلام سید طه شمزینی – رحمه الله – بزبان کردی، بجهت تفهیم عوام، انشا فرموده(١).

بسم الله الرحمن الرحیم

ئەی برادەری دینی بزانە روکنی ئیسلامی پێنجن، لە سەر هەموو موسوڵمانان واجبە بیزانن و(٢) عەمەلی پێ بکەن.

روکنی ئەووەڵ: کەلیمەی شەهادەتەینە بە مەعناوە: (أشهد): ئەمن شاهیدی یەقین دەدەم بە دڵ و، تەلەفوظ دەکەم بە زوبان، بە ئیختیار (أن لا إله): کە نین هیچ مەعبوودێ کە لایق بە پەرستنی بێ (إلا الله): ئیللاّ ذاتی پاکی بێ میثل نەبێ کە تەحەییورو سەرگەردانن لە فکری ئەویدا هەموو مەخلووق، ناوی (الله)یە ، مەعبوودێکی بە حەقە، هەر ئەو وجوودی خۆی بە خۆیەتی، خالیق و حاکمی هەموانە، هەموو عالەم موحتاج بە وییە، ئەو ئیحتیاجی بە کەس نییە، فاعیلێکی موختارە، بێ جێگەو مەکانە، لە هەموو جێیەك حازرە، لە بۆ ئینسانی لە رۆح نزیکترە، لە ذاتی خودادا هەن هەموو صیفەتی(٣) کەمالی، لە صیفەتی(٤) خودادا حەوتیان قەدیمن: حەیاتەو، قودرەتەو، عیلمەو، ئیرادەیەو، بیستنەو، بینینەو، تەکەللومە. ئەم صیفەتانە قەدیمن لە ذاتی خودا جودا نابن، خودا پاکە لە هەموو عەیب و نوقصان.

(وأشهد): ئەمن شاهیدیی دەدەم (أن محمدا): بە حەققەت وەیە (محمد –صلی الله علیه وسلم–) ئادەمییە، عەرەبییە، قورەیشییە، هاشمییە، رۆومەتی ظەریفە، زۆر ناسك و لەطیفە،(٥) ئەبرۆ گوشادە(٦) ، چاو ڕەشە، نێوچاوانی پانە، ڕەنگی سوورو سپییە،

---

(١) لە (م)دا نووسراوە: «هذا رسالة عقیدة کردیة نثر از کلام سید طه شمزینی –رحمه الله– کە برای تفهیم عوام انشا فرمودە.

(٢) بیزانن (م) بیانزانن.

(٣) صیفەتی (م) صیفاتی.

(٤) لە صیفەتی (م) لە صیفاتی.

(٥) زۆر ناسك و لەطیفە.. لە (م) وەرگیراوە، لە ئەصڵەکەدا نەبوو.

(٦) ئەبرۆ گوشادە (م) برۆی راکشاوە.

صوورەتی موبارەکی وەکو ئاوێنە بە شەفاف و رەونەقە، دەرو دیواری تێدا دیارە، ظەریفتر بووە، (لە هەموو ئەولادی ئادەمی)(٧) ئەولادی ئادەمی بالآی ئەوی تەواوە، لەبەر هەتاو سێبەری نەکەوتۆتە سەر (ئەرضی) لە مەککە بە وەڵەد بووە، لەوێ بووەتە(٨) پێغەمەر، لەو پاش چووەتە مەدینە، عومری شەصت و سێ ساڵە، لە مەدینە موتەوەفا بووە، لەوێ دەفن کراوە. قەبری موطەهەهەرو مەرقەدی مونەووەرو رەوضەی موعەططەری لەوێیە، ناوی باوکی عەبدوڵڵایە، کوڕی عەبدولموطەللیبە، ئەویش کوڕی هاشمە، ئەویش کوڕی عەبدولمەنافە، ئەویش کوڕی قوصەییە، ئەویش کوڕی کیلابە، ئەویش کوڕی موڕڕەیە، ئەویش کوڕی کەعبە (کوڕی لوئەی، کوڕی غالیب، کوڕی فیهرە، کوڕی مالیکە، کوڕی نەضرە، کوڕی کینانەیە، کوڕی خوزەیمەیە، کوڕی مودریکەیە، کوڕی ئیلیاسە، کوڕی موضرایە، کوڕی نزارە، کوڕی مەعدە، کوڕی عەدنانە) ناوی دایکی ئامینەیە، کچی وەهەبە لە طایفەی زوهرایە(٩).

ئەو پێغەمەرە کە بەم نەوعە بەیانمان کرد (رسول الله)یە، رەوانەکراوی خودایە، لەسەر هەموو جینن و ئینسان و مەلایکەت و(١٠) جەمیعی مەخلووقات بە ئیتتیفاق کە رێی حەقیان پێ نیشان بداو، لە رێی خراپ مەنعیان بکاو، حوکمی خودا بەتەواویی بەجێ بێنن.

روکنی دووەم: ئەمەتە بە ڕاستی و بەدروستیی بە سەعی و بە دائیمی لە هەموو شەوو ڕۆژێکدا پێنج فەرزی نوێژ بەجێ بێنن، لەگەڵ هەموو شەرایط و ئەرکانان.

روکنی سێیەم: ئەمەتە (بە ئیختیاری مەردوم) زەکات و سەرفیترە بدەن لەو شتەی کە زەکاتی لێ دەکەوێ و بیدەن بەو کەسانە کە بە شەرع پێیان دروستە، بێ میننەت.

روکنی چەهارەم:(١١) ئەمەتە هەموو مانگی رەمەزان بە ڕۆژوو بن بە موافیقی شەرع.

روکنی پێنجەم: ئەمەتە لە عومری خۆتدا حەجێك و عومرەیەك بەجێ بێنی، ئەگەر ماڵت ببێ و ڕێگە ئەمین بێ و دوژمن لەسەر ڕێت نەبێ.

---

(٧) لە (م) وەرگیراوە.

(٨) بووەتە (م) بووە بە.

(٩) زوهرایە (م) زوهرەیە.

(١٠) هەموو (م) ئینسان و جیننان و مەلائیکەتان و...

(١١) چەهارەم (م) چوارەم.

روکنی ئیمان شەشن[١٢] **روکنی ئەووەڵ:** باوەڕە بە خودا، چلۆنت باوەڕ بێ بە خودا؟[١٣] : کە ذاتی[١٤] پاکەو بێ میثلە وەکو بەیانمان کرد.

روکنی دووەم: ئەمەتە باوەڕ بکەی بە مەلایکەتانی خودا کە هەموو جیسمێکی پاك و لەطیف و نوورانین، لە بۆ ئەمری خودا دایم حازرن، بەرین لە خەو و غافڵیی و لە خواردن، لە ژن و مێردو زاو و زوو نێرو مێ بەرین. لەگەڵ مەخلووقی[١٥] پێکەوە هەن. ئەوان زۆرترن لە قەطرەی باران و بەفرو، لە پەلکی گیاو لە گەڵای داران و، لە دانەی خەلەو خەرمان و ، (لە زیخ و چەم و جۆی باران و) لە عەدەدی کوللی حەیوان و[١٦] جانەوەران و طویوورو ماسیوا،[١٧] بەڵکە لە هەموو مەخلووق[١٨] زیاترن... ئەمانە کە گوتمان[١٩] هەر یەکێکیان مەلائیکەتێکی لەسەر موسەللەطەو بە ئەمری خوا تەصەڕوفی[٢٠] تێ دەکات و، لە عەمەلی دێنێ، لەبەر زۆرییان خودا نەبێ کەس نازانێ عەدەدیان چەندەن، کارو کەسبی ئەوان هەمیشەو دایم طاعەتە، لە هەر حەوت طەبەقەی ئاسمانان جێ پێیەك خاڵیی نییە کە مەلایکەت لە روکووعداو لە سوجووددا نەبێ. بەعزێ دایما هەر لە [قیامان، بەعزێ هەمیشە لە روکووعدان] سوجدەدان، بەعزێ هەمیشە لە روکووعدان، بەعزێ هەروا بە دایم غەرقی گێژاوی بەحری حوضووری جەمالی پاکی خودان، نە ئاگایان لە عالەم هەیەو نە [لە] ئادەمی. یەکێ وا لە سەر شانی راستی ئێمە هەیە خەیران دەنووسێ، یەکێ وا لە سەر شانی چەپی ئێمە هەیە شەڕان دەنووسێ. ئەویانە کە لەسەر شانی چەپە لە ئەمری ئەوی ترایە: ئەگەر کەسێ گوناهێ بکا ئەو نایەڵێ تا حەوت سەعات بینووسێ، بەڵکە تەسبیحێ وە یا ئیستیغفارێ لەوە بکا بە حەسەنات تەبدیل بێ.

---

(١٢) شەشن (م) شش اند.

(١٣) چلۆنت... (م) چلۆن باوەڕێك؟

(١٤) کە ... (م) کە خودا ذاتێکی پاکەو بێ میثلە.

(١٥) مەخلووقی (م) مەخلووقاتی

(١٦) حەیوان و (م) حەیوانات و

(١٧) طویوور (م) طویووران و ماسییان.

(١٨) مەخلووق (م) مەخلووقات...

(١٩) لە (م)دا (کە گوتمان) نییە.

(٢٠) تەصەڕوفی (م) تەصەڕوفاتی

سەرداری هەموو مەلائیکەتان [حەزرەتی] جوبرەئیلە، (صاحیبی پەیغام و دەلیلە) ئەو وەحی و ئەمری خودای بۆ سەر هەموو پێغەمەران هێناوە.

ئیسرافیل نەفخی صووری بە دەستە، عیزرائیل رۆح کێشانی بە دەستە، میکائیل رزقی مەخلووقاتی بەدەستە. صینفێکیان (حملة العرش)ن [عەرشی عەظیمیان بەسەرشان هەڵگرتووە] ئێستە چوارن، لە قیامەتیدا دەبن بە هەشت، صینفی نزیکی دیوانی خودان، صینفی (کروبین)ن، مەلائیکەی عەذابن، صینفی رۆحانین مەلائیکەی رەحمەتن.

روکنی سێیەم: باوەڕکردنە بەکوتوبی خودا،بزانە چەندن، یەکصەدوچوارن، صەدی لەوان کاغەزە، دە لەوانە هاتووە بۆ ئادەم، دە لەبۆ ئیبراهیم، سی لەبۆ ئیدریس، پەنجا لە بۆ شیث، ئەمانە هەر صەد ناویان (صحف)ن.

تەورات هاتووە بۆ مووسا. زەبوور [هاتووە] بۆ داوود. ئینجیل [هاتووە] بۆ عیسا. قورئان [هاتووە] بۆ حەضرەتی (محمد المصطفى صلى الله عليه وسلم) موحەممەد –عليه وعليهم الصلاة والسلام– هەموو حەقن و کەلامی خودان. ئەمما حوکمی ئەوانە بەتاڵ بۆتەوە بە [نازڵبوونی] حوکمی قورئان. ئەما حوکمی قورئان باقی دەمێنێ تا ئاخر زەمان بە بێ کەم و زیاد.

روکنی چوارەم: باوەڕکردنە بە هەموو پێغەمەران کە لە هەر قەرن و زەمانێکا خوداوەندی عالەم بە وەجهی رەحمەت ئینسانێکی پاك لە گوناهان [بەریی لە هەموو عویووبی ظاهیریی و باطینی] لە هەموو خەڵقی عەصرو زەمانی خۆی زیاترو تەواوتر، بە کەرەمی[٢١] خۆی کردوویە بە پێغەمەرو موعجیزەیشی داوەتێ [کە] هیچ کەس قووەتی موعارەضەو بەرابەرکردنی ئەوی نەبووە کە بە موعارەضە[٢٢] رەددی بکاتەوە. [وەهەم] وەحی بۆ ناردوون کە ئەمری خودا بگەیەنن بۆ ناو خەڵق [و ئوممەتی خۆیان، ئەوان] لە هەموو خەڵقی چاکترن [عەدەدیان] چەندن؟ بزانە[٢٣] صەدو بیست و چوار هەزارن، صاحیبی ئوممەت و مورسەل لەوان یەکصەدو سێزدەن. مەشهوور لەوان چەندن؟:

ئادەم و، شیث و، ئیدریس و، نووح و، هوود و، صالح و، ئیبراهیم و، لووط و، ئیسماعیل و، ئیسحاق و، یەعقووب و، یوسف و، [ئەیووب و]، شوعەیب و، مووساو، هاروون و، خضر و، یوونس و، ئیلیاس و، ئەلیەسەع و، ذولکیفل و، شەمعوون و، ئەشمەویل و،

(٢١) بە کەرەمی (م) بە مەرحەمەتی.

(٢٢) موعارەضە (٩) موقابەلە.

(٢٣) بزانە لە (م)دا نییە. لە بری ئەو (یەك) هەیە.

داوودو، سولەیمان و، زەکەریاو، یەحیاو، عوزەیرو، دانیال و، ئیرمیاو، حەزقیل و [یوشوع و جەرجیس و]، عیساو، موحەممەد – صلوات و وسلامه على نبينا وعليهم أجمعين– لەوانە پێنجیان (أولو العزم)ن: نووح و، ئیبراهیم و، مووساو، عیساو، موحەممەد– عليه وعليهم الصلاة والسلام– یەعنی صاحیبی دینی سەربەخۆن، ئەمما هیچیان پێغەمەری عامە نین[٢٤] غەیرەز [پێغەمەری خۆمان کە] (محمد المصطفى)یە –صلى الله عليه وسلم– ئەو بە ئیتتیفاقی عولەماو[٢٥] بە دەلیلی ئایەت و حەدیث پێغەمبەری عامەیە و، لە هەموو پێغەمەران، بەڵکە لە هەموو عالەم، چاکترو گەورەترە.

روکنی پێنجەم: ئەمەتە باوەڕو یەقین بکەن[٢٦] بە ڕۆژی قیامەت، هەرچی پێغەمەری ئێمە فەرموویە لە نیشانانی هەموو دەبن بێ شك [و گومان]، وەکو: پەیدابوونی سوفیان و محەمەدی مەهدی و، دەججال و، هاتنە خوارەوەی حەزرەتی عیسا [پێغەممەر] لە ئاسمانی چوارەم لە بۆ کوشتنی دەججال. وەك پەیدابوونی ئاجووج و ماجووج و (دابة الارض) و گەڕانەوەی مانگ و ڕۆژ بەیەکەوە لە مەغریبی تا نیوەی ئاسمان. وەکو پەیدابوونی دووکەڵ پڕ بە دنیایە. وەکو غەرق بوونی ئەرز لە سێ جێگایە: جارێك لە مەغریب، جارێك لە مەشریق، جارێك لە جەزیرەی عەرەب. وەکو کەمبوونی عیلم و دینان و، زۆربوونی فیسق و خیانەتان [و زیادبوونی بەدیی] و غەیبەت و بوهتان و، سەرداریی بەد ئەصلان. وەکو قەبووڵکردنی پیاوان قسەی ژنیان و گوێ نەکردن لە ئەمری دایك و باوکیان. وەکو کەمبوونی [دینداریی و] عیلم و بێ حورمەتیی عالمان و زۆربوونی نادانان و، عیززەت و حورمەتی فاسقان، هەرچی پێغەمبەر –صلى الله عليه وسلم– فەرموویە لە واقیعاتی حەشر، وەکو وردبوونی کێوان و لەت لەت بوونی ئاسمانان و، رژانە خوارەوەی ئەستێران و، بێ نوور بوونی مانگ و ڕۆژان و، تێکەڵ بوون و وشك بوونی بەحران و... ئەوانەیش و غەیری ئەوانەیشە لەگەڵ باقی واقیعاتی هەموو راستن و دێن و دەبن بێ کەم و زیاد، هەموو حەقن و بێ شك واقیع و ظاهیر دەبن، ئەوجار دەبێ هەموو مەخلووقی راستەوە بن و گردەوە بن لە ئەرزی شامی شەریف، کاغەزی خێرو شەڕان دەدەنە دەستیان، عەمەل دێنە حسابکردنی، هیچ عەمەل لە چاك و خراپ بێ جەزاو سزا نابێ[٢٧].

---

(٢٤) نین (م) نەبوون

(٢٥) یە ئیتتیفاقی... (م) بە ئیتتیفاقی هەموو عولەمای ئیسلامی و بە دەلیلی ئایەت و حەدیث و خەبەردادەنی پێغەممەران.

(٢٦) بکەن (م) بکەین.

(٢٧) نابێ (م) نابن.

بە فرمانی خودا پردێ لەسەر جەهەننەمی دادەنرێ، بەهەشتیی لێ دەپەڕنەوە دەچنە سەر حەوزی کەوثەرێ، جەهەننەمیی لێ هەڵدەخلیسکێن و دەکەونە ناو جەهەننەمی.

شەفاعەت دەکەن بۆ گونەهکارانی گەورەو بچووکی موسوڵمانان پێغەمەران و ئەولیاو (٢٩) مەشایخ و صولەحاو عولەما، کێ موسوڵمان بێ نامێنێ بەئەبەدیی لە جەهەننەمدا و ئەبەدیی نابێ. بیت:

نماند بعصیان کسی در کرو

که دارد چنین سیدی پیشرو

جەهەننەم حەوت طەبەقەن ئێستە لە ژێر حەوت طەبەقەی ئەرزدان، بەهەشت هەشتن لە ژوور ئاسمانی حەوتەمین.

روکنی شەشەم: باوەڕکردنە بە یەقین کە خێرو شەڕ بە دەستی قودرەتی خودان. هەموو حەرەکات و عەمەلی مەخلووقات لە ئەزەلدا نویسیاون مەعلوومن لە لای خودای عالەم. لە ئەوەڵ تا ئاخر هەرچی واقیع ببێ دەبێ موافیقی ئەو نویسینە بێ کە وا مەعلوومە لە لای خودا کە خالیقی عەمەلان خودایە مەخلووق سەبەبە بۆ عەمەلی و، ئیختیاری هەر وەك ئاگر سەبەبە لە بۆ سووتانی، وەلێ خودا بەخەیر رازییە و بە شەڕ ناڕازییە. ئەگەر چە ئیرادەو خواهیش بە هەردووکیان تەعەللوقی، هەیە ئەمما چونکە عەبد جوزئی ئیختیاری هەیە دەبێ جەزاو سزای عەمەلی چاك و خراپی بدرێتەوە، یا بە ثەواب ئەگەر چاکە بێ، یا بە عەذاب [ئەگەر] خراپە بێ. (والسلام)

***

لە ژمارە (٢٠١٥٠ د.ع)دا نامیلکەیەکی عەقیدەی بچووک هەیە لەوەی کاک محمدیش و لەوەی لای منیش بچووکترە ئەمە سەرەتاکەیەتی:

ئەگەر کەسێ دەپرسی ئیسلامەتی چییە، ئیسلام پێنج روکنی هەیە، روکنی ئەووەڵی ئەمەتە بڵێ: (أشهد ان لا اله الا الله) مەعنای ئەمن شاهیدیی دەدەم کە هیچ مەعبوودی بە حەق نییە لایق بە پەرستنی بێ ئیللا ذاتی خودا نەبێ. (وأشهد ان محمدا رسول الله) مەعنا من شاهیدیی دەدەم کە محمد رەسوولی خودایەو رەوانەی کردووەتە سەر جین و ئینس. هەرچی ئەو فەرموویەتی بیزانین بیکەین. مەعنا بزانین ئەو محمدە ئینسانە لە عەرەبان لە مەککەی بەوەلەد بووە لەوێ بووەتە پێغەمەر وەحی بۆ هاتووە، هیجرەتی کردووە هاتووەتە مەدینە.

عەقیدەی مەولەوی بە پەخشانی کوردی

هەر لەم ماوەدا کە سەرگەرمی کۆکردنەوەو لێکۆڵینەوەی دەقنامە بووم لە کەشکۆڵێکدا (پاشماوەی) یان بەشێك لە (عەقیدەیەکی مەولەوی)م بە پەخشانی کوردی دۆزییەوە، هەرچەند ئەم دەقەم لە بەرگی هەشتەمی بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی کوردی...شدا دانا بۆ بڵاوکردنەوە، وام بە باش زانی لێرەیشدا لە تەك دەستە خوشك و هاوڕێکانیدا بڵاوی بکەمەوە، بۆئەوەی هەر کەسێك ویستی لێکۆڵینەوە لەسەر تێکستی کوردی بکات زیاترین نوسخەو سەرچاوەی لەبەردەستدا بێت.

بۆ ئەم دەقەیش و دەقەکانی دیش ئەگەر لە نوسخەیەك زیاتریانم لەبەردەستدا بێت بەراوردیان دەکەم و جیاوازییەکانیان لە پەراوێزەوە دیاری دەکەم لەوە بەولاوە، چەند روونکردنەوەو سەرنجێکی لێ دەرچێت، کاری لێکۆڵینەوەو لێکدانەوەو ماناو مەبەستی زمانەوانی و، جیاوازیی زاراوە، بەپێی کۆنی و نوێی و دووریی و نزیکی شوێنەکانیان و... دادەنێم بۆ کەسانی پسپۆڕ و خەمخۆرو شارەزای ئەو بابەتانە؛ چونکە ئەوەی من مەبەستمە–و لە سەرەتای کاریشمەوە مەبەستم بووە– ئەوەیە تا بتوانم دەقی کۆن و لەبیرکراو و نزیکەبەلاّو مۆتەکەی لەناوچوون، لە لەناوچوون ڕزگار بکەم. ئیتر دوای ئەوەی دەقەکان لەبەردەستدا بوون ئەمڕۆبێ یا سبەی ئەم هەولاّنەی من و کەسانی دیش، لە هەر شوێن و لایەکەوە خەریك بن، یەك دەخرێن و خەرمانی گەورەی کەلەپووری کوردییان لێ پێکدێت و، کوتان و شەن و کەوکردن و سوورکردنی خەرمانی بەسامانی ئەو سامانە بە هەنگاو و قۆناغەکانی دی تەواو دەبێت.

دۆزینەوەی دانراوێکی مەولەوی بە پەخشانی کوردی

ئەوکاتە کە نووسیم: مەولەویی شاعیری عەقیدەو سروشت و تەصەووف و،(١) بە پلەی یەکەم بە شاعیری عەقیدەم دانا، دوور نەڕۆیشتبووم و مەبەستم پێکابوو؛ چونکە ئەوەتا مەولەوی زۆرترین و بەپێزترین بەرهەمی لەو بوارەدایەو، ئەوەندەی سەرگەرمی نووسین بۆ ئەو لایەنە بووە هیچکام لە لایەنەکانی دی بەو جۆرە نین. بۆیە سەیر نییە شاکارەکانیشی هەر لەو بوارەدا بن.

(١) بە ناونیشانی (عبدالرحيم المولوي شاعر العيقدة والطبيعة والتصوف) وتارێکم نارد بۆ گۆڤاری (الأدب الإسلامي) دوای ئەوەی وشەی (والتصوف) و ئەوەی پێوەندی بە تەصەووفەوە هەیە لێیان لابرد، لە ژمارە (١٥)ی ساڵی ١٤١٨– ١٩٩٧ی ئەو گۆڤارەدا بڵاو بووەوە.

تا ئێستە ئاگامان لە دانراوەکانی (الفضیلة) و[٢] (عەقیدەی مەرضیە)[٣] و (زوبدەی عەقیدە) و[٤] (عەقیدەی مەولەوی)[٥] و (الفوائح)[٦] بووەو هەیە، بەڵام ئەوەی کە باسی نەکراوەو، بەبیری کەسدا نەهاتووە ئەوەیە مەولەوی پەخشانی کوردیی هەبێت[٧].

ماوەیەکە بە بۆنەی ئەوەوە کە چەند سەرچاوەی نایابی دیوانی مەولەویم دەست کەوتووە لە لایەکەوە کە دەکرێ کەرەستەی لێکۆڵینەوەیەکی باشی دیوانی مەولەوی بن و، لە لایەکی دیشەوە تا ئێستە دووسێ کاری نوێ بۆ دیوانی مەولەوی کراون هیچیان لە ئاستی ئەوەدا نین کاری لێکۆڵینەوەی دیوانی مەولەوییان لە دوا قۆناغ نزیک کردبێتەوە...[٨] بیر لەوە دەکەمەوە منیش خۆم لەو بوارەدا تاقی بکەمەوەو، هەوڵ بدەم لەبەر ڕۆشنایی ئەو سەرچاوانەدا کە لە دەستمدان و، ئەو تەجرەبانەیش لە ڕێگەی لێکۆڵینەوەدا بەدەستم هێناون، کارێکی نوێ بۆ دیوانی مەولەوی بکەم.

لەم ڕووەوە لەگەڵ چەند کەسدا رام ئاڵوگۆڕ کردووەو، ئەوانەیش بزانم سەرچاوەیان لەلا دەست دەکەوێ داوای یارمەتیم لێ کردوون. یەکێك لەوانە برای خۆشەویستم

---

(٢) ئەم کتێبە مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس شەرحێکی لێ کردووە بە ناونیشانی (الوسیلة في شرح الفضیلة) ساڵی ١٣٩٢هـ– ١٩٧٢م لە (مطبعة الأرشاد) لە بەغدا چاپ بووە.

(٣) مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس شەرحی لەم کتێبەیش کردووە و ساڵی ١٤٠٧هـ– ١٩٨٨م لە چاپخانەی (الخلود) لە بەغدا چاپ بووە.

(٤) بڕوانە: حەمە صاڵح حاجی مەلا موحەممەدی گەلاڵە، زوبدەی عەقیدە، حوکوومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی ڕۆشنبیری، بەڕێوەبەرێتی گشتی چاپ و بڵاوکردنەوە، ٢٠٠٠ی زاینی، ٢٧٠٠ی کوردی.

(٥) ئەم کتێبەیش نامیلکەیەکە بە شیعری کوردیی سۆرانی، من دوو جار چاپم کردووە. جاری یەکەم ساڵی ١٩٧٧ لە چاپخانەی کۆڕی زانیاریی کوردی لە بەغدا. جاری دووەم لە ژمارە ١٣٠/١٩٩٣ی گۆڤاری ڕۆشنبیری نوێدا لە بەغدا.

(٦) ئەم کتێبەیش بە زمانی فارسییە و مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس شەرحێکی لێ کردووە بە ناوی (فوائد الفوائح) ساڵی ١٤١٦هـ – ١٩٩٥م لە چاپخانەی (دار الحریة) لە بەغدا چاپ بوو.

(٧) بەڵێ پەخشانی زۆری کوردیی مەولەویمان تا ئێستە نەدیوە، بەڵام خۆشبەختانە شەرەفی ئەوەم پێ بڕا یەکەم کەس بووم نموونەی کەمی پەخشانی کوردیی مەولەوی بخەمە سەر لاپەڕەی مێژووی ئەدەبی کوردی. (بڕوانە ژمارە ٦ی گۆڤاری کۆڕی زانیاریی کوردی، محەمەد عەلی قەرەداغی، شارۆیەك لە باخچەی ئەدەبی مەولەوی دا)

(٨) وەکارەکانی مامۆستایان صدیقی بۆرەکەیی و، حەکیمی مەلا صالح و، دوا کاریش مامۆستایان حەسەن گۆران و، محەمەد حیجازی.

مامۆستا حەمەی حەمە باقییە کە لەم ماوەدا لە ئێران کۆمەڵێك سەرچاوەی نایابی دەستخەتی کوردیی بەدەست هێنابوو و، وێنەیانی دا بە کۆڕی زانیاریی کوردستان. یەکێك لەوانە ئەو دەستخەتەی دیوانی مەولەوی بوو کە نووسەرەوەکەی نووسیویە لەبەر دەستخەتی مەولەوی نووسیویەتیەوە.

داوای وێنەی ئەم دەستخەتەم لە مامۆستا حەمەی حەمە باقی کرد، پاش ماوەیەك عەسرێك تەشریفی هێنا بۆ ماڵمان و، وێنەی دەستخەتەکەی بۆ هێنابووم و، لەتەك وێنەی دەستخەتەکەدا وێنەی کەشکۆڵێکیشی بۆ هێنابووم. سەرەتا سەیری دیوانی مەولەویم کرد کە لەو کەشکۆڵەدا لە دیوانی هەموو شاعیرانی دیکە بایەخی زیاتری پێ درابوو و نزیکەی (١١٤) پارچە شیعری مەولەویی تێدا بوو، دوای ئەوە کە سەرنجی بابەتەکانی دیم دا بەشێك لە (عەقیدەی مەرضیە)کەی مەولەویی بە شپرزەیی تێدابوو، دوای ئەوە پەخشانێکی کوردیم لە بابەتی عەقائیددا بینی، کە دەستم کرد بە خوێندنەوەی سەرەتاکەی، دوای خوێندنەوەی دووسێ دێڕ هاتمە سەر ئەو بڕوایە دانراوی مەولەوییە.

کە زیاتر سەرنجیم داو لەگەڵ دێڕەکانیدا ڕۆیشتم بینیم زۆر نزیکە لە عەقیدەی مەرضیەکەوە، بۆیە عەقیدەی مەرضیەکەم هێناو کەوتمە بەراوردکردنی لەتەك دەستخەتەکەدا، پاش کەمێك بەراوردکردن بەتەواویی بۆم ڕوون بوەوەو گومانم نەما کە دانراوی مەولەوییەو، لە ناوەڕۆکیدا زۆر لە عەقیدەی مەرضیەکەوە نزیکەو واپێدەچێت یەکێکیان لە یەکێکیان وەرگیرابێت و، هەندێ جار گومان بۆ ئەوە دەچێت کە ئەم دانراوەیانی دوای عەقیدەکە دانابێت و، هەندێ لە شیعرەکانی ئەوی کردبێتەوە بە پەخشان.

ئەم دانراوە قۆناغێکی دی لە پەخشانی کوردیی لەسەر دەستی شاعیری گەورەی کورد مەولەوییدا دیاریی دەکات. کە تا ئێستە لە هیچ سەرچاوەیەکدا باسی نەکراوەو، مێژووی ئەدەبی کوردیی لێی بێ ئاگایە.

باسێکی دەستخەتەکە

باسی ئەم دەستخەتەم لە وتارێکدا نووسیوە ڕەنگە لە گۆڤاری (کاروان)دا بڵاوببێتەوە. بەڵام باسی ئەو بەشەی کە ئەم دانراوەی مەولەویدا تێدایە بەم جۆرەیە:

ئەم بەشە چوار لاپەڕەی دەستخەتە کە هەر لاپەڕەیەکیان دوو لاپەڕەی بەیاضەکەی تیدایە. پێوانەی وێنەی دەستخەتەکە هەردوو لاپەڕەکە بەسەر یەکەوە (٣٠×٨)یە. لاپەڕەکان ناوبڕیان هەیەو بەسەر یەکەوە نین، تەنها ئەوەندە نەبێ سەرەتاکەی ماوە. ناوی نووسەرەوەو مێژووی نووسینەوەی دیار نییە.

بەخەتێکی وردی جوان نووسراوەتەوە، بەڵام وێنەکە باش نەگیراوەو ڕەش دەرچووە.

دیارە کاتی خۆی نوسخەیەکی زۆر باش بووە و بایەخێکی تایبەتی بە بەرهەمی مەولەویی تێدا دراوە و، ئەم کتێبە و عەقیدەی مەرضیە و بەشێکی باشی لە دیوانی مەولەویی تێدا بووە.

بەڵام بە داخەوە ئەم کتێبە بەشی زۆری تێدا چووەو، ئەو چەند لاپەڕە پەرتەوازەی ماوەتەوە.

بەگوێرەی سەرباسەکانی عەقیدەی مەرضیەکە ئەم چەند لاپەڕە چەند بەشێکی لە چوار (مبحث)ی ئەویَ گرتووەتەوە و بەشەکانی دی تێداچوون.

ئێمە هەرچەند تەواوی کتێبەکەمان لە دەستدا نییە و ناتوانین بە تەواویی کارەکە هەڵبسەنگێنین بەڵام وەك دەڵێن: مشتێ نموونەی خەروارێکە و، لە ڕووی ئەم چەند لاپەڕەوە دەردەکەویَ مەولەویی وەك شاسواری بواری شیعر بووە، لە بواری پەخشانیشدا لە سەردەمی خۆیدا کەموێنە بووە و، لەو سەردەمەدا سەلماندوویەتی کە زمانی کوردی زمانی نووسین و فێرکردن و کتێب نووسینە و، ئەگەر کەسی ببیَ و خاوەنی ببیَ، هیچی لە زمانەکانی دی کەمتر نییە.

مەولەویی لەم کتێبەدا بەو زاراوە کوردییە صافە بیَ گرێی خۆی، بە شێوەیەکی زۆر ڕەوان، باسێکی گرانی وەك عەقیدەی خستووەتە بەر باس و لێکدانەوە و، سەرکەوتووانە بابەتەکەی ئەنجامداوە.

ئەوەی جێگەی سەرنجە لەم کتێبەیدا هیچ پێشەکی و سەرەتای نەنووسیوە و، یەکسەر چووەتە ناو باسەکە، ئیتر ئەوە نازانم کاتی خۆی هەر وابوە، یان وای بەسەرهێنراوە؟

هەرچۆن ببیَ وا دیارە ئەم کتێبە کتێبێکی گەورە بووەو، ڕەنگە لە قەوارەدا لە عەقیدەی مەرضیەکە کەمتر نەبوبێت و، ئێستەیش هەر چاوەڕوان دەبین بەڵکو نوسخەی تەواوی دەست بکەوێت و، ئەمیش وەك بەرهەمەکانی دی چاوی خوێنەرانی کورد ڕوون بکاتەوە و، کتێبخانەی کوردیش جێگەی تایبەتی بۆ شاکارێکی دیکەی مەولەویی تەرخان بکات.

ئەمەیش ئەو بەشەی کتێبەکە بە دەقەکەی خۆی دوای ئەوەی بە گوێرەی توانا و بۆچوونی خۆم هێناومەتەوە سەر ڕێنووسی کوردیی:

دەقەکە

بسم اللّه الرحمن الرحيم

«بزانە ئەی کەسێ کە طەلەبی ڕێگەی حەق دەکەی، حیکمەت لە خەلقی ئینس و جیندا عیبادەتکردن بۆ خودایە، عیبادەتکردنیچ تەوەقوفی بەستگە لە ئیمان.

هەر کەس کە ئیمانی نەوێ عیبادەتکردنیچی دروست نییە، ئەگەر چە تەکلیفی لێ دەکرێ.

ئـەمجار هـەر وەختـێ ئیمـان شەرط بـێ بـو دروستـی عیبـادەت واجبـە لـەسەر کوللـی موکەللەفێ لە ئەووەڵەوە مەعنای لوغەویی و شەرعیی ئیمان بزانێ ئیمانیچ...

ئەمما ئیمان لە ئەصلی لوغەتدا: کرِیانە بە صاحێب ئێمنی، یا کرِاندنی غەیرە ئێمن[٩].

ئەمما لە عورفی لوغەتدا: ئیسمە بۆ تەصدیق، یانی باوەڕکردنی دڵ.

لەبەر ئەم موناسەبە ئەو تەصدیقە ناو نریاگە ئیمان.

هەرکەسێ بیەوێ خۆی ئێمن دەوێ لە عەذاب و خوذلان، غەیریچ ئێمن دەکا لە تەکذیب و لە موخالەفە.

ئەمما لە شەرعدا: باوەڕکردنێکی قایمە بە دڵ بە هەرچی حەضرەت –صلی الله علیه وسلم– لە طەرەفی خوداوە ئاوردوویەتی، هەر چە ئیجمالە بە ئیجمال و هەر چ تەفصیلە بە تەفصیل؛ چونکە ئیمان ئەمرێکی مەخفیە تەلەفوظکردن لەگەڵ قودرەت بە کەلیمەی شەهادەت شەرطیە.

بەڵێ ماباقی بەحثی ئیمان وەك ئەمە یێژن زیادیی و نوقصانی دەبێ یا نابێ، عەمەل داخیلە یا خاریجیە، تەقلیدیی ئیعتیباری پێ هەیە یا نییە... ئەوە حەواڵەی کتێبی طوولانیە. (إن شاء اللّه) عومر وەفای کرد دەیخوێنین.

ئەمما بزانە لەبەر ئەمە (لێرەوە!)[١٠] بەعزێ جار وتمان: ئیمان باوەڕکردنی دڵە، بەعزێ جار وتمان: باوەڕکردنێکی قائیمە بە دڵ. یەعنی مەعریفەتی ڕووت هیچ نەفعێ نادا.

---

(٩) ئەم تەعریفە لوغەوییە لێرەدا بۆ ئیمان کردوویەتی لە هیچ کام لە کتێبەکانی دیدا نەمدیوە.

(١٠) ئەم وشەم بە باشی بۆ نەخوێنرایەوە بە نزیك لە ڕێنووسەکەی خۆی ڕوونووسم کرد.

بۆچی کافر فرەیان بووگن مەعریفەتی حەقیان بووگە وەکوو تریچ هەر کافر بووگن.

بەڵکو ئیمان ئاوردن بە تەسلیمی باطینی و بە ئینقیادی قەلبی بەبێ عینادی دەوێ، کەوا لە فارسییا پێی دەوێژن (گریویدن) ڕاستگوی داشتەن.

ئەم باوەڕکردنیچە کە وا بە عیبارەتی تر پێی دەڵێن: ئیذعان ئیعتیقادێکە ثابت و یەقین و جەزمێکی بێ تەردید، لە دوای فەضلی خودای تەعالا (وبیده التوفیق والتأیید) ئیمان دەشێ موکتەسەب بێ یا: لە کەشف، یا لە ویجدان، یا لە دەلیل، یا لە تەقلید.

خوڵاصەی کەلام ئەگەر چە ئیمان لە کەیفیاتە، بێ ئیختیاریە، ئەمما ئەسبابی تەحصیلی ئەو کەیفیەتە چونکە ئیختیاریە بینا لەوە تەکلیف بە ئیمان واقیع بووگە.

لە دوای ئەمە مەعنای لوغەویی و شەرعیی ئیمانمان زانی و، زانیمان ئاوردن چلۆن دەبێ بزانە ئەو ئەصلانە کەوا واجبە ئیمان پێ ئاوردنیان شەشن:

ئەوەڵەمینمان: ئیمان ئاوردنە بە خودای تەعالا، یەعنی باوەڕت ببێ کە خودای تەعالا ذاتێکە (واجب الوجود)ە، هیچکەس ئەوجوودی ناوردگە، هەر بە ذاتی خۆی مەوجوودە، هەر ئەوە کە مەعبوود و مەقصوود و مەوجوودی بە حەقە.

هەر ئەوە بێ شەریك و بێ نەظیر و تەنیای موطلەقە.

حەقیقەتێکە(١١)، بێ چەند و چۆن، لە دائیرەی زانینی عەقڵ و خەیاڵی هەموو عاقڵێ بیروون.

ئەزەلیی و ئەوەلییێکە بێ بیدایەت، ئەبەدیی و ئاخرییێکە بێ نیهایەت، نە صوورەتییە نە هەیوولاتیی، نە جیسمییە نە جیسمانی، نە زەمانییە نە مەکانی، نە زەمینییە نە ئاسمانی، نە عەرەضە و نە جەوهەرە، لە جیهەت و حەیز ئەودەرە، غەیرە موتتەصیفە بە حادیث،هەر خۆیە، نە ئیتیحادی بۆ ثابتە نە حولوولی هەیە، (من حیث الذات) لە هەموو چشتێ دوورو تەریکە، بە موقتەضای صیفات بە هەموو چشتێ نزدیکە، مووجیدی عالەم لە عەدەم، خالیقی مومکینات سەرجەم. (مؤثر في الوجود) هەر ئەوەو بەس (جل جلاله وتعالی جنابه الاقدس).

بێ وێنە و مادە، بێ مودە و ئالەت.

وەبێ ماندەگیی و عەجز و مەلالەت.

---

(١١) لێرەدا دوو لاپەڕەی یەکەم کە بەیەکەوە وێنەگیراون تەواو دەبێ.

ئەم باسە لە لاپەڕە (١٤٥)ی عەقیدەی مەرضیەدا– لەتەك جیاوازییدا– بە شیعر هەیە.

ئاوردیە وجوود گشت ئەجزای عالەم

لــە عــەدەم، دیسان دەیـواتـۆ عــەدەم

لە ئەزەل ئەو بوو نە هیچ بوو نەکەس

بەبێ چوون لەگەڵ هەموو چتیچ هەس

پاك و ...(١٢) لە عەیب و نەقص و زەوال، مەوصووفە بە هەموو صیفەتێکی کەمال، چە صیفەتی جەلال و چ صیفەتی جەمال، صیفاتی خودای ئیحاطەی پێدا نادرێ.

بەڵێ لە چەند صیفاتی وجوودیە و ذاتیە قسە دەکرێ کە هەموویان هەر وەکوو ذاتن. یـانـی خـاریـجـی دەرکـی مـەخـلـووقـاتـن، ئـەزەلین و ئـەبـەدیـن و بـێ کـەیـفـیـەت، نـە موشابەهەتیان بە صیفاتی مەخلووقات هەیە و نە موناسەبەت

حـەیـاتـە و، عیـلـمـە و، ئیـرادە و، قـودرەت،

سەمعە و، بەصەرە و، کەلام، ئەمە هەفت

صیفەتی هەشتەمین (بقا)یە یا (تکوین).

حەیات: یەعنی خودای تەعالا زیندەگیی هەیە ئەمما نەك وەك باقیی زیندەگانە، کە بە نەفەس و رۆح و میزاج دێ، بەڵکو زیندەگیی هەر بەذاتی خۆیە.

حەیاتیچ چونکە صیفەتێکە عیلم و ئیرادە – بەشکو گشت صیفات– لەگەڵ ئەودا بێ یەك نین (امام الصفات)ی پێ دێژن، ئەگەر چە بەرو دوا لە صیفاتی ئەودا نییە، تعالی شأنە.

علیم: یەعنی زانین، زانینیچ صیفەتێکە وەحشەتی پێ مونکەشیف دەوێ، وەختێ کە تەعەللوقی پێوە بوەسێ.

یەعنی خودای تەعالا عیلمێکی هەیە موحیطە بە جەمیعی ئەشیادا، چە واجب، چە مومتەنیع، چ مومکین، چ کوللی، چ جوزئی، لە حەیثیەتی تەعەللوقەوە لە باقیی صیفات شامیلترە.

ئیرادە: یەعنی خواهش، صیفەتێکە ئەزەلیی، هەر لە ئەزەلدا تەعەللوقی بەستگە بە وجوودی جەمیعی کائیناتەوە، لە (لایزال)دا (کل في وقتە) یێتە وجوود، پەس و پێشێ کە لە وجوودی (مرادتدا!)(١٣) هەیە موقتەضای عالەمی ظاهیرە.

---

(١٢) ئـەم وشـەم بـۆ نـەخـوێـنـرایـەوە لـە عـەقـیـدە مـەرضیـەکـەدا (مـوقـەدەس) نـووسراوە، بـەڵام لـە دەستخەتەکەدا، هەرچەند بۆم نەخوێنرایەوە، وا نییە و شتێکی دییە.

(١٣) ئەمەیشم بە دروستی بۆ نەخوێنرایەوە.

وه ئیللا بووگه، هەیە، دەوێ، صبحەینێ، ئەمڕۆ و، دوێ بەلای خوداوه نییه (عند ربي لا صباح لا مساء).

صیفەتێکه تابیعی عیلمەو موخەصیصی یەکێ لە دوو طەرەفی مەقدووره بە وقووع، ئایا شەڕ ئایا خێر.

بینا لەمه خودای تەعالا موریدی شەڕ و خێره. لاکین[١٤] ... حەضرەتی رەببولعالەمین هیچ واجب نییه، نه ئەصلەحی دنیا، نه ئەصلەحی دین. نه لوطفێ که ئینسان نزیك کاتەوه بە طاعەت دووری خاتەوه لە مەعصیەت، نه عیوەض لە هەر دەرد و ئازاران، نه ثەوابی طاعەتگوزاران، نه عیقابی گوناهکاران، نه (هیچکامیترا) لە باقی ئەشیان، حەتتا بۆی هەیه عەذابدانی موطیعان، ثەوابدانی عاصیان، ئازاردانی مندالآن، ئای حەیوانی بەستەزوان.

بەڵکو ئەگەر ثەواب دانیه لە سەر طاعەت مەحضی فەضله، ئەگەر عیقاب و عەذابیه لەسەر مەعصیەت عەینی عەدله.

لە هیچ کەس تەکلیف ناکا بە طاعەت
زیاده لە حەدو ویسعەت و طاقەت
غوفرانی بۆ گشت گوناهان دەوێ
گەوره یا بچووك ئیللا شیرك نەوێ
مەئالی موئمین بەهەشته و نەعیم
مەسکەنی کافر حەمیمەو جەحیم

لە وەعدی حەق تەعالادا بە ئیتتیفاقی هەموو لایێ، لە وەعیدیچیدا (عند أهل الحق) خولف هەرگیز ناوێ.

ئیحتیمال هەیه ئایاتی وەعید
مەحموول بن هەموو لە ئینشای تەهدید
شان و حالآتی بێ حەد شەرەفناك
لە نیسبەت بە حاڵ مەخلووق پاك و چاك
دەمێ جەلالی و، دەمێ جەمالی
مەشغوولی ناکا ئەم حاڵ و لەو حاڵی

(١٤) لێرەیشدا دوو لاپەڕەی دیکەی دەستخەتەکه تەواو دەبێت.

له لای قەولی موختار روئیەتی حەضرەتی پەروەردگار جائیزە، ئەمما وقووعی له دنیادا بە بێداریی و بەچاوی سەر بەغەیر لە سەییدی سەروەر –علیه الصلاة والسلام من الله الأكبر– بۆ کەس نەبووگە و ناوێ.

حەتتا روئیەتێ که بۆ ئەویچ بوو
دەڵێن وەختێ بوو له دنیا دەرچوو

ئەولیا–قدس سرهم– که ئیظهاری روئیەتیان فەرمووگە، ئەوە شوهوودیان قەلبیە بووگە، مەست بووگن، دینیان بۆ روئیەت چووگە.

بـەڵـێ بـە نـەقڵـێ تـەشکیك نـەمـاگە
بۆ زۆر بزورگان بەخەو ڕووی داگە

ئەمما ڕۆژی قیامەت بێ کەیفیەتی موقابەلەو جیهەت روئیەتی (واجب الوجود)ی موطلەق، بۆ جەمیعی موسوڵمان واقیع بوونی بێ تەشکیکە موحەققەقە. (وجوه یومئذ ناضرة الي ربها ناظرة).

عیلمی کونهی ذات بۆ کەس روونـادا
نــە لــە دنــیــادا نــە لــە عــوقــبــادا
ئەر بێژی: روئیەت بوو، دەلیل چیە؟
روئـیـەت مـوفـیـدی حـەقـیـقـەت نـیـە؟
ذاتــێ نــیشانــەی بــێ نــیشانــی بــێ
دەشێ عیلمی کەس چی لێ زانی بێ؟
ئەوە بێتە ضەبط ذەین و مەعریفەت
هەر وجوودە و سەلب ئیضافە و صیفەت
«لا تــقــل کــیــف هــو ولا مــا هــو
جــــلَ مــــن لا الــــه الا هـــــو»

... ئەمەتە باوەڕت بوێ وە یەقین کە بۆ حەق تەعالا هەیە نەوعێ لە بەندەکان کە مەلایکەیە.

بــــە فــــارسی پــــێیــــان دەڵــــێن: فــــریشتــــە
جــیسم نــوورانــی و لــەطــیــف سروشتــە
پــاك و بــێ گــونــاو فــەرمــانــبــەردارن
مــوطــیــعــی فــەرمــان پــەروەردگــارن

هـــەر ئـــەمـــرێ بـــکـــاو هـــەرچـــە فـــەرمـــووگـــە
نـــافـــەرمـــانـــیـــیـــان نـــاوێ و نـــەبـــووگـــە
ئـەو قـیـصـصـەی لـەگـەڵ رەبـبـولـعـالـەم بـوو
پـرسین لـە حـیـکـمـەت خـەلـقـی ئـادەم بـوو
تـا حـاڵـیـی بـبین گشت لـە حـیـکـمـەتـی
هـیـچـکـام نـەمـێـنـیّ عـوقـدەی شوبـهـەتـی
نـە رەخـنـە لـە فـیـعـل (رب الـعـزة) بوو
نـە دەرحـەق ئـادەم طـەعـن و غـەیـبـەت بـوو
ئـەرێ مـەلـیـکـەیـن، هـارووت و مـارووت
کـەس بـۆ ئـیـعـتـیـراض نـاوێسێتـە رووت
وەر مـەلـەکـەیـن، ئـەمـە جـەوابـە
ئازارن[١٥] عـەذاب نـیـە عـیـتـابـە
قـیـصـصـەی سیـحـریـان بـێ تـان و پـۆیـە
حـیـکـایـەتـەکـەیـچ هـەمـوو درۆیـە
ئـیـبـلـیس چـون لـەنـاو مـەلـەکـانـدا بـوو
لـە صوحـبـەتـیـانـدا خـەیـلـێکـی پـێ چـوو
بـە تـەغـلـیب نـاوی بـە مـەلـەك بـریـا
ئـیستـیـثـنـای لـە جـەمـع ساجـیـدان کـریـا
ئـەر نـە خـۆ (جـن)ە ئـەو (الخنـاس)ە
شاهیدیچی قەول ئیبن و عەباسە (رضی الله عنهما)
فـەرمـووگـیـە: جین، ئـەو زومـرەیـانـە
وەلـەدیـان دەبـێ ئـیـبـلـیس لـەوانـە[١٦]

***

(١٥) لە دەستخەتەکەدا وەك ئەوەیە کە نووسیم، بەڵام لە چاپەکەدا (ئازاریان)ە ڕەنگە دەستخەتەکە هەڵە بێت.

(١٦) لێرەیشدا دوو لاپەڕەی دیکەی دەستخەتەکە تەواو دەبێت.

چە لە صیفاتدا چە لە ئەفعالدا.
ئەمما ئاگا بەو خاص بزانە
ئەم قەیدە قەیدی هەر سە مەعنانە

ئەسمای حیسانی خودای تەعالا ئەگەر چ بە هەزار و یەك مەشهوورن، وە بە موافیقی شەرع و سوننەتیچ نەوەد و نۆیان مەذکوورن، ئەمما ئەوانیچ هەر وەك صیفات بێ نیهایەت و غەیرە مەحصوورن، بۆچی ئەگەر ئەسمایە ئەگەر صیفاتە هەموو مەنشەئیان کەمالاتە، کەمالاتی نیهایەتی لە مەحاڵاتە، هەر ئیسمێ کە شەریعەت ئیذنی نەداوێ، ئیطلاقی ئەو ئیسمە بەسەر خودای تەعالادا جایز نیە و ناوێ، ئەم قەولە موختارە و زۆر ظەریفە، بۆیە وتگیانە ئەسمائوڵڵا بینای لەسەر تەوقیفە.

ئیطلاق بە عەقڵی کێ دەیتوانی؟
هەر خاصە شەرع و ئەدەب بزانی

بەعزێکیچ وتگیانە: ئیطلاقی بیلا تەوقیف بە طەریقی تەسمیە جائیز نیە، نەك بە طەریقی تەوصیف.

لە لای بەعزێکیچ ئیطلاق هەر دەوێ
ئەگەر مووهیمی نالایق نەوێ
میثالی مووهیم وەك عاریف بیرە
هەرگاە وەلی بێ جایز (مدیرە!)
بەعزێ تریچ هەن مەزهەبیان وەیە
ئیطلاق –موطلەقا– جەوازی هەیە
قەولی هەموویان صاحیب خەلەلە
هەر وا کە وتمان موختار ئەوەڵە!

ئەم نیزاعیچە کە لە بەینی عولەماندایە نەك لە ئیطلاقی ئەسمای عەلەماندایە، بۆچی کوللە واحیدێ لە طائیفان هەر یەکێ بە عەلەمێ بە لوغەتی خۆیان، وەك لەفظی (الله) وەك لەفظی (یەزدان) ناوی حەق تەعالایان بردگە، هیچ کەسێکیچ لە بوزورگان ئینکاری نەکردگە، مەعلووم بووگە ئیطلاقی ئەمە بە ئیجماعی سکووتیە، ئیجماعی سکووتیچ بۆ ئیذنی شەرع کافیە.

ئەویچە کە شەرع مانیعی ئەویە یا ئەبێ مواردیفیە، وەك ئەوە کە خۆی یا موڕادیفی

مەوریدی ئیذنی شەرعیە، ئەڵبەتە ئەویچ جێی نیزاع نیە، بەشکو نیزاعیان لە ئیسمێکدایە کە مەئخووز لە صیفەت و فیعلی حەق تەعالایە.

وە بە حەسەبی شەرع نەبۆ ئەو ئیسمە نە بۆ موورادیفی (نە اذن دار دبووی!) نە مەنع، هەرچە کە ظاهیری شەرع پێی وارید بوووێ و مەعنای حەقیقیی، حەقیقیی دەرحەق بە خودا تەعالا دروس نەوێ وەکو: ئیستیواو، یەدو، وەجھ و، عەین... ئەوە لە مەعنای حەقیقی ظاهیریەکەی تەنزیهی حەق تەعالا دەکەین، ئەمجار یا تەفویضی دەکەین و ئیمانی پێ تێرین (علی مراد الله) هەر چلۆنێ کە مەزهەبی سەلەفە (رحمهم الله) یا تەئویلی دەکەین بە موجازات و تەمثیل، هەر چلۆنێ کە مەزهەبی خەلەفە (علیهم الرحمة) مەذهەبی ئەوەڵ ئەسلەمە، مەذهەبی دووەم ئەحکەم و ئەعلەمە.

ئەفعالی عەجائیبی حەق تەعالا هەموو بێ غەرەض و بێ عیللەتن، ئەمما پڕ لە حیکمەت و مەنفەعەت و مەصلەحەتن، هەر ئایە و حەدیثێ کە وەهمی عیللەتی لێ ببڕێ لە لای ئەهلی تەحقیق تەئویل بە حیکمەت و مەصلەحەت دەکرێ.

هەر چشتێ کە پەردەی عەدەمی لەسەر هەڵگیریاوێ، هاتوێتە وجوود، لەهەر جێگەیێ، بەهەر وەزعێ دانریاوێ، لەم جیهەتەوە کە عیلمی حەق تەعالا مونتەفیە ئیرادەی ئەوێ، موخەصیصیەی قودرەتی ئەوێ، موبریزیە، هەروەها دەبێ و بە مەوقیعی خۆیە لەوە بەدیعتر و ظەریفتر نیە کە هەیە.

(مالك الملك) بە حەق بێ رەیب، حەکیم و عەلیم و بێ نەقص و عەیب، هەر تەصەڕوفێ بکاتە موڵکی شەهادەت و غەیب، ئەگەر قەبضە، ئەگەر بەسطە، ئەر رەحمەتە، ئەر زەحمەتە، ئەر نیعمەتە ئەر نیقمەت.... هەموو حیکمەتە فەضلە و عەدالەتە، مونەززەهـ لە نیسبەتی ظولم و قوبح و جەهالەتە، ظولم و ستەم و مالیکی عالەم؟ هەر قسەی شەطەطە! قەبیح و صاحیب فیعلی مەحموود و مەلیح؟ (ای!) وەهم و غەڵەطە!.

غەیری ئەبدەع و وەضعی بێ مەوقیع حەضرەتی حەکیم و عەلیم؟! (استغفرالله العظیم استغفرالله العظیم)

فیعلەن و حوکمەن دوورە لە فەحشا
موڵکیچ موڵکی خۆی، (یفعل مایشا)

بەر لە وروودی شەرعی شەریف حوکم بە حوسن و قوبحی ئەفعالی ئەهلی تەکلیف کە ئەمیە حەسەنە سەبەبی مەدح و ثەوابە، ئەویانە قەبیحە سەبەبی ذم و عیقابە نازانێ و نیە، بەڵکو هەر شەریعەتی حەقە موثبیتیە و موبەیینیە.

ئـەوە ئـەر گـێڕای حـەسەن و قـەبـیـح
مـەثـەلا، قـەبـوول واجـبـەو صەریـح
هەر حوسن و قوبحێ بەو مەعنا وێتە
عـەقـڵ بـێ حـوکـمـە و تـێیـدا شێتـە
غـەیـری حـەق حـاکـم نـیـە لـەوێدا
نـەك هـەر لـەوێدا بـەڵ لـە گشت جـێدا
هەر چلۆنێ حوکم هەر حوکمی ئەویە
حـوکـمـی کـەسیـچـی وەسەردا نـیـە
لـــــــــــــــەسەر...

عەقیدەی کوردی

دانراوی

عەبدولعەزیزی بەردەڕەشی بانەیی

عەقیدەی کوردی پەخشانی عەبدولعەزیزی بانەیی

لە بەرگی سێیەمی کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیدا نامیلکەیەکی عەقیدەی کوردی پەخشانی مامۆستای مەزن و ڕەنجدەری کورد عەبدولعەزیزی بانەییم بڵاوکردەوە.

ئەم عەقیدەیش بۆ خۆی هەنگاوێکی دیکەی نەزانراو و نەبیستراوی پەخشانی کوردی بوو دۆزرایەوە و بە شێوەیەکی پوخت بڵاوم کردەوە، لەبەرئەوەی ئەم عەقیدەیش سەرچاوەیەکی ڕەسەنی پەخشانی کوردییە و، لێکۆڵەرەوان پێویستییان پێیەتی وام بە باش زانی ئەمیش لێرەدا جێگەی خۆی بگرێت.

ئەوەی دەبێ لێرەدا بیڵێم ئەوەیە: دوای ئەم ماوەی کە بە سەر بڵاوکردنەوەی ئەم نامیلکەدا ڕۆیشتووە نوسخەی دیم دەست نەکەوتووە، بڕوایش ناکەم دەستم بکەوێت، خۆ ئەگەر دەستیشم بکەوێت لەم نوسخەم باشتر دەست ناکەوێت؛ چونکە خۆشبەختانە ئەم نوسخە– نوسخەی دانەرەو، مامۆستای دانەری بەو خەتە وردو خۆشەی خۆی نووسیویەتیەوە.

هەر وەك ئەم نوسخە بە خەتی دانەرەکەیەتی لە دەستخەتەکەیەوە شتێکیش دەربارەی ژیانی دەزانرێت، لەبەرئەوە جێگەی خۆیەتی لێرەدا ئەم شۆڕە سوارەی بواری پەخشانی کوردی و نووسینەوەی کەشکۆڵ و شوێنەواری شاعیرانی کورد بە مێژووی ناودارانی کورد بناسێنم، هەرچەند پێشتر شتێکی کورتم لەسەر نووسیوە... ئەمەی لەسەر دەنووسم:

ژیننامەیەکی نوێی عەبدولعەزیزی دانەری عەقیدەی کوردی

دوای دەرچوونی بەرگی سێیەمی کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردی و بڵاوکردنەوەی (عەقیدەی کوردی)یەکەی مامۆستا عەبدولعەزیزی بەردەڕەشی بانەیی، چەند زانیاریی نوێم لەسەر ژیانی ئەم مامۆستا دەستکەوت، کە ئەگەر وەك پێویست لەسەری بنووسرێت ئەوە هەڵدەگرێت نامیلکەیەك یان بابەتێکی درێژی لەسەر بنووسرێت.

سەرچاوەی زانیارییەکان دوو جێگەن

یەکەم: نامەیەکی وردو درێژی مامۆستا عەبدولعەزیزی محەمەدییە کە دەکاتە عەبدولعەزیزی چوارەم و کوڕەزای عەبدولعەزیزی سێیەم.

ئەم مامۆستا لە بارەی بنەماڵەکەیانەوە گەلێ زانیاریی نووسیوە.

دووەم: مامۆستا حەمەبۆر لە (کەشکۆڵستان)دا وەك چەند جار نووسیومە: ڕەنجێکی فەرهادانەی دا و لە بەری ئەو ڕەنجەیدا لێکۆڵینەوەیەکی وردی لەسەر ژیانی بنەماڵەی بەردەڕەشیی بانەیی کردووە و، ژیانی زۆریانی لە ڕووی زانیاریی ناو کەشکۆڵەکانەوە ڕوون کردوەتەوە و، لە ژیانی ئەم مامۆستا – عەبدولعەزیزی سێیەم–ەدا کۆششێکی تایبەتی کردووە و، چەند لایەنی ژیانی ڕوون کردوەتەوە. لەبەر ڕۆشنایی ئەو زانیارییانەدا شتێکی کورت لە سەر ژیانی دەنووسم، بەڵکو هەلێکی دی ڕێك بکەوێت بە درێژیی لەسەری بنووسم:

مامۆستا وەك خۆی ناو و رشتەی باوباپیری خۆی نووسیوە بەم شێوەیە:

عەبدولعەزیزی کوڕی ئەحمەدی کوڕی محەمەدی کوڕی عەبدولعەزیزی کوڕی محەمەدی بەردەڕەشیی بانەییە.

مامۆستا مەلا ئەحمەدی باوکی ڕۆژ و ساڵی لە دایکبوونی بەم شێوەیە دیاریی کردووە: شەشی مانگی (ربیع الأول)ی ساڵی ١٢٦٧ك. بەرامبەر بە ١٨٥٠ لە شارۆچکەی (بەڕۆژە) لە دایك بووە.

لەتەك محەمەد صالحی برایدا دایکیان یەکە. مامۆستا عەبدولعەزیز شاعیر و خۆشنووس و خەتخۆش بووە. بەشێکی زۆری سێ بەرگی کەشکۆڵستان بەری ڕەنجی ئەم مامۆستایەن.

شیعری زۆری خۆیشی لەم بەرگانەدا تۆمار کردووە. نازناوی شیعریی (مەحزوون)ە.

بۆ خوێندن گەلێ جێگە گەڕاوە، ماوەیەك لە دەوروبەری ساڵی ١٢٩١ك لە سلێمانی بووە. ماوەیەکیش پێش ئەوە ساڵی ١٢٩٠ لە سوورێن بووە، لەهەر شوێنێك لەم شوێنانە گوڵچن بووە و ئەدەب و مێژووی کۆکردوەتەوە، بۆ نموونە شێخ حەسەنی سوورێنی بەرزنجەیی تەنها لەلای ئەم مامۆستا بەو شێوە شیعر و شوێنەواری هەیە و، گەلێ کەس هەر ناویشیان نەبیستووە.

هەروەها ماوەیەکی زۆریش لە سابلاخ خوێندوویە و لەوێش ئەم کەشکۆڵە هاوڕێی بووە و لە ئەدەب و مێژوو زانیاریی جۆراوجۆری ئەو ناوە ئاخنیویە.

خێزان و منداڵی هەبووە، مامۆستا حەمەبۆر باسی دوو کوڕی دەکات، بەڵام بەپێی نامەکەی مامۆستا عەبدولعەزیزی چوارەم شەش کوڕی هەبووە.

بۆ کۆچی دواییشی دوو مێژووی جیاواز باس کراوە؛ بەپێی یەکێکیان- وەك مامۆستا عەبدولعەزیزی چوارەم نووسیویە- ساڵی ١٣١٠ك. ١٨٩٢ز. بە تاعوون لە شاری سابلاخ کۆچی دوایی کردووە.

بەڵام بە گوێرەی مێژوویەك کە لە کەشکۆڵەکەدا نووسراوە ساڵی ١٣٠٥ك ١٨٨٧ز لە ڕێگەی حەجدا لە (جیددە) لە لایەنی چەتەو ڕێگرەوە شەهید کراوە.

محەمەدعەلی قەرەداغی (٢٣)

سەرەتای چاپی یەکەم

وەك گوتمان دەستخەتی پێنجوێنی بەرهەمی ڕەنج و کۆششی دوو کەسە، یەکەمیان محەمەد حەسەن کە شتێکمان دەربارەی نووسی.

دووەمیان: عەبدولعەزیزی کوڕی ئەحمەدی کوڕی محەمەدی کوڕی عەبدولعەزیزی کوڕی محەمەدی بەردەڕەشیی بانەییە.

ئەوەندە دەزانین کە هاوچەرخی نووسەرەکەی دیکە -محەمەد حەسەن- بووەو لە یەك سەردەمدا ژیاون. ئیتر شتێکم دەربارەی ژیانی دەست نەکەوت.

ئەوەی لەم نووسەرە بەرێزە بەجێماوە یادگارێکی بەنرخ و پڕ بایەخە، کە بریتییە لە نامیلکەی (عەقیدەی کوردی).

بایەخی ئەم نامیلکە لەوەدایە

١- یەکەم پەخشانی کۆنی کوردیی ناوچەی موکرییانە - کە من پێ بزانم- تا ئێستە چنگ کەوتبێت.

٢- دوای پەخشانەکانی شێخ حسەینی قازیی و مەولانا خالید ئەمە سێیەم پەخشانی کوردییە کە پێی زانرابێت و باسی لێ دەکەین.

٣- ئەم پەخشانە بە دەستخەتی دانەر خۆیەتی و مێژووی ساڵی دانانەکەی کە ساڵی (١٢٩٥ك- ١٨٧٨ز)ە دیاری کردووە.

من کە ئەم نامیلکە بڵاودەکەمەوە، لەو ڕووەوە نییە کە چاکترین عەقیدەی کوردییە بە زمانی کوردی نووسرابێت. یان ئەگەر بمانەوێ ئێستە نەتوانین عەقیدەیەکی لەمە باشتر بنوسین. بەڵکو لەو ڕووەوەیە کە - وەك وتمان- یادگاری مامۆستایەکی مەزنی کوردە و، نموونەی شێوەی گفتوگۆو نووسینی سەردەمێکی ناوچەیەکی کوردستانە. واتە دەتوانین لە ڕووی ئەم نامیلکەوە گەلێ بەراورد بکەین و، لە بارەی زمان و شێوەی نووسینی کوردییەوە بکۆڵینەوە.

بەڵام جێگەی داخە کە شتێکی ئەوتۆ لە ژیان و بەسەرهات و خوێندن و مامۆستا و...ی دانەرەکەی نازانین. هەروەها ئەوەیش نازانین ئایا ئەم بەڕێزە نووسینی دیکەی بە

زمانی کوردی هەبووە یان نا؟ ئەگەر بوویەتی لە چ بارەیەکەوە بووەو چی بەسەر هاتووە؟ چونکە باوەڕ ناکرێ کە ئەم مامۆستایە لەو سەردەمەدا بیری لە نووسینی کوردی کردبێتەوە و، نامیلکەی کوردی دانابێت و هەر یەك جار ئەو کارەی کردبێت و، ئەو نامیلکە یەکەم و دوا بەرهەمی بووبێت بە زمانی کوردی.

یان بڕوا ناکرێ ئەم مامۆستایە لەخۆیەوە ئەم ڕچەی شکاندبێت و، کەسی دیکە لە پێش ئەوەوە بیری لەم کارە نەکردبێتەوە.

جا ئەگەر وابێت و کەسی دیکە پێش ئەو بەرهەمی کوردییان نووسیبێ، ئەو مامۆستایانە کێن و؟ بەرهەمەکانیان چی و چۆن بوون و؟ ئێستە ماون یان نا؟

ئەمانە و چەندین پرسیاری دیکە لێرەدا – ئێستە– بێ وەڵامن. بەڵام ئەم نامیلکە خۆی لە گیانی خۆیدا بەڵگە و کەرەسەیێکی پوخت و جوانە و لە کاتی لێکۆڵینەوەی پەخشانی کۆنی کوردیدا جێگەی خۆی دەگرێت و لێکۆڵەرەوان و مامۆستایانی زمانی کوردیش لە عاستی خۆیانەوە دەتوانن سوودی لێ وەربگرن.

بۆیە بڵاوکردنەوەی ئەم نامیلکە لەم ڕووانەوە کارێکی شیاو و بەکەڵکە. زیاد لەوانەیش کە باسمان کردن نامیلکەکە لە بەرگی خۆیدا کورتەیەکی عەقیدەی ئیسلامیی بە کوردییەکی سادە گرتوەتە خۆی.

عەقیدەی کوردی

تۆ بزانە ئەی موسوڵمانێ کەوا ئیمانت ئیختیار کردوە. واجبە لەسەر تۆ کەسبی عیلم و دین بکەی، هەم ئەرکانی ئیسلام و ئیمان فێر ببی، لە هەموو واجیباتی دین لە پێشتریان بزانی، ئەگەر یەکێك لەوان ئەرکانان نەزانی –چ جای هەموویان– تۆ موسوڵمان نی. وەهەم ئەگەر موافیقی ئەوان ئەرکانان عەمەل نەکەی ئەوە لە دیندا دەغەڵی، لەسەر دینی ئیسلام نی.

موسوڵمان ئەوەتە کە ئیمان بێنێ، موافیقی ئەرکانی ئیمان یەقینی ببێ. وە هەم موسوڵمان و دیندار ئەوەتە هەموو ئەرکارنی ئیمان و ئیسلام بزانێ. عەمەلیشیان پێ بکا.

لازمە ئەرکانی ئیسلام و ئیمان بۆتان(١) بەیان بکەم.

---

(١) ڕاست وایە بوترێ: ئیسلام و ئیمانتان بۆ بەیان بکەم.

ئەی موسوڵمانینە! ئێوە بزانن ڕوکنی ئیسلام پێنجن:

روکنی ئەووەڵ کەلیمەی شەهادەتە.

مەعنای کەلیمەی شەهادەت ئەوەیە (أشهد): ئەمن شاهیدی دەدەم، یەعنی بە زوبان تەلەففوظ دەکەم، بە دڵ تەصدیق و ئیقرار دەکەم (ان لا إله): نییە هیچ مەعبوودی بە حەق کە لایەقی پەرستن و حەمد و ثەنا و خودایەتی بێ.

(إلا اللّه) ئیللا ئەو خودا نەبێ کەوا ذاتێکی پاك و بێ مثیل و بێ شیبهـ و بێ مانەندە، خودای هەموو عالەمیانە، ئەزەلییە، ئەبەدییە، بەرییە لە هەموو عەیبان و قوصووران، لە ذات و صیفاتی ئەویدا نییە نوقصان، لە ئەزەلدا بووە، عەدەم لەسەر ئەوی نەبووە، وە هەم ئەبەدیش هەر دەبێ. وەصفی ئەوی قەدیمە. هەموو مەلائیکە، هەموو پێغەمەر، هەموو مەخلووق لە ئینس و لە جین، لە کونهـ و لە حەقیقەتی ذاتی خودادا موتەحەییرن و جاهیلن و موتەفەککیرن.

ئیسمی ذاتی ئەوی (اللّه)یە، مەعبوودێکی بە حەقە، حاکم و خالیقی کوللی مەخلووقاتە.

هەموو عالەم لە هەموو فەقەرەیێك موحتاجی ئەوین. ئەو لە هیچ عەمەلێکدا موحتاج بە کەس نییە. لە موڵکی ئەودا بە قەدەر موویێك خەلەل و عەیب و نوقصان نییە. سەبەب بە وجوودی خۆی لە هەموو کەس غەنییە، عالەم هەموو ئەو ئیجادی کردووە. ماسیوای ئەوی بە سەبەبی ئەوییەوە مەوجوودن. فاعیلێکی موختارە، هەرچ حەز بکا دەیکا. کەس ناتوانێ ڕەددی بکا، بێ جێ و بێ مەکانە، بێ تەحەییوز، لە هەموو جێگان حازرە، لە ڕۆحی بەدەن بە ئینسان نەزدیکترە. هەیە لەویدا هەموو صیفەت و کەمال، زۆر زۆر مونەززەهو بەرییە لە عەجزو مەلال.

لەو صیفەتانە حەوتیان قەدیمن، هەرگیز لە ذاتی کەریمی ئەوی جودانین: حەیاتە، عیلمە، ئیرادەیە، قودرەتە، بیستنە، دینە، تەکەللومە، ذات و صیفاتی ئەوی پاکن لە عەیب و لە قوصوور، فیعلی ئەوی خاڵییە لە ئیجاب و فوتوور.

(وأشهد): هەم ئەمن شاهیدی دەدەم یەعنی بە زوبان تەلەففوظ دەکەم، بە دڵ ئیقرار و تەصدیق دەکەم.

(أن محمدا): بە تەحقیق ئەو محەممەدەی کەوا: عەرەبییە، قورەیشییە، هاشمییە، چاوڕەشە، ناوچاوان گوشادە، ئەبرۆ کەمانە، ماە ڕوخسار و نوورانییە وەکوو ڕۆژ[٢] صاحیب شوعلەترە.

سوور و سپییە، ڕووی ئەوی لە مانگی شەوی چاردە ڕۆشنترە، وەکوو ئاوێنە صافە، هەموو شتێك لە ڕووی موبارەکی ئەویدا دیارە، لە هەموو مەلائیکەت و بەشەرو مەخلووقی خودا شیرینتر و مەحبووبترە، قەد و باڵایێکی کامڵی بووە، نە زۆر درێژ بووە، نە زۆر کورت، سێبەری ئەوی نەکەوتۆتە سەر هیچ شتێك، هەمیشە پەڵە هەورێك بەسەر ئەویوە بووە.

(رسول اللّە): رەسوول و فروستادە و پێغەمەر و قاصیدی خودایە بەسەر[3] هەموو جینن و ئینسانان و مەلائیکەتان، تا بەوان نیشان بدا ڕێگەی هیدایەت و خوداناسین، مونقادی ئەمری خودا ببن، هەرچی خوا نەهی لێ کردووە نەیکەن و، هەرچی ئەمری پێ فەرمووە بیکەن، لە مەککەی بە وەلەد بووە، هەم لەوێ بوو بە رەسوول و، هەم لەوێ لەبەر قەومی کافران هیجرەتی کرد و چووە مەدینەو لەوێ وەفاتی کرد. مەرقەدی موبارەکی لە مزگەوتی مەدینەدایە.

عومری ئەوی شەصت و سێ ساڵ بووە، پێغەمەرێتی بیست و سێ ساڵ بووە، لە مەککە چهل و نۆ ساڵ بووە، لە مەدینە دە ساڵ بووە[4] ، کوڕی عەبدوڵلا، کوڕی عەبدولموطەلیب، کوڕی هاشم، کوڕی عەبدولمەنافە، ئیسمی دایکی ئامینەی کچی وەهەبە، لە طائیفەی زوهرەیە.

خوڵاصە: ئەو محەمەدە قەط تەعریفی تەواو نابێ، ئەمما ئەمەندە لە بۆ عەوامان بەسە.

روکنی دووەمین: کردنی هەر پێنج فەرزە تەمام و کەمال، هەر چلۆنێك ئەهلی شەرع فەرموویانە.

روکنی سێیەمین: بەڕۆژوبوونی مانگی ڕەمەزانە موافیقی شەرعی شەریف.

روکنی چوارەمین: زەکاتدانە لە ماڵی خۆت هەرچی بە شەرع زەکاتی لێ دەکەوێ تەمام و کەمال بیدەی.

روکنی پێنجەمین: حەجکردنە بە شەرتێك ماڵت ببێ. هەر چلۆنێك شەرع فەرموویەتی. دوشمن لەسەر ڕێت نەبێ، لە بەدەن و لە ماڵی خۆت نەترسی، وە هەم تەریدە[5] نەبێ، ئەگەر بچی بیتکوژن.

---

(٢) بگوترێ: (لە ڕۆژ) ڕاستە.

(٣) (بۆ سەر) ڕاستە.

(٤) ئەم قسە تەواو نییە؛ چونکە –بە گوێرەی ئەمە– تەمەنی پێغەمەر –ص– (٥٩) ساڵ دەبێت. ڕاست ئەوەیە کە (٥٢) ساڵ لە مەککە و (١١) ساڵ لە مەدینە بووە.

(٥) تەریدە: جەردەو ڕێگر.

وە هەم روکنی ئیمان شەشن:

روکنی ئەووەڵ: باوەڕو یەقینە بە خودایێ کە ذاتێکی پاك و بێ میثل و بێ شەریك و بێ قوصوورە.

ئەوصاف و ئەفعالی ئەوی خاڵی لە نەقص و لە عەیب و لە فوتوورە. ئاگای لە کارو لە ئەفعال و لە ئەقوالی ظاهیر و باطینی بەندە هەیە.

روکنی دووەمین: باوەڕو یەقینە بە هەموو مەلائیکەتان کە ئافەریدەی خودان، جیسمێکی لەطیف و نوورانین، پاك و بێ عەیب و بێ قوصوورن، هەموویان لە عیصیانی خودای خۆیان دوورن. هەرگیز بێ ئەمریی خودای ناکەن، لە خواردن و لە خەو و، لە هەموو خەطەر دوورن، لە کوللی مەخلووقی خودا زۆرترن.

نیە قەترەیێك لە قەترەی باران، نییە گەڵایێك لە گەڵای داران، نییە بەرگێك لە بەرگی گیاهان، نییە دانەیێك لە دانەی خیزی بیابان و دەشتان و چۆمان، نییە ئەشیایێك لە ئەشیای دەشت و کێوان... ئیللا(٦) لە ژێر تەصەڕڕوفی مەلائیکەتێکدا نەبێ.

یەعنی خوداوەندی عالەم هەر یەکێك لەوان مەلائیکەتێکی لەسەر موسەللەط کردوون(٧) تەصەڕڕوف لەو شتە دەکەن.

ئەمە هەموو بە ئەمری خودایە. کەسبی ئەوان دایم طاعەت و عیبادەت و گریانە، وە هەمیشە لەپێش ئەمری خودای خۆیان ڕاوێستاون و ئیطاعەت دەکەن.

لە هەفت طەبەقە ئەرزی، لە هەفت طەبەقە ئاسمانان نییە جێگایێك کە مەلائیکەتی تێدا نەبێ.

یەعنی بە قەدەر جێ ئەنگوستێك خاڵی نییە؛ بەعزێك لە روکووعدان، بەعزێك لە سوجووددان، بەعزێك غەرقی تەماشاکردنی جەلال و جەمالی خودان و مەستی حاڵن؛ ئاگایان لە دنیا و قیامەت و ئەرز و ئاسمانان نییە.

خوداوەندی عالەم بە فەضل و کەرەمی خۆی هەر ئینسانێ دوو مەلائیکەتی لە سەر شان داناون، یەکێ لەسەر شانی ڕاست، یەکێ لەسەر شانی چەپ. ئەوی لەسەر شانی ڕاستە عەمەلی خێر دەنووسێ، ئەوی کە لەسەر شانی چەپە عەمەلی شەڕ دەنووسێ. قەط دەقیقەیێك لە بەندە غافڵ نین.

---

(٦) ئەم (ئیللا) نەبێ باشترە.

(٧) ئەگەر (کردوە) بێ باشترە.

سەرداری هەموو مەلائیکەتان چوارن، ئەم چوارانە لە لای خودا لە هەموو مەلائیکەتان گەورەتر و موقەڕەبترین[٨].

یەکیان: حەزرەتی جیبرەئیلە، وەحی لە طەرەفی خوداوە لە بۆ هەموو پێغەمەران ئەو هێناویەتی.

دووەمینیان: حەزرەتی ئیسرافیلە، نەفخی صووری بە دەستە، کە قیامەت هات و خودا ئەمری لێ دەکا[٩] لێ دەدا، هەموو مەخلووق زیندوو دەبێتەوە.

یەکیان میکائیلە: رزقی مەخلووقات قیسمەت دەکا، حوکمی نەباتانی هەموو زەمین بە دەست ئەوە.

یەکیان عیزرائیلە: رۆحکێشانی کوللی مەخلووقی خودای بەدەستە.

حامیلی عەرشی خودا ئێستە چوارن، ڕۆژی قیامەت دەبن بە هەشت.

ئەم هەشت مەلائیکەتانە لە کن خودا زۆر موقەڕڕەبن.

مەلائیکەتی[١٠] رۆحانیی ڕەحمەتن، کەڕڕووبی مەلائیکەتی عەذابن.

روکنی سێیەمین: باوەڕ و یەقینە بەو کوتوبانەی کە خوداوەندی عالەم ناردوونی بۆ پێغەمەران کە صەد و چوارن.

صەد لەوان کاغەز بوون، دە لەوان خودا نازڵی کردە سەر حەزرەتی ئادەم. پەنجا لە بۆ حەزرەتی شیث، دە بۆ حەزرەتی ئیبراهیم. سی لە بۆ حەزرەتی ئیدریس، تەورات بۆ حەزرەتی مووسا، ئینجیل لە بۆ حەزرەتی عیسا، زەبوور لە بۆ حەزرەتی داوود.

فورقانی موبین[١١] لە بۆ سەروەری دنیا و دین –صلوات الله وسلامه عليهم أجمعين– نازڵبوونی هەموویان حەقن[١٢] ، هەموو کەلامی خودان، هەموو شەریف و قەدیم و

---

(٨) ڕاست وایە بڵێ: موقەڕڕەبترن.

(٩) پێ دەکا ڕاستە.

زیاد لەوەیش باسی فووپێداکردنی یەکەمی نەکردووە کە بۆ مراندنی خەڵك دەبێت. وەك لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێت: «ونفخ في الصور فصعق من في السموات ومن في الأرض ألا من شاء اللّه، ثم فيه أخرى فإذا هم قيام ينظرون) الزمر/٦٨.

(١٠) لێرەدا تێکەڵییەك هەیە دانەر نیشانەی پاش و پێش و نوسخەی داناوە و بەو گوێرە دەبێ بە (رەحمانی مەلائیکەتی رەحمەتن).

(١١) مەبەستی قورئانی پیرۆزە.

(١٢) حەق وایە بڵێ (حەقە).

کامیلن، لاکین وەقتێ کە قورئان نازڵ بوو حوکمی هەموویان بەتاڵ و نەسخ و مەحو بوو. حوکمی قورئان تا ڕۆژی قیامەت بێ کەم و بێ کەسر و بێ زیاد دەمێنێ.

روکنی چوارەم: باوەڕو یەقینە دەرحەق پێغەمەرانی راهی دین. لە هەر زەمان و ئەییامێکدا خودای تەعالا شەخصێکی کامڵ و، پاك فیعل و، پاك طینەت و، مەقبوول و، فاضیلتر و چاکتر لە مەجمووعی ئەهلی زەمانی خۆی بە خولوق و، بە عیلم و، بەکاردانی (ناردووە)(١٣). داوێتی بەوی موعجیزاتی شیرین و دڵپەزێر، کردوویەتی بە پێغەمەر لە بۆ هیدایەتی مەخلووقی زەمانی خۆی، کەسێ لەو زەمانە قووەت و یارایی و موقاوەمەی ئەوی نەبووە.

لەو دەهرەدا کەسێ هەمتای ئەوی نەبوە، وەحی بۆ وی ناردووە بە جوبرەئیلدا کە عەمەلی ئەمری دین بە خەڵق بکا، هەر یەکێك لەوان تەعلیمی ئوممەتی خۆیی کردووە بە وەحی خودای عالەمیان.

خۆلاصە: پێغەمبەران لە هەموو مەخلووق گەورەترن، عەدەدی ئەوان صەد و بیست و چەهار هەزارن. پێنج لەوان (اولو العزم)ن: نووح و ، ئیبراهیم و، مووساو ، عیسا و، موصطەفای باصەفای باوەفای مەلیح–صلوات الله وسلامه علیهم أجمعین–.

لەو پێغەمەرانەی عالی هیممەتانە سێ صەد و سێزدە صاحیب ئوممەتن(١٤). ئەوی کە مشهوورن: ئادەم و، شیث و، ئیدریس و، نووح و، هوود و، لووط و، صالیح و، ئیبراهیم و، ئیسماعیل و، ئیسحاق و، یەعقووب و، یوسف و، ئەیووب و، شوعەیب و، خضرو، یوشع و، یەسەع و، ئیلیاس و، ذالکیفل و، شەمعوون و، ئەشمەویل و، یوونس و، داوود و، سولەیمان و، زەکەریا و، یەحیا و، عوزەیر و، مووسا و، هاروون و، عیسا و، سەرداری ئەنبیاهان (محمد المصطفی) –صلوات الله وسلامه علیهم أجمعین–.

روکنی پێنجەم: باوەڕ و یەقینە بە قیامەتی، کە هەرچی حەزرەتی (محمد المصطفی) (د.خ) فەرموویەتی: لە نیشانەی قیامەت وەکوو ظاهیربوونی مەهدیی صاحیبی زەمان، لە پەیدابوونی دەججالی کەذذاب، لە نازڵبوونی عیسا پێغەمبەر لە ئاسمانی، لە هوجوومکردنی یەئجووج و مەئجووج، لە ظاهیر بوونی (دابة الأرض) لە پەیدابوونی دووکەڵێکی عەظیم لە دنیادا، لە گەڕانەوەی ڕۆژ لە مەغریبی بۆ مەشریقی، لە ڕۆچوونی

---

(١٣) ئەم (ناردوە) نەبوو بە پێویستم زانی و نووسیم.

(١٤) دانەر (امّتند= ئوممەتەند)ی نووسیوە. بەڵام ئەم (د)ە لە کوردیدا نییە.

ئەرز جارێك لە مەشریق و جارێك لە مەغریب و، جارێك لە جەزیرەی عەرەبان و، لە کەمیی و نەقص بوونی عیلم و، دین، لە زۆربوونی فیسق و خەیانەتی، لە سەردار و[١٥] گەورەیی بەدئەصلان و، لە سەروەریی و رەهبەریی ناکەسان.

وە هەم هەرچە پێغەمبەر فەرموویەتی لە واقیعاتی ڕۆژی حەشر لە عەلاماتی قیامی ڕۆژی نەشرو، لە ڕووخان و وردبوونی کێوان و، لە لەتبوونی ئاسمانان و، لە ڕژانە خوارێی ئەستێران و، لە تاریکبوونی مانگ و ڕۆژان و، لە تێکەڵبوون و وشکبوونی هەموو بەحر و ئاوان. هەموو حەقن بێ شك دەبێ بێنە وجوود.

هەموو مەخلووق لە جینن و لە ئینسان و هەرچە لە ڕۆح لەبەرە زیندوو دەبنەوە هەڵدەستن و بۆ حەشر و نەشر دەڕۆن بۆ صەحرای مەحشەر، وەکوو ئەرزی شام بێ، لەوێ کاغەزی خێر و شەڕیان دەدەنە دەست. عەمەلی چاکی و خراپی کوللی مەخلووق دێتە پای حیساب و، سوئال لە عەمەلی هەموو کەسێك دەکرێ، خێر و شەڕی هەموو کەسێك لە ترازوو دەنرێ و دەکێشرێ، بەقەدەر سەرە موویێك عەمەل بێ جەزا نابێ.

ئەمجار لە پاش ئەمانە بە فەرمانی خودای عالەمیان پردی صیراطی پڕ خەوف و بیم، کە سێ هەزار ساڵ ڕێیە: هەزار دەشتەو هەزار سەربەرەژێر، هەزار سەربەرەوژوورە، لە موو باریکترە، لە ئەڵماس تیژترە، بەسەر ئاگری جەهەننەم ڕاکێشراوە، ئەو کەسە کە عەمەلی چاکە وەك بەرق بەسەریدا دەڕوا و دەچێتە بەهەشتی قەرار دەگرێ لە جێگەی خۆی کەوا بۆی موعەییەن کراوە. ئەو کەسە کە عەمەلی خراپە ئەوەی کافرە دەلەرزن و بە زەلیلی و بە گریان دەکەونە خوارەوە، ئەوانە کە موسوڵمانن دەکەونە نێو ئاوری جەهەننەمێ کە لە هەموو ئاوران فێنکترە. پێغەمبەران و ئەولیایان شەفاعەتیان بۆ دەکەن لە جەهەننەمێ دەیان هێننە دەرەوە، دەیانبەنە بەهەشتێ، هیچ موسوڵمانێك بە ئەبەدیی لە جەهەنەمیدا نامێنێ، جەهەننەم هەفت طەبەقە و لە ژێر هەفت طەبەقەوە ئەرزی (وت!) بەهەشت هەشت طەبەقەی ئەوا لە لای ژووروویی هەفت ئاسمانا (نوت!)[١٦].

---

(١٥) (لە سەرداری و) باشترە.(١٥) (لە سەرداری و) باشترە.

(١٦) (ئەم) دوو وشەم بۆ ساغ نەکرایەوە، وەك خۆیان نووسیمن.

روکنی شەشەم: باوەڕو یەقینە کە خێر و شەڕ هەرچە صادر بێ لە ئینسان و لە غەیری ئینسان هەموو بە تەقدیری خودان، هەر عەمەل و حەرەکەتێك کە لە ئینسان و لە غەیری ئینسان صادر دەبێ بە ئەمری خودا لە ڕۆژی ئەزەلدا لە (لوح المحفوظ) نووسراوە، هەر لە ئەزەل هەرتا ئەبەد هەر کارێك بێتە وجوود و بکرێ و نەکرێ لە لای خودا مەعلوومە و ظاهیرە.

هەرچە واقیع ببێ لە کەون و مەکاندا هەموو لە عیلمی ئەزەلیی خودا عەیانە هەر لە ئەووەڵ تا ئاخر. عەبد سەبەبە لە بۆ فیعلی ئیختیاریی خۆی وەکوو ئاگر سەبەبە لە بۆ سووتاندنی دار.

یا ڕەببی ئیسلام و ئیمانی (مەحزوون)ی دڵ پڕ ئەز دەرد و غەریب و سەرگەردان و عاجز و مەلوول و گونەهکار و رووسیاە و بێچارە... کامڵ بکەی. لەسەر عیلمی خۆت تەوفیقی بدەی، لە دونیادا موحتاجی نامەردانی نەکەی. لە قیامەت خەجاڵەتمەند و شەرمەساری نەکەی. بە ڕەحمەت و کەرەمی خۆت لەگەڵ والیدەین و ئەجداد و ئیخوان داخڵی جەننەتی بکەی، بە دیداری پڕ ئەنواری جەمالی حەزرەتی سەییدی کائینات شادیان بکەی، بە نوور و لیقای خۆت سەرئەفراز و نوورانییان بکەی.

هەر کەسێکیش دۆعایێ بۆ ئێمە بکا خوداوەندی عالەم ڕەحمیش بەوی بکا.

(صد هزاران صلاة وسلام باد برشافع أنام وآل وأصحاب کرام.)

(آمین یا رب العامین)

کتبه[١٧] وألفه عبدالعزیز بن أحمد بن محمد بن عبدالعزیز بن محمد البردرشي الباني بقصبة ساوجبلاغ لیلا، في سنة ١٢٩٥، في (ال) شهر الذی قتل (فیه) أحد من السبطین. آه.

عقیدەء کردي را گفته اند، لکن در بسیار جا موافق حدیث نبوی نبود، ودر بعض جا بسیار ترك دارد. این حقیر فقیر بی بضاعت به موافق حدیث و شرع بی ملاحظهء عقیدەء آنها این عقیده را گفتیم و قلمی نمودیم تا آنکس بخواند و عمل بدان کند إسلام و إیمان

(١٧) تەرجەمەی ئەم وتەی دوایی ئاوایە:

(عەبدولعەزیزی کوڕی ئەحمەدی کوڕی محەمەدی کوڕی عەبدولعەزیزی کوڕی محەمەدی بەردەڕەشیی بانەیی لە شەوێکدا – یا لە شەودا– لە قەسەبچەی ساباڵخ دایناو نووسییەوە. لە ساڵی ١٢٩٥ی کۆچیدا لەو مانگەدا کە یەکێك لە کچەزایانی تێدا کوژرا. (مەبەستی مانگی موحەڕەمە).

أو كامل باشد و دعای خیر بجهة جامع این حروفها بنماید. والله أعلم بالصواب[١٨] عزیز.

کاکە حەمەبۆر دوای خوێندنەوەی ئەم باسە ڕای هاتە سەر ئەوە کە ئەو نامیلکە فارسییەیش هەر دانراوی (عبدالعزیز)ە و ئەو بەیتە شیعرەی کە من بە بەڵگەی مەبەستەکەمی دەزانم بە لای ئەوەوە وایە کە (عبدالله) نییە و (عەبدی ئەڵڵاهی کەریم)ە ئەمەیش بەیتەکەیە.

عفو کن یا رب بجاه مرسلین
ناظم جامع بر این ارکان دین
عبد مذنب (عبدالله کریم)
چشم غفران دارد از رب رحیم

بەڵام لە دوای ئەم بەیتانەوە عەبدولعەزیز خۆی دەڵێ:

عبد مذنب کاتب این حرفها
دارد (اوهم) چشم رحمت از خدا
ای خداو خالق رب کریم
عفو کن عصیان محزون أثیم

***

بۆیە من لەسەر قسەی خۆم دەمێنم و لام وایە ئەم (او هم)ە کە مانای (عەطف) دەگەیەنێ باسەکە بە لای راکەی مندا دەشکێنێتەوە[*].

---

(١٨) تەرجەمەی ئەم وتەی دوایی ئاوایە:

عەقیدەی کوردی گوتراوە (واتە: عەقیدەی تر بەکوردی دانراوە) بەڵام لە زۆر جێگەدا موافیقی حەدیثی نەبەویی نەبووە، هەندێ جاریش زۆری لێ بوێرراوە. ئەم هەژاری بێچارەی کەم بارە بە گوێرەی حەدیث و شەرع و، بێ گوێدان بە عەقیدەی ئەوان[*] ئەم عەقیدەم گوت و نووسیم، تا هەر کەسێ بیخوێنێتەوە و عەمەلی پێ بکا ئیسلام و ئیمانی تەواو بێت و، دۆعای خێریش بۆ کۆکەرەوەی ئەم حەرفانە بکات. ڕاستیش خوا دەیزانێ. عەزیز.

(*) لێرەدا بەسەر ئەوەدا نارۆم کە دانەر خۆی پێش ئەم نامیلکەی خۆیە نامیلکەیەکی عەقیدەی فارسی بە شیعر نووسیوەتەوە، کە دانراوی عەبدوڵڵا کەریم ناوێکە، دوای بەراوردکردن وا دیارە کە ئەم نامیلکە کوتومت لەو وەرگیراوە و، لە یەك دوو جێگەدا نەبێت جیاوازییەکی ئەوتۆیان نییە.

(*) ئەم قسانە لەکاتی چاپی یەکەمدا کران و منیش ئێستە وەك خۆیان هێشتمنەوە، هەرچەند وەك نووسیم، گەلێ زانیاریی تازە خرایە سەر باسی ژیانی ئەم مامۆستاو بنەماڵەو دانراوەکانی و بەرهەمەکانی.هه

دواقسەم:

ئەم دەقانە بەشی زۆریانم لەبەر نوسخەی پوخت و دروست و بێ هەڵەدا نەنووسیوەتەوە، گومانم لە زۆر جێگەیاندا هەیە، بەڵام هەر ئەوەم لەدەستدا بوو و هەر ئەوەم پێ کرا کە کردم.

هیوادارم ڕۆژێك لە ڕۆژان نوسخەی پوخت و دروستی دی دەستبکەون و ئەم دەقانە بە لێکۆڵینەوەی زانستیانەوە جارێکی دی بڵاو بکرێنەوە.

ناوەڕۆك

پێشەکی ٥
وێنەی دەستخەت...٨
وتەیەکیش لەسەر دەستخەتی کوردی ٢٤
باسێکی دەستخەتی بەشێك لەم دەقانە ٢٦
بەشی یەکەم ٢٩
مەهدی نامە...٣١
پێشەکیی چاپی دووەم ٣٣
دانراوەکانی ئیبنولحاج..٣٦
ئەو نامەی ماجستێرو دوکتۆرانەی لەسەر دانراوەکانی ئیبنولحاجی خاوەنی مەهدی نامە.. ....٣٨
پێشەکیی چاپی یەکەم...٣٩
ناوەڕۆکی نامیلکەکە ٤٦
باوەڕ بە ڕۆژی قیامەت ٤٦
نرخی ئەم نامیلکە ٤٧
دەسنووسی یەکەم ٤٨
چۆنیەتی ساخکردنەوەی ٤٩
دەسنووسی دووەم ٥١
ئیبنولحاج کێیە؟ ٥٢
هذا رسالەء مهدی نامەء کردی لعالیجناب ملا محمد الملقب بابن الحاج. ٥٥
تذکرة العوام ٩٥
پێشەکیی چاپی دووەم ٩٧
ئەوەی دەمەوێ لێرەدا بیڵێم ئەوەیە ٩٨
باسی سەرچاوەکان ٩٩
چەند سەرنجێك ١٠٠
پێشەکیی چاپی یەکەم ١٠٢
باسێکی دەستخەتەکانی تذکرە العوام ١٠٥
ناوی ئەم نامیلکەیە ١٠٨
کاری من لەم نامیلکەدا ١٠٨
ژیانی دانەر ١٠٩

وێنەی دەستخەتی مەلا محەمەدی سیوچی جەفایی ١١١
هذا رسالهٔ تذكرة العوام ١١٥
وەفاتنامەی پێغەمبەر –د.خ– ١٥٩
پێشەکی ١٦١
کاری من لەم دەقەدا ١٦٢
هەندێك وشەی ناو ئەم دەقە ١٦٢
هەندێك وشەی رێنووسی ناو دەقەکە ١٦٤
مێژووی ئەم دەقە ١٦٥
وەفاتنامە ١٦٥
ناوەرۆکی وەفاتنامەکە ١٦٦
وەفاتنامەی پێغەمبەر –د.خ– ١٦٧
بەیتی حسەین ٢٠٧
بەیتی شێخ جافر ٢٢٧
بەیتی شێخ جافر –سەرەتا– ٢٢٩
بەیتی شێخ جافر –دەقەکە– ٢٣٠
هۆنراوەی صەلەوات ٢٤١
صەلەواتنامەی ئەحمەد ٢٤٣
صەلەواتنامەی ئەحمەد –دەقەکە– ٢٤٤
کۆتایی صەلەواتنامەیەکی دی ٢٥١
دەقێك لە مەنظوومەی صەلەوات ٢٥٣
بەیتی خالید پاشا ٢٥٩
سەرچاوەی ئەم بەیتە ٢٦٢
باسێکی دەستخەتەکەی مامۆستا ٢٦٢
بەیتی خالید پاشا ٢٦٥
بەیتی میر یەحیا ٢٧٩
پێشەکی ٢٨١
ئەم نامیلکەم چۆن نووسییەوە؟ ٢٨٢
بەیتی میر یەحیا –دەقەکە– ٢٨٣
بەیتی دەروێش مصطەفا ٢٩٩
دەروێش مصطفی فرمايد ٣٠٢
بيت الحشر ٣١١
بيت الحشری شەوقی ٣١٣

بيت الحشر شوقى راست مشهور بە (عبازادە) است ٣١٤
بەشی دووەم ٣٢٣
پەخشانی کوردی ٣٢٩
هذا رسالە عقاید از کلام سید طە شمزینی ٣٠٥
عەقیدەی مەولەویی بە پەخشانی کوردی ٣٣٦
باسێکی دەستخەتەکە ٣٣٨
دەقەکە ٣٤٠
عەقیدەی کوردی دانراوی عەبدولعەزیزی بەردەڕەشی بانەیی ٣٤٩
ژیاننامەیەکی نوێی عەبدولعەزیزی دانەری عەقیدەی کوردی ٣٥١
سەرچاوەی زانیارییەکان دوو جێگەن ٣٥٢
سەرەتای چاپی یەکەم ٣٥٤
بایەخی ئەم نامیلکە لەوەدایە ٣٥٤
عەقیدەی کوردی ٣٥٥
دواقسەم ٣٦٤